การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

ปริญญานิพนธ์

ของ

นายสุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
กุมภาพันธ์ 2550

การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

บทคัดย่อ

ของ

นายสุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
กุมภาพันธ์ 2550

สุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์. (2549). การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย. ปริญญานิพนธ์ศป.ม.(มานุษยดุริยางวิทยา)กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการคุมสอบ : รองศาสตราจารย์มานพ วิสุทธิแพทย์, รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม ที่หมู่บ้านของชาวอีก้อ ชาวเย้า ชาวกระเหรี่ยง และ ชาวแม้ว รวมทั้งค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลต่างๆในจังหวัดเชียงราย ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ.2547 จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2549 การวิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเครื่องดนตรี ของชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษา วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีชาวเขา ทั้ง 4 เผ่า คือ อีก้อ เย้า กระเหรี่ยง และ แม้วในจังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษาพบว่า ในจังหวัดเชียงรายมีชาวเขาอยู่หลายเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุดคือชาวเขาเผ่าอาข่า ที่เรามักเรียกว่า อีก้อ รองลงมาคือชาวเขาเผ่าเย้า ส่วนเผ่าอื่นๆมีจำนวนไม่มากนักจากการศึกษาพบว่าชาวเขาที่มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีขึ้นใช้เองมีเพียง 4 เผ่า ซึ่งสามารถแบ่งเครื่องดนตรีตามเผ่าต่างๆได้ดังนี้ 1)เผ่าอาข่ามีลาเย เป็น เครื่องเป่าชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายแคน มีหลายขนาด ทำจากน้ำเต้า, ลาหย่า เป็น เครื่องเป่าอีกชนิดหนึ่ง ทำมาจากเขาสัตว์ หรือ ไม้ที่แกะสลักเป็นรูปเขาสัตว์ เป็นเครื่องเป่าที่มีลิ้น,เดิ้มเครื่องดนตรีประเภทสีที่ทำเลียนแบบสะล้อ,โด่ส เครื่องตีที่ มีลักษณะคล้ายกลองยาวแต่มีความหนาของตัวกลองมากกว่าทำจากไม้ขึงด้วยหนัง มีหน้าเดียว 2)เผ่าเย้ามีหยัดเป็นเครื่องเป่าที่มีลิ้น มีลักษณะคล้ายปี่มอญของไทย แต่มีขนาดเล็กและสั้นกว่า, โย เป็นกลองสองหน้า, ล่อ เครื่องตีทำจากทองเหลือง มีลักษณะเหมือนฆ้อง ไม่มีปุ่มตรงกลาง,มัง ทำจากทองเหลือง มีลักษณะคล้ายกับล่อมาก มักมีขนาดเล็กกว่า และมีปุ่มตรงกลาง,ฉะเต้ย มีลักษณะคล้ายฉาบของไทย, คูคิน ใช้คาบในปากและดีดให้เกิดเสียงโดยใช้แก้มทำเป็นกล่องเสียง ใช้ในการจีบสาว โดยจะทำจากไม้
3)เผ่ากระเหรี่ยง มีกลองสองหน้า มีลักษณะคล้ายโย ของชาวเขาเผ่าเย้า แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก
4)เผ่าแม้ว มีแก้ง หมายถึง มีลักษณะคล้ายแคน ทำจากไม้ ชันยาด้วยขี้ผึ้ง โดยเครื่องดนตรีทุกชิ้นป็นผลผลิตที่ได้จากภูมิปัญญาของชาวเขาเอง

เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นมีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมของชาวเขาแต่ละเผ่า เช่นชาวเขาเผ่าอาข่าใช้ลาเยในการสร้างความสนุกสนานในงานรื่นเริงของเผ่า ชาวเขาเผ่าเย้าใช้คูคินในการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว หรือชาวเขาเผ่าแม้วใช้เสียงแก้งเป็นเครื่องส่งวิญญาณของคนตายไปสู่สุคติ ถ้าไม่มีเสียงของแก้งก็ไม่สามารถทำให้วิญญาณไปสู่สุคติได้ ซึ่งเครื่องดนตรีชาวเขาแต่ละชิ้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญแตกต่างกันออกไป และ เป็นการสร้างความภูมิใจในเผ่าพันธุ์ของตนเอง

THE STUDY OF THE MUSICAL INSTRUMENTS OF HILL TRIBES IN CHIENGRAI PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

SUPAT KAEWKULVANICH

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Fine Arts degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University
February 2007

Supat Kaewkulvanich.(2006) *The Study of The Musical Instruments of Hill Tribes in Chiengrai Province*. Master thesis, M.F.A.(Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Manop Wisutipat, Assoc. Prof. Kanjana Intornsunanon.

This research is to study the musical instruments of hill tribes in Chiengrai. The researcher had collected the surveyed data at the villages of Aka(Ikor), Yao, Karen, and Meo. Additional data was collected from many sources in Chiengrai from April 2004 to May 2006. This research is to:

1. study the musical instruments of hill tribes in Chiengrai.
2. study the culture that relate to all 4 hill tribes: Ikor, Yao, Karen, and Meo in Chiengrai.

The results of this study is as followed:

There are a lot of hill tribes in Chiengrai, but the most of them are Aka or Ikor while Yao is the second in number. The others are not in a great number. Having been found from the study, only four hill tribes -Aka, Yao, Karen, and Meo - have invented their own musical instruments. More details about their musical instruments are reported below.

1) Aka has “Laye, Derm, and Dos”. Laye is one of the wind music instrument with valves, which is similar to “Kan”. It can be made from gourds, horns, or horn-shape crafted wood with valves and can be in different sizes. “Derm”, sting music instrument, was invented by imitating “Salor”. “Dos”, which is similar to a tom-tom, is a one-side percussion stretched with leather. It’s made from wood and its body is thicker than a tom-tom.

2) Yao has “Yad, Yo, Lor, Mung, Chatia, and Kukin”. Yad is one of เครื่องเป่า with valves. It’s like Thai woodwind instrument, but smaller and shorter. Yo is a two-side drum. Lor, which is like Gong, is a percussion made from brass with no button in the middle. Mung is made from brass and looks so much alike to Lor, but the size is often smaller and it has the button in the middle. Chatia is like Thai cymbals. Kukin, made of wood, is used for flirting girls by producing sound in a mouth, using cheeks as sound box.

3) Karen has a two-side drum, which is similar to Yo of Yao, but a lot smaller.

4) Meo has “Kang”, which is like Kan. It’s made from wood and glued with honey.

All of the musical instruments reporting above are of the hill tribes’ intelligence.

Each musical instrument plays such an important role in hill tribes’ culture. For example, Aka uses Laye for entertaining in their celebrations or parties, while Yao uses Kukin in flirting between boys and girls. Meo uses the sound of Kang like a soul-transferring instrument in order to send the deads’ souls to heaven. Without Kang, the souls can’t be sent to heaven. Each musical instrument has its own different importance and serves as the pride of each tribe.

การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

ปริญญานิพนธ์

ของ

นายสุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
กุมภาพันธ์ 2550

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

ของ
สุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่.....เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์มานพ วิสุทธิแพทย์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรัณยานนท์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความกรุณาจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์มานพ วิสุทธิแพทย์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ ผู้ให้คำแนะนำและตรวจสอบข้อมูล รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ และ แก้ไข ตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์กรรมการการสอบปริญญานิพนธ์ทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลา ให้แนวคิดและหลักการศึกษาที่เป็นประโยชน์ กับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่าน ในภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาดุริยางคศาสตร์สากล ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้กับผู้วิจัย รวมทั้งครูอาจารย์ทุกท่านที่เมตตาให้ความรู้ อบรมสั่งสอนผู้วิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ขอขอบพระคุณ คุณลุงทินกร และคุณป้าอัมพวัน สิทธิวงศ์ที่ให้ความกรุณาที่พักอาศัย และ ให้ยืมรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อสำหรับเข้าไปสืบค้นข้อมูล ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยพำนักอยู่ในจังหวัดเชียงราย ปลัดวิรุฬห์ สิทธิวงศ์ ปลัดอำเภอแม่สาย คุณกรณ์วิกา และ คุณสมชาย สุวิชาญวรสิน ที่อำนวยความสะดวกในการทำวิจัยตลอดมา คุณน้าพิสัณห์ สิทธิวงศ์ ที่อำนวยความสะดวกเรื่องยานพาหนะ และให้ข้อมูลในพื้นที่ที่เป็นประโยชน์กับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน คุณลุงอาหน่า หมื่อแลกู่, คุณลุงอาล๊อง เยอแจ, คุณดา เยอแจ ชาวเขาเผ่าอาข่า, คุณซูโจว แซ่ว่าง ชาวเขาเผ่าเย้า ซึ่งเป็นนักดนตรีประจำเผ่า, คุณป้าซานเชียง แซ่ลี, คุณปู้ เสรีสวัสดิ์ศรี ชาวเขาเผ่าเย้า,คุณปรีดา แซ่ลี ชาวเขาเผ่าแม้วซึ่ง เป็นนักดนตรีประจำเผ่า,คุณประสิทธิ์ แซ่ลี และ คุณเหล่าดั้ว แซ่ลี ชาวเขาเผ่าแม้ว ที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลเป็นอย่างดี รวมทั้งชาวเขาหลายเผ่า หลายหมู่บ้านที่ผู้วิจัยไปสืบค้นข้อมูลแต่มิได้ออกนาม

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม ทุกท่าน รวมทั้งนักเรียนวงโยธวาทิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกคนที่ให้การช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยเสมอมา

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา คุณพ่อสมเกียรติ และ คุณแม่จุฬาลักษณ์ แก้วกุลวณิชย์ ที่ได้อบรมสั่งสอน อุปการะด้วยความรักและความเมตตาตลอดจนสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งทุนทรัพย์และค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีสติปัญญา และประสพความสำเร็จในครั้งนี้

สุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์

สารบัญ

บทที่ **หน้า**

1 บทนำ

ภูมิหลัง 1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า 6
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า 7
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า 7
คำนิยามศัพท์เฉพาะ 8

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง 10
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 16

3 วิธีดำเนินการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร 18
การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม 18
ขั้นศึกษาข้อมูล 19
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล 19

4 การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

ประวัติโดยย่อของจังหวัดเชียงราย 21
เครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย 23
ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าอีก้อ 28
เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าอีก้อในจังหวัดเชียงราย 43
ลาเย 43
ประวัติเครื่องดนตรี 43
ลักษณะเครื่องดนตรี 43
ลาเย(ขนาดเล็ก) 44
ขนาด 44
วิธีการสร้าง 44
ลาเย(ขนาดใหญ่) 46
ขนาด 46
วิธีการสร้าง 46

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
4 (ต่อ)	วิธีการบรรเลง	49
	ตัวอย่างบทเพลง	51
	ลาหย่า	53
	ประวัติเครื่องดนตรี	53
	ลักษณะเครื่องดนตรี	53
	ขนาด	53
	วิธีการสร้าง	54
	วิธีการบรรเลง	54
	เดิ้ม	56
	ประวัติเครื่องดนตรี	56
	ลักษณะเครื่องดนตรี	56
	ขนาด	57
	วิธีการสร้างและวิธีการบรรเลง	57
	โด่ส	60
	ประวัติเครื่องดนตรี	60
	ลักษณะเครื่องดนตรี	61
	ขนาด	61
	วิธีการสร้าง	61
	วิธีการบรรเลง	63
	ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าเย้า	64
	เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าเย้าในจังหวัดเชียงราย	75
	หยัด	75
	ประวัติเครื่องดนตรี	74
	ลักษณะเครื่องดนตรี	76
	ขนาด	79
	วิธีการสร้าง	79
	วิธีการบรรเลง	80
	ระบบเสียง	81
	ตัวอย่างบทเพลง	81

สารบัญ(ต่อ)

บทที่ **หน้า**

4 (ต่อ) โย 82

ประวัติเครื่องดนตรี 82

ลักษณะเครื่องดนตรี 88

ขนาด 83

วิธีการสร้าง 83

วิธีการบรรเลง..... 86

ตัวอย่างบทเพลง..... 87

ล่อ มังและฉะเต้ย 88

ล่อ 89

ประวัติเครื่องดนตรี 89

ลักษณะเครื่องดนตรี 89

ขนาด 89

วิธีการบรรเลง 89

มัง 89

ประวัติเครื่องดนตรี 89

ลักษณะเครื่องดนตรี 90

ขนาด 90

วิธีการบรรเลง..... 90

ฉะเต้ย 90

ประวัติเครื่องดนตรี 90

ลักษณะเครื่องดนตรี 90

ขนาด 90

วิธีการบรรเลง..... 90

คูคิน 92

ประวัติเครื่องดนตรี 92

ลักษณะเครื่องดนตรี 92

ขนาด 93

วิธีการสร้าง 93

วิธีการบรรรเลง 97

สารบัญ(ต่อ)

บทที่ **หน้า**

4 (ต่อ) ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง 99

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงในจังหวัดเชียงราย 117

กลองสองหน้ากระเหรี่ยง 117

ประวัติเครื่องดนตรี 117

ลักษณะเครื่องดนตรี 118

ขนาด 118

วิธีการสร้าง 118

วิธีการบรรรเลง 118

ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าแม้ว 119

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าแม้วในจังหวัดเชียงราย 133

แคนแม้ว 133

ประวัติเครื่องดนตรี 133

ลักษณะเครื่องดนตรี 134

ขนาด 135

วิธีการสร้าง 135

วิธีการบรรรเลง 137

ระบบเสียง 137

ตัวอย่างบทเพลง 138

5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 143

สรุปผลการวิจัย 145

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าอีก้อ 145

ลาเย 145

ลาหย่า 145

เดิ้ม 145

โด่ส 146

เครื่องดนตรีชาวเขาเย้า 146

หยัด 146

โย 147

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
5 (ต่อ)	ล่อ	147
	มัง	147
	ฉะเตี้ย	147
	คูคิน	148
	เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง	148
	กลองสองหน้ากระเหรี่ยง	148
	เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าแม้ว	148
	แคนแม้ว	148
	อภิปรายผล	149
	ข้อเสนอแนะ	150
บรรณานุกรม		151
ภาคผนวก		155
ภาคผนวก ก		155
ภาคผนวก ข		159
ประวัติย่อผู้วิจัย		162

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภาคเหนือของประเทศไทยประกอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อนกับหุบเหวซึ่งเป็นที่ราบแคบ ภาคเหนือมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 170,106 ตารางกิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณร้อยละ 33.36 ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทย ซึ่งสามารถแยกส่วนการปกครองได้ 17 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และ อุทัยธานี ภาคเหนือสามารถแบ่งเขตตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ โดยแบ่งออกเป็น ภาคเหนือตอนบน และ ภาคเหนือตอนล่าง สำหรับภาคเหนือตอนบนมีเนื้อที่ประมาณ 61,890,000 ไร่ ประกอบไปด้วย 9 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ และอุตรดิตถ์ ส่วนภาคเหนือตอนล่างมีเนื้อที่ประมาณ 45,273,725 ไร่ ประกอบด้วย 8 จังหวัดคือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร พิจิตร เพรชบูรณ์ นครสวรรค์ และ อุทัยธานี (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2518: 1)

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดเหนือสุดของประเทศไทย อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งแม่น้ำ ขุนเขาและป่าไม้ เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาแต่ยุคโบราณ และยังมีโบราณสถานอังควรค่าแก่การรักษาหลงเหลืออยู่หลายแห่ง รวมถึงเป็นแหล่งกำเนิดศิลปะ แบบล้านนาไทยอันสวยงามวิจิตรบรรจง ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่ในสมัยพญาเม็งรายผู้สร้างเมืองเชียงรายและอาณาจักรล้านนา จึงเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากมาย

แนวชายแดนทางด้านทิศเหนือของเชียงรายเป็นพื้นที่ติดต่อกับประเทศพม่า ส่วนฝั่งลาวมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งพรมแดน และเป็นเส้นทางการจราจรทางน้ำไปถึงประเทศจีน ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง โดมมีที่ราบกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ ประชากรในจังหวัดเชียงรายแบ่งออกเป็นหลายชนเผ่า ทั้งคนไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขา รวมทั้งชาวจีนที่อพยพมาอยู่บนดอยสูงหลายแห่ง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก มีทั้งการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของเชียงราย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ขิง กระเทียม ถั่วเหลือง มันสำปะหลัง หอมแดง หอมหัวใหญ่ ลิ้นจี่ ลำไย ผักกาด และ ยาสูบ ส่วนการปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ไก่เนื้อ ไก่ไข่ และ สุกร รวมถึงการทำประมงน้ำจืด ตามริมฝั่งแม่น้ำและแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงปลานิล ปลาทับทิม ปลาไน ปลาตะเพียน เป็นต้น

ที่ตั้งของจังหวัดเชียงราย ในภาคเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 785 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 11,678.369 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศต่างๆดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับประเทศพม่า และ ลาว

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดลำปาง และ จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันออก ติดกับประเทศลาว

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดเชียงใหม่ และ ประเทศพม่า

กลุ่มชาติพันธ์ ในจังหวัดเชียงราย พื้นที่ของจังหวัดเชียงราย มีกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ตามที่ราบและบนดอยสูง ซึ่งชนแต่ละกลุ่มจะมีศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่วิถีดั้งเดิมของบรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยประชากรในจังหวัดเชียงรายสามารถจำแนกออกเป็นชนชาติต่างๆได้ดังนี้

- คนเมือง เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด ในอดีตถูกเรียกว่า ชาวไทยวน หรือ ลาวพุงดำ ผู้ชายมีรูปร่างโปร่งบางกว่าคนไทยภาคกลางเล็กน้อย ส่วนผู้หญิงมีรูปร่าง ผิวพรรณ และ หน้าตางดงาม มีภาษาพูดต่างจากภาษาไทยกลางเล็กน้อย อาศัยในบ้านที่มีใต้ถุนสูง หน้าจั่วมีไม้ไขว้สลักลวดลายเรียกว่า กาแล
- ไทยลื้อ มีถิ่นฐานเดิมที่ลุ่มน้ำโขง
- ไทยเขิน มีถิ่นฐานเดิมที่ลุ่มน้ำขิ่น ในรัฐฉานของพม่า แล้วอพยพเข้ามาอยู่บริเวณดอยแม่สลอง
- ไทยใหญ่ เรียกตัวเองว่า ชาวไต รูปร่างเหมือนชาวไทยภาคกลาง ผู้หญิงมีผิวคล้ำ
- อีก้อ เรียกตัวเองว่า อาข่า รูปร่างเล็กแข็งแรงล่ำสัน ผิวสีน้ำตาล ผู้หญิงไว้ผมยาวแต่รวบผมไว้ ผู้ชายโกนหัวไว้ผมเปีย ใส่เสื้อผ้าสีดำ สวมเครื่องประดับที่คอ สร้างบ้านเรือนอยู่ในหุบเขา นับถือผี มีเสาชิงช้า และลานสาวกอดอยู่ในหมู่บ้าน
- มูเซอ เรียกตัวเองว่า ลาหู่ รูปร่างสันทัด ผิวสีน้ำตาลชอบกินหมาก
- เย้า เรียกตัวเองว่า เมี่ยน รูปร่าง ผิวพรรณคล้ายกับคนจีน สร้างบ้านเรือนบนไหล่เขา และ ทำเครื่องเงิน
- กะเหรี่ยง รูปร่างสันทัด ช่วงขาใหญ่ ชาวกะเหรี่ยงแบ่งออกเป็นหลายเผ่า นับถือผีและมีพวกที่นับถือศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์
- ลีซอ มีผิวขาวกว่าชาวเขาเผ่าอื่น หน้าตากว้าง กลม ผู้หญิงนิยมเกล้าผมม้วยไว้ที่ท้ายทอย โพกหัว และ สวมห่วงเงินไว้ที่คอ
- แม้ว เรียกตัวเองว่า มัง ท่าทางการพูดคล้ายคนจีน ผู้ชายค่อนข้างสูง นับถือผี และมีพวกที่นับถือศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์
- จีนฮ่อ เป็นกลุ่มชนชาวจีน อพยพ ใช้ภาษาจีนกลางและ จีนกวางตุ้ง กระจายอยู่ตามหุบเขา โดยเฉพาะ บนดอยแม่สลอง

ชาวเขา คือชนกลุ่มน้อยซึ่งอาศัยกระจัดกระจาย อยู่ในบริเวณภูเขาสูงของประเทศไทย ส่วนใหญ่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนานแล้ว และ สืบเชื้อสายมาหลายชั่วอายุคน บางส่วนอพยพมาจากประเทศพม่า และ ประเทศลาว (สายเมือง วิริยศิริ. 2521:5) มีหลักฐานว่าชาวเขาเหล่านี้ มีสัมพันธ์กับชนชาติไทยมากว่าสามพันปีมาแล้ว

นักวิชาการได้ แบ่งกลุ่มชาวเขาไว้ตามตระกูลและภาษาดังนี้

1. ตระกูลจีน – ธิเบต (Sino – Tibetan) ได้แก่

    1.1 สาขาธิเบต – พม่า คือ ลีซอ มูเซอ และ อีก้อ

    1.2 สาขาคะเร็น คือ กะเหรี่ยง

    1.3 สาขาเย้า – แม้ว หรือ ม้ง คือเย้า – แม้ว หรือ ม้ง

2.ตระกูลออสโตรเอเชียติค (Austroasiatic) สาขามอญ – เขมร ได้แก่

    2.1 ละว้า

    2.2 ขมุ

    2.3 ผีตองเหลือง

    2.4 ก้อ (ชนเผ่านี้ยังไม่มีการศึกษา แต่เข้าใจว่าอยู่ในสาขามอญ – เขมร)

    2.5 ถิ่น

    2.6 ชาวบน

    2.7 สัก

    2.8 ส่วย

    2.9 โซ่

    2.10 กุย

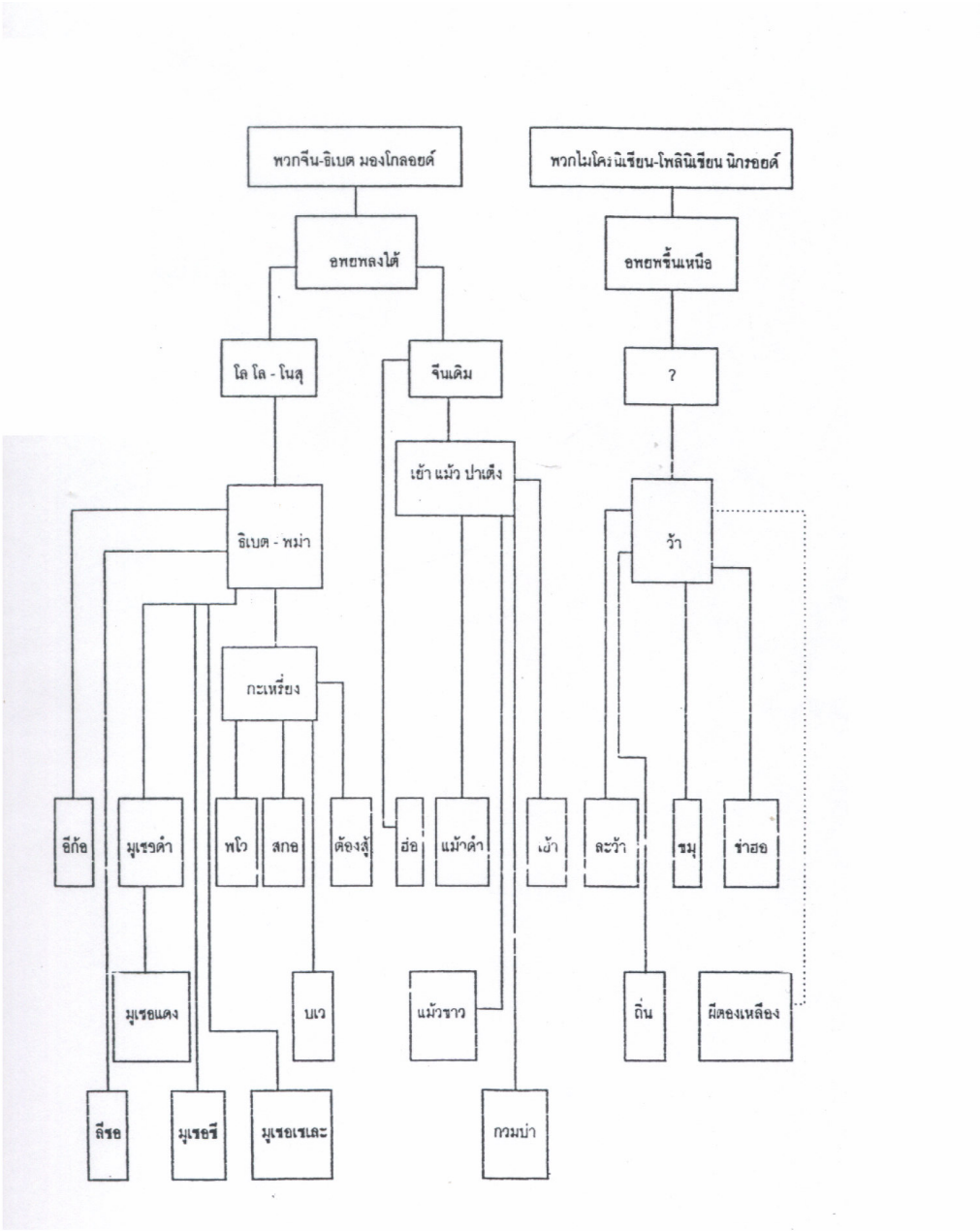
    2.11 เซมังหรือซานอย

    2.12 ซาไก

3.ตระกูลมลายู – โปลินิเซียน (Malayo – Polynesian) สาขามาเลย์

ได้แก่ ชาวน้ำ

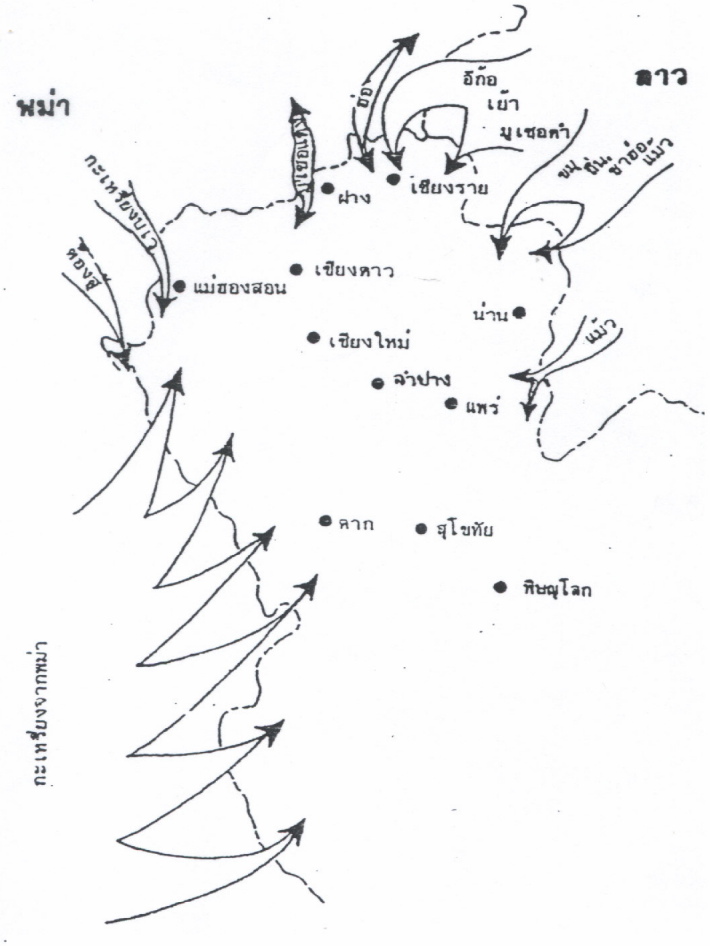
สามารถสรุปได้ว่า ชาวเขาที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย จะแบ่งออกเป็น สองพวก คือ พวกที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก่อนชนชาติไทย กับพวกที่เพิ่งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยในระยะเวลาประมาณ หนึ่งร้อยปีที่ผ่านมา การแบ่งแบบนี้เป็นการแบ่งตามระยะเวลาการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2518:4)

ภาพประกอบ 1 **แผนภูมิแสดงการสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย**

ที่มา : Gordom Young, (1962) *The Hill Tribes of Northern Thailand* :P.VII

หมายเหตุ : ? หมายความว่ายังสงสัยอยู่ว่าเป็นเชื้อสายเผ่าพันธุ์อะไร

ภาพประกอบ 2 **แผนภาพแสดงการอพยพของชาวเขาเข้าสู่ประเทศไทย**

ที่มา : Gordom Young, (1962) *The Hill Tribes of Northern Thailand* :P.X

จากการสำรวจ พบว่าในประเทศไทยมีชาวเขาทั้งหมดประมาณ 10 เผ่า ที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศ มีเพียง 6 เผ่าที่มีเครื่องดนตรีใช้เป็นของตนเอง ซึ่งสร้างขึ้นมาจากวัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน และ ได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีจีน เช่น ปี่ ฆ้อง ฯ

ในแง่ของเครื่องดนตรีไม่ว่าชาติใด ๆ ในโลกก็ย่อมมีธรรมชาติในการบรรเลงเครื่องดนตรีอยู่ 4 วิธี ด้วยกัน คือ การตี การเป่า การดีด การสี ซึ่งคนไทยในฐานะที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนชอบพูดให้คล้องจองกันว่า ดีด สี ตี เป่า และในกระบวนเครื่องดนตรีที่บรรเลงด้วยอาการทั้งสี่นี้ เครื่องตีนับเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดที่ถือกำเนิดขึ้นมาก่อนเครื่องดนตรีที่บรรเลงด้วยวิธีอื่นๆ (ปัญญา รุ่งเรือง, 2516:2) นอกจากมือซึ่งถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดที่มนุษย์ใช้ตบเข้าด้วยกันทำให้เกิดเสียงเป็นจังหวะ พร้อมกับการกระโดดโลดเต้นทำให้เป็นจุดกำเนิดของการเต้นรำแบบง่ายๆ เครื่องดนตรีในยุคแรกก็คือวัสดุใกล้ตัว ส่วนใหญ่ทำมาจากไม้ หรือไม่ก็นำเอาข้าวของเครื่องใช้แม้กระทั่งอาวุธมาทำเป็นเครื่องดนตรี ตัวอย่างเช่น ชาวอะบอริจิน ชนพื้นเมืองของ ออสเตรเลียที่ล่าสัตว์ด้วยบูมเมอร์แรง แล้วก็นำเอาบูมเมอร์แรงที่ใช้ในการล่าสัตว์มาเคาะเข้าด้วยกันเป็นกรับ ทำให้เกิดเครื่องดนตรีชนิดใหม่ ซึ่งใช้เคาะประกอบจังหวะในการร้องเพลง เครื่องดนตรีประเภทเคาะนี้มีอยู่ทั่วไปในวัฒนธรรมทั่วโลก

แรกเริ่มเดิมทีมนุษย์ต่างคนต่างอยู่ตามถิ่นที่อยู่ของตนตามเผ่าพันธุ์ของตน ก่อนที่มนุษย์จะมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน มนุษย์ต่างก็มีความคิดรู้จักประดิษฐ์เครื่องดนตรีของตนขึ้นใช้โดยอาศัยวัสดุ เครื่องมือ เช่น มีด ขวาน สำหรับตัด เจาะ เหลา ผูก มัด ตรึง เครื่องดนตรีให้เป็นรูปร่างลักษณะตามที่ตนพอใจและธรรมชาติจะอำนวยให้ และเนื่องจากเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของวัตถุ ซึ่งมีเพียง 4 ประเภทเท่านั้นคือ ลม หนัง เส้นสาย และวัตถุทึบตัน เป็นต้น เครื่องดนตรีที่มนุษย์ต่างชาติต่างภาษาต่างก็คิดประดิษฐ์ขึ้น จึงอาจมีส่วนคล้ายคลึงกันได้เป็นธรรมดา โดยไม่ต้องลอกเลียนแบบซึ่งกันและกัน แนวคิดการกำเนิด เครื่องดนตรีดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดตามทฤษฎีนานากำเนิด (Polygenesis) ตัวอย่างเช่น เครื่องดนตรีประเภทจ้องหน่อง หรือ Jew’s harp กรับหรือ clap sticks ซึ่งพบกันแพร่หลายอยู่ทั่วโลกในทุกวัฒนธรรมต่างก็คิดทำกันขึ้นเอง แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันโดยบังเอิญ เป็นต้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาเครื่องดนตรี ของชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

2.เพื่อศึกษา วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีชาวเขา ทั้ง 4 เผ่า คือ อีก้อ เย้า กระเหรี่ยง และ แม้วในจังหวัดเชียงราย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ดังที่กล่าวมาเครื่องดนตรีชาวเขาแต่ละชนิดมีลักษณะที่แตกต่างกัน และ สร้างขึ้นมาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน กับ วัสดุที่สามารถหาได้จากธรรมชาติ ซึ่งวิธีการในการสร้างเครื่องดนตรีเหล่านั้นอาจต้องสูญหายไปตามสภาพสังคม และ เทคโนโลยีที่เข้ามาสู่สังคมของชาวเขา การอนุรักษ์ กรรมวิธีในการสร้างเครื่องดนตรีที่เป็นมรดกตกทอด และ ผลิตสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่โบราณ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและสมควรอย่างยิ่งว่า การศึกษา เครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย จะก่อให้เกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบประวัติความเป็นมา ของเครื่องดนตรีชาวเขา
2. เพื่อให้ทราบวัฒนธรรมการสร้างเครื่องดนตรีและการสืบทอดการประดิษฐ์เครื่องดนตรีของชาวเขา
3. เพื่อให้รู้กระบวนการสร้างเครื่องดนตรีชาวเขาที่สำคัญได้ และอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาโดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรีชาวเขาโดย เลือกเฉพาะชาวเขาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย ที่มีวัฒนธรรมดนตรีเป็นของตนเอง และใช้เครื่องดนตรีที่มีใช้เฉพาะในชนเผ่า โดยศึกษาทั้งประวัติที่มาของเครื่องดนตรี และ ขั้นตอนวิธีการสร้าง โดยศึกษาเครื่องดนตรีดังนี้

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าอีก้อ

- ลาเย
- ลาหย่า
- เดิ้ม
- โด่ส

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า

- หยัด
- โย
- ล่อ
- มัง
- ฉะเตี้ย
- คูคิน

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

- กลองสองหน้ากระเหรี่ยง

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าแม้ว

- แคนแม้ว

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวเขา หมายถึง กลุ่มชมกลุ่มน้อยหลายเผ่าที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ ๆ เป็นภูเขาสูงของจังหวัดทางภาคเหนือในประเทศไทย มีบางหน่วยงานเรียกกลุ่มชนนี้ว่า “ ชาวไทยภูเขา ” แต่คนส่วนใหญ่เรียกว่า “ ชาวเขา ”

บันไดเสียง หมายถึง กลุ่มของระดับเสียงหรือโน้ตที่นำมาจัดเรียงกันเป็นลำดับขั้น จากเสียงต่ำขึ้นไปเสียงสูง หรือจากเสียงสูงลงมาเสียงต่ำ โดยไม่มีการข้ามขั้น

อีก้อ หมายถึง ชาวเขาที่เรียกตัวเองว่า อาข่า รูปร่างเล็กแข็งแรงล่ำสัน ผิวสีน้ำตาล ผู้หญิงไว้ผมยาวแต่รวบผมไว้ ผู้ชายโกนหัวไว้ผมเปีย ใส่เสื้อผ้าสีดำ สวมเครื่องประดับที่คอ สร้างบ้านเรือนอยู่ในหุบเขา นับถือผี มีเสาชิงช้า และลานสาวกอดอยู่ในหมู่บ้าน

เย้า หมายถึง ชาวเขาที่เรียกตัวเองว่า เมี่ยน รูปร่าง ผิวพรรณคล้ายกับคนจีน สร้างบ้านเรือนบนไหล่เขา และ ทำเครื่องเงิน

กะเหรี่ยง หมายถึง ชาวเขาเผ่าหนึ่ง มีรูปร่างสันทัด ช่วงขาใหญ่ ชาวกะเหรี่ยงแบ่งออกเป็นหลายเผ่า นับถือผี และมีพวกที่นับถือศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์

แม้ว หมายถึง ชาวเขาที่เรียกตัวเองว่า ม้ง ท่าทางการพูดคล้ายคนจีน ผู้ชายค่อนข้างสูง นับถือผี และมีพวกที่นับถือศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์

ลาเย หมายถึง เครื่องเป่าชนิดหนึ่งของชาวเขาเผ่าอีก้อมีลักษณะคล้ายแคน มีหลายขนาด ทำจากน้ำเต้า และ ไม้ไผ่

ลาหย่า หมายถึง เครื่องเป่าชนิดหนึ่งของชาวเขาเผ่าอีก้อ ทำมาจากเขาสัตว์ หรือ ไม้ที่แกะสลักเป็นรูปเขาสัตว์ เป็นเครื่องเป่าที่มีลิ้น

เดิ้ม หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทสี ของชาวเขาเผ่าอีก้อ รูปร่างลักษณะคล้ายซอ มี 2 สาย ทำจากไม้ สายทำจากลวด

โด๋ส หมายถึง เครื่องตีของ ชาวเขาเผ่าอีก้อ มีลักษณะคล้ายกลองยาวแต่มีความหนาของตัวกลองมากกว่า ทำจากไม้ขึงด้วยหนัง มีหน้าเดียว

หยัด หมายถึง เครื่องเป่าของชาวเขาเผ่าเย้า เป็นเครื่องดนตรีที่มีลิ้น มีลักษณะคล้ายปี่มอญของไทย แต่มีขนาดเล็กและสั้นกว่า

โย หมายถึง กลองสองหน้า ของชาวเขาเผ่าเย้า ใช้บรรเลงประกอบจังหวะในพิธีกรรมต่าง ๆ

ล่อ หมายถึง เครื่องตีชนิดหนึ่ง ของชาวเขาเผ่าเย้า ทำจากทองเหลือง มีลักษณะเหมือนฆ้อง ไม่มีปุ่มตรงกลาง

มัง หมายถึง เครื่องตีชนิดหนึ่ง ของชาวเขาเผ่าเย้า ทำจากทองเหลือง มีลักษณะคล้ายกับล่อมาก มักมีขนาดเล็กกว่า และมีปุ่มตรงกลาง

ฉะเต้ย หมายถึง เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ของชาวเขาเผ่าเย้า มีลักษณะคล้ายฉาบของไทย ใช้บรรเลงประกอบจังหวะในพิธีกรรมต่างๆ

คูคิน หมายถึง เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ของชาวเขาเผ่าเย้า ใช้คาบในปากและดีดให้เกิดเสียงโดยใช้แก้มเป็นกล่องเสียง ใช้ในการจีบสาว โดยจะทำจากไม้ไผ่ และจะบรรจุในกระบองไม้ไผ่ขนาดเล็กสำหรับพกพา

กลองสองหน้ากระเหรี่ยง หมายถึง เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง มีลักษณะคล้ายโย ของชาวเขาเผ่าเย้า แต่มีลักษณะแตกต่างกันเล็กน้อย

แคนแม้ว หมายถึง เป็นเครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าม้ง มีลักษณะคล้ายแคน ทำจากไม้ซันยาด้วยขี้ผึ้ง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวของกับงานวิจัยเพื่อเป็นพื้นฐานของการวิจัยโดย แบ่งเป็นประเด็นในการศึกษาดังนี้

1.เอกสารที่เกี่ยวข้อง
2.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กฤษกร วงค์กรวุฒิ.(2543) กล่าวถึงความเป็นมาของชาวเขาในจังหวัดเชียงรายไว้ว่า ชาวเขามีหลายชาติพันธ์ส่วนมากมักอาศัยอยู่บนดอยสูง ซึ่งผู้วิจัยจะจับประเด็นและกล่าวถึงชาวเขาเผ่าที่ทำการวิจัยดังนี้

เผ่าอีก้อ เรียกตัวเองว่า อาข่า รูปร่างเล็ก แต่แข็งแรงล่ำสัน ผิวสีน้ำตาลอ่อน หยาบกร้าน มีภาษาพูดคล้ายภาษามูเซอและลีซอ ไม่มีตัวอักษรใช้ ผู้หญิงนิยมไว้ผมยาวแต่รวบผมไว้แล้วใส่หมวกทับ คอสวมเครื่องประดับ ใส่เสื้อผ้าสีดำ ผู้ชายโกนหัวไว้ผมเปีย ชาวอาข่านิยมตั้งบ้านเรือนสูงกว่าระดับน้ำทะเล 1200 ม.ขึ้นไป ยังชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอย นับถือผี มีเสาชิงช้าและลานสาวกอดอยู่หน้าหมู่บ้าน

เผ่าเย้า เรียกตัวเองว่า เมี่ยน รูปร่างผิวพรรณคล้ายกับคนจีนมาก ความสูงโดยเฉลี่ยจะเท่ากับคนไทยทั่วไป มีนิสัยขยันขันแข็งและทรหดอดทน มีภาษาพูดที่ใกล้เคียงกับภาษาแม้วเพราะได้รับอิทธิพลมาจากภาษาจีน ไม่มีตัวอักษรใช้ ต้องยืมอักษรจีนมาใช้เขียนเป็นของตนเองแต่อ่านออกเสียงเป็นภาษาเย้า ชาวเย้ามักตั้งบ้านเรือนอยู่บนไหล่เขา ทำไร่ข้าวโพด ตีเหล็ก เย็บปักถักร้อย และชำนาญในการทำเครื่องเงิน

เผ่ากะเหรี่ยง ผู้ชายรูปร่างสันทัด แข็งแรงล่ำสัน มีช่วงขาใหญ่ ชาวกระเหรี่ยงแบ่งย่อยออกเป็นหลายเผ่า ภาษามีความใกล้เคียงกันแต่ก็ไม่สามารถเข้าใจกันได้ถ้าอยู่ต่างเผ่า ชาวกะเหรี่ยงมักตั้งบ้านเรือนแบบถาวร อาศัยการทำนาและปลูกพืชไร่ มีทั้งที่ยังนับถือผีและหันมานับถือศาสนาพุทธและ คริสต์

เผ่าแม้ว เรียกตัวเองว่า ม้ง ท่าทางและลักษณะการพูดจะคล้ายคนจีน ผู้ชายค่อนข้างสูง ผู้หญิงรูปร่างสมส่วน ม้งไม่มีภาษาพูดที่แน่นอน ส่วนใหญ่นำภาษาอื่นมาใช้ บ้านชาวม้งสร้างติดดินอยู่บนภูเขาสูง โดยยึดอาชีพปลูกข้าว ทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องเงิน และเย็บปักถักร้อย ส่วนใหญ่นับถือผี แต่ก็มีหันมานับถือศาสนาพุทธและคริสต์บางส่วน

ปัญญา รุ่งเรือง.(2542 : 1) กล่าวถึงกำเนิดของดนตรีไว้ในเอกสารประกอบการสอน ชุดวิชาประวัติดนตรีไทย ว่า ดนตรี คือ การทำจังหวะหรือการทำทำนองของมนุษย์ที่ถือกำเนิดตามส่วนต่างๆของโลกนั้น แรกเริ่มเดิมทีคงไม่แตกต่างกันมากนัก ต่อเมื่อมนุษย์รู้จักพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เจริญขึ้น จึงกลายเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละเผ่าซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย สภาพของภูมิอากาศ และพืชพันธุ์ธรรมชาติที่เป็นเครื่องบังคับให้มนุษย์ต้องปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาตินั้นๆเพื่อความอยู่รอดของตนเอง สำหรับดนตรีที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตความอยู่รอดของมนุษย์นั้น ประทีป เล้ารัตนอารีย์. (2538:1-2) เขียนบทความถึงดนตรีมีคุณทุกอย่างไป โดยกล่าวถึงคุณประโยชน์ของดนตรีที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกสังคม ว่าดนตรีมีคุณประโยชน์ตามสภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ดนตรีเพื่อการขับกล่อมเพื่อการทำงาน เพื่อการปลุกใจ เพื่อศาสนา เพื่อความพร้อมเพรียงทางทหาร เพื่อการพรรณาเพื่อการประกอบการแสดง และที่เป็นปัจจุบันที่สุดคือเพื่อการบำบัด ข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่ง ด้านประวัติศาสตร์ อันนำไปสู่การศึกษาประวัติของดนตรีชนเผ่า และความสำคัญของดนตรี ที่มีบทบาทในสังคมชาวเขา ต่อไป

นอกจากนี้ ปัญญา รุ่งเรือง ได้กล่าวเกี่ยวกับการกำเนิดเครื่องดนตรีไว้ว่า วิสัยมนุษย์นั้นเป็นคนช่างสังเกตและชอบทดลอง ถ้าบังเอิญวันหนึ่งล่าสัตว์มาได้ ถลกหนังแล้วนำไปผึ่งไว้บนก้อนหินหรือท่อนไม้ที่มีโพรง ครั้นเมื่อหนังแห้งก็จะตึง และมีเสียงดังไม่ว่าจะเอามือเคาะหรือดีดดูก็ตามที จึงเกิดความคิดในการทำกลองที่มีหุ่นไม้ ดินเผา หรือวัสดุอื่นๆขึ้น มนุษย์บางเผ่ารู้จักเอาหนังมาขึงกับท่อนไม้ที่ผูกเข้าด้วยกันเป็นกรอบแบบสะดึง เวลาหนังแห้งก็ตีเป็นเสียงดังกลายเป็นกลองอีกประเภทหนึ่ง เครื่องดนตรีที่น่าจะเกิดขึ้นเป็นจำพวกล่าสุดในประเภทเครื่องสายซึ่งพัฒนามาจากธนูและหน้าไม้ ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ ดุริยธนู ซึ่งผู้เล่นจะคาบด้านหนึ่งของคันธนูเอาไว้ แล้วอีกมือหนึ่งดีดที่สายหรือใช้ไม้เล็กๆดีดก็ได้ อย่างที่พบในแอฟริกาหรือในเอเชียก็พบได้เช่นกัน เช่น ลินู เครื่องดนตรีในพิธีศพของเผ่า ฮูลิ ในปาปัวนิวกินีเป็นต้น ดุริยธนูที่พัฒนาขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งก็คือการนำเอาสิ่งที่ช่วยให้มีเสียงดังขึ้น เช่นนำผลน้ำเต้าแห้ง นำไปติดเข้าไว้กับคันธนูแทนเอาปากคาบซึ่งจะทำให้ได้ยินเสียงดีขึ้นอีก เช่น พิณน้ำเต้าของไทย การพัฒนาขั้นสูงของเครื่องดนตรีประเภทนี้ก็คือซอนานาชนิดรวมทั้งซอสามสาย ไวโอลิน ตลอดจนเครื่องดีดชนิดต่างๆไม่ว่าจะเป็น จะเข้หรือพิณ

สมัย สุทธิธรรม (2541) ได้กล่าวถึง ชิวิตคนบนดอยของชาวเขาเผ่ามูเซอ เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านและดนตรีไว้ในหนังหนังสือชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง ว่า มูเซอมักจะให้ความสำคัญกับดนตรี และการละเล่นพื้นเมืองในงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานปีใหม่ และงานที่เกี่ยวข้องกับการเฉลิมฉลองวันสำคัญอื่นๆที่นิยมเล่นกันมาก ได้แก่ การเล่นลูกข่าง ร่วมกับการขับร้องดนตรี และ การเต้นรำ โดยนิยมเล่นกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถือเป็นการเฉลิมฉลอง บทบาทของดนตรีถูกนำไปใช้ ในการประกอบพิธีกรรม งานรื่นเริง และ เป็นสัญญาณแห่งความรัก นอกจากนี้ดนตรียังใช้ในงานพิธีศพอีกด้วย เครื่องดนตรีที่สำคัญของมูเซอมีดังนี้

หน่อ (แคน) ทำด้วย เต้าแคน กับ เลาแคนห้าเลา ลิ้นและที่เป่า มีสามคู่เสียง สำเนียงที่เป่ามีเสียงทุ้มกว่าแคนของชาวเขาเผ่าอีก้อ (ลาเย)

อาถ่า (จ๊องหน่อง) ทำด้วยไม้ไผ่ที่ค่อนข้างแก่ ลักษณะคล้ายจ๊องหน่องของทางภาคอีสาน แต่มีขนาดเล็กกว่า เสียงเบาใช้ในงานรื่นเริง และ เกี้ยวพาราสีหญิงสาว

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับแคนนั้น เจริญชัย ชมไพโรจน์ (2526:1-8) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีอีสานไว้ใน เอกสารประกอบการสอนเรื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน ถึงประวัติของแคนและโปงลาง อีกทั้งยังมีรายละเอียดของวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองในอีสานโดยสอดคล้องกับ พระอุบาลี คุณูปมาจาร (2531:1-2) โดยได้อธิบายถึงแคนด้านความหมาย และประวัติของเครื่องดนตรีชิ้นนี้ไว้ในหนังสือเรื่อง แคน โดยละเอียด ในทำนองเดียวกัน บุญเลิศ จันทศร (2537:2-3) เขียนไว้ในหนังสือ แคนดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน ได้อธิบายถึงส่วนประกอบ วัสดุที่ใช้และ วิธีทำแคน รวมทั้งกล่าวถึงส่วนประกอบต่างประเภทชนิด และ ขนาดต่างๆของแคน และการใช้แคนเพื่อประกอบการบวงสรวงเทพเจ้า เนื้อหาที่ได้จากข้อมูลข้างต้นนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยอย่างยิ่ง ในการนำข้อมูลมาเชื่อมโยงเพื่อเปรียบเทียบ ระหว่างเครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าต่างๆที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าในประเทศไทยส่วนอพยพมาจากประเทศลาว และเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเมื่อประมาณ 100 ปีมานี้เอง ซึ่งเป็นระยะเวลาเดียวกับชนเผ่าอื่นๆ เช่น แม้ว มูเซอ ลีซอ อีก้อ อพยพเข้ามาในประเทศไทย ยกเว้นพวกกระเหรี่ยงที่เข้ามาในเมืองไทยเมื่อราว 200 ปีมาแล้ว ครั้งแรกที่อพยพเข้ามา พวกเย้าได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับชายแดนประเทศลาว

ในเรื่องนี้ ชอบ คชาอนันต์ และ สมเกียรติ จำลอง (2531:86) ได้กล่าวไว้ว่า ดนตรีของชาวเย้ามีลักษณะการเล่นดนตรีแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน โอกาสในการเล่นดนตรีของชาวเย้าค่อนข้างจำกัด ดนตรีจะมีโอกาสนำออกมาเล่น ได้เฉพาะเมื่อใช้เป็นส่วนประกอบในการดำเนินพิธีกรรมใหญ่ๆ หรือสำคัญตามคัมภีร์การประกอบพิธีกรรมที่ระบุไว้ว่าต้องใช้ดนตรีประกอบเท่านั้น เช่น พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีบวช พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ พิธีกรรมดึงวิญญาณคนตายจากนรก (เช่วเต่หยั่ว) เป็นต้น และในบางพิธีกรรมเหล่านี้ การใช้เครื่องดนตรียังไม่สามารถใช้เครื่องดนตรีได้ครบทุกประเภทอีกด้วย ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับชนิดของพิธีกรรม และ คุณสมบัติของผู้เป็นเจ้าของพิธีกรรม เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรมให้แก่คนตายที่ไม่เคยผ่านการบวชใหญ่จะใช้ปี่ (หยัด) ไม่ได้ หรือพิธีดึงวิญญาณจากนรก จะใช้เครื่องดนตรีเพียงสองชิ้นคือ ฉาบ และ กลองเท่านั้น เป็นต้น

การใช้เครื่องดนตรีของชาวเผ่าเย้านั้น มงคล จันทร์บำรุง (2534:24-28) ได้ให้ความเห็นว่า อย่างในพิธีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เย้ายังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ ตลอดจนการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือในเรื่องของผีบรรพบุรุษ ความประณีตถูกต้อง

ในการประกอบพิธีทุกขั้นตอน การแต่งงานเริ่มต้นจากการเลือกคู่ครองซึ่งเย้ามีอิสระอย่างมาก หากดวงสมพงศ์กันก็สู่ขอและหมั้นกัน การหมั้นต้องกำหนดรายละเอียด ๆ ที่จะมีขึ้นในพิธีแต่งงาน โดยปกติการแต่งงานของเย้าจะมีสองแบบด้วยกันคือ

- การแต่งงานแบบใหญ่ เป็นพิธีที่มีความหรูหราฟุ่มเฟือย และใช้เวลาในการประกอบพิธีอย่างน้อย 3 วัน โดยพิธีจะเริ่มต้นที่บ้านของเจ้าสาวก่อน เพื่อบอกให้ผีบรรพบุรุษทราบว่าเจ้าสาวจะออกจากบ้านไปแต่งงาน จากนั้นจะไปทำพิธีที่บ้านเจ้าบ่าว จุดสำคัญของงานแต่งงานแบบใหญ่คือการคารวะผู้อาวุโส และจะต้องมีคณะนักดนตรี ซึ่งประกอบไปด้วย คนเป่าปี่ ตีกลอง และ ตีฉาบ มาบรรเลงต้อนรับคณะเจ้าสาว ซึ่งในบัจจุบันการแต่งงานแบบใหญ่นี้มีน้อยมาก เพราะเสียค่าใช้จ่ายสูงและใช้เวลานาน ในบางครั้งก็ติดขัดในเรื่องของเครื่องดนตรีและนักดนตรี

- การแต่งงานแบบเล็ก เป็นพิธีการที่ลดขั้นตอนลงมาเพื่อเป็นการประหยัด การแต่งงานแบบเล็กนี้ จะเริ่มทำพิธีบอกผีบรรพบุรุษ และ มีการเลี้ยงญาติพี่น้องที่บ้านเจ้าสาวก่อน แล้วจึงประกอบพิธีอื่นๆ ที่บ้านเจ้าบ่าว แต่ไม่มีการคารวะผู้อาวุโส และไม่จำเป็นจะต้องมีคณะดนตรีมาบรรเลงต้อนรับคณะเจ้าสาว

เคอร์ต ซาคส์ (Curt Sachs) จำแนกเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ตระกูลใหญ่ ๆ แต่ละตระกูลแบ่งตามรูปร่างลักษณะออกเป็นประเภทย่อย ๆ และแต่ละประเภทย่อยยังแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ อีกตามรายละเอียดปลีกย่อยอีกเป็นอันมาก

1. ตระกูลที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของอากาศ (Aerophones) ในภาษาไทยเราอาจจะเรียกรวม ๆ โดยใช้คำนั้น ๆ ว่า เครื่องลม ก็ได้ จำแนกออกเป็นชนิดย่อย ๆ ได้ 9 ประเภท คือ

   1.1 ขลุ่ย (Blow hole) เครื่องดนตรีประเภทนี้ได้แก่ ขลุ่ยทุกชนิด โหวดของไทย ขลุ่ยผิวของจีนเป็นต้น

   1.2 นกหวีด (Whistle mouthpiece) ได้แก่ ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยรีคอร์ดดอร์ และนกหวีด เป็นต้น

   1.3 ปี่ลิ้นเดี่ยว (Single Reed) เช่น ปี่คลาลิเนท และแซกโซโฟน ของไทยไม่มีประเภทนี้

   1.4 ปี่ลิ้นคู่ (Double Reed) ปี่นอก ปี่ใน ปี่โอโบและปี่บาสซูน

   1.5 ปี่มีถุงลม (Bagpipes) ได้แก่ ปี่สก๊อต เป็นต้น

   1.6 แตร (Cup mouthpiece) เช่น ทรัมเป็ท แตรงอน แตรสังข์ และแตรเขาควายเป็นต้น

   1.7 ลิ้นอิสระ (Free Reed) ได้แก่ แอคคอร์เดียน แคน ปี่ (จุม) เป็นต้น

   1.8 เครื่องลมอิสระ (Free aerophone) เสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีพวกนี้ยากที่จะกำหนดระดับเสียง ใช้เป็นเสียงประกอบได้ แต่ดำเนินทำนองไม่ได้ เช่น ธนูที่ติดกับว่าว (Bullroarers) เป็นต้น

1.9 ออร์แกน (Organ) หมายถึง ออร์แกนที่ใช้ตามโบสถ์ฝรั่ง เพราะมีลิ้นเป็นพิเศษ ไม่ใช่ออร์แกนที่เป่าด้วยปาก

2. ตระกูลที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสาย (Chordophones) ซึ่งอาจจะใช้คำรวมว่าเครื่องสายก็ได้ แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ได้ 5 ประเภท คือ

2.1 ประเภทดุริยธนู (Musical bows) ตัวอย่างเช่น พิณน้ำเต้า พิณเพี้ย เป็นต้น

2.2 ประเภทลีร์ (Lures) พิณแบบนี้ไทยเราไม่มีใช้ แบ่งออกเป็นชนิดที่มีกล่องเสียงเป็นรูปเหลี่ยมและกลม พบมากในแอฟริกาและยุโรป

2.3 ประเภทฮาร์ป (Harp) มี ๓ ชนิด แบ่งตามรูปลักษณ์ คือ ชนิดที่มีกล่องเสียงเป็นรูปชาม (Bowl) เช่น พิณพม่าชนิดกรอบเป็นมุม (Angle) และชนิดที่มีกรอบแบบสะดึง (Frame) ๒ แบบหลังนี้ไม่มีใช้ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย

2.4 ประเภทพิณ (Lute) แบ่งออกเป็น ๒ ชนิดย่อย ๆ คือ

- ชนิดที่ใช้ดีด (Plucked) ทั้งที่มีกล่องเสียงเป็นรูปกลม อย่างเช่น แมนโดลินของอิตาลี และรูปเหลี่ยมอย่างเช่น กระจับปี่ ซึงล้านนา และพิณอีสาน เป็นต้น
- ชนิดที่ใช้สี (Bowed) ได้แก่ ไวโอลิน ซอด้วง ซอสามสายซึ่งเป็นชนิดที่ไม่มีนมและชนิดที่มีนม อย่างสะล้อมีนมบพที่เมืองน่าน (อาจเรียกว่าพิณสีก็ได้) และซอวิโอลของยุโรป

2.5 จะเข้ (Zither) แบ่งย่อยออกเป็น 4 ชนิด ได้แก่

- ชนิดง่าย ๆ (Simple zither) เช่น จิ้น (Qin) ของจีน ติ่งติ้งทางภาคเหนือของไทยซึ่งเป็นอย่างเดียวกันกับของเงาะซาไกทางภาคใต้ และยังมีชนิดอื่น ๆ อีกหลายชนิดย่อยแต่จะไม่กล่าวถึง ณ ที่นี้
- ชนิดลำตัวยาว เช่น จะเข้ไทย เช็ง (Zheng) ของจีน โกโตะ (Koto) ของญี่ปุ่น
- ชนิดมีกล่องเสียงใช้ดีด (Plucked board) พบมากในทวีปยุโรป ได้แก่ ซาลเตอรี่ (Psaltery) ฮาร์ปซิคอร์ด (Harpsichord) เวอร์จินอล (Verginal) และสปิเนต (Spinet)
- ชนิดมีกล่องเสียงใช้ตี (Struck board) ได้แก่ ขิมไทย ขิมจีน (Dulcimer) คลาวิคอร์ด (Clavichord) และเปียโน (Piano) เป็นต้น

3.ตระกูลที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของมวลวัตถุในตัวเอง (Idiophones) เครื่องดนตรีในตระกูลนี้ได้แก่พวกเครื่องตีและเครื่องกระทบทั้งปวง เช่น ระนาด ฆ้อง ฉิ่ง กรับ เป็นต้น ยังไม่สามารถจะหาคำรวมที่เหมาะสมที่จะใช้เรียกเครื่องดนตรีประเภทนี้ได้ จึงขอใช้ คำว่า เครื่องตี-เครื่องกระทบ ไปพลางก่อน เครื่องดนตรีตระกูลนี้แบ่งออกเป็น

3.1 ประเภทนำไปตี (Stamping) และเสียงเกิดจากวัตถุที่เป็นตัวตี เช่น สาก ตำข้าว ทั้งบั้ง เป็นต้น

3.2 ประเภทถูกตี (Stamped) และเสียงเกิดจากวัตถุที่ถูกตีนั้น เช่น เกราะ โกรง โปรง

3.3 ประเภทเขย่า (Shaken) มี 3 ชนิด ได้แก่ ลูกซัด กระพรวนพวง และ ลูกกระพรวนเดียว

3.4 ประเภทตี (Percussion) แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ ระฆัง ฆ้อง รูปทรงภาชนะ และ รูปแท่ง

3.5 ประเภทกระทบ (Concussion) คือพวกวัตถุ 2 ชนิด กระทบกัน เช่นพวกฉิ่ง ฉาบ

3.6 ประเภทถู (Friction) เช่นแก้วทรงสูงที่ใช้นิ้วมือถูให้เกิดเสียง โดยเปลี่ยนระดับเสียงด้วยปริมาณน้ำในแก้ว

3.7 ประเภทขูด (Scrapped) เช่น กับแก้บที่ด้านหนึ่งบั้งไว้เป็นรอย

3.8 ประเถทดีด ได้แก่ จ้องหน่อง หุน เปี๊ยะ (Jew's Harp) ที่มีลักษณะคล้ายกันทั้งปวง

4. ตระกูลที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของแผ่นหนัง (Membranophone) คำเรียกรวมที่หน้าจะใช้กับเครื่องดนตรีนี้ได้ คือคำว่า เครื่องหนัง เครื่องดนตรีตระกูลนี้ได้แก่กลองชนิดต่างๆ ที่มีหน้าขึงด้วยหนัง จำแนกตามรูปร่างลักษณะของตัวกลองได้ 4 ประเภท และ ชนิดพิเศษอีกหนึ่งประเภท

4.1 กลองประเภทหุ่นกลวง (Tubular) แบ่งย่อยออกเป็ย 7 ชนิด

- ทรงกระบอก เช่น กลองมะริกัน กลองแขก กลองสองหน้า
- ทรงสอบ เช่น กลองกันตรึมของภาคอีสาน กลองเส็ง ทาละบูกา
- ทรงป่องกลาง เช่น กลองทัด กลองตุ๊ก ตะโพน
- ทรงเอวคอด เช่น บัณเฑาะว์ กลองทสึซุมิของประเทศญี่ปุ่น
- ทรงปากผาย เช่น โทน ทับ กลองอะตันปันของแอฟริกา
- กลองมีขา พบมากในแอฟริกา ในประเทศไทยไม่มีกลองประเภทนี้
- กลองยาว เช่น กลองหาง กลองแอว กลองยาว

4.2 กลองรูปภาชนะ เป็นกลองหน้าเดียวทรงหม้อ ทรงกระทะ เช่น กลองทับบล้า ของประเทศอินเดีย

4.3 กลองทรงสะดึง เช่น แทมโบรีน และ รำมะนา

4.4 กลองถู จะมีวัตถุเช่นไม้ หรือหางม้าผูกติกกับหนังกลอง ใช้ถูหรือใช้ดึงเพื่อให้เกิดเสียง พบมากในยุโรป และ แอฟริกาเหนือ

4.5 กล่องร้องเพลง (Mirlitons) ไม่ใช่กลอง แต่เป็นกลองหรือท่อที่มีแผ่นเยื่อบาง ๆ เช่นหนังบาง ๆ หรือกระดาษติดอยู่ ใช้ร้องทำนองเข้าไปเพื่อให้เกิดเสียง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เจตชรินทร์ จิรสันติธรรม. (2545) ได้ศึกษาดนตรีชาวเขาเผ่ามูเซอไว้ว่า ชนชาวเขาเผ่ามูเซอที่อาศัยอยู่ตอนบนสุดของที่ลานบนไหล่เขา มีภูเขาสูงล้อมรอบทางภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ แต่เดิมมีถิ่นฐานอยู่แถบบริเวณธิเบตและดินแดนในจีนแถบยูนาน อาณาจักรกว้างขวางรุ่งเรืองเป็นอิสระตามประเพณีนิยมและความเชื่อของเผ่าพันธุ์ชนชาวจีนได้ขนานนามว่า “ อาณาจักรดินแดนแห่งสามสิบหกหัวหน้าเผ่า ” ซึ่งแสดงถึงความยิ่งใหญ่ในอดีต

ต่อมาได้ถูกจีนรุกรานจึงต้องถอยร่นลงมาทางใต้ในระหว่างศตวรรษที่ 17-18 จนกระทั่งสามารถสร้างอาณาจักรมูเซออิสระขึ้นบริเวณเขตแดนระหว่างจีนกับพม่า อันตั้งมั่นอยู่ทิศตะวันตกของเมืองว้า หรือรัฐว้ากับรัฐมูเซอ โดยมีผู้นำทางศาสนามาปกครองกันเองจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2503 มูเซอได้ถูกจีนรุกราน ด้วยปัญหาทางการเมืองกับพม่าจึงต้องอพยพลงมาทางใต้เรื่อย ๆ ต่างกระจัดกระจายกันเข้ามาอยู่ในลาว ไทย และบริเวณรัฐฉาน ซึ่งขณะนั้นพม่าได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษไปแล้ว การอพยพเข้ามาสู่เขตไทย ส่วนใหญ่มาจากเขตเชียงตุงในรัฐไทยใหญ่ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น เนื่องจากชนเผ่ามูเซอมีถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาและยอดดอยสูง จึงถูกเรียกว่า ชาวเขา แต่สำหรับพวกเขาจะเรียกตนเองว่า ลงหู่

สังคมมูเซอนับว่ายังยึดมั่นในความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งเรื่องภูตผีปีศาจ ดังนั้นการกระทำสิ่งต่าง ๆ ลาฮูจึงมีการเสี่ยงทาย และเซ่นไหว้ผีอยู่ตลอดเวลาตามความเชื่อของเผ่าว่าจะสามารถดลบันดาลให้สมาชิกในชุมนุมกินดีอยู่ดี มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ และได้รับการคุ้มครองจากเทพเจ้า

สิ่งที่แสดงเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวเขา ก็คือเครื่องดนตรี ซึ่งได้รับการสืบทอดติอต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นส่วนประกอบต่างๆ

เครื่องดนตรีของชาวมูเซอส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติ หน่อ หรือ แคนน้ำเต้า เป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ในการดำเนินทำนอง ประกอบด้วย สามส่วน คือ เต้าหน่อ เลาหน่อ และลิ้นหน่อ ในบทเพลงจะมีทั้งแนวทำนองและเสียงโดรนเป็นแนวประสาน

ศรันย์ นักรบ (2541)ได้ศึกษาดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า สรุปความไว้ว่า ชาวเขาเผ่าเย้าเป็นผู้มีดนตรีอยู่ในหัวใจ แทบทุกคนไม่ว่าผู้ใหญ่เด็ก ทั้งหญิงและชายชอบเล่นดนตรี ร้องเพลงและเต้นรำ เด็ก ๆ ก่อนเข้าสู่วัยหนุ่มสาวจะต้องเรียนรู้การเต้นรำและร้องเพลง เนื้อเพลงของเย้ามีความไพเราะ มีความหมายลึกซึ้ง แสดงถึงความมีวัฒนธรรมทางด้านจิตใจของเย้า เครื่องดนตรีหลายอย่างคล้ายจีน เช่น ปี่ ซ้อง ผ่าง แต่ไม่มีแคนเหมือนมูเซอและแม้ว การบรรเลงดนตรีจะใช้ประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีขึ้นปีใหม่พิธีแต่งงานเป็นต้น

ประไพรศรี สงวนวงศ์. (2537:82) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนาฏดุริยางคศิลป์ของชาวเขาในภาคเหนือ โดยได้กล่าวว่าดนตรีของชาวเขาแม้จะไม่มีรูปแบบของเครื่องดนตรี มีการแสดงและเพลงพื้นบ้านอันหลากหลาย รูปแบบค่อนข้างเรียบง่ายไม่ซับซ้อน แต่ชาวเขาเผ่าต่างๆ ก็มีเพลงและดนตรีพื้นบ้านเพื่อสนองวัตถุประสงค์พื้นฐานของเขาดังนี้

1.เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามระบบความเชื่อกับผู้คนในทัศนะของเขา

2.สิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน มีความสัมพันธ์กันหมดไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้า มนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ ป่าเขา ต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน

3.ถ่ายทอดให้คนในชุมชนเข้าใจธรรมชาติและทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง

4.ความสัมพันธ์อันดีภายในหมู่บ้านที่ทำกิจกรรมร่วมกันและกิจกรรมระหว่างหมู่บ้านเพื่อการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

5.แสดงถึงเอกลักษณ์ที่เป็นความคิด ความเชื่อ ของบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดกันมาจนถึงลูกหลาน

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยังได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีและโอกาสที่ใช้จึงถือเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นประกอบในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าต่างๆในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ศึกษาตามกระบวนการทางมนุษยดุริยางควิทยา โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย และ เอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง และ ออกปฏิบัติการภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิจัย และ ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมจากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

- หอสมุดกลางมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย มหิดล
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
- หอสมุดสถาบันราชภัฏเชียงราย
- ห้องสมุดสถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
- ห้องสมุดศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
- ห้องสมุดธนาคารกสิกรไทย จำกัด
- ห้องสมุด โรงเรียนสาธิต แห่ง จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม

1.2 รวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเข้าร่วมสังเกต จดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกภาพ ขั้นตอนวิธีการสร้าง และ ขั้นตอนการบรรเลง โดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลดังนี้

- อุปกรณ์ในการจดบันทึก
- เครื่องบันทึกเสียง
- กล้องถ่ายรูป
- กล้องถ่ายทำวิดีทัศน์ และ เทปบันทึกภาพ

2.ขั้นศึกษาข้อมูล

ดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนาม นำมาเรียบเรียงลำดับเนื้อหาสาระดังนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรีชาวเขา ในประเด็นต่อไปนี้

2.1.1 ศึกษาองค์ประกอบต่างๆ ของเครื่องดนตรี เช่น ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรี วิธีการบรรเลง วิธีการสร้างเครื่องดนตรี วัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างเครื่องดนตรี รวมถึงอุปกรณ์ ในการสร้าง และ โอกาสที่จะใช้ในการแสดง

2.1.2 นำข้อมูลมาเรียงลำดับเนื้อหาสาระ จัดเป็นหมวดหมู่ตามความสำคัญ พร้อมกับเรียบเรียงขั้นตอนให้เป็นระเบียบ

2.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนามในประเด็นต่อไปนี้

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของชาวเขา ในจังหวัดเชียงราย โดยจะศึกษาจากชาวเขาทั้งหมด 4 เผ่าคือ

- อีก้อ (อาข่า)
- เย้า (เมี่ยน)
- กระเหรี่ยง
- แม้ว

2.2.2 ถอดข้อมูลจากเทปบันทึกเสียงคำให้สัมภาษณ์ และทำการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

2.2.3 ถอดข้อมูลจากการบันทึกเสียง ของเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ระดับเสียง บันไดเสียง และ ความสามารถ ในการบรรเลง อย่างละเอียดโดยบันทึกแบบสากล

2.2.4 ถอดข้อมูลจากการบันทึกวีดีทัศน์ ขั้นตอนการผลิตเครื่องดนตรี ๆ ชนิดต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์ และ วัสดุในการสร้าง โดยละเอียด

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นขอมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการเป็นหลัก โดยมีรายละเอียดการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.1 ศึกษาวัฒนธรรมดนตรีและความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าต่างๆในจังหวัดเชียงราย

3.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่า อีก้อ เย้า กระเหรี่ยง และ แม้ว

3.1.2 ประเพณีที่เกี่ยวข้อง กับดนตรีชาวเขาเผ่าอีก้อ เย้า กระเหรี่ยง และ แม้ว

3.2 วิเคราะห์เครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย โดยมีองค์ประกอบดังนี้

3.2.1 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

3.2.2 วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี

3.2.3 อุปกรณ์ที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี

3.2.4 วิธีการสร้างเครื่องดนตรี

3.2.5 การกำเนิดเสียงและความสามารถในการบรรเลง

3.2.6 โอกาศที่จะใช้ในการบรรเลง

โดยมีเครื่องดนตรีที่จะนำมาวิเคราะห์ดังนี้

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าอีก้อ

- ลาเย
- ลาหย่า
- เดิ้ม
- โด่ส

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า

- หยัด
- โย
- ล่อ
- มัง
- ฉะเติ้ย
- คูคิน

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

- กลองสองหน้ากระเหรี่ยง

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าแม้ว

- แคนแม้ว

ขั้นสรุป

1. นำเสนอข้อมูลผลการศึกษาวิจัย
2. เรียบเรียงจัดทำบทสรุปที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล
3. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

ประวัติโดยย่อของจังหวัดเชียงราย

ที่ตั้งของจังหวัดเชียงราย ในภาคเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 785 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 11,678.369 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศต่างๆดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับประเทศพม่า และ ลาว

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดลำปาง และ จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันออก ติดกับประเทศลาว

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดเชียงใหม่ และ ประเทศพม่า

มีแม่น้ำสำคัญหลายสาย ดังนี้

- แม่น้ำกก มีความยาวตลอดสาย 145 กิโลเมตร
- แม่น้ำโขง มีความยาวตลอดสาย 94 กิโลเมตร
- แม่น้ำปิง มีความยาวตลอดสาย 100 กิโลเมตร
- แม่น้ำคำ มีความยาวตลอดสาย 85 กิโลเมตร
- แม่น้ำลาว มีความยาวตลอดสาย 117 กิโลเมตร
- แม่น้ำสาย เป็นแม่น้ำสายสั้นๆ ไหลผ่านอำเภอแม่สาย แบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า
- แม่น้ำรวก เป็นแม่น้ำสายสั้นที่ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่บ้านสบรวก อำเภอเชียงแสน

ภูมิอากาศของจังหวัดเชียงราย แบ่งออกเป็นสามฤดู

ฤดูร้อน กลางเดือน มีนาคม ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดที่เคยวัดได้คือ 41.3 องศาเซลเซียส อากาศอบอ้าวและแห้งแล้ง อาจมีพายุฝนฟ้าคะนองในฤดูร้อนเกิดขึ้นในช่วงเดือน เมษายน

ฤดูฝน กลางเดือน พฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคมมีฝนตกชุกในช่วงเดือน สิงหาคม และเดือนกันยายน มีพายุหมุนเขตร้อนพัดเข้ามาจากสู่ภาคเหนือตอนบนทำให้ฝนตกชุกมากกว่าปกติ หรือเกิดน้ำท่วมฉับพลัน

ฤดูหนาว กลางเดือนตุลาคม กึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดเข้าสู่ประเทศไทยประมาณ สี่เดือน ทำให้มีอากาศหนาวจัด ในช่วงเดือนธันวาคมและมกราคม โดยเฉพาะในเขตเทือกเขาสูง อุณหภูมิต่ำสุดที่เคยวัดได้คือ 1.2 องศาเซลเซียส

การปกครองแบ่งออก เป็น 16 อำเภอ ได้แก่ อ.เมือง อ.เชียงของ อ.เวียงป่าเป้า อ.เทิง อ.ป่าแดด อ.พาน อ.เวียงชัย อ.แม่จัน อ.เชียงแสน อ.แม่สาย อ.แม่สรวย อ.พญาเม็งราย อ.เวียงแก่น อ.ขุนตาล อ.แม่ฟ้าหลวง อ.แม่ลาว กิ่ง อ.เวียงเชียงรุ้ง และ กิ่ง อ. ดอยหลวง

คำขวัญประจำจังหวัด คือ เหนือสุดในสยาม ชายแดนสามแผ่นดิน ถิ่นวัฒนธรรมล้านนา

ตราประจำจังหวัด รูปช้างสีขาว

ดอกไม้ประจำจังหวัด คือ ดอกพวงแสด

ต้นไม้ประจำจังหวัด คือ กาสะลองคำ หรือ ปีบทอง

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: 2543)

ประวัติและความเป็นมาของจังหวัดเชียงราย เชียงรายเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำกก จึงเป็นดินแดนที่มีผู้คนเข้ามาตั้งหลักแหล่งตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แลมีความรุ่งเรืองสืบต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่สืบค้นในเขตที่ราบลุ่มรอบแม่น้ำกก สันนิษฐานได้ว่าบริเวณนี้เป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 1800 เพราะมีร่องรอยซากเมืองที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมและศิลปะอยู่ตามริมแม่น้ำกก ซากเมืองที่ค้นพบในปัจจุบันมีถึง 27 เมือง ตั้งแต่ อ. ฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นต้นแม่น้ำกกไปจนถึง เมืองเชียงแสน ซึ่งโบราณสถานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำกก อย่างหนาแน่นและ ขยายตัวสร้างบ้านเรือนอยู่ตลอดเวลา (กฤษกร วงค์กรวุฒิ.2543:1)

ประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงรายเริ่มต้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 โดยพญาเม็งราย (พ.ศ. 1781 – 1860) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ เม็งราย บุตรของพญาลาวเม็ง ผู้ครองนครหิรัญนครเงินยาง (อำเภอเชียงแสน ในปัจจุบัน) ได้ขึ้นครองราชย์แทนพญาลาวเม็งในปี พ.ศ. 1802 และให้ย้ายราชธานี จากเมืองหิรัญนครเงินยาง มาสร้างราชธานีแห่งใหม่ที่ริมฝั่งแม่น้ำกก เมื่อ พ.ศ. 1805 และได้ขนานนามว่า เชียงราย หมายถึงเมืองของพญาเม็งราย

จากนั้นก็รวบรวมหัวเมืองต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือญาติสายเลือดลัวะจักราช เช่น เมืองเชียงไร เมืองไร เมืองปง เมืองเวียงคำ เมืองเชียงเงิน เมืองเชียงของ ฯลฯ เข้ามาไว้ในอำนาจ และแผ่ขยายอาณาเขตเข้าไปยังเขตลุ่มแม่น้ำปิง ในปี พ.ศ. 1839 ทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง ให้ชื่อราชธานีใหม่ว่า นพบุรีศรีนครพิงเชียงใหม่ และครองราชย์อยู่ที่เชียงใหม่ตลอด โดยให้ราชโอรสไปครองเมืองเชียงรายแทน เชียงรายจึงกลายเป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่ไป

เมื่อพญาเม็งรายสวรรคตลง ภายในอาณาจักรล้านนาอันมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีเกิดความแตกแยก เจ้าผู้ครองนครแก่งแย่งชิงอำนาจกันจนเกิดเป็นสงครามกลางเมือง พระเจ้าบุเรงนองฉวยโอกาสเข้าตีอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ พม่าได้ปกครองอาณาจักรล้านนามาเป็นเวลากว่าสองร้อยปี และได้ฟื้นฟูเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นเมืองสำคัญสำหรับการปกครองของหัวเมืองฝ่ายเหนือ

ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พญากาวิละเป็นผู้มีบทบาทสูงในการเกลี้ยกล่อมให้บรรดาเมืองต่าง ๆ ในล้านนาร่วมมือกันต่อสู้กับพม่า แต่ยังไม่สำเร็จ จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ทรงส่งกำลังมาสนับสนุนพญากาวิละ ต่อสู่กับพม่าจนเป็นผลสำเร็จ ทรงสถาปนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นประเทศราชของประเทศไทย และแต่งตั้งพญากาวิละ เป็นพระเจ้ากาวิละ ปกครองเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2347 พระเจ้ากาวิละทรงยกพลไปตีเมืองเชียงแสน และกวาดต้อนผู้คนออกจากบริเวณเมืองจนหมด เมืองต่าง ๆรวมทั้งเชียงรายจึงถูกทิ้งเป็นเมืองร้าง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2386 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 เชียงรายได้รับการบูรณะขึ้นอีกครั้งในฐานะเมืองบริวารของเชียงใหม่ โดยมีเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครองนคร

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินนโยบาย สร้างความเป็นเอกภาพทางการเมือง ประกาศจัดตั้งมณฑลพายัพขึ้นในปี พ.ศ. 2427 และยกเลิกหัวเมืองล้านนาไทย เมืองเชียงรายจึงเป็นเมืองหนึ่งซึ่งขึ้นตรงกับมณฑลพายัพ ในสมัยรัชกาลที่ 6 การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลถูกยกเลิก เชียงรายจึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

เครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของดนตรี และ เครื่องดนตรีชาวเขาหลายชนิด ในจังหวัดเชียงรายทำให้ทราบว่า ชาวเขาในจังหวัดเชียงรายแต่ละเผ่าก็มีลักษณะเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน ซึ่งบางชนิดก็สร้างขึ้นมาแบบเรียบง่ายไม่มีความซับซ้อนมากนัก แต่บางชนิดก็ต้องใช้ช่างที่มีความสามารถโดยตรงจึงจะสามารถสร้างเครื่องดนตรีชิ้นนั้นขึ้นมาบรรเลงได้ โดยที่วิธีการสร้างเครื่องดนตรี นั้น จะเป็นลักษณะสืบทอดวิชากันจากรุ่นพ่อ หรือบรรพบุรุษ ไปสู่รุ่นลูกซึ่งนับวันจะยิ่งลดน้อยลง และสูญหายไปในที่สุด

ชาวเขาส่วนใหญ่ที่เข้ามาอาศัยทำมาหากินในจังหวัดเชียงรายส่วนใหญ่อพยพลงมาจากตอนใต้ของประเทศจีน และ เข้าจากทางฝั่งประเทศพม่า ซึ่งเมื่อตอนอพยพเข้ามาในประเทศไทยก็ได้นำเครื่องดนตรีบางชนิดติดตัวมาด้วย ซึ่งเครื่องดนตรีเหล่านั้นก็น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีของชาวจีนด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งเครื่องดนตรีของชาวเขาบางชิ้นก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องดนตรีของชาวจีนซึ่งเป็นต้นแบบ ต่อมาเมื่อชาวเขาได้ตั้งรกรากเป็นที่แน่นอนในประเทศไทย เมื่อเครื่องดนตรีที่นำติดตัวมาจากประเทศจีนเริ่มชำรุดทรุดโทรมเนื่องจากการใช้งาน (เครื่องดนตรีบางชิ้นทั้งหมู่บ้านมีอยู่เพียงชิ้นเดียวใช้งานกันทั้งหมู่บ้าน, บางหมู่บ้านมีคนสามารถบรรเลงได้เพียงคนเดียว) ก็พยายามสร้างเครื่องดนตรีชิ้นใหม่แทนเครื่องดนตรีชิ้นเดิมโดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

เมื่อประดิษฐ์เครื่องดนตรีได้สำเร็จตามแบบ ที่ตนต้องการก็คงความเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีของตนเองเอาไว้ เราจะเห็นได้ว่าเครื่องดนตรีของชาวเขาแต่ละเผ่า แม้จะมีลักษณะรูปร่างคล้ายกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันโดยเฉพาะวัสดุที่นำมาสร้างเป็นเครื่องดนตรี และวิธีการบรรเลงที่จะยังคงไว้ซึ่งความแตกต่างของแต่ละเผ่าที่เป็นเอกลักษณ์ เช่นเดียวกับเครื่องแต่งกาย

ของแต่ละเผ่าที่ถึงแม้ว่าจะใช้ผ้าฝ้ายแบบเดียวกันแต่ก็มีวิธีการทอและทำลวดลายบนผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

เครื่องดนตรีของชาวเขามีมากมายหลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่ผลิตขึ้นมาจากไม้ และวัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น ขี้ผึ้ง น้ำเต้า ฯลฯ แม้ว่าเครื่องดนตรีบางชิ้น จะเป็นเครื่องดนตรีที่มิได้ผลิตขึ้นมาเองก็จะมีแต่เครื่องดนตรีที่เป็นโลหะ จำพวกทองเหลือง หรือ สำริด ซึ่งสามารถหาซื้อได้จากประเทศพม่า ในปัจจุบันนี้เนื่องจากความเจริญเข้าไปมาก ทำให้ชาวเขาบางเผ่ารับเอาวัฒนธรรมของคนเมืองเข้าไป ประกอบกับมีชาวต่างชาติเข้าไปท่องเที่ยวในหมู่บ้างชาวเขามากขึ้นทำให้วัฒนธรรมการบรรเลงเครื่องดนตรีของชาวเขาแบบดั้งเดิมลดน้อยลงไป เช่น กลองบางชนิดที่ชาวเขาสามารถสร้างขึ้นเองได้ก็เลิกใช้ แล้วไปซื้อกลองซึ่งมีลักษณะคล้ายกันในตัวเมืองมาเล่นแทนเนื่องจากไม่มีใครสามารถสร้าง ขึ้นมาทดแทนของเดิมได้

เครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดของชาวเขาที่พบในประเทศไทย คือกลองขนาดใหญ่ที่ทำจากโลหะ สำริด มีลักษณะคล้ายกลองที่มาจากประเทศจีน เป็นของชาวเข่าเผ่ากระเหรี่ยง มีอายุอย่างน้อยกว่า100 ปี

ภาพประกอบ 3 **กลองโลหะ สำริด ของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง อายุกว่า 100 ปี ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม ภายในหมู่บ้าน**

ที่มา: Paul and Elaine Lewis (1984) *People of Golden Triangle* : P 27

การจำแนกเครื่องดนตรีชาวเขาตามหลักการจำแนกของเครื่องดนตรีตะวันตกนั้น สามารถแบ่งได้หลัก เพียง3 กลุ่ม คือ กลุ่มเครื่องลมไม้ (Woodwind Instruments) ,กลุ่มเครื่องสาย (String Instruments) และ กลุ่มเครื่องกระทบจังหวะ หรือเครื่องตี (Percussion Instrument) โดยเครื่องดนตรีแบบเครื่องลมทองเหลืองจำพวกแตรต่างๆ กับเครื่องดนตรีที่เป็นคีย์บอร์ด จะไม่มีปรากฏให้เห็น และส่วนใหญ่ก็เป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีจีน แต่บางชนิดชาวเขาก็ได้ประดิษฐ์ คิดค้นขึ้นเองตามภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 4 **เครื่องดนตรีชาวเขา ประเภทขลุ่ย, แคน และกลองที่มีลักษณะคล้ายกลองยาว**

ที่มา: Paul and Elaine Lewis (1984) *People of Golden Triangle* : P 272

ภาพประกอบ 5 **เครื่องดนตรีชาวเขา ประเภทเครื่องดีด**

ที่มา: Paul and Elaine Lewis (1984) *People of Golden Triangle* : P 274

ภาพประกอบ 6 **เครื่องดนตรีชาวเขา ประเภทปี่, กลอง และฉาบ**

ที่มา: Paul and Elaine Lewis (1984) *People of Golden Triangle* : P 275

ในจังหวัดเชียงรายมีชาวเขาอยู่หลายเผ่า ที่มีเครื่องดนตรีเป็นเอกลักษณ์ เป็นของตนเองมีเพียงไม่กี่เผ่าเท่านั้น หรือมีก็ถูกละเลยจนหายสาบสูญไป ชาวเขาหลายเผ่ามักมีเครื่องดนตรีคล้ายกัน แต่วิธีการเล่นแตกต่างกัน ในจังหวัดเชียงรายชาวเขาที่มีเครื่องดนตรีของตนเองอย่างชัดเจนมีเพียง 4 เผ่า นั่นก็คือ ชาวเขาเผ่าอีก้อ ชาวเขาเผ่าเย้า ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง และชาวเขาเผ่าแม้ว

ประวัติความเป็นมาชาวเขาเผ่าอีก้อ และ เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าอีก้อ

ชนเผ่าอีก้อมีอยู่หลายกลุ่มย่อย (Sup-group) ในหนังสือเรื่อง " กลุ่มชาติพันธุ์ " ในผืนแผ่นดินใหญ่แห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ " Ethnics Groups of Main land South east Asia " เขียนไว้ว่าชนชาติอีก้อแบ่งออกเป็น ๗ กลุ่มย่อย คือ ปุลี, ยีเชะ, นาดี, มาเว, อาเข่อ และยีเยาะ โดยเชื่อว่าแต่ละกลุ่มสืบเชื้อสายมาจากพี่น้อง ๗ หรือ ๙ คน ซึ่งมีกำเนิดมาจากมารดาคนเดียวกันแต่ไม่ปรากฏบิดา ซึ่งต่อมาพี่น้องเหล่านั้นได้แยกย้ายไปสร้างเผ่าพันธุ์อีก้อดังที่เป็นอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

แหล่งข้อมูลของจีนคอมมิวนิสต์รายงานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ว่ามีอีก้ออยู่ในมณฑลยูนนานประมาณ ๔๘,๗๐๐ คนและในลาวประมาณ ๒,๕๐๐ คน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เบอนาตซิค ว่ามีอีก้อในแคว้นเชียงตุงทางตะวันออกของพม่าประมาณ ๔๐,๐๐๐ คน โอลิเวอร์กอร์ดอน ยังก์ ได้ประมาณจำนวนอีก้อในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่ามี ๒๕,๐๐๐ คน และแฮงค์ ว่ามีอีก้อในไทยราว ๖,๓๐๐ คน สรุปแล้วประมาณได้ว่ามีชนเผ่าอีก้อ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่าง ๆ รวมกันประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน อย่างไรก็ดีเนื่องจากชนอีก้อชอบตั้งหลักแหล่งอยู่ตามภูเขาสูงห่างไกลความเจริญมาก และมีการอพยพโยกย้ายถิ่นอยู่เสมอ จึงทำให้ยากแก่การสำรวจและประมาณตัวเลขข้อมูลที่ถูกต้องแน่นอน แม้แต่การอพยพในระยะหลังนั้นก็เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชนเผ่าอีก้อมีแนวโน้มที่จะอพยพจากจีนเข้าสู่แคว้นเชียงตุง ของพม่ามากขึ้นจนคาดกันว่าจำนวนอีก้อในพม่าน่าจะมากกว่าอีก้อที่มีอยู่ในจีนตอนใต้ก็เป็นได้ อีก้อมีการติดต่อกับคนพื้นราบน้อยมาก และดูจะเป็นชาวเขาเผ่าเดียวที่มีการติดต่อกับคนพื้นราบน้อยที่สุด

อีก้อมีภาษาพูดประจำเผ่าของตนแต่ไม่มีภาษาเขียน นอกจากอีก้อบางหมู่บ้านในพม่าซึ่งเรียนรู้การใช้ตัวหนังสือตามแบบที่หมอสอนศาสนาสอนให้ ภาษาพูดของอีก้อจัดอยู่ในตระกูลภาษาธิเบต – พม่า สาขา โลโล – พม่า ลักษณะภาษาอีก้อมีความคล้ายคลึงกับภาษามูเซอและลีซอ ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกันมาก ภาษาพูดของอีก้อออกเสียงพยางค์เดียว มีเสียงสูงต่ำและพยัญชนะตัวสุดท้ายออกเสียงกล้ำยาวมาก คำบางคำมีรากศัพท์มาจากภาษาอื่นเช่น ภาษาจีน พม่า ไทยใหญ่และไทยภาคเหนือ ผู้ชายอีก้อ ส่วนมากมีความรอบรู้ภาษาต่างเผ่าดีพอสมควร เราจะพบว่าอีก้อในภาคเหนือของประเทศไทย สามารถพูดและเข้าใจภาษามูเซอร์ ลีซอ ไทยใหญ่ จีนฮ่อ พม่า และไทยภาคเหนือ (คำเมือง) ส่วนผู้หญิงอีก้อมักพูดภาษาอื่นได้น้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหญิงอีก้อมีโอกาสติดต่อกับชนนอกเผ่าน้อย เทลฟอร์ดรายงานว่าอีก้อในพม่าใช้ภาษาไทยใหญ่เป็นภาษากลางในการติดต่อกับชนเผ่าอื่น ส่วนในประไทยนั้นอีก้อที่ไม่สามารถพูดภาษาอื่นได้ก็จะใช้ภาษาเหนือ (คำเมือง) ในการติดต่อ

ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าอีก้อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อใด ดี. เคลลินเจอร์และ พี วิส (Some Comments on Akoa : ห้องสมุดศูนย์วิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่) อ้างว่าได้รับการบอกเล่าจากผู้เฒ่าอีก้อคนหนึ่งว่าอีก้อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ หรือราว ๕๙ ปี ล่วงมาแล้ว และมีการอพยพเข้ามาทุก ๆ ปี บุคคลทั้งสองได้รายงานว่า จำนวนอีก้อ

ที่พบในประเทศไทยจากการสำรวจของ เบนนิงตัน คอร์แนล (Bennington Cornell Survey) คณะของชาร์พ และแฮงค์ ผู้ศึกษา มีประมาณ ๖,๓๐๐ คน

โอลิเวอร์ กอร์ดอนยังก์, เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่าอีก้อเข้ามาในประเทศไทย เมื่อประมาณไม่เกิน ๒๐ ปี และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอแม่สาย และอำเภอแม่จัน ของจังหวัดเชียงรายเท่านั้น อย่างไรก็ดีในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พบว่ามีอีก้อหลายหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภอเมือง, เชียงแสน และแม่สรวย ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งบางหมู่บ้านอยู่มานานกว่า ๑๐ ปีแล้ว นอกจากนี้พบว่าอีก้อได้มีการอพยพลงทางใต้ เข้าไปอยู่ในเขต อำเภอแม่อาย ของจังหวัดเชียงใหม่ ๑ หมู่บ้าน และในเขตอำเภองาวของจังหวัดลำปางอีก ๑ หมู่บ้าน (พ.ศ. ๒๕๑๗)

จากการสอบถามผู้เฒ่าอีก้อหลายคนได้ความว่า อีก้อในประเทศไทยส่วนมากอพยพมาจากแคว้นเชียงตุงของพม่า เข้ามาจุดแรกที่บริเวณดอยตุง เขตอำเภอแม่สายของจังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณ ๕๐ - ๖๐ ปีมาแล้ว ผู้นำการอพยพรุ่นแรก คือแสนอุ่นเรือน ซึ่งต่อมาเสียชีวิตที่ดอยตุง ส่วนญาติพี่น้องของเขาได้แยกย้ายไปตามที่ต่าง ๆ เช่นแสนพรหมผู้เป็นน้องได้ไปตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย (ตายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕) และแสนใจซึ่งเป็นหลาน (ตายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕) ของแสนอุ่นเรือนก็ได้ตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านแสนใจในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายเป็นต้น

มีอีก้อบางพวกที่นับว่าเข้ามาล่าสุด คือพวกที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาของจีนเข้ามาอยู่ที่ดอยผาหมีเขตอำเภอแม่สาย เมื่อประมาณ ๑๕ - ๒๐ ปีมานี้เอง มีราว ๒ หมู่บ้าน ส่วนในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๑๗) ก็ยังมีอีก้อบางกลุ่มอพยพข้ามแดนจากพม่าเข้าสู่ประเทศไทยตามบริเวณชายแดนไทย – พม่า ใกล้อำเภอแม่สายและอำเภอแม่จันแต่อีก้อที่อพยพเข้ามาหลังสุดนี้ยังมิได้มีการสำรวจจำนวนที่แน่นอน

เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่นที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว เชื่อกันว่าชนอีก้อเข้าสู่ประเทศไทยหลังที่สุด อย่างไรก็ดีในจังหวัดแพร่มีหมู่บ้านคนพื้นราบกลุ่มใหญ่อยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งทำนาดำ นับถือศาสนาพุทธ แต่เรียกตนเองว่า “ก้อ” ชนพวกนี้พูดภาษาไทยเหนือกับคนภายนอก แต่ในพวกเดียวกันจะพูดภาษาของตนเอง นักภาษาศาสตร์ชาวเดนมาร์กผู้หนึ่งซึ่งปฏิบัติงานในโครงการของสถาบันสแกนดิเนเวียน จังหวัดลำปางได้ไปสอบสวนภาษาของชนกลุ่มนี้แล้วให้ความเห็นว่าเป็นภาษาของชนอีก้อ แม้จะไม่เหมือนกันทั้งหมดก็ตาม อนึ่งทราบว่าชนที่เรียกตนเองว่าอีก้อในจังหวัดแพร่นี้ (อยู่ห่างจากจังหวัดแพร่ไปทางพระธาตุช่อแฮ ประมาณ ๖ ก.ม.) ได้อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาเข้าสู่ประเทศไทยในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถ้าชนพื้นราบกลุ่มนี้เป็นชนอีก้อจริงก็จะลบล้างความเข้าใจที่ว่าชนอีก้อเป็นชาวเขาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพวกล่าสุดได้

การอพยพของชนอีก้อเข้าสู่ประเทศไทยมีสาเหตุต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

- การอพยพหนีภัยการเมืองจากประเทศพม่าในช่วงประมาณ ๕๐ ปีก่อนหน้านี้

- หลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากตอนใต้ของประเทศจีน และลาวเมื่อประมาณ ๑๕ - ๒๐ ปี ล่วงมาโดยระยะแรกเข้าไปอยู่ในพม่าก่อนชั่วคราว แล้วจึงอพยพเข้าสู่ประเทศไทย
- อพยพเนื่องจากขาดแคลนที่ทำมาหากินและเหตุเล็กน้อยอื่น ๆ

ในปัจจุบันนี้จากการสำรวจของโครงการรวมข้อมูลชาวเขาของศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ พบว่ามีอีก้ออยู่ในประเทศไทยประมาณ ๗๕ หมู่บ้าน จำนวนประชากร ๙,๔๓๘ คน ในจำนวนนี้ ๗๔ หมู่บ้านอยู่ในจังหวัดเชียงราย ในเขต อำเภอแม่สาย, เชียงแสน, เมืองเชียงราย, แม่จัน และแม่สรวย ส่วนอีก ๑ หมู่บ้านอยู่ในอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย รายงานว่าภายใต้การนำของ พอลเลวิส หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน อีก้อได้อพยพเข้าไปตั้งหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภองาว จังหวัดลำปาง จำนวน ๑ หมู่บ้าน

ในประเทศไทยประมาณว่ามีอีก้อประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงราย เหนือลำน้ำกก ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ลาดชันบนไหล่เขาเป็นหมู่ ๆ หมู่ละประมาณ ๓๐ หลังคาเรือน ประชากรแต่ละหลังคาเรือน ประมาณ ๙ - ๑๐ คน หมู่บ้านหนึ่งเฉลี่ยแล้วมีประชากรประมาณ ๓๐๐ คน อีก้อจะย้ายที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๕ – ๑๐ ปี ต่อครั้งหนึ่ง แต่การย้ายก็ไม่ย้ายไปไกลจากหมู่บ้านเดิมนัก การย้ายหมู่บ้านคงเนื่องมาจากที่ดินทำกินหมดความอุดมสมบูรณ์ แต่ก็ไม่บ่อยครั้งที่การโยกย้ายนี้เกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในหมู่บ้านหรือโรคระบาดและเชื่อว่าผีของหมู่บ้านไม่พอใจ

อีก้อชอบตั้งหมู่บ้านตามภูเขาที่มีระดับความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ ๓,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ ฟุต จากระดับน้ำทะเล ดอย (ภูเขาหรือสันเขา) ที่เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจะต้องมีพื้นที่กว้างขวางเพียงพอสำหรับเด็ก ๆ วิ่งเล่นและใช้เป็นที่ชุมนุมของชาวบ้านในพิธีกรรม หรืองานฉลองต่าง ๆ ได้ด้วย หมู่บ้านต้องไม่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำมากนัก ปกติแหล่งน้ำจะอยู่ในบริเวณหุบเขาใกล้หมู่บ้าน อีก้อไม่นิยมต่อรางน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้านเหมือนพวกมูเซอหรือเย้า ทั้งนี้เพราะอีก้อเชื่อว่าผีน้ำอาจนำเอาอันตราย มาสู่ชาวบ้านได้

ในการเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน บุคคลสำคัญของหมู่บ้านอันประกอบด้วยหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าพิธีกรรมของหมู่บ้าน (หยื่อมะหรือจ้าวฮีต) ช่างตีเหล็กและผู้อาวุโส จะหารือกันเพื่อเลือกสถานที่ เมื่อตกลงเลือกสถานที่ได้แล้ว หัวหน้าพิธีกรรมของพวกเขา ก็จะทำพิธีเสี่ยงทายขอสถานที่ จากผีเจ้าที่โดยใช้ไข่ ๓ ฟอง อีก้อเชื่อว่าถ้าไข่ฟองแรกที่โยนลงไปกระทบพื้น ถ้าไข่ไม่แตก (อีก้อบางคนกล่าวว่าเคยมีปรากฏการณ์เช่นนี้) ก็จะทำการเสี่ยงทายจนครบ ๓ ฟอง ถ้าไข่ไม่แตกเลยก็เชื่อว่าผีไม่อนุญาตให้ใช้สถานที่นั้นตั้งหมู่บ้าน หากดื้อดึงต่อลางเสี่ยงทายที่ผีแสดงให้ปรากฏ ก็จะทำให้หมู่บ้านที่ตั้งในที่นั้นประสพแต่ความหายนะ

อีก้อถือหลักนิยมว่า ดอยที่ตั้งหมู่บ้านควรเป็นดอยลูกกลางซึ่งแวดล้อมด้วยดอยสูง ลักษณะดอยเช่นนี้กล่าวกันว่าจะทำให้ชาวบ้านร่มเย็นเป็นสุข สัตว์เลี้ยงดีและพืชผลในไร่งอกงาม อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ อีก้อบางคนก็กล่าวว่าการเลือกดอยที่ตั้งหมู่บ้านนี้ไม่ค่อยมี

ความสำคัญมากนัก ที่สำคัญนั้นคือ ควรให้หมอผีดูกระดูกขาไก่เสียก่อน ถ้าขามีรูก็เชื่อว่าดี ถ้าขาไก่ไม่มีรูอันเป็นการผิดธรรมชาติ ก็เชื่อว่าผีไม่อนุญาตให้ตั้งหมู่บ้านในที่นั้น พวกเขาก็จะต้องแสวงหาที่อื่นต่อไป นอกจากนี้ยังกล่าวเสริมกันอีกด้วยว่า ถ้าในบริเวณที่จะตั้งหมู่บ้านมีจอมปลวกอยู่ก็ถือว่าดี เพราะจอมปลวกเป็นที่สิงสถิตของผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะช่วยดูแลคุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้าน ซึ่งทัศนะคติเรื่องนี้แตกต่างจากชนมูเซอ ที่ถือว่าปลวกเป็นตัวทำลาย และจะไม่เลือกสถานที่มีจอมปลวกตั้งหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด

หมู่บ้านอีก้อไม่มีรั้วล้อมหมู่บ้าน บ้านของหัวหน้าหมู่บ้านนั้นจะตั้งอยู่ตรงกลางหมู่บ้าน และจะมีทางเดินไปมาระหว่างหมู่บ้านหนึ่งถึงอีกหมู่บ้านหนึ่ง ตรงทางเข้าหมู่บ้านจะมีประตูซึ่งสร้างขึ้นตามความเชื่อของชาวอีก้อ ลูกศรบ้าง บางหมู่บ้านทำเป็นรูปดาบไว้หลายเล่ม ปักลงพื้นดินข้างทางเดิน เขาเล่าว่าเพื่อให้ผีหมู่บ้านของตนใช้ดาบหรือลูกศรนี้ต่อสู้กับบรรดาผีร้ายนอกหมู่บ้าน ตลอดจนภัยอันตรายจากสัตว์ร้ายจำพวกเสือ ซึ่งถือว่าเป็นยานพาหนะของพวกปีศาจร้ายจึงเรียกประตูนี้ว่า “ประตูผี” อีกประตูหนึ่งเรียกว่า ”ลกข่อ” สร้างด้วยท่อนไม้ใหญ่ทำเป็นเสา ๒ ข้างพากบน ๑ ท่อน คล้ายประตูทางเข้าวัดของญี่ปุ่นทุก ๆ ปีในงานปีใหม่ ชาวอีก้อจะสร้างประตูนี้เพิ่มขึ้นปีละ ๑ ประตู เรียงรายถัดจากอันเก่า และเราอาจทราบว่าอายุหมู่บ้านได้จากการดูจำนวนของประตูนี้

แต่ปัจจุบันนี้ เช่นในหมู่บ้านอีก้อแสนใจ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งตั้งมาหลายปีแล้ว แต่ก็มีประตู “ลกข่อ” นี้เพียง ๓ ประตูเท่านั้น และสองข้างประตูนี้มีไม้ท่อนแกะสลักเป็นรูปผู้หญิงผู้ชายประกอบกิจทางเพศอยู่หลายคู่ ชาวอีก้อไม่ถือว่าหยาบช้า เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ชายหญิงต้องมีหน้าที่สืบพันธุ์ไว้มิให้เชื้อชาติของตนสูญหายไป

บ้านเรือนของอีก้อตามปกติสร้างยกพื้นมีเสา แต่ไม่มีเสมอไป และสร้างอยู่บนลาดเขา โดยส่วนหน้าของบ้านตั้งอยู่บนเสา ฝาทำด้วยไม้ไผ่หรือบางทีทำด้วยไม้ หลังคามุงด้วยหญ้าคา ภายในหมู่บ้านแบ่งเป็นสัดส่วน เพื่อเป็นที่ทำงานหรือให้แขกมาพักส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นที่หลับนอนของครอบครัว ภายในบ้านมีเสาเอกซึ่งทำเป็นหิ้งบูชาผีบ้าน และอยู่ตรงหัวนอนของเจ้าบ้าน เสาเอกนี้จะไม่ยอมให้เอาอะไรมาผูกเกะกะ มีเตาไฟถึง ๒ เตา เตาหนึ่งมีไว้สำหรับปรุงอาหารประจำวันในครอบครัว อีกเตาหนึ่งสำหรับปรุงอาหารเวลาทำพิธีเลี้ยงผีบ้าน ฉางข้าวก็สร้างยกพื้นบนเสา มีรั้วล้อมบ้านและมีศาลาสำหรับผีบ้านคล้าย ๆ ศาลพระภูมิเจ้าที่ของไทย ครกตำข้าวอยู่ข้าง ๆ บ้านเรือนใต้ชายคาซึ่งคลุมลงมา

นอกจากบ้านและฉางข้าวแล้ว อีก้อยังมีบ้านหลังเล็ก ๆ อีก ๑ หลัง สำหรับบุตรชายบุตรสะใภ้ร่วมหลับนอนแสวงหาความสุขทางเพศ เพราะชาวอีก้อมีประเพณี ห้ามมิให้ผู้อื่นเว้นแต่เจ้าบ้านหัวหน้าครอบครัวกับภรรยาเท่านั้นร่วมหลับนอนกันบนบ้านหลังใหญ่

ถัดจากประตูหมู่บ้านประมาณ ๒๐ เมตร ณ ใต้ต้นไม้ใหญ่ จะมีลานดินกว้างขวาง มีม้านั่งทำด้วยไม้ซีกหรือใช้ท่อนไม้ใหญ่วางอยู่ ณ ที่นี้ในตอนกลางคืน ใช้เป็นที่สำหรับหนุ่มสาวชาวอีก้อพากันมาร้องเพลงเกี้ยวพาราสี และเริงสุขกัน คนไทยเรียกลานดินนี้ว่า **ลานกอดสาว** หรือ

ลานสาวกอด และถ้าพูดถึงชาวอีก้อแล้วดูเหมือนทุกคนจะสนใจ ลานสาวกอดนี้มากกว่าสิ่งอื่นใด

ประเพณีของชาวเขาเผ่าอีก้อ

1.ความเชื่อของเผ่า

ชนอีก้อมีความเชื่อถือเรื่องผี และถือโชคลางมากที่สุดในบรรดาพวกที่นับถือผี อีก้อมีความเชื่อเรื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ค่อนข้างคลุมเครืออีกด้วย

อีก้อเรียกผีว่า “แหนะ” ภูติผีได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของอีก้ออย่างแยกกันไม่ออก ในการทำกิจการต่าง ๆ ของพวกเขาจะต้องคำนึงถึงและระมัดระวังมิให้ผีโกรธ ผีนั้นมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีร้ายเชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง เช่นความเจ็บป่วย ความขาดแคลนและความอดอยากยากแค้น ผีร้ายเป็นผีที่โกรธง่ายและชอบทำร้ายคน หากผู้ใดทำให้ผีโกรธก็จะต้องรีบหาเครื่องเซ่นมาขอขมาผีทันที ตามที่ผีเรียกร้องต้องการ ไม่มีใครสามารถขัดขืนเจตนารมย์ของผีได้ เพราะเชื่อกันว่าการขัดขืนเช่นนั้น จะยิ่งทำให้ได้รับความเดือดร้อนหนักขึ้นไปอีก ผีดีจะคอยให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง

ในบรรดาผีทั้งหลายที่อีก้อนับถือและเชื่อว่าเป็นผีดีที่สุดที่สำคัญนั้น ได้แก่ผีบรรพบุรุษ (อะพีเปาะเลาะ) เป็นผีที่อีก้อนับถือมากรองลงมาจากเทพเจ้าอะผื่อหมิแยทีเดียว ทุกครัวเรือนจะสร้างหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ในห้องนอนของผู้หญิง (เป็นกระบอกไม้ไผ่สั้น ๆ ผูกติดกับเสาเอกของบ้าน) ในปีหนึ่ง ๆ จะต้องทำการเซ่นสรวง ๙ ครั้ง ตามพิธีประจำปีของหมู่บ้านทุกแห่ง

ผีใหญ่ (อะเพออะพี) อีก้อเชื่อว่าเป็นหัวหน้าผีทั้งปวงและเป็นผีตนเดียว ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ ผีใหญ่จะคอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่ขอเช่น ถ้ามีฝนตกมากเกินไปชาวบ้านจะไปที่ต้นไม้ใหญ่ขอให้ผีใหญ่ช่วย ให้ฝนตกน้อยลง โดยปกติจะไปขอให้ผีใหญ่ช่วย ณ ที่ใดก็ได้ เพราะผีใหญ่สามารถมองเห็นการกระทำและได้ยินเรื่องราวของมนุษย์ทั้งสิ้น อีก้อนับถือผีใหญ่รองลงมาจากผีบรรพบุรุษ นอกจากผีดีทั้งสองที่กล่าวมาแล้ว อีก้อยังเชื่อว่ามีผีดีที่มีความสำคัญรองลงมาอีกมาก และเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองหมู่บ้านอีก้อ ได้แก่ ผีเสาชิงช้า ผีประตูหมู่บ้าน และผีเรือน เป็นต้น แต่ผีเหล่านี้เป็นผีที่โกรธง่าย ชาวบ้านจึงต้องเซ่นสรวงเอาใจอยู่เสมอ

มีผีที่เป็นกลางอยู่หลายชนิด ผีเหล่านี้ปกติไม่ให้คุณและถ้าใครไม่ล่วงเกินก็จะไม่ให้โทษ เช่น ผีป่า ผีสัตว์ทั้งหลาย ผีดิบ ผีภูเขา ผีไร่ ผีน้ำ ผีทางเดิน ผีสายรุ้งและผีกระสือ เป็นต้น ในบรรดาผีดังกล่าวจะมีแต่ผีน้ำและผีป่าที่ชอบทำให้คนเจ็บป่วย และนี้ก็อาจเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้อีก้อไม่ชอบอาบน้ำ ส่วนผีป่านั้นกล่าวว่าชอบทำเสียงล้อเลียนหลอกหลอนคนในป่า ดังนั้นพวกอีก้อที่ออกไปล่าสัตว์จึงต้องคอยระมัดระวังอย่างมากจากการถูกผีป่าทำร้าย ผีที่น่ากลัวอีกประการหนึ่งคือผีที่เกิดจากผู้หญิงซึ่งตายไปโดยที่ไม่มีบุตร ผีนี้ชอบสวมเสื้อสีน้ำเงิน ดังนั้นอีก้อจึงห้ามสามีที่ภรรยากำลังมีครรภ์หรือคลอดบุตร สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงิน ทั้งนี้เพราะผีดังกล่าวอาจอิจฉาและทำร้ายเอาแก่หญิงมีครรภ์หรือทารกแรกคลอดได้

นอกจากผีที่กล่าวมาแล้ว อีก้อยังเชื่อว่ามีผีอื่นอีกมากมาย ซึ่งไม่สู้มีความสำคัญนัก ความจริงแล้วอีก้อเชื่อว่ามีผีอยู่ในธรรมชาติทุกแห่งหน สำหรับผีของคนต่างเผ่านั้นพวกอีก้อไม่ค่อยกลัวแต่มีข้อยกเว้นสำหรับผีมูเซอ ซึ่งอีก้ออ้างว่าดุร้ายน่ากลัวมาก แม้ผีเรือนของอีก้อยังพ่ายแพ้ และโดยเหตุนี้อีก้อจึงไม่นิยมตั้งหมู่บ้านปะปนหรืออยู่ใกล้กับเผ่ามูเซอ ความเชื่อเรื่องโชคลางของอีก้อเกี่ยวกับการเดินทางมีดังนี้

เมื่ออีก้อจะเดินทางไกลไม่ว่าไปค้าขายหรือไปเที่ยว ก่อนออกเดินทางจะฆ่าไก่ ๑ ตัว เซ่นผีบรรพบุรุษ เพื่อขอให้ช่วยคุ้มครองในการเดินทาง ซึ่งเชื่อกันว่าดวงตาของไก่จะบอกลางดีร้ายให้ทราบ ถ้าดวงตาไก่สุกใสถือเป็นนิมิตดี หากดวงตาขุ่นมัวถือว่าจะเกิดเหตุการณ์ไม่ดีในระหว่างทางซึ่งเขาจะงดการเดินทางในวันนั้นเสีย กล่าวกันว่าดวงตาของไก่เปรียบเสมือนดวงตาของผีที่คอยบอกลางการเดินทาง

หากในการเดินทางจำต้องพักแรมในป่า เวลาตื่นนอนทุกครั้งจะต้องใช้ไม้ตีที่ที่นอนและสลัดผ้าห่มเพื่อปลุกขวัญให้ลุกขึ้น เชื่อกันว่าถ้าไม่ปลุกขวัญก็อาจจะยังไม่ตื่น เวลาเดินทางต่อไปก็จะมีแต่ร่างกายไปเท่านั้น อีก้อไม่มีข้อห้ามการเดินทางยามค่ำคืน แต่ก็ไม่เป็นที่นยมกันเพราะชนอีก้อเป็นพวกที่กลัวผีหลอกหลอนอย่างยิ่ง

ในระหว่างเดินทางถ้าพบลิงลมและงูซึ่งเป็นสัตว์อัปมงคลในความรู้สึกของอีก้อ ถือว่าวันนั้นเป็นวันอับโชค หากเดินทางไปค้าขายจะขายสินค้าไม่ออก หากไปเที่ยวจะพบแต่เรื่องขุ่นข้องหมองใจ หากไปสู่ขอหญิงสาวก็จะรักกันไม่ตลอด ให้งดการสู่ขอเสีย และถือเป็นการไปเที่ยวธรรมดาโดยอาจเลื่อนการสู่ขอไปเป็นวันอื่นในภายหลัง

อีก้อห้ามเดินทางไกลในวันหยุดประจำรอบ คือ วันเสือและวันแกะ เพราะอีก้อถือว่าเป็นวันที่ชนชาติอีก้อต้องประสบความพ่ายแพ้ต่อศัตรู

ถ้ามีกรณีเกิดทารกฝาแฝดขึ้นในหมู่บ้านใด มีข้อห้ามชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านนั้นเดินทางไปมาหาสู่กับหมู่บ้านอื่นเป็นเวลา ๑ เดือน ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาที่ผีลงโทษไม่ให้ความคุ้มครองแก่ชาวบ้าน หากไปไหนมาไหนก็อาจเกิดอันตรายได้

ในเวลาเดินทางกลับเข้าสู่หมู่บ้านก็มีข้อห้ามมิให้สวมหมวกหรือกางร่ม อีก้อเชื่อว่าของสองสิ่งนี้ใช้สำหรับหมอผีสวมใส่ในขณะที่ทำพิธีศพ ห้ามสูบกล้องหรือเคี้ยวยาเส้นในขณะเดินเข้าหมู่บ้านห้ามขี่พ่อเข้าหมู่บ้านเพราะจะทำให้ผีไม่พอใจ

อนึ่งในการเดินทางไกลนั้นชนอีก้อจะต้องระมัดระวังเรื่องอาหารการกินอย่างมาก คนเดินทางจะต้องไม่กินอาหารที่แปลกประหลาดน่าสงสัยว่ามีผีสิงอยู่ด้วย เพราะหากกินอาหารที่มีผีสิงอยู่ก็จะป็นอันตราย

อีก้อเชื่อถือโชคลางหลายอย่างเกี่ยวกับการค้าขาย เช่น ถ้าจะเดินทางไปค้าขายก็มีข้อห้าม ผู้นั้นกินเนื้ออ้น เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้ขายสินค้าไม่ได้ หากมีเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เสือกัดสัตว์เลี้ยงตาย มีเด็กฝาแฝดเกิดในหมู่บ้าน ก็จะต้องเลื่อนการเดินทางไปจนกว่าจะพ้นข้อห้าม การเดินทาง (ประมาณ ๑ เดือน) นอกจากนี้ในวันหยุดตามรอบของเผ่า

คือวันแกะและวันเสือ ก็ไม่ควรเดินทางไปค้าขาย เพราะเชื่อว่าในวันดังกล่าวผีจะไม่ส่งเสริมการขายสินค้าให้ได้ผลดี

โชคลางอื่น ๆ นอกจากความเชื่อถือเรื่องโชคลางที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อีก้อยังเชื่อเรื่องโชคลางอื่นอีกมากมายอาทิเช่น ถ้าไฟไหม้บ้านเจ้าของบ้านจะต้องย้ายที่ปลูกบ้านใหม่ ต้องบวงสรวงผีเจ้าที่ด้วยสุนัขและหมู แล้วเอาฟัน หู และลิ้นของสัตว์นั้นฝังตรงบริเวณที่ไฟไหม้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดไฟไหม้บ้านอีก

2. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้าน

แต่ละครัวเรือนของอีก้อมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ศาลขวัญข้าว (ฉิจิ้ สุ่มหมะ อุหุ่ม) ทุกหลังคาเรือนอีก้อจะต้องมีศาลนี้อยู่ที่หน้าบ้านเมื่อสร้างบ้านใหม่ครั้งใด เจ้าของบ้านจะสร้างศาลขวัญข้าวควบคู่ไปด้วย ศาลนี้ทำด้วยไม้ไผ่และหญ้าคามีลักษณะเป็นเพิงเล็ก ตั้งอยู่บนเสาไม้ไผ่สี่เสาสูงประมาณ ๑.๕ เมตรศาลขวัญข้าวเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะใช้ทำพิธีในฤดูปลูกข้าว เมื่อแผ้วถางไร่แล้วและก่อนที่จะมีพิธีเลี้ยงผีป่าและผีบ่อน้ำของหมู่บ้าน ให้ภรรยาของหัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือนทำพิธีเซ่นผีพันธุ์ข้าวด้วยไก่ ๑ ตัว ณ ศาลนี้และทุกปีเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวในไร่แล้ว และใกล้ถึงเทศกาลปีใหม่ในเดือนธันวาคม เจ้าของบ้านจะต้องซ่อมแซมศาลขวัญข้าว และเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวใหม่เล็กน้อยไปเก็บไว้ โดยเหตุที่ศาลนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงห้ามการจับต้องหรือทำให้ศาลนี้เสียหายชำรุด การละเมิดต่อศาลนี้ก็จะต้องถูกปรับเช่นเดียวกับ การละเมิดต่อประตูหมู่บ้านลกข่อ

หิ้งผีบรรพบุรุษ (อะพีเปาะเลาะ) หิ้งผีบรรพบุรุษทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ ยาวประมาณ ๑ ฟุต มีข้าวสารเล็กน้อยและใบไม้ป่าเรียกว่า “เบอเซะ” ใส่ไว้ หิ้งผีเป็นที่พำนักของผีบรรพบุรุษของสกุลเมื่อถูกเชื้อเชิญมา หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ดูแลหิ้งผีนี้ หากหัวหน้าครัวเรือนตายลงก็ให้บุตรชายคนโต หรือคนสุดท้องที่ยังอยู่ในครัวเรือนเป็นผู้ดูแลแทนในปีหนึ่ง ๆ จะมีการเซ่นสรวงในพิธีประจำปีของชุมชน ๙ ครั้ง โดยหญิงผู้เป็นภรรยา หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้เซ่นสรวง

หิ้งผีบรรพบุรุษเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับชนอีก้อมาก หิ้งผีนี้เป็นทั้งสัญญลักษณ์แห่งเอกภาพของครวเรือนและเป็นสื่อกลางระหว่างผู้มีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ในยามปกติห้ามจับต้อง ต่อเมื่อมีการเซ่นสรวงจึงให้ผู้หญิงผู้เป็นภรรยาหัวหน้าครัวเรือนซึ่งทำพิธีจับต้องได้เพียงผู้เดียว นอกจากนี้ยังห้ามนั่งหรือนอนเหยียดเท้าไปทางหิ้งผีอย่างเด็ดขาด อีก้อเล่าว่า การที่พวกเขาสร้างหิ้งผีนี้ขึ้น ก็โดยความเชื่อที่ว่า เมื่อคนตายไปแล้วจะสลายไปเพียงร่างกายนอกส่วนขวัญหรือวิญญาณยังคงอยู่ในโลกของขวัญหรือวิญญาณซึ่งแยกต่างห่างจากโลกมนุษย์ ขวัญหรือวิญญาณของบรรพบุรุษนี้หากเชิญมาและบวงสรวงดีก็จะช่วยให้ลูกหลานได้รับความสงบสุขได้

นอกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาแล้ว ภายในบ้านของอีก้อยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีประจำอยู่อีกหลายแห่ง เช่น บันไดบ้าน ประตูบ้าน เตาไฟ และหิ้งเก็บของเหนือเตาไฟ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก ถึงแม้จะมีข้อห้ามบางอย่างก็ตาม เช่นห้ามเอามีดถากฟันบันได ห้าม

เด็กหนุ่มสาวล้างหน้าลดเตาไฟ เพราะเชื่อว่าเตาไฟเปรียบเสมือนสถานที่เผาผลาญสรรพสิ่งและเด็กหนุ่มสาวยังเจริญเติบโตไปอีกนาน (ส่วนผู้ใหญ่มีอายุมากแล้วแม้จะละเมิดบ้างก็ไม่เป็นไร) เป็นต้น อย่างไรก็ดี การละเมิดข้อห้ามดังกล่าวก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการกำหนดโทษแก่ผู้ละเมิดแต่อย่างใด

เกี่ยวกับบ้านของอีก้อนี้ มีข้อสังเกตอีกบางประการ กล่าวคือ เมื่อจะมีการย้ายบ้านอีก้อมีข้อปฏิบัติอยู่ว่า ให้เจ้าบ้านคว่ำภาชนะทุกชนิดที่สามารถเก็บขังน้ำ เช่น ครกตำข้าว รางข้าวหมู กระบอกไม้ เป็นต้นทั้งนี้ เพื่อป้องกันผีสายรุ้งมิให้ดื่มน้ำจากภาชนะนั้น หากผีสายรุ้งได้ดื่มน้ำในภาชนะนั้น อีก้อเกรงกลัวว่าหากผีสายรุ้งไม่พอใจ ก็จะบันดาลให้เจ้าของได้รับอันตราย นอกจากนี้ ศาลขวัญข้าวที่อยู่หน้าบ้านทุกบ้านก็ให้รื้อถอนเสียด้วยแล้วไปสร้างเอาใหม่พร้อมกับบ้าน ในการย้ายบ้านนั้นอนุญาตให้เจ้าของบ้าน นำเอาไปได้เพียงแต่หิ้งผีบรรพบุรุษและของใช้อื่นตามที่จำเป็นเท่านั้น บุตรชายที่แยกครัวเรือนใหม่จะต้องให้หัวหน้าพิธีกรรมหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ประจำบ้านใหม่ของเขาด้วย

3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน

ประตูหมู่บ้านลกข่อ ชาวอีก้อถือว่าเป็นที่สิงสถิตของผีหมู่บ้านนั้น ซึ่งจะให้ความปลอดภัยแก่ผู้คนชาวอีก้อ สามารถห้ามไม่ให้ผีร้ายเข้ามาทำอันตรายแก่ชาวอีก้อ อีก้อถือว่าประตูนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญของหมู่บ้าน ใครจะไปแตะต้องไม่ได้ ถ้าละเมิด จะต้องขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำประตูนั้นด้วยเครื่องเซ่น หมู ๑ ตัว และสุรา ๑ ขวด เพราะการไปถูกต้องประตูนี้ ผีที่ประจำอยู่อาจถือว่าเป็นการลบหลู่ จะโกรธและบันดาลความเดือดร้อนให้แก่ชาวอีก้อ หากผู้ละเมิดเป็นคนนอกเผ่าหรือคนนอกหมู่บ้าน ก็ให้หัวหน้าหมู่บ้านดำเนินการเรียกตัวมาปรับให้จงได้ หากไม่สามารถนำตัวผู้ละเมิดมาชำระค่าปรับ ก็ให้หัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านชำระค่าปรับแทน ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งประเพณีและเพื่อความสงบสุขของหมู่บ้านการที่หัวหน้าพิธีกรรมต้องชำระค่าปรับแทนเช่นนี้ ก็กระทำไปในฐานะที่เขาเป็นหัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านและมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับกฎประเพณี เมื่อมีการละเมิดขึ้นโดยไม่อาจแก้ไขอย่างอื่นเขาก็ต้องรับผิดต่อความผิดนั้นเสียเอง ค่าปรับที่ได้จากการกระทำการละเมิดนั้น เมื่อได้ขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็ให้นำไปเลี้ยงชาวบ้านให้หมดที่ประตูหมู่บ้านนั้น เมื่อการปฏิบัติเช่นนี้ก็ด้วยความเชื่อทีว่าเครื่องเซ่นเป็นสิ่งของที่ได้จากการกระทำผิด จึงไม่สมควรนำสิ่งที่เหลือจากความอัปมงคลเข้าสู่หมู่บ้าน อนึ่งการที่ชาวบ้านมีส่วนในเครื่องเซ่นก็เพราะอีก้อถือว่า แม้ความผิดนั้นจะเป็นการส่วนตัว แต่ผลของการกระทำนั้นอาจบันดาลให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนด้วย ดังนั้นผู้ละเมิดจึงต้องชดใช้ค่าปรับแทนคนทั้งหมู่บ้าน โดยมีหัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านเป็นผู้ขอขมาแทนชาวบ้านเหล่านั้น

ประตูหมู่บ้านลกข่อนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งการดำรงเผ่าพันธ์ของอีก้อ หากอีก้อคนใดละเมิดกฎสังคมอย่างร้ายแรงจนสังคมไม่อาจยอมรับได้ บุคคลนั้น ๆ ก็จะถูกบังคับให้ออกไป

จากหมู่บ้าน ทั้งนี้โดยที่อีก้อเชื่อกันว่าคนที่ประพฤติดังกล่าวจะไม่ได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งประตูหมู่บ้านอีกต่อไป

ศาลผี (หมิชา ลอเอ๊อะ) ศาลผีนี้ตั้งอยู่ในป่าใกล้หมู่บ้าน แต่อยู่นอกเขตประตูลกข่อ อีก้อสร้างศาลนี้ขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักของผีป่าที่ผ่านไปมาทางนั้น ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าในธรรมชาติมีภูติผีอยู่มากมายและเมื่อสัญจรไปมาผ่านมาทางหมู่บ้าน และไม่มีที่พักพิงก็จะหาทางเข้าไปสู่หมู่บ้าน เข้าไปสิงสู่ตามบ้านเรือนหรือร่างคน ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น แม้ว่ามีประตูลกข่อกั้นอยู่ก็ตาม แต่ผีอาจเล็ดลอดเข้าไปทางอากาศได้ ดังนั้นเพื่อป้องกันอันตรายจากผีจรเหล่านี้อีก้อจึงต้องมีที่พักอาศัยให้ในป่านอกหมู่บ้านและมีการเซ่นสรวงทุกปี ศาลนี้แม้ไม่มีข้อห้ามการจับต้อง แต่ปกติแล้วอีก้อซึ่งเป็นพวกที่กลัวผีอย่างยิ่ง ก็จะไม่ยอมเข้าไปใกล้โดยไม่จำเป็นอยู่แล้ว เพราะกลัวว่าผีจะทำอันตรายให้เจ็บป่วยหรือตายได้

ชิงช้า (หละซา หรือโละซ่า) ชิงช้าถูกสร้างขึ้นภายในเขตประตูหมู่บ้านลกข่อและมักอยู่ใกล้ ๆ กัน ชิงช้าเป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์อีกอย่างหนึ่งของเผ่า จุดหมายในการทำชิงช้านี้ขึ้นก็เพื่อเป็นการฉลองในพิธีรำลึกถึงเทพธิดาผู้ประทานความสมบูรณ์แก่พืชผลในไร่ มิใช่ทำเพื่อเล่นสนุกสนานกันเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อีก้อเชื่อว่าชิงช้าใหญ่ ซึ่งสร้างขึ้นอย่างถาวรตลอดปีมีผีประจำอยู่ เมื่อถึงเทศกาลโล้ชิงช้าประจำปีจะมีการซ่อมแซมขึ้นให้มีแทนอันเก่าในสถานที่เดิม เมื่อพิธีโล้ชิงช้าสิ้นสุดลงก็ให้หัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลชิงช้ามิให้ผู้ใดจับต้อง เช่นเดียวกับประตูหมู่บ้านลกข่อ ข้อห้ามเกี่ยวกับชิงช้านี้ หมายรวมถึงการทำให้เสียหายอื่น ๆ เช่นนำสัตว์เลี้ยงไปล่ามที่เสาชิงช้าด้วย ผู้ละเมิดจะต้องเสียหมู ๑ ตัว และสุรา ๑ ขวด เป็นค่าปรับเพื่อนำไปขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชิงช้าอย่างไรก็ดีข้อห้ามเกี่ยวกับชิงช้านี้ในปัจจุบันพบว่าในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ว อีก้อบางหมู่บ้าน มิได้ยึดถือเคร่งครัดเช่นสมัยก่อน

แหล่งน้ำประจำหมู่บ้าน (หละคู่) ทุกหมู่บ้านอีก้อจะมีบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน ๑ - ๒ บ่อ อยู่ในบริเวณหุบเขาใกล้หมู่บ้าน ซึ่งจะทำรั้วล้อมและมุงหลังคาไว้อย่างดี ถ้าหมู่บ้านใดมีสองบ่อก็ใช้บริโภค ๑ บ่อ อีกบ่อที่เหลือจะใช้สำหรับทำพิธีเลี้ยงผีบ่อน้ำและผีพันธุ์ข้าว ส่วนหมู่บ้านที่มีเพียงบ่อเดียวก็จะใช้ทั้งบริโภคและทำพิธีเลี้ยงผี ที่บ่อน้ำดังกล่าวนี้ อีก้อห้ามใช้ภาชนะอื่นใดนอกจากลูกน้ำเต้า (อิ๊เจอะ) ตักน้ำ ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าภาชนะอื่นเป็นสิ่งแปลกปลอมที่ผีน้ำไม่เคยเห็น และอาจทำให้ผีไม่พอใจซึ่งจะบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามมิให้ขึ้นไปเหยียบย่ำตามขอบบ่อหรือทำให้บ่อน้ำได้รับความเสียหาย นอกจากในวันซ่อมแซมบ่อน้ำประจำปีเท่านั้น ผู้ใดจะละเมิดจะต้องเสียค่าปรับหมู ๑ ตัว และสุรา ๑ ขวด เพื่อเซ่นผีบ่อน้ำเป็นการขอขมา

ลานกอดสาว (แด๊ะข่อ) ลานกอดสาวหรือที่นิยมเรียกว่าลานสาวกอดนี้ เป็นสัญญลักษณ์เฉพาะอีก้อซึ่งไม่เคยพบว่ามีในชายเขาเผ่าอื่น สถานที่นี้มิได้เป็นที่พลอดรักของหนุ่มสาวเท่านั้น หากยังถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอีก้อจักต้องดำรงรักษาไว้อีกด้วย อีก้อกล่าวว่าเพื่อมิให้บรรพบุรุษ ผีเรือนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้งโกรธต่อการกระทำของหนุ่มสาวในสถานที่อื่นไม่สมควรและเพื่อผดุงเผ่าพันธุ์ของอีก้อไว้ จึงได้จัดให้มีลานกอดสาวขึ้น และให้ชนรุ่นหลังถือ

ปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมา หากปรากฏ ว่าหนุ่มสาวอีก้อพากันละทิ้งประเพณี ไม่ไปที่ลานสาวกอด ถือว่าเป็นลางร้ายแห่งการสูญสิ้นเผ่าพันธุ์ และฝ่าฝืนเจตจำนงของบรรพบุรุษแล้ว ก็ให้หญิงชายที่แต่งงานเป็นสามีภรรยากันไปพลอดรักที่ลานกอดสาวแทนเพื่อรักษาประเพณีไว้และเพื่อเอาใจผีบรรพบุรุษ

ศาสนาและพิธีกรรม

ศาสนาของอีก้อจัดอยู่ในประเภทนับถือลัทธิผีปีศาจ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยมีลักษณะเน้นหนักไปในทางนับถือผีบรรพบุรุษ ศาสนาของอีก้อเป็นลักษณะผสมระหว่างลัทธิภูติผีกับอิทธิพลของความเชื่อจากศาสนาอื่นๆ ที่อีก้อรับเอาไว้ เช่น อีก้อในแคว้นเชียงตุง และภาคเหนือของประเทศไทย ได้รับเอาลัทธิปฏิบัติบางอย่างตามแบบศาสนาพุทธไว้บ้างเป็นต้น

1. เทพเจ้า, ขวัญ

อีก้อมีเทพเจ้า “อะผือหมิแย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่เป็นเทวดา และเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก เป็นเจ้าแห่งสวรรค์และพำนักอยู่ที่นั้น อะผือหมิแยมีน้องชายชื่อว่าเทพ “ยะบีเอ่อลอง” ซึ่งได้รับบัญชาจากพี่ชายให้สร้างโลกและเป็นผู้ดูแลชีวิตทั้งหลายที่เกิดมา อีก้อเชื่อกันว่าเทพเจ้าทั้งสองตนนี้มีตัวตนจริง ๆ แต่ไม่มีผู้ใดเคยพบเห็น นอกจากเทพเจ้าที่กล่าวมาแล้ว อีก้อยังเชื่อว่ามีเทพอื่น ๆ อีกหลายองค์ แต่ที่มีความสำคัญได้แก่ อื่มซา – เทพเจ้าแห่งลม, อื้มแยะ – เทพเจ้าแห่งฝน อะถือ – เทพเจ้าแห่งแสงสว่าง เป็นผู้ควบคุมการโคจรของดวงอาทิตย์และดวงดาว บรรดาเทพเจ้าทั้งหลายนี้ อีก้อเชื่อว่าเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ แต่พวกเขาจะต้องคอยเอาอกเอาใจมาก และต้องเซ่นสรวงให้ดี หัวหน้าพิธีกรรม (หยื่อมะ) และผู้รอบรู้แห่งหมู่บ้าน (ยีผ่า) เป็นบุคคลเพียงสองคน เท่านั้นที่สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้

อีก้อเชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยสองส่วน คือ ร่างกายและขวัญ คนหนึ่ง ๆ มี ๑๒ ขวัญ การตาย คือการที่ขวัญออกจากร่างทั้งหมด ขวัญของผู้ที่ตายดีนั้นมีอยู่ ๑ ขวัญที่หลุมฝังศพ ขึ้นไปบนสวรรค์ ๑ ขวัญ ไปเมืองผี ๑ ขวัญ ส่วนอีก ๙ ขวัญ ที่เหลือจะสลายตัวเป็นอากาศธาตุ อีก้อไม่เชื่อเรื่องชีวิตหน้า คือ ไม่เชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วจะได้กลับมาเกิดอีก แต่เชื่อว่าขวัญมิได้ตายไปกับร่างด้วย พวกเขาจึงเอาชื่อผู้ตายเข้าทำเนียบบรรพบุรุษไว้เว้นแต่ผู้ที่ตายเป็นเด็ก และปรากฏว่าผู้ชายอีก้ออาวุโสส่วนมากสามารถนับเนื่องบรรพบุรุษได้อย่างดี

อีก้อเชื่อว่า เมื่อร่างกายของคนตายลงแล้ว ขวัญที่ออกจากร่าง จะยังไม่เดินทางไปทันที แต่ขวัญจะวนเวียนรอรับเครื่องเซ่นอยู่ก่อน ขวัญอาจแฝงร่างในสัตว์ป่า เช่น อีเก้ง กระรอก เป็นต้น โดยเหตุนี้จึงมีข้อห้ามการล่าสัตว์เมื่อมีคนตายเป็นเวลา ๑๓ วัน เพื่อให้แน่ใจว่า ขวัญผู้ตายเดินทางไปแล้ว ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะยิงเอาขวัญของผู้ตาย และเมื่อว่าขวัญของคนอ่อนไหวง่ายมาก และชอบออกจากร่างไปเที่ยวไกล ๆ บางทีขวัญถูกผีจับไว้ทำให้เกิดการเจ็บป่วย อีก้อจึงมีพิธีเรียกขวัญ และมัดข้อมือผู้ป่วย เพื่อผูกขวัญไว้มิให้ออกจากร่างอีก ขวัญของคนบางคน เช่น หมอผีมีคุณสมบัติ พิเศษ สามารถเดินทางไปติดต่อกับผีได้

2. พิธีกรรม

อีก้อเป็นพวกที่มีความงมงายและเกรงกลัวภูติผีสิ่งลี้ลับมากที่สุด ในรอบปีหนึ่ง ๆ อีก้อจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย มีการบวงสรวงเซ่นไหว้กันโดยหวังว่า การกระทำเช่นนั้นจะช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาปลอดภัยและได้รับความคุ้มครอง จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีก้อไม่มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชนโดยเฉพาะพิธีกรรมเล็ก ๆ ของครัวเรือนนิยมกระทำกันภายในครัวเรือน ส่วนพิธีกรรมของชุมชนนิยมประกอบพิธีที่ใด ก็สุดแท้แต่หัวหน้าพิธีกรรมจะเป็นผู้กำหนด โดยปกติพิธีกรรมของชุมชนเริ่มที่บ้านของหัวหน้าพิธีกรรมและถ้าบวงสรวงต่อสิ่งใดก็ใช้ที่ที่สิ่งนั้นตั้งอยู่เป็นสถานที่ทำพิธี เช่น จะเซ่นผีประตูหมู่บ้านก็ทำพิธีที่ประตูหมู่บ้าน

จะขอกล่าวถึงแต่เฉพาะพิธีกรรมของส่วนรวมซึ่งในปีหนึ่ง ๆ มี ๙ พิธี ดังนี้

1. พิธีปีใหม่ (กะท้อมพ้า) จัดขึ้นประมาณเดือนธันวาคม ของทุกปี ใช้เวลา ๔ วัน ในพิธีนี้มีการเซ่นผีบรรพบุรุษ, แลกเปลี่ยนของขวัญ, เลี้ยงฉลองและสนุกสนานรื่นเริงกันมาก พิธีปีใหม่นี้จัดขึ้นเพื่อฉลองการสิ้นสุดงานในไร่ และเพื่อแสดงความรู้คุณต่อบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยบันดาลให้พวกเขาประสบผลสำเร็จในการทำมาหากิน ทั้งยังเป็นโอกาสอันดีให้ชาวบ้านได้ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับปีต่อไปด้วย การฉลองวันขึ้นปีใหม่ อีก้อนิยมเลือกเอาวันดีของหัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านเป็นวันเริ่มพิธี ในสองวันแรกของพิธีนี้ชาวบ้านจะต้องเตรียมตำข้าวเอาไว้ให้พร้อมพอกินไปตลอดวันปีใหม่ ทั้งนี้เพราะสองวันหลังของพิธีมีข้อห้ามมิให้ตำข้าว โดยเชื่อว่าเสียงตำข้าวจะทำให้ผีบรรพบุรุษที่มาเยี่ยมรำคาญ และไม่พอใจได้ ในช่วงการฉลองปีใหม่นี้ชาวบ้านจะต้องหยุดงานในไร่ทั้งสี่วันเพื่อร่วมทำพิธี บรรดาชาวบ้านจะพากันเดินทางไปเยี่ยมญาติพี่น้องตามหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ต้องกลับมาพักค้างคืนในหมู่บ้านในระหว่างมีพิธี ปัจจุบันนี้มีคนพื้นราบเข้าไปร่วมพิธีในหมู่บ้านอีก้อมากขึ้น และในบางหมู่บ้านชนอีก้อเองยังได้เชิญเจ้าหน้าที่ราชการต่าง ๆ ไปเที่ยวสนุกนานร่วมกับพวกเขาด้วย

2. พิธีหุ่มมี้ พิธีนี้เป็นพิธีที่มีความเกี่ยวพันกับฤดูกาลเกษตร เป็นพิธีซึ่งจะกระทำกันราวต้นเดือนเมษายน พิธีนี้บางทีเรียกกันว่าพิธีเลี้ยงผีป่าหรือผีหม้อ อีก้อจัดให้มีพิธีนี้ขึ้นก็เพื่อให้ชาวบ้านได้เซ่นสรวงผีบรรพบุรุษ ผีป่าและผีทั้งหลายก่อนการปลูกข้าว ทั้งนี้เพราะหลังจากเดือนนี้เป็นต้นไปชาวบ้านจะต้องยุ่งอยู่กับงานหนักในไร่และอาจถูกรบกวนจากผีร้ายได้ ดังนั้นจึงต้องเซ่นสรวงเพื่อเป็นการป้องกันเอาไว้ก่อน พิธีนี้มีเพียงวันเดียว ในวันพิธีอีก้อมีข้อห้ามชาวบ้านออกป่าล่าสัตว์และให้หยุดงานในไร่ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้แทนของครัวเรือนทุกหลังคาเรือนได้ร่วมทำพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน บรรดาเครื่องเซ่นที่เหลือจะนำมาเลี้ยงกันในป่า ห้ามนำส่วนที่เหลือกลับเข้าไปในหมู่บ้านและห้ามหญิงมีครรภ์รับประทานของเซ่นเด็ดขาด เพราะเชื่อกันว่าของเซ่นเป็นของที่เหลือจากผี หากรับประทานเข้าไป จะทำให้ทารกในครรภ์เจ็บป่วยได้

3. พิธีทำประตูหมู่บ้าน (ตอมา ลกข่อ) ประมาณกลางเดือนเมษายนหลังปีใหม่ “สงกรานต์” ของไทยเล็กน้อย อีก้อจะทำพิธีทำประตูบ้านใหม่ พิธีนี้มีสองวันในวันแรกเป็นวันตระเตรียมการและไม่มีพิธี ในวันที่ สอง เป็นวันทำประตูใหม่ซึ่งประตูใหม่ จะถูกสร้างเพิ่มขึ้นอีกข้างละหนึ่งประตูทุกปี อีก้อมีประเพณีเกี่ยวกับประตูหมู่บ้านนี้ว่า เมื่อหมู่บ้านถูกตั้งขึ้นใหม่ ณ ที่

ใดก็ตามชาวบ้านจะต้องอยู่ในที่นั้นให้ครบ ๑ ปี เป็นอย่างน้อย เพื่อทำประตูหมู่บ้านเสียก่อน พิธีทำประตูหมู่บ้านเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึง “สุมิโอ” บรรพบุรุษผู้ก่อตั้งกฎประเพณีของเผ่าพันธุ์อีก้อ และเป็นผู้แยกโลกของผีกับโลกของคนออกจากกัน โดยใช้ประตูหมู่บ้านนี้เป็นสิ่งแบ่งแยก ซึ่งทำให้คนปลอดภัยจากผีร้ายนับแต่นั้นมา อีก้อกล่าวว่าผู้ฝ่าฝืนกฎประเพณีจะไม่ได้รับความคุ้มครอง จากผีบรรพบุรุษและผีประตูหมู่บ้าน เมื่อเป็นเช่นนี้บุคคลผู้นั้นก็อาจถูกผีร้ายทำอันตรายได้

ในการที่อีก้อสร้างประตูหมู่บ้านขึ้นทุกปี ๆ ละ ๑ ประตู ทำให้มีผู้กล่าวว่าการนับจำนวนประตุหมู่บ้านจะช่วยให้ทราบได้ว่า หมู่บ้านอีก้อนั้นตั้งมานานกี่ปี อย่างไรก็ตามคำกล่าวเช่นนี้อาจมีส่วนถูกอยู่บ้างก็เพียงแต่สำหรับหมู่บ้านอีก้อเพิ่งตั้งใหม่ แต่ถ้าหมู่บ้าน ตั้งมานานแล้วซึ่งบางแห่งอาจนานกว่า ๒๐ ปี ประตูหมู่บ้านเก่าก็ผุพังและถูกรื้อถอนออกไป การคำนวณอายุของหมู่บ้านจากการนับจำนวนประตูหมู่บ้านก็น่าจะไม่อาจถือได้ว่า ถูกต้องตรงความจริงนัก

อีก้อมีข้อนิยมในการทำประตูหมู่บ้าน คือ นิยมเลือกเอาวันดีของหัวหน้าพิธีกรรม แห่งหมู่บ้านเป็นวันประกอบพิธี ไม้ที่นำมาทำประตูต้องเป็นไม้ที่ดี ห้ามใช้ไม้ที่มีเปลือกคลายไม้ที่ถูกฟ้าผ่า ไม้ที่ถูกไฟไหม้เพราะถูกฟ้าผ่า และไม้ที่ตายยืนต้น อีก้อเชื่อว่า ไม้เหล่านี้ไม่ดีไม่สมควรนำมาใช้ทำสิ่งของให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปในหมู่บ้านในวันที่ทำประตูด้วย เพราะเชื่อกันว่าวันทำประตูใหม่เป็นวันที่หมู่บ้านเปิดปราศจากการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การที่บุคคลภายนอกเข้าไปอาจเป็นการนำเอาผีร้ายเข้าไปก่อความเดือนร้อนให้ชาวบ้านได้ พวกเขาจึงต้องระมัดระวังมาก แม้แต่อุปกรณ์ที่ใช้ทำประตูก็ต้องวางไว้นอกเขตประตูหมู่บ้าน เมื่อทำประตูด้านหน้าเสร็จแล้วจึงไปทำประตูด้านหลังเวลาขนย้ายอุปกรณ์ไปทำประตูหลัง ให้เดินลัดเลาะไปทางรอบนอกของหมู่บ้าน จะเดินผ่านทางในกลางหมู่บ้านมิได้

ในวันพิธีทำประตูหมู่บ้านประจำปี ชาวบ้านทุกคนจะต้องหยุดงานในไร่ ๑ วัน เพื่อช่วยงานกัน แต่มีข้อห้ามชายที่มีภรรยากำลังตั้งครรภ์ไปยุ่งเกี่ยว เพราะเกรงว่าอาจถูกผีร้ายสิงสู่และไปทำอันตรายภรรยาและทารกในครรภ์ได้ ไม่มีข้อห้ามอื่นนอกจากที่กล่าวมาแล้ว

4. พิธียะอุผี เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเอาใจผีใหญ่ “อะเพอะพี” จัดขึ้นราวปลายเดือนเมษายน โดยใช้เวลา ๓ วัน ในวันแรกของพิธีถือเป็นวันเตรียมตัว ไม่มีข้อห้ามใด ๆ ในวันนี้ในวันที่ ๒ เป็นวันเริ่มพิธี ชาวบ้านทุกคนต้องหยุดงานในไร่, ห้ามตำข้าว ห้ามล่าสัตว์ แต่ไปเที่ยวเตร่นอกหมู่บ้านได้ แต่ละครัวเรือนจะนำไข่ ๑ ฟอง มาต้มเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษและผีใหญ่ การที่ใช้ไข่เช่นสรวงก็เพราะผีใหญ่ชอบกินไข่ ดังนั้นอีก้อจึงต้องเอาใจผีใหญ่ โดยการหาไข่มาให้กินและจัดพิธีชนไข่ (เอาไข่ต้มทั้งเปลือกมาชนกันเล่น) ให้ผีใหญ่ชมเพื่อผีใหญ่จะได้พอใจและช่วยคุ้มครองให้ชาวบ้านปลอดภัยด้วย อย่างไรก็ตามการเล่นชนไข่นั้นมักเล่นกันในหมู่เด็ก ๆ เท่านั้น ส่วนเด็กหนุ่มสาวและผู้ใหญ่ไม่ค่อยสนใจนัก

ในวันที่ ๓ ของพิธี ห้ามชาวบ้านทุกคนออกนอกหมู่บ้าน การสนุกสนานรื่นเริงยังคงมีตามปกติ ไข่ที่เหลือจากการเล่นเกมชนไข่จะนำมาแบ่งให้เด็ก ๆ และสัตว์เลี้ยงกิน เพื่อผีใหญ่จะ

ได้ช่วยคุ้มครอง แต่ห้ามผู้ที่ออกป่าล่าสัตว์ (ซึ่งมักจะล่ากันในวันแรกของพิธี) กินเพราะเชื่อกันว่าจะทำให้ผีป่าซ่อนสัตว์ไว้หมดทำให้ล่าไม่ได้ สำหรับคนหาปลานั้นไม่มีข้อห้ามเรื่องนี้

5. พิธีเซ่นผีบ่อน้ำ (แชข่า ผู่แบ๊ะ) ประมาณปลายเดือนเมษายน หลังพิธียะอุผิและก่อนปลูกข้าวในไร่ หัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านจะทำพิธีเซ่นผีบ่อน้ำ โดยนำพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ของตนไปทำพิธีเซ่นสรวงที่บ่อน้ำด้วยไก่ ๑ ตัว พันธุ์ข้าวที่ว่านี้แต่ละครัวเรือนจะเก็บไว้ในกระชุพิเศษ สำหรับเก็บพันธุ์ข้าวโดยเฉพาะวางไว้บริเวณหัวนอนในห้องของฝ่ายหญิงติดกับเสาเอกของบ้าน ก่อนหน้ามีพิธีนี้ ๑ วัน ภรรยาของหัวหน้าครัวเรือนแต่ละหลังจะทำการเซ่นผีบรรพบุรุษและเซ่นผีพันธุ์ข้าวที่ศาลขวัญข้าวหน้าบ้านเสียก่อน หลังจากหัวหน้าพิธีกรรมเซ่นผีบ่อน้ำแล้วก็จะเอาพันธุ์ข้าวนั้นไปปลูกเอาฤกษ์ในไร่ของตนเอง ๓ หลุม แล้วจึงอนุญาตให้คนอื่นปลูกข้าวได้

สำหรับข้อห้ามการปฏิบัติในพิธีนี้ซึ่งอาจจะเรียกว่าพิธีปลูกข้าวใหม่ หรือแลกข้าวก็ได้และมีพิธีเพียงวันเดียว คือ ห้ามตำข้าว, ห้ามเย็บผ้า และให้ทุกคนหยุดงานในไร่ในวันพิธี

6. พิธีโล้ชิงช้า (หละเฉอะปี) พิธีจัดขึ้นประมาณปลายเดือนสิงหาคม ของทุกปี เพื่อเป็นการรำลึกถึงเทพธิดา “อื่มซาแยะ” ผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืชผลที่กำลังงอกงามในไร่ ในพิธีนี้มีการเซ่นผีบรรพบุรุษด้วย

เทศกาลโล้ชิงช้า กำหนดไว้เป็นเวลาสี่วัน โดยเลือกเอาวันดีของหัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านเป็นวันเริ่มพิธี ชาวบ้านทุกคนต้องหยุดงานในไร่เพื่อร่วมพิธีนี้ ในสองวันแรกของพิธีโล้ชิงช้านี้ ถือเป็นวันเตรียมตัวของชาวบ้านที่จะต้องตำข้าวไว้ให้พอกิน เย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตลอดจนจัดหาสิ่งที่จำเป็นและทำธุรกิจส่วนตัวเสียให้เรียบร้อย ทั้งนี้เพราะในสองวันหลังของเทศกาลมีข้อห้ามมิให้ตำข้าว, ห้ามเย็บเสื้อผ้า และออกไปนอกหมู่บ้าน แม้แต่การใช้จ่ายเงินซื้อสิ่งของก็ไม่ได้ แต่ไม่ห้ามการรับเงิน

อีก้อถือว่าพิธีโล้ชิงช้าเป็นพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ จึงถือเป็นโอกาสอันสำคัญของชาวบ้าน ที่จะได้มาร่วมชุมนุมกันเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เด็ก ๆ จะโล้ชิงช้าและวิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน ส่วนหนุ่มสาวก็จะไปพลอดรักเกี้ยวพาราสีกันที่ลานสาวกอดในยามค่ำคืน ในการเล่นชิงช้านั้นจะต้อยคอยระมัดระวังมิให้สายขาด หากผู้ใดทำสายชิงช้าขาดก็จะถูกปรับให้เสียหมู ๑ ตัว เพื่อนำไปเซ่นขอขมาต่อผีประจำชิงช้าและสายเชือก ในเทศกาลโล้ชิงช้านี้ บางคนกล่าวว่ามีข้อกำหนดบังคับให้ทุกคนต้องเล่นโล้ชิงช้า เพื่อว่าทุกคนจะได้ปลอดภัยจากผีร้ายด้วย

เมื่อเทศกาลโล้ชิงช้าสิ้นสุดลง หัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านจะเป็นผู้เก็บสายเชือกของชิงช้าใหญ่มัดเก็บไว้ที่เดิม ส่วนชิงช้าเล็ก ๆ ที่แต่ละบ้านสร้างขึ้นเล่นกันก็จะถูกรื้อถอนทิ้งไป และหลังจากพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ในการโล้ชิงช้าผ่านพ้นไปแล้ว ก็มีข้อห้ามมิให้ผู้ใดมาเล่นชิงช้านั้นอีกจนกว่าเทศกาลโล้ชิงช้าในปีใหม่จะเวียนมาถึงอีกวาระหนึ่ง

ชิงช้าจะถูกสร้างขึ้นภายในเขตประตูหมู่บ้านลกข่อและมักอยู่ใกล้ ๆ กัน ชิงช้าเป็นสัญญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์อีกอย่างหนึ่งของเผ่าอีก้อ มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบกระโจมสี่เสา แบบระหัดวิดน้ำ และแบบสำหรับเด็ก

แบบกระโจมสี่เสา ทำด้วยไม้สี่ต้น ริดกิ่งให้หมดเหลือไว้แต่ยอด เมื่อปักเสาทั้งสี่ ลงในดินแล้วก็รวบยอดเข้าหากันมัด ผูกติดกัน และมีเชือกทำด้วยเถาวัลย์ห้อยลงมาตรงกลางที่ปลายเชือกทำเป็นห่วง

แบบระหัดวิดน้ำ ทำด้วยเสา ๒ ต้น ปักลงไปในดิน ด้านบนเป็นง่ามบากสำหรับ รองรับแกนกลาง และมีแขนยื่นออกไป ๔ ด้าน ปลายแขนตรงข้ามแต่ละคู่นั้นยึดปลายด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายระหัดวิดน้ำ มีเชือกผูกห้อยลงมาทั้ง ๔ แขน ชิงช้าแบบนี้โล้ครั้งละ ๔ คน

แบบสำหรับเด็ก เหมือนแบบกระโจมสี่เสา ผิดกันตรงขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนมาก เชือกที่ห้อยตรงกลางสำหรับโล้นั้น ทำด้วยเชือก ๒ เส้น ตรงปลายเชือกที่เด็กจะขึ้นไปนั่งโล้นั้น ใช้ไม้ไผ่วางทับเชือก

7. พิธีกินข้าวใหม่ (เช้นผู้) เมื่อข้าวในไร่เริ่มสุกประมาณปลายเดือนกันยายน อีก้อทุกครัวเรือนจะเกี่ยวข้าวมาจากไร่ ๓ รวง นำไปใส่ไว้ในหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษเพื่อเซ่นสรวงพิธีกินข้าวใหม่นี้จัดขึ้นเพื่อฉลองรวงข้าวสุกและเป็นการขอบคุรต่อผีไร่ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ได้ช่วยดูแลให้ผลผลิตข้าวในไร่ได้ผลดี และเพื่อแสดงถึงความภักดีนั้น อีก้อทุกครัวเรือนจะนำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ใหม่ มาผสมกันตำเป็นข้าวสารเพื่อหุงเซ่นผีไร่ และผีบรรพบุรุษ พร้อมด้วยไก่ ๑ ตัว อีก้อเชื่อว่าการกระทำเช่นนี้นับเป็นการกตัญญูรู้คุณ ต่อแม่โพสพด้วย

พิธีกินข้าวใหม่มีเพียงวันเดียว โดยจะเลือกเอาวันดีของหัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านเป็นวันทำพิธี ทุกคนต้องหยุดงานในไร่มาร่วมพิธี โดยพร้อมเพรียงกัน ในการจัดพิธี กินข้าวใหม่นี้ อีก้อนิยมให้หัวหน้าพิธีกรรมกินข้าวก่อน ๑ วัน หัวหน้าพิธีกรรมจะฆ่าหมูและไก่อย่างละ ๑ ตัว เพื่อปรุงอาหารเลี้ยงชาวบ้าน ใครจะไปร่วมรับประทานด้วยหรือไม่ก็ได้ สำหรับครัวเรือนอื่น ๆ นั้นแต่ละครัวเรือนจะทำพิธี กินข้าวใหม่ในวันถัดไป โดยจะเลือกเอาวันใดก็ได้สุดแต่ข้าวในไร่สุก และจะฆ่าหมูหรือไก่เล็ก ๆ เพียงตัวเดียวก็ได้ แต่ก็เชื่อกันว่าถ้าได้เอาข้าวใหม่ให้ผู้อาวุโสในครัวเรือนกินก่อนผู้อื่นก็จะเป็นศิริมงคล นอกจากนี้ยังเชื่อกันอีกว่าข้าวอื่นที่มิใช่ข้าวจากไร่ของตนแล้วนำมาใช้ทำพิธีกินข้าวใหม่ไม่ได้ เพราะผีบรรพบุรุษไม่รู้จักและไม่เคยกินมาก่อน

8. พิธีส่งผี (ชะแหยะแหยะ) เมื่อสิ้นฤดูฝนของทุกปีราวเดือนตุลาคม อันเป็นช่วงที่อีก้อเริ่มมีเวลาว่างจากงานในไร่ อีก้อจะทำพิธีส่งผี หรือไล่ผีให้ออกไปจากหมู่บ้าน พร้อมกับฤดูฝนที่กำลังจากไป เหตุที่ต้องมีพิธีนี้ก็เพราะอีก้อเชื่อกันว่า ในฤดูฝนที่ผ่านมานั้น แม้จะมีประตูหมู่บ้านคอยป้องกันผีร้ายอยู่แล้ว แต่ก็อาจมีผีเล็ดลอดมากับฝนและลมเข้าสู่หมู่บ้านได้ เมื่อสิ้นฤดูฝนผียังอาจแอบแฝงอยู่ไม่ยอมจากไป ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องช่วยกันขับไล่ไปจากหมู่บ้าน

พิธีส่งผีของอีก้อนี้สองวัน ในวันแรกจะมีการเซ่นผีบรรพบุรุษเสียก่อน ในวันนี้เด็ก ๆ จะไปเก็บรวบรวมแตงกวา จากทุกบ้านมาให้หมดแล้วนำไปเก็บไว้ที่บ้านของหัวหน้าพิธีกรรม เพื่อใช้รับประทาน อีก้อไม่อาจอธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมจึงต้องทำเช่นนั้น ในตอนบ่ายของวันเริ่มพิธีนี้หัวหน้าพิธีกรรมพร้อมด้วยหมอผีจะนำชาวบ้านออกทำการไล่ผี โดยใช้ไม้ตีไปตามที่ต่าง ๆ ที่สงสัยว่าจะมีผีอยู่ เช่น ตามบ้านเรือนและยุ้งข้าว เป็นต้น มีการทำเสียงอึกทึกด้วยการตีฆ้อง, กลอง และยิงปืน ตลอดคืนจนถึงรุ่งขึ้น เด็ก ๆ พากันโห่ร้องอย่างสนุกสนานราวกับเป็นวันเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้ผีตกใจเตลิดหนีออกไปจากหมู่บ้าน ในวันไล่ผีนี้ชาวบ้านต้องหยุดงานในไร่และห้ามไปค้างแรมที่อื่น ๆ ห้ามการล่าสัตว์และห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปในหมู่บ้านด้วย ส่วนคนที่เข้าไปก่อนแล้วก็ห้ามออกไป อีก้อกล่าวว่าพิธีส่งผีนี้จะมีการเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ใหญ่ที่สุด โดยจัดเลี้ยงที่บ้านของหัวหน้าพิธีกรรม เมื่อไล่ผีเสร็จแล้วก็จะนำเครื่องเซ่นใส่ตะแกรงไม้ไผ่ไปวางไว้ข้างทางเดินนอกหมู่บ้านตามทิศทางที่เชื่อว่าผีจะออกไปทางนั้น การให้เครื่องเซ่นนี้ก็เพื่อเป็นการชักจูงให้ผีออกจากหมู่บ้านแล้วจะได้ไม่กลับมารบกวนชาวบ้านอีกในภายหลัง

9. พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ (อะพี ลอลอ) เนื่องจากชนอีก้อนับถือบรรพบุรุษว่ามีความสำคัญมาก ดังนั้นนอกจากจะมีการเลี้ยงทุกครั้งที่มีพิธีกรรมของชุมชนแล้ว ก็ยังต้องนัดวันโดยเลือกเอาวันดีของหัวหน้าพิธีกรรม เพื่อหยุดงานกันสักวันหนึ่งมาทำการเซ่นผี เพื่อหยุดงานกันสักวันหนึ่งมาทำการเซ่นผีบรรพบุรุษอย่างพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้เพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยคุ้มครองบุตรหลาน ผลิตผลตลอดจนสัตว์เลี้ยงให้อยู่เย็นเป็นสุข ในวันที่ทำพิธีนั้นแต่ละครัวเรือนจะทำพิธีเซ่นสรวงผีบรรพบุรุษของตนเองแยกกัน แต่ทำในวันเดียวกัน โดยปกติพิธีนี้จะมีขึ้นหลังพิธีปีใหม่ (เดือนธันวาคม) ผ่านไปแล้ว คือราว ๆ เดือนมกราคม ของทุกปี อย่างไรก็ดี ช่วงเวลาของการจัดพิธีอาจขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความพร้อมเพรียงของขาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเป็นหลักสำคัญด้วย

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าอีก้อในจังหวัดเชียงราย

ลาเย

***ภาพประกอบ 7* "ลาเย"**

ชื่อเครื่องดนตรี : ลาเย, แคนน้ำเต้า , หน่อ(มูเซอ)

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Free Reed

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : น้ำเต้า, ไม้ซาง, ไม้ไผ่, ขี้ผึ้ง

ประวัติของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องเป่าที่แพร่หลายในหมู่ชาวเขาหลายเผ่า คือ เผ่าอาข่าหรืออีก้อ, เผ่ามูเซอ, เผ่าลิซู ฯลฯ สำหรับในจังหวัดเชียงรายแล้วมีชาวเขาอยู่เผ่าเดียวที่ใช้แคนชนิดนี้ในการบรรเลงเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรมในเผ่า ส่วนใหญ่ใช้ในการบรรเลงกันเพื่อความสนุกสนาน การเกี้ยวพาราสีกันในหมู่หนุ่มสาว และใช้ในงานเทศกาลรื่นเริงต่าง ๆที่จัดกันเป็นประจำภายในเผ่า การที่จะทราบประวัติที่มาของลาเยนั้นทำได้ยากเนื่องจากชาวเขาเผ่าอาข่าไม่มีภาษาเขียนมีแต่ภาษาพูด จึงไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของที่มาที่ไปของแคนชนิดนี้เอาไว้ แต่ก็มีการสร้างแคนชนิดนี้ติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยถ่ายทอดวิธีการสร้างจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวเขาเผ่าอาข่ามาเป็นเวลาช้านานแล้ว ซึ่งชาวเขาแต่ละเผ่าก็มีชื่อเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้แตกต่างกันออกไป ถ้าเป็นชาวเขาเผ่าอาข่าจะเรียกแคนชนิดนี้ว่า ลาเย ซึ่งมีสามขนาด แต่ชาวเขาเผ่ามูเซอจะเรียกแคนชนิดนี้ว่า หน่อ ซึ่งมีลักษณะคลายคลึงกันแต่แคนของชาวอาข่าจะมีขนาดเล็กกว่า

ลักษณะของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีลิ้นอยู่ภายในเหมือนแคนของทางภาคอีสาน มีส่วนประกอบสำคัญอยู่สามส่วน คือ น้ำเต้า ท่อลมที่ทำจากไม้ซางหรือเลาแคนซึ่งจะมีทั้งหมด 5 เลามีความยาวแตกต่างกัน และลิ้นที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งทั้งสามส่วนเชื่อมต่อกันด้วยขี้ผึ้ง ลาเยของชาวเขาผ่าอาข่ามีสามขนาด ขนาดเล็กนั้นมีสัดส่วนที่เล็กกว่าแคนน้ำเต้าของเผ่าอื่นๆ คือ ใช้น้ำเต้าขนาดเล็กและมีเลาแคนเพียง 3 เลาเท่านั้น ส่วนขนาดใหญ่มีขนาดใกล้เคียงกันแต่ลาเยขนาดใหญ่จะมีเส้นผ่าศูนย์ของเลาแคนมากกว่าเล็กน้อย ถ้าเทียบกับแคนของชาวเขาเผ่าอื่นๆแล้ว แคนลาเยของชาวอาข่าจะมีขนาดเล็กที่สุด

ขนาดของเครื่องดนตรี : มี 2 ขนาด

ลาเยขนาดเล็ก

ภาพประกอบ 8 **“ลาเยขนาดเล็ก”**

- เส้นรอบวงความกว้างของน้ำเต้า 22 ซม.(วัดจากส่วนกว้างที่สุด)
- ขนาดของท่อลมไม้ซาง (เลาแคน)

ท่อที่ 1 ยาว 23 ซม. กว้าง 1.2 ซม.

ท่อที่ 2 ยาว 22 ซม. กว้าง 1.2 ซม.

ท่อที่ 3 ยาว 14 ซม. กว้าง 1.2 ซม.

วิธีการสร้างลาเย (ขนาดเล็ก)

1.เลือกน้ำเต้าที่มีลักษณะผลกลมรี มีก้านที่ยาวเพื่อเป็นปากเป่า ซึ่งเป็นน้ำเต้าพันธุ์ก้านยาวที่ใช้สำหรับทำเครื่องดนตรีโดยเฉพาะ เส้นรอบวงความกว้างของน้ำเต้า ขนาดประมาณ 20 ซม.ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 25 ซม.

2.นำน้ำเต้าที่เลือกแล้วมาตากแดดจนแห้งสนิท จนผิวภายนอกมีสีเข้มขึ้น นำมาเจาะรู 3 รู เมื่อเจาะรูแล้วก็คว้าไส้ในของน้ำเต้าออกมาให้หมด

3.เลาแคน ทำจากไม้ซางโดยมีทั้งหมด 3 เลา มีลักษณะเป็นทรงกรวย(cone) ภายใน

เลาที่ 1 ยาว 23 ซม. กว้าง 1.2 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ และเจาะรูที่กันเลาแคน

เลาที่ 2 ยาว 22 ซม. กว้าง 1.2 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ และเจาะรูที่กันเลาแคน

เลาที่ 3 ยาว 14 ซม. กว้าง 1.2 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ ไม่ต้องเจาะรูที่กันเลาแคน

4.การทำลิ้นลาเย ทำจากไม้ไผ่ที่มีความเหนียวและยืดหยุ่น มีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม แต่ละชิ้นมีขนาดแตกต่างกัน ถ้าต้องการเสียงสูงเราจะบากลิ้นออกเป็นช่องเล็กๆ ถ้าต้องการเสียงต่ำก็บากออกช่องลิ้นที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น ซึ่งก็แล้วแต่ขนาดของเลาแคน และ น้ำเต้าแคนด้วย แต่ขนาดโดยทั่วไปมีความยาวไม่เกิน 2.5 ซม.ความหนาประมาณ 1 มล.

5.เมื่อได้ลิ้นลาเยแล้วก็จะนำมาประกอบเข้ากับช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เจาะเอาไว้บนเลาแคนโดยใช้ขี้ผึ้งเป็นตัวเชื่อม หลังจากนั้นก็ต้องลองเป่าดูว่าได้เสียงที่ต้องการหรือไม่ ถ้ายังไม่ได้ก็ต้องนำลิ้นลาเย ออกมาแก้ไขใหม่ จนกว่าจะได้เสียงที่ต้องการซึ่งเป็นขั้นตอนที่ยากพอสมควร

6.เมื่อลิ้นลาเยติดเข้ากับเลาแคนและสามารถผลิตเสียงตามที่ต้องการได้แล้วก็นำเอาเลาแคนมาสวมลงในรูของลูกน้ำเต้าที่เจาะเป็นวงกลมเอาไว้แล้วและใช้ขี้ผึ้งเป็นตัวเชื่อมให้ติดกันโดยให้รูที่กันเลาที่เราเจาะเอาไว้อยู่ด้านใน

7.ทำลองเป่าเพื่อให้แน่ใจว่าขี้ผึ้งที่นำมาทำเป็นตัวเชื่อมไม่มีรอยรั่ว และทดลองตำแหน่งของการวางมือในการบรรเลงที่ถูกต้องถ้าไม่ถนัดก็ต้องถอดออกมาแก้ไขใหม่ และทดลองเป่าจนแน่ใจว่าได้เสียงตามต้องการ

8.รอให้ขี้ผึ้งแห้งสนิท จึงนำไปใช้งานได้

ภาพประกอบ 9 **ก้นของลาเยขนาดเล็กที่เจาะเฉพาะเลาที่ 1 และเลาที่ 2**

ลาเยขนาดใหญ่

ภาพประกอบ 10 **"ลาเยขนาดใหญ่"**

- เส้นรอบวงความกว้างของน้ำเต้า 28 ซม.(วัดจากส่วนกว้างที่สุด)
- ขนาดของท่อลมไม้ซาง (เลาแคน)

ท่อที่ 1 ยาว 40 ซม. กว้าง 1.5 ซม.
ท่อที่ 2 ยาว 40 ซม. กว้าง 1.5 ซม.
ท่อที่ 3 ยาว 30 ซม. กว้าง 1.5 ซม.
ท่อที่ 4 ยาว 26 ซม. กว้าง 1.5 ซม.
ท่อที่ 5 ยาว 22 ซม. กว้าง 1.5 ซม.

วิธีการสร้างลาเย(ขนาดใหญ่)

1.เลือกน้ำเต้าที่มีลักษณะผลกลมรี มีก้านที่ยาวเพื่อเป็นปากเป่า ซึ่งเป็นน้ำเต้าพันธุ์ก้านยาวที่ใช้สำหรับทำเครื่องดนตรีโดยเฉพาะ เส้นรอบวงความกว้างของน้ำเต้า ขนาดประมาณ 25 ซม.ขึ้นไป

2.นำน้ำเต้าที่เลือกแล้วมาตากแดดจนแห้งสนิท จนผิวภายนอกมีสีเข้มขึ้น นำมาเจาะรู 5 รู เมื่อเจาะรูแล้วก็คว้าไส้ในของน้ำเต้าออกมาให้หมด

3.เลาแคน ทำจากไม้ซางโดยมีทั้งหมด 5 เลา มีลักษณะเป็นทรงกรวย(cone) ภายใน

เลาที่ 1 ยาว 40 ซม. กว้าง 1.5 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ เจาะรูที่กันเลาแคน และเจาะรูทรงกลมห่างจากช่องสำหรับใส่ลิ้นลาเยประมาณ 5 ซมพร้อมเจาะช่องสี่เหลี่ยมยาว1.5 ซม. ที่ปลายเลาแคนอีกด้านหนึ่งด้วย

เลาที่ 2 ยาว 40 ซม. กว้าง 1.5 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ เจาะรูที่กันเลาแคน และเจาะรูทรงกลมห่างจากช่องสำหรับใส่ลิ้นลาเยประมาณ 10 ซม

เลาที่ 3 ยาว 30 ซม. กว้าง 1.5 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ เจาะรูที่กันเลาแคน และเจาะรูทรงกลมห่างจากช่องสำหรับใส่ลิ้นลาเยประมาณ 5 ซม พร้อมเจาะช่องสี่เหลี่ยมยาว1.5 ซม. ที่ปลายเลาแคนอีกด้านหนึ่งด้วย

เลาที่ 4 ยาว 26 ซม. กว้าง 1.5 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ เจาะรูที่กันเลาแคน และเจาะรูทรงกลมห่างจากช่องสำหรับใส่ลิ้นลาเยประมาณ 5 ซมพร้อมเจาะช่องสี่เหลี่ยมยาว1.5 ซม. ที่ปลายเลาแคนอีกด้านหนึ่งด้วย

เลาที่ 5 ยาว 22 ซม. กว้าง 1.5 ซม.เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ปลายเลาแคน กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาเยที่ทำจากไม้ไผ่ เจาะรูที่กันเลาแคน และเจาะรูทรงกลมห่างจากช่องสำหรับใส่ลิ้นลาเยประมาณ 5 ซม พร้อมเจาะช่องสี่เหลี่ยมยาว1.5 ซม. ที่ปลายเลาแคนอีกด้านหนึ่งด้วย

4.การทำลิ้นลาเย ทำจากไม้ไผ่ที่มีความเหนียวและยืดหยุ่น มีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม แต่ละชิ้นมีขนาดแตกต่างกัน ถ้าต้องการเสียงสูงเราจะบากลิ้นออกเป็นช่องเล็กๆ ถ้าต้องการเสียงต่ำก็บากออกช่องลิ้นที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น ซึ่งก็แล้วแต่ขนาดของเลาแคน และ น้ำเต้าแคนด้วย แต่ขนาดโดยทั่วไปมีความยาวไม่เกิน 2.5 ซม.ความหนาประมาณ 1 มล.

5.เมื่อได้ลิ้นลาเยแล้วก็จะนำมาประกอบเข้ากับช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เจาะเอาไว้บนเลาแคนโดยใช้ขี้ผึ้งเป็นตัวเชื่อม หลังจากนั้นก็ต้องลองเป่าดูว่าได้เสียงที่ต้องการหรือไม่ ถ้ายังไม่ได้ก็ต้องนำลิ้นลาเย ออกมาแก้ไขใหม่ จนกว่าจะได้เสียงที่ต้องการซึ่งเป็นขั้นตอนที่ยากพอสมควร

6.เมื่อลิ้นลาเยติดเข้ากับเลาแคนและสามารถผลิตเสียงตามที่ต้องการได้แล้วก็นำเอาเลาแคนมาสวมลงในรูของลูกน้ำเต้าที่เจาะเป็นวงกลมเอาไว้แล้วและใช้ขี้ผึ้งเป็นตัวเชื่อมให้ติดกันโดยให้รูที่กันเลาที่เราเจาะเอาไว้อยู่ด้านใน

7.ทำลองเป่าเพื่อให้แน่ใจว่าขี้ผึ้งที่นำมาทำเป็นตัวเชื่อมไม่มีรอยรั่ว และทดลองตำแหน่งของการวางมือในการบรรเลงที่ถูกต้องถ้าไม่ถนัดก็ต้องถอดออกมาแก้ไขใหม่ และทดลองเป่าจนแน่ใจว่าได้เสียงตามต้องการ

8.รอให้ขี้ผึ้งแห้งสนิท จึงนำไปใช้งานได้

ภาพประกอบ 11 **ก้นของลาเยขนาดใหญ่ที่เจาะรูที่ก้นทุกเลาแคน**

ภาพประกอบ 12 **ลิ้นไม้ไผ่ของลาเย**

ภาพประกอบ 13 **เปรียบเทียบลาเย ทั้ง 2 ขนาด** (ขนาดใหญ่ 2 ตัว ขนาดเล็ก 1 ตัว)

วิธีการบรรเลงลาเย

ลาเยเป็นเครื่องเป่าตระกูล Aerophone แบบ Free Reed ที่มีลิ้นอิสระอยู่ภายใน เป็นเครื่องดนตรีที่มีน้ำหนักเบา การจับเราจะใช้มือซ้ายเป็นตัวประคองน้ำหนักทั้งหมดของเต้าแคน และใช้มือขวาเป็นตัวควบคุมเสียงโดย เราจะวางมือดังนี้ (เฉพาะลาเยขนาดใหญ่)

มือซ้าย

นิ้วโป้งซ้ายปิดรูที่เลาแคนที่1 ด้านบนสุด
นิ้วชี้ซ้ายปิดรูเลาแคนที่ 2 ด้านข้าง
นิ้วกลางปิดรูเลาแคนที่ 4 และ เลาแคนที่ 5 ด้านล่าง
นิ้วนางและนิ้วก้อยประคองเต้าแคน

มือขวา

นิ้วชี้ขวาปิดรูเลาแคนที่ 3 ด้านข้าง
นิ้วโป้ง เคลื่อนไหวเพื่อประเสียงที่กันเลาแคนทั้ง 5 รูด้านหลังเต้าแคน
นิ้วที่เหลือประคองเต้าแคน

เราจะเป่าลาเยจากปลายของน้ำเต้า โดยเราสามารถทำให้ลาเยเกิดเสียงได้ทั้งการเป่าและการดูด ลักษณะการทำงานของลิ้นลาเยจะทำงานแบบเดียวกับเม้าร์ออแกน แต่มีการควบคุมเสียงด้วยนิ้วโป้งมือขวา (ซึ่งจะแตกต่างจากหน่อของชาวเขาเผ่ามูเซอซึ่งมีวิธีการจับที่แตกต่างกัน)

ภาพประกอบ 14 **ลักษณะการเป่าลาเย**

ภาพประกอบ 15 **การวางนิ้วมือเพื่อเล่นลาเย ใช้นิ้วโป้งเป็นตัวควบคุมเสียง**

ระบบเสียงของลาเย

ระบบเสียงของลาเย ไม่สามารถบอกแน่นอนได้เนื่องจากเสียงของลาเย ขึ้นอยู่กับขนาดของผลน้ำเต้า และ ความหนาของผนังเลาแคนซึ่งลาเยแต่ละตัวก็ไม่สามารถกำหนดเสียงให้เหมือนกันได้ แต่ผู้วิจัยพบว่า ลาเยขนาดใหญ่ที่ผลิตโดยช่างผู้ชำนาญก็สามารถผลิตลาเยที่ได้ระดับเสียงเดียวกันแม้ขนาดของน้ำเต้าจะไม่เท่ากันก็ตาม

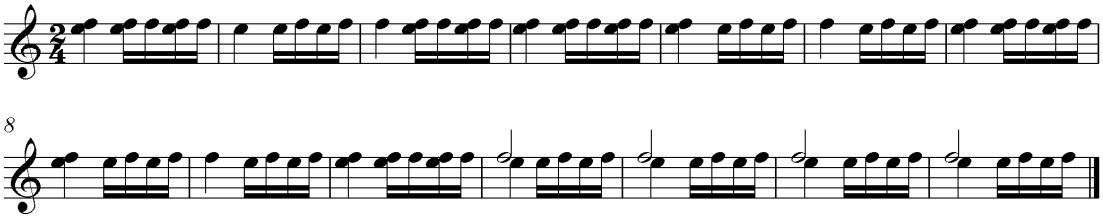
ตัวอย่างบทเพลง

ลาเยใหญ่

ลาเยเล็ก

ลาหย่า

ภาพประกอบ 16 **“ลาหย่า”**

ชื่อเครื่องดนตรี : ลาหย่า

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Free Reed

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : เขาควาย,เขาสัตว์, ลิ้นไม้ไผ่

ประวัติของเครื่องดนตรี : ลาหย่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีการใช้แพร่หลายในหมู่ ชาวเขาหลายเผ่า เช่น เผ่าอาข่าหรืออีก้อ เผ่ากระเหรี่ยง เผ่ามูเซอ ฯลฯ ซึ่งในแต่ละเผ่าก็มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป สำหรับชาวเขาในจังหวัดเชียงราย เผ่าที่มีการใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้ คือเผ่าอาข่าหรืออีก้อ ซึ่งเครื่องดนตรีชนิดนี้ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรมของเผ่า ซึ่งถือเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม

ลักษณะของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นมาจากเขาควายขนาดพอประมาณ โดยมีการติดตั้งลิ้นอิสระ (Free Reed) ไว้บริเวณกลางเขา โดยเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบเดียวกับการติดตั้งลิ้นของเลาแคน มีการตกแต่งด้วยไหมพรมสีต่างๆ

ขนาดของเครื่องดนตรี

ความยาว (วัดตามส่วนโค้ง) 30 ซม.

ความกว้างลำโพง (วัดจากส่วนกว้างที่สุด) 8 ซม.

วิธีการสร้างลาหย่า

1.นำเขาควายขนาดพอประมาณ โดยวัดความยาวจากส่วนปลายเขาจนถึงโคนเขา ขนาดที่มีความยาวอยู่ระหว่าง 25 – 40 ซม.เพราะถ้าใช้เขาควายที่มีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่กว่านี้ จะควบคุมเสียงที่ต้องการได้ลำบาก

2.นำมาทำความสะอาด ให้หมดกลิ่น และทิ้งไว้ให้แห้งสนิท

3.นำมาตัดปลายเขาส่วนแหลมออกและเจาะรูที่ปลายเขาเพื่อใช้เป็นตัวปรับเสียง แกะสลักให้สวยงาม เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตุจะแกะสลักเป็นลอนๆ 3 – 5 ลอน

4.เจาะช่องเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.เพื่อใส่ลิ้นลาหย่า ที่ทำจากไม้ไผ่ ห่างจากปากลำโพงประมาณ 7 – 10 ซม.

5.การทำลิ้นลาหย่า ทำจากไม้ไผ่ที่มีความเหนียวและยืดหยุ่น มีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม ขนาดโดยทั่วไปมีความยาวไม่เกิน 2.5 ซม.ความหนาประมาณ 1 มล.

6.เจาะช่องใส่ห่วงลวดเพื่อทำเป็นที่สำหรับร้อยทำเป็นที่แขวน

7.นำไหมพรมมาทำเป็นที่แขวนและตกต่ำให้สวยงาม

วิธีการบรรเลงลาหย่า

ลาหย่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีลิ้นให้เห็นชัดเจนจากภายนอกวิธีการบรรเลง คือนำปากไปประกบกับตัวลิ้นบริเวณกลางเขาเลยมิใช้เป่าที่ปลายเขา สามารถกำเนิดเสียงได้ทั้งการเป่าและการดูด มือซ้ายประคองทางด้านปลายแหลมของลาหย่า โดยนิ้วโป้งมือซ้ายจะปิดที่รูที่เจาะไว้ตรงปลายเป็นรูที่ใช้สำหรับควบคุมเสียง ส่วนมือขวาประคองลาหย่าทางด้านลำโพง

ระบบเสียงของลาหย่า

ระบบเสียงของลาหย่า ไม่สามารถบอกแน่นอนได้เนื่องจากเสียงของลาหย่า ขึ้นอยู่กับขนาดของเขาควาย และ ความหนาของผนังเขาควายซึ่งลาหย่าแต่ละตัวก็ไม่สามารถกำหนดเสียงให้เหมือนกันได้ ลาหย่าสามารถผลิตเสียงได้เพียง 2 เสียงเท่านั้น เสียงแรกคือเสียงที่เป่าหรือดูดโดยตรง เสียงที่สองคือปิดรูที่ปลายเขาทำให้เสียงต่ำลงครึ่งเสียง

ภาพประกอบ 17 ลิ้นของลาหย่า

ภาพประกอบ 18 รูควบคุมเสียงลาหย่า

ภาพประกอบ 19 การตกแต่งลาหย่าด้วยพู่ไหมพรม

เดิ้ม

ภาพประกอบ 20 **“เดิ้ม”**

ชื่อเครื่องดนตรี : เดิ้ม

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Chordophone ประเภทพิณ (Lute)
แบบที่ใช้สี (Bowed)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : กะลามะพร้าว, ไม้เนื้อแข็ง, เส้นลวด,แผ่นสังกะสี, เอ็นพลาสติก

ประวัติของเครื่องดนตรี: เดิ้มเป็นเครื่องดนตรีประเภทสีของชาวเขาเผ่าอาข่าหรืออีก้อ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เดิ้มเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาสร้างเลียนแบบสะล้อ มิใช้เป็นเครื่องดนตรีดั้งเดิมของชาวเขา เนื่องจากชาวเขาเผ่าอีก้อในจังหวัดเชียงรายมีความใกล้ชิดกับคนพื้นราบมากกว่าสมัยก่อนมากจึงมีการลอกเรียนแบบวัฒนธรรมกัน รวมถึงการเรียนแบบการสร้างเครื่องดนตรีของคนพื้นราบด้วย โดยผู้วิจัยได้สอบถามชาวอาข่าในหมู่บ้านก็ได้ยืนยันว่าเป็นเครื่องดนตรีของชาวอาข่าเองแต่มิได้ทำกันแพร่หลายมากนัก

ลักษณะของเครื่องดนตรี : มีลักษณะคล้ายสะล้อของคนพื้นราบภาคเหนือ แต่ใช้วัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ส่วนของกะลามะพร้าวจะเจาะเป็นรูปหน้าผี อาจเกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวเขาเผ่าอาข่าที่นับถือผี จึงได้เจาะช่องเป็นตาและปาก แทนที่จะเจาะเป็นทรงกลมหรือหัวใจแบบเดียวกับสะล้อที่นิยมทำกัน ส่วนสายก็เป็นเส้นลวด มี 2 สาย ไม้สีก็ใช้สายเอ็นตกปลาที่พอจะหาได้ในท้องถิ่น

ขนาดของเครื่องดนตรี

ความยาวของเดิ้ม 75 ซม.

ความกว้างของหน้ากะลา 9 ซม.

เส้นรอบวงของกะลา (ส่วนกว้างที่สุด) 40 ซม.

ความยาวของคันสี 70 ซม.

วิธีการสร้างเดิ้ม

1.เลือกกะลามะพร้าวขนาดพอประมาณ (เส้นผ่าศูนย์กลางของกะลาประมาณ 8–10 ซม.) เจาะด้านหลังกะลาออกเป็นหน้าผีหรือไม่ก็เจาะเป็นรูปวงกลมเพื่อเป็นส่วนที่ใช้ในการสร้างความกังวานของเสียง และ นำแผ่นไม้ความหนาประมาณ 5มม.มาปิดด้านหน้าของกะลาโดยให้มีขนาดพอดีความกว้างของหน้ากะลา และมีไม้ชิ้นเล็กๆติดตรงกลางเพื่อเป็นสะพานขึงลวดหรือเชือก

2.เลือกไม้เนื้อแข็งที่มีลักษณะเป็นท่อนกลมยาวประมาณ 70 – 80 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางของท่อนไม้มีความกว้างประมาณ 2 ซม.นำมาเหลาให้ได้รูปทรงเพื่อทำเป็นตัวเดิ้ม และเจาะรูเล็กๆที่ปลาย 2 รู โดยทั้ง 2 รูนั้นจะเอียงทำมุมกันประมาณ 45 องศา เพื่อเป็นที่สำหรับใส่ตัวปรับสายเดิ้ม

3.นำกะลาที่ทำการเจาะรูเป็นหน้าผีแล้วนำมาเจาะรูบนและล่างตามแนวส่วนกว้างของตัวกะลาโดยให้รูที่เจาะเป็นหน้าผีไว้แล้วตั้งฉากกับรูบนและล่าง นำเอาไม้ที่เตรียมไว้สอดทะลุเพื่อเป็นด้ามจับและเป็นที่กดสาย โดยสอดทะลุลงไปด้านล่างของตัวกะลาประมาณ 15 ซม.เพื่อใช้เป็นที่ตั้ง

4.ทำแป้นบิดสำหรับปรับสายจะมี 2 ชิ้นมีความยาวประมาณ 10 ซม.สร้างโดยใช้วิธีการเกลาไม้ออก โดยจะมีลักษณะคล้ายลิ่มหรือลูกบิดปรับเสียงของกีต้าร์

5.นำแป้นบิดทั้ง 2 ชิ้นมาตอกติดเข้ากับตัวด้ามจับของเดิ้มที่ได้เจาะรูเตรียมไว้แล้ว

6.นำเส้นลวด 2 เส้นที่จะนำมาเป็นสายเดิ้มมาคล้องบริเวณปลายสุดด้านล่างโดยมีแผ่นสังกะสีขนาดเล็กเป็นตัวรองรับ

7.ขึงเส้นลวดผ่านสะพานบริเวณหน้ากะลาแล้วนำไปผูกกับแป้นบิดสำหรับปรับสายทั้ง 2 ชิ้น หมุนแป้นบิดให้ตึง ปรับเสียงได้ตามต้องการ

8.เลือกไม้ไผ่ที่มีลักษณะเป็นแผ่นไม้ไผ่บางยาวประมาณ 70 ซม.ขึงด้วยเอ็นไนล่อนจำนวนมากเพื่อเป็นที่สี มีลักษณะคล้ายคันชักสีของสะล้อ

วิธีการบรรเลง

วิธีการบรรเลงเดิ้ม จะมีลักษณะคล้ายสะล้อของชาวไทยภาคเหนือหรือซอแบบต่างๆของไทยกล่าวคือใช้มือซ้ายจับเดิ้มและเป็นมือที่ใช้กดสายเพื่อปรับให้เป็นเสียงต่างๆ ส่วนมือขวาใช้ในการควบคุมคันสีเดิ้มให้สีกับเส้นลวดที่ขึงไว้บริเวณด้านหน้าของกะลา

ภาพประกอบ 21 **บริเวณหน้ากะลาเดิ้ม**

ภาพประกอบ 22 **ที่ปรับเสียงของเดิ้ม**

ภาพประกอบ 23 **ช่องกำทอนเสียงที่เจาะเป็นหน้าผี**

ภาพประกอบ 24 **คันสีเดิ้ม**

โด๋ส

ภาพประกอบ 25 **“โด๋ส”**

ชื่อเครื่องดนตรี : โด๋ส ,อาถ่า

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Membranophone ประเภทหุ่นกลวง (Tubular)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้เนื้อแข็ง, หนังสัตว์, โลหะ

ประวัติของเครื่องดนตรี : โด๋สเป็นเครื่องดนตรีประเภทกลองของชาวเขาเผ่าอาข่า หรือ อีก้อ เป็นเครื่องดนตรีที่มีความเก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ของชาวเขาเผ่าอาข่าชิ้นหนึ่งที่เดียวเพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ตีประกอบการรองเพลงในงานเทศกาลที่สำคัญต่างๆ ตีได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ขณะที่ตีอยู่ก็ต้องเต้นไปด้วย บางทีก็กระโดด แต่ระยะหลังการสร้างโด๋สตามแบบดั้งเดิมของชาวอาข่าก็ลดน้อยลงเพราะสามารถหาซื้อกลองที่มีลักษณะคล้ายกันในเมืองซึ่งสามารถใช้แทนกันได้ ซึ่งหาซื้อได้และสะดวกกว่าที่จะลงแรงทำเอง

ลักษณะของเครื่องดนตรี : เป็นกลองที่มีลักษณะคล้ายกลองยาว หน้ากลองทำจากหนัง และขึงให้ตึงด้วยเส้นหนัง หน้ากลองเรียบสนิท ตัวกลองทำจากไม้เนื้อแข็งมีน้ำหนักมากพอสมควร เวลาบรรเลงจะต้องยกขึ้นสะพายบ่า เพื่อให้บริเวณก้นกลองไม่ติดพื้นเพื่อให้เกิดเสียงดังกังวาน

ขนาดของเครื่องดนตรี

ความสูงของกลอง 62 ซม.

ความกว้างหน้ากลองเส้นผ่าศูนย์กลาง 26 ซม.

วิธีการสร้างโต๋ส

1.เลือกไม้เนื้อแข็งทรงกระบอกขนาดพอประมาณ ใช้ลิ่มเซาะจนภายในกลวง คอดตรงกลางเพื่อทำเป็นตัวกลอง ความหนาของตัวกลองประมาณ 2 – 3.5 ซม.

2.แกะภายนอกออกเป็นรูปทรงกลอง โต๋สแต่ละตัวจะมีรูปทรงคลายกัน แต่ขนาดแตกต่างกันแต่ก็ไม่มากนัก และจะต้องเซาะร่องสำหรับใส่เส้นโลหะตรงกลางกลองเพื่อใช้เป็นที่ขึงหนังอีกด้วย สุดท้ายแกะลวดลายบริเวณฐานของตัวกลองซึ่งกลองโต๋สแต่ละตัวก็มีลวดลายไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่ความชำนาญของช่างผู้ประดิษฐ์

3.หนังกลองใช้หนังเก้งหรือหนังวัว นำมาทำความสะอาดและตากให้แห้ง(ปัจจุบันใช้หนังวัวที่เลี้ยงไว้เองในหมู่บ้านเพราะสัตว์ป่าหายาก) โดยแผ่นหนังจะเป็นทั้งหน้ากลองและเป็นสายที่ใช้ขึงรวมทั้งสายสะพายด้วย

4.ตัดแผ่นหนังเป็นรูปทรงกลมเพื่อทำหน้ากลองขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 35 ซม.

5.ตัดแผ่นหนังเป็นเส้นริ้วๆ ความหนาประมาณ 3 ซม.นำมาม้วนเป็นเกลียวเพื่อให้มีความแข็งแรงมากขึ้น

6.นำแผ่นหนังหน้ากลองมาม้วนที่ขอบ เจาะรูและขึงให้ตึงด้วยเส้นหนังที่ตัดและบิดเป็นเกรียวไว้แล้ว การขึงจะโยงหากันแบบซิกแซ็กเพื่อให้แน่นหนาแข็งแรงไม่หลุดง่าย โดยนำมาขึงด้วยเหล็ก ที่ดัดเป็นวงกลมรอบกลอง

7.การทำสายสะพายนำเอาเส้นหนังม้วนเป็นเกลียวรอบเส้นลวดเพื่อเพิ่มความแข็งแรง เพราะเวลาสะพายบรรเลงโต๋สจะต้องเต้นและกระโดดด้วย สายหนังจะได้ไม่ขาด

ภาพประกอบ ***26*** **หน้ากลองที่เรียบสนิท**

ภาพประกอบ ***27*** **การขึงหนังแบบซิกแซ็ก**

ภาพประกอบ28 **เหล็กที่ใช้สำหรับขึงกลอง**

วิธีการบรรเลงโด่ส

สะพายที่หัวไหล่ การบรรเลงโด่สใช้มือตีทั้งมือซ้ายและมือขวา

ภาพประกอบ 29 **การสะพายเพื่อบรรเลงโด่ส**

ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าเย้า และ เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า

เย้าได้อพยพเคลื่อนย้ายจากจีนตอนใต้จากมณฑลกวางสีและยูนานลงมาสู่ตังเกี๋ย เวียตนามเหนือ ลาว และประเทศไทย ตามลำดับ และเมื่ออพยพลงมาสู่เวียตนามและลาวครั้งแรกนั้น ต่างมีความเห็นหลายกลุ่มไม่ลงรอยกัน บ้างก็เชื่อว่าการอพยพครั้งแรกเริ่มเมื่อต้นคริสตศตวรรษที่ ๑๓ เมื่อพวกจีนแผ่ขยายลงมาทางใต้ บ้างก็มีความเห็นว่าเย้ากลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาสู่เวียตนามเหนือและลาวอยู่ในระหว่างคริสตศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ แต่บางคนกล่าวว่า เย้าได้เคลื่อนเข้าสู่จังหวัดทันฮัวในเวียตนามเหนือ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๕ นี้เอง

ในทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า เย้าถูกขับไล่จากตอนใต้ของมณฑลยูนานให้อพยพลงสู่ทางใต้ในศตวรรษที่ ๑๒ และต้นศตวรรษที่ ๑๓ ลงมาอยู่ในพื้นที่ภูเขา ซึ่งล้อมรอบลุ่มแม่น้ำซีเกียง ต่อมาได้กระจัดกระจายกว้างขวางใน ไฮนาน อินโดจีนและตอนเหนือของประเทศไทย เย้าที่กระจัดกระจายเหล่านี้ได้อพยพลงมาสู่ทางใต้หลายพวกหลายสายด้วยกัน แล้วแต่อิทธิพลจากภายนอก พวกเย้าได้ติดต่อกับพวกจีนฮักค่า พวกกวางตุ้ง และพวกจีนจากตอนเหนือซึ่งได้อพยพลงมาในกวางสี และยูนายในเวลาและสถานที่ต่างๆ กัน เช่นเดียวกันกับพวกแม้ว ไทย และพวกโล-โล อาจกล่าวได้เหมือนกันว่า การกระจัดกระจายของพวกเย้าอย่างกว้างขวางนี้ มีผลมาจากอิทธิพลของลมฟ้าอากาศ และภูมิประเทศที่ทำมาหากิน ในกวางตุ้งพวกเย้าได้กลายเป็นพวกกสิกรซึ่งมีอาชีพทำนาดำและตั้งถิ่นฐานถาวร และมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองที่เป็นจีนฮั่น

ในลาวภาคกลางและภาคเหนือ พวกเย้ายังคงมีการติดต่อกันกับชนกลุ่มอื่นๆ เป็นต้นว่าพวกลาว โดยทางการค้าขายในตลาดในเมืองที่อยู่ในหุบเขา ในเมืองนังและเมือลองในลาวภาคเหนือ พวกเข้าค้าขายกับพวกไทยลื้อและไทยญวนในบริเวณเมืองสิงและเมืองนัมทา ลาวกล่าวว่าพวกเย้าเข้ามาสู่ลาวในสมัยเมื่อเกิดการกบฏในจีนตอนใต้

เย้าส่วนมากที่อยู่ในเมืองไทยอพยพมาจากจังหวัดน้ำทา ในประเทศลาวและอพยพเข้ามาต่อเนื่องกันเมื่อเร็วๆ มานี้เอง โดยอพยพเข้าสู่จังหวัดน่านและจังหวัดเชียงรายอันเป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับชายแดนลาว ปัจจุบันอยู่กันหนาแน่นในจังหวัดเชียงรายและมีกระจัดกระจายอยู่ในท้องที่จังหวัดน่าน เชียงใหม่ แพร่ ลำปาง อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ และกำแพงเพชร

เย้าที่อยู่ในประเทศไทยเรารู้กันแต่ว่ามีเพียงกลุ่มใหญ่กลุ่มเดียว ไม่มีกลุ่มย่อยเช่นแม้วและมูเซอ แต่ความเป็นจริงในประเทศจีน เย้าแบ่งออกเป็นหลายพวกย่อยๆ ตามลักษณะของอาชีพ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัยและความเชื่อถือต่างๆ เป็นต้นว่าพวกแพนเย้า (PAN YAO) คือพวกที่มีอาชีพทางแกะสลักไม้ พวกฮุงเย้า (HUNG YAO) เป็นพวกที่พันศรีษะด้วยผ้าแดง พวกนานติงเย้า (NAN TING YAO) เป็นพวกที่สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินล้วน ฯลฯ ในเมืองไทยเป็นพวกฮุงเย้าแต่เพียงพวกเดียว คือพวกที่พันศรีษะด้วยผ้าแดง

ประมาณว่ามีเย้าทั้งหมด ๘๐๐,๐๐๐ คน ในจำนวนนี้อยู่ในผืนแผ่นดินใหญ่จีน ๖๖๐,๐๐๐ คน ในลาวและเวียตนามเหนือ ๑๒๕,๐๐๐ คน และในประเทศไทยประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน

จากการสำมะโนของจีนในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ปรากฏว่า มีเย้าในมณฑลกวางสี ๔๖๙,๐๐๐ คน และในกวางตุ้ง ๔๑,๐๐๐ คน

ในประเทศไทยจากการสำรวจของคณะสำรวจแห่งสหประชาชาติซึ่งมาสำรวจความต้องการทางด้านสังคม – เศรษฐกิจของชาวเขาในบริเวณที่มีการปลูกฝิ่น เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๘ ได้ประมาณว่ามีเย้าในประเทศไทย ๑๖,๑๑๙ คน ซึ่งคิดเป็น ๕.๙ % ของประชากรชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย ที่อาศัยอยู่ในระดับความสูงกว่าน้ำทะเล ๖๐๐ เมตร มร. กอร์ดอนยังก์ (๑๙๖๑) ประมาณว่ามีเย้าในไทยทั้งหมด ๑๐,๒๐๐ คน ในหมู่บ้าน ๗๔ แห่ง โดยมีอัตราเฉลี่ย ๑๕ หลังคาเรือนต่อหนึ่งหมู่บ้าน และมีประชากรเฉลี่ย ๘.๕ คนต่อหนึ่งหลังคาเรือน และจากเอกสารโครงการรวบรวมข้อมูลชาวเขาของศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรากฏว่า พบชาวเย้าตั้งบ้านเรือนอยู่ในเฉพาะเขตจังหวัดเชียงราย จำนวน ๑๔,๗๑๒ คน และจังหวัดเชียงใหม่ ๒๙๕ คน รวม ๑๕,๑๐๗ คน ดังบัญชีรายละเอียดดังนี้.-

บัญชีชาวเขาเผ่าเย้า

จังหวัดเชียงราย

อำเภอ	หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	ประชากร	หมายเหตุ
เมือง	๑๑	๑๙๑	๑,๔๗๓	-
จุน	-	-	-	
เชียงของ	๔	๘๒	๕๙๕	
เชียงคำ	๖	๓๒๓	๒,๕๐๓	
กิ่งเชียงม่วน	-	-	-	
เชียงแสน	๒	๑๘๔	๑,๑๓๕	
ดอกคำใต้	-	-	-	
เทิง	๕	๑๓๘	๙๗๘	
ปง	๒๔	๕๓๑	๕,๑๔๔	
กิ่งป่าแดด	-	-	-	
พะเยา	-	-	-	
พาน	๑	๑๖	๙๘	
แม่จัน	๘	๑๖๘	๑,๑๕๕	
แม่ใจ	๔	๖๒	๕๗๔	
แม่สรวย	๕	๑๘๖	๑,๐๕๗	
แม่สาย	-	-	-	
เวียงป่าเป้า	-	-	-	
รวม	๗๐	๑,๘๘๑	๑๔,๗๑๒	-

เย้าเป็นพวกผิวเหลือง ลักษณะรูปร่างเหมือนคนจีนหรือแสดงลักษณะของพวกมงโกลอยด์ มีผิวสดใสขาวเหลือง รูปร่างสันทัด ทรวดทรงสมส่วนไม่อ้วนไม่ผอม มีสุขภาพอนามัยดี ชำระร่างกายตลอดจนเสื้อผ้าให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ ถึงแม้จะไม่ได้อาบน้ำบ่อยนักเพราะอากาศหนาว แต่ก็จัดว่าเป็นชาวเขาเผ่าที่สะอาดที่สุด ผู้ขายมีรูปร่างประเปรียว ริมฝีปากบาง ผมไม่หยิก ไม่นิยมสักหมึก ความสูงระหว่าง ๕๕ นิ้ว ถึง ๗๐ นิ้ว เดินทางไว ผู้หญิงผิวค่อนข้างขาวผ่องท้วมและสมบูรณ์ ใบหน้าหญิงสาวบางคนมีเลือดฝาดอยู่เสมอจัดว่าสวยงาม และมักโกนหน้าให้ดูเกลี้ยงเกลาจึงดูแก้มแดงอยู่เสมอ

ประเพณีของชาวเขาเผ่าเย้า

1.ประเพณีการแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของพวกเย้าที่อยู่ในประเทศไทยนั้น คือการโพกศีรษะด้วยผ้าแดง ลักษณะแสดงออกโดยทางเครื่องแต่งกายของผู้หญิงคือ ผู้หญิงเย้าจะทาผมด้วยขี้ผึ้งจนเหนียวเหนอะหนะ และพันด้วยผ้าสีแดง มีขนาดกว้างยาวประมาณ ๑๒ คูณ ๑๕ นิ้ว แล้วพันทับด้วยผ้าสีน้ำเงินปนดำ ซึ่งมีขนาดกว้างประมาณ ๙๐ ซ.ม. และยาว ๔-๕ เมตรเศษ ปักปลายทั้งสองข้างด้วยลวดลายดอกดวงงดงาม การโพกศีรษะนี้ในแต่ละท้องที่ไม่เหมือนกันเช่น ในท้องที่ ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง เชียงราย เป็นพวกที่เข้ามานาน ไม่ค่อยพิถีพิถันในการโพกศีรษะเท่าใดนัก เพียงแต่พันเป็นวงไปรอบ ๆ ศีรษะตามปกติเท่านั้นแต่เย้าในอำเภอแม่จันและอำเภอฝาง โพกศีรษะอย่างประณีตมีลักษณะไขว้กัน ดูงดงามและยังมีเครื่องประดับเป็นเส้น ทำด้วยเงิน หรือปักลวดลายไว้ตอนบนสุดคาดทับผ้าโพกศีรษะนี้อีกชั้นหนึ่ง และจะใส่ตุ้มหูและห่วงรอบคอ ๑ ห่วง

เสื้อผู้หญิงมีลักษณะเป็นเสื้อคลุมคอแหลมรูปตัววี สีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม ยาวถึงข้อเท้า ผ่าด้านหน้าตลอด ติดไหมพรมสีแดงที่อกเสื้อรอบคอลงมาถึงหน้าทอง ผ่าด้านข้างทั้งสองตั้งแต่เอวลงไป ทำให้ส่วนชายเสื้อด้านล่าง ตั้งแต่เอวลงไปมีลักษณะเป็น ๓ แฉก คือแผ่นหน้า ๒ แฉก และแผ่นหลังผืนใหญ่ ๑ แผ่น เวลาสวมชายผ้าด้านหน้าทั้งสองแฉกและจะไขว้กันและพันรอบเอวไปผูกเงื่อนด้านหลัง ส่วนแผ่นหลังคงปล่อยไว้ปิดด้านหลังใช้รองนั่งกันกางเกงเปื้อนได้ อกเสื้อกลัดตัดกันด้วยแผ่นเงินสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดหัวเข็มขัดผู้ชายตั้งแต่อกลงมาจนถึงเอว ประมาณ ๗– ๘ อัน

ผู้หญิงเย้านุ่งกางเกงซึ่งกางเกงนี้ทำด้วยผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือปนดำ เป็นเนื้อหยาบมีขายในตลาดในเมืองบางแห่งทางภาคเหนือ ไม่รู้จักทอผ้าใช้เองแบบพวกแม้วหรืออีก้อด้านหน้าทั้งสองของขากางเกงจะปักด้วยลวดลายดอกดวงละเอียดถี่ยิบมีสีสรรงดงามเป็นที่สะดุดตา เมื่อสวมเสื้อนุ่งกางเกงแล้วก็คาดเอวด้วยผ้าคาดเอวซึ่งมีขนาดและลักษณะอย่างเดียวกับผ้าโพกศีรษะ โดยคาดและพันหลายรอบแล้วผูกเงื่อนปลายทั้งสองไว้ด้านหลัง ด้านหน้าเปิดให้เห็นความงดงามของลวดลายบนกางเกง ซึ่งการปักนี้เป็นการปักแบบประกวดฝีมือกันทีเดียว เพราะพวกผู้ชายเย้านั้นบางคนจะเลือกเมียโดยอาศัยดูจากฝีมือการปักนี้ ส่วนในเวลาแต่งงานนั้น ผู้หญิงเย้าจะมีเครื่องประดับผมซึ่งทำอย่างสวยงามเป็นแผ่นใหญ่คลุมผ้าโพกผมอีกทีหนึ่งด้วย

เครื่องประดับเช่นต่างหู ห่วงคอและเครื่องประดับบนเสื้อล้วนทำด้วยเงินทั้งสิ้นต่างหูมีลักษณะเป็นวงกลมมีศรผ่ากลางแบบเดียวกับของแม้ว ห่วงคอมีขนาดหนักอันละประมาณ ๑๐ ตำลึง หรือหนึ่งฮางของเย้า มีตั้งแต่หนึ่งห่วงจนถึง ๕ ห่วง นอกจางนี้มีกำไลข้อมือและแหวน

ผู้ชายนุ่งกางเกงสีดำหรือน้ำเงินเข้มคล้ายกางเกงจีน ขลิบขอบขากางเกงด้วยไหมสีแดง สวมเสื้อดำหรือน้ำเงินเข้ม (นิยมผ้าแพร) ผ่าอกไขว้ไปข้างๆ เล็กน้อยแบบเสื้อคนจีนมีลวดลายติดอยู่เป็นแถบแคบๆ ตามแนวที่ผ่าลงมา ติดกระดุมเงินซึ่งทำเป็นรูปกลมๆ ที่คอและที่รักแร้เป็นแนวลงไปกับเอว เสื้อยาวคลุมเอวไม่สั้นแบบเสื้อแม้ว และประดับด้วยต่างหูเงินเป็นรูปกลมเหมือนแหวนตรงกลาง มีลูกศรชี้ลงมา ไม่ใส่กำไลมือหรือห่วงคอ

เครื่องแต่งกายตามประเพณีเย้านี้ พวกผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงรักษาแบบดั้งเดิมอยู่แต่ก็มีบ้างที่หันมานุ่งผ้าถุงหรือโสร่งแบบคนไทย แต่สวมเสื้อเย้า ส่วนผู้ชายนั้นปัจจุบันมักนิยมแต่งกายแบบคนไทยหรือคนพื้นเมืองเสียเป็นส่วนมากแล้ว

2.ประเพณีงานพิธีปีใหม่

งานพิธีปีใหม่ ของาชาวเย้ามีกำหนด ๓ วัน วันแรกทุกบ้านฆ่าหมูใหญ่ ๑ ตัว ไก่มากน้อยตามแต่จะเห็นสมควร ตำข้าวเหนียวทำขนมคลุกงา เรียก “ข้าวปุก“ ต้มสุรา ข้าวโพด สุรา ข้าวเปลือกทุกบ้านเรือน เมื่อต้มหมู ไก่ สุกก็ยกเอาไปเซ่นผีเรือน “เมี่ยนเตีย” ทั้งตัวพร้อมกับข้าวปุก สุราขวดแรกของการต้มกลั่นจะรินใส่ถ้วย ๑ ถ้วย นอกจากนี้มีกระดาษเงอนกระดาษทองเจ้าของบ้านเอากระดาษหน่อไม้มาเขียนชื่อบรรพบุรษ มี บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ทวด เผาไฟพร้อมกับกระดาษเงินกระดาษทองนั้น เอาอาหารเหล่านี้อย่างละเล็กละน้อยไปเซ่นหลุมฝังศพบรรพบุรุษของตน ณ ป่าช้า เสร็จแล้วกลับมาบ้าน ยิงปืนขึ้นท้องฟ้าในตอนเย็น

วันที่ ๒ คือ วันขึ้นต้นปีใหม่ ยิงปืนขึ้นท้องฟ้า แต่เช้ามือ ๔ นัด บางหมู่บ้านมีกระสุนปืนมากก็ยิงไม่นับนัด เสาะหาดอกไม้หอมมาปักไว้ ณ แท่นบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ บางคนเก็บเอาก้อนกรวดตามลำธาร สมมุติเป็นก้อนเงินก้อนทองมากองไว้ใต้แท่นบูชา เป็นทำนองขอร้องให้ผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษช่วยให้เขามั่งคั่งร่ำรวย

ทุกคนไม่ไปทำงานในไร่หรือเดินทางไปในเมือง คงใช้เวลาในวันขึ้นต้นปีใหม่กับวันถัดมาอีกวันหนึ่งนั้น เที่ยวเยี่ยมเยียนกันแทบทุกหลังคาเรือน บางพวกเดินทางไปเยี่ยมหมู่บ้านชาวเย้าซึ่งตั้งอยู่ห่างไกล เจ้าของบ้านนำเอาอาหาร สุรา น้ำชา อย่างดีและบ้องยาสูบมาต้อนรับ เป็นโอกาสอันดีที่หนุ่มสาวจะสนทนาเกี้ยวพาราสีรู้จักกัน เพราะตามปกติคนต่างหมู่บ้านไม่ค่อยได้พบปะไปมาหาสู่กัน เนื่องจากติดงานอาชีพ และตอนกลางวัน มักใช้เวลาอยู่ตามไร่มากกว่าอยู่ตามบ้าน

ในวันขึ้นต้นปีใหม่ มีพิธีจุดกองไฟบูชาเจ้า สำหรับคนที่เคราะห์ร้ายหรือคนที่เจ็บป่วยออด ๆ แอด ๆ ฆ่าไก่ต้มเซ่นบูชาอย่างน้อย ๕ ตัว อย่างมาก ๑๐ ตัว ระหว่างวันขึ้นปีใหม่มีการเล่นดนตรีเป่าปี่ ดีดพิณ ตีกลอง ผ่าง ร้องเพลงเกี้ยวพาราสีและอวยพรแก่กัน หลังจากวันที่ ๓ ไปแล้วเริ่มทำงานตามปกติต่อไป

งานปีใหม่นี้นับว่าใหญ่โตต้องสิ้นเปลืองไก่ หมู และเงินมากพอ ๆ กับงานแต่งงานและงานศพ ซึ่งทั้ง ๓ งานนี้ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่แต่งกายอย่างสวยงาม ประดับประดาโลหะเงิน เช่น ห่วงคอเงิน กำไลแขน ตุ้มหู กระดุม เงินแพรวพราวในงานพิธีรื่นเริงวันขึ้นปีใหม่ หรือที่เขาเรียกกันว่างาน “เจียงเหี๋ยง” ตรงกับตรุษจีน หัวหน้าชาวเย้าบ้านโป่งผาหลั่งเล่าว่ามาอยู่เมืองจีนเลยถือขนบธรรมเนียมปีใหม่อย่างจีน ชาวบ้านจีนเขาเรียกงานปีใหม่ชาวเย้าว่า”กินเจี๋ยง” แต่สำหรับชาวเหนือเรียกงานนี้ว่างาน “กินวอ” ที่มีคำว่า “กิน” เพราะมีการ “กินอาหาร” หรือเลี้ยงอาหารสุราเป็นการใหญ่นั่นเอง

พวกเย้าจะคอยวันที่มีงานอย่างกระตือรือร้น ในวันฉลองทุกคนจะดื่มเหล้ากันแต่ไม่ร้องเพลงหรือเต้นรำ ถึงแม้จะมีลักษณะการเต้นรำของตนก็ตาม เขาจะเล่านิทานสู่กันฟัง ดื่มชา สูบยาสูบมากมาย

3.งานพิธีขึ้นบ้านใหม่

ชาวเย้ามีพิธีงานขึ้นบ้านใหม่ คือ เจ้าของบ้านต้องตัดไม้เสากับไม้ไผ่ไว้ให้พร้อมเมื่อหาฤกษ์งามปลูกสร้างบ้านได้แล้วก็ขอแรงงานเพื่อนบ้าน ซึ่งต่างสละเวลามาช่วยปลูกสร้างบ้านให้เสร็จภายใน ๑-๒ วัน เสร็จแล้วหาฤกษ์งามยามดีขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านฆ่าหมูใหญ่ ๑ ตัว ต้มสุราข้าวโพดทำอาหารเซ่นเจ้าหรือผีเรือน แล้วนำอาหารมาเลี้ยงชาวบ้านผู้มาช่วยงานและร่วมงานขึ้นบ้านใหม่ เวลากลางคืนมีวงดนตรี ร้องเพลงอวยพรเจ้าของบ้าน

4.งานพิธีกินข้าวใหม่

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวไร่แล้ว มีพิธีกินข้าวใหม่ ทุกหลังคาเรือนฆ่าหมูขนาดย่อม ๑ ตัว ไก่ ๑ ตัว กับหาปลามาสักตัวสองตัว หุงต้มข้าวใหม่ นำมาเซ่นดวงวิญญาณพรรพบุรุษก่อนตนเองและครอบครัวจะรับประทานข้าวใหม่และอาหารนั้น

5.ประเพณีการบวช

พวกเย้ามีประเพณีการบวชเพื่อสร้างบุญให้แก่บรรพบุรุษบิดามารดา และตนเองพิธีบวชมี ๒ แบบ คือบวชกั๊วตั้งหรือบวชน้อย ใช้เวลา ๒-๓ วัน ผู้บวชอายุตั้งแต่ ๑๒ ปี ขึ้นไป และบวชโต้ยไซหรือบวชใหญ่ใช้เวลา ๗ วัน ผู้บวชต้องเคยบวชพิธีบวชน้อยมาแล้วหรือมิฉะนั้นต้องอายุครบ ๒๐ ปี การบวชต้องเชิญหมอผีมาทำพิธีระหว่างบวชจะถูกห้ามรับประทานเนื้อทุกชนิดและน้ำมันหมู รับประทานร่วมกับผู้อื่นไม่ได้ ต้องสำรวมอารมณ์และวาจาและห้ามยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิง

ศาสนาและลัทธิความเชื่อของชาวเขาเผ่าเย้า

เย้าก็เช่นเดียวกันกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ ที่ไม่มีศาสนาใด ๆ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หากแต่ยึดถือในสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ เช่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติปีศาจและดวงวิญญาณต่างๆ (ANIMISM) ความเชื่อเช่นนี้ได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของชาวเย้าทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย เย้าเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เช่นตามป่า ก็มีผีป่า ตามต้นไม้ก็มีผีต้นไม้หรือในแม่น้ำก็มีผีแม่น้ำ เป็นต้น และเชื่อกันว่าผีสามารถบันดาลสิ่งทุกสิ่งให้เป็นไปได้ต่าง ๆ นา ๆ จะยากดี มีจน จะเกิด จะตาย ก็อยู่ในอำนาจของผีทั้งสิ้น

ในบรรดาผีทั้งหลายนี้ เย้าได้แบ่งประเภทผี ซึ่งมีทั้งให้คุณและโทษ ผีที่ให้คุณก็จะอยู่บนสวรรค์ ส่วนผีที่ให้โทษก็จะอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรโดยทั่วไป

เย้าเล่าว่า เดิมบรรพบุรุษของเขามีวัด มีพระเจ้าสร้างเป็นเทวรูปอยู่ประจำในโบสถ์วิหารอย่างพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่เนื่องจากต้องอพยพโยกย้ายอยู่บ่อย ๆ นี่เองเลยกลายเป็นพวกไม่มีวัด ครั้นมาอาศัยอยู่บนภูเขาก็เลยนับถือผีด้วย

สิ่งที่พวกเย้านิยมและนับถือมากที่สุด ได้แก่ ดวงวิญญาณพรรพบุรุษซึ่งเปรียบเป็นเทพเจ้าหรือพระเจ้าของเขาอย่างเดียวกับชาวจีนเหมือนกัน ดวงวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีบรรพบุรุษที่เย้านับถือมากได้แก่ บรรพบุรุษในสกุลของฝ่ายบิด ซึ่งมีระดับความสำคัญตามลำดับแบ่งออกได้เป็นผีทวด ปู่ และบิดามารดา ซึ่งถือว่าเป็นผีเรือน เป็นผีประเภทให้คุณเช่นเดียวกับผีฟ้าและผีเทวดา ผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษนี้เขาทำแท่นบูชาไว้ในบ้าน เรียก "เมียนเตีย" ปิดด้วยกระดาษหน่อไม้ไม่มีรูปปั้นหรือรูปภาพแต่อย่างใด นอกจากวางเครื่องบูชาที่มีถ้วยข้าว ถ้วยอาหาร ถ้วยน้ำ กับธูปไม้ เครื่องเซ่นนี้จะต้องเซ่นทุกวัน สำหรับเย้าหัวโบราณจะเซ่นวันละ ๓ เวลา และต้องตีฆ้องเพื่อแจ้งให้ผีเรือนทราบก่อน ผีบรรพบุรุษนี้จะมีที่อยู่ในเมืองผีเหมือนกันไม่ได้มาอยู่ในบ้านเรือนที่เราเห็นมีหิ้งผีในบ้านเย้าเกือบทุกบ้านนั้น มิใช่เป็นที่สถิตย์ถาวรของผีบรรพบุรุษ แต่เป็นสิ่งสถิตชั่วคราวยามที่เราอัญเชิญมาเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเชิญผีบรรพบุรุษมาในโอกาสใดก็ตามเราจะต้องเชิญให้กลับไปด้วย

เย้าเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมิได้กลับมาคอยดูทุกข์สุขของหลานที่อยู่ข้างหลัง ไม่กลับมาคอยระแวดระวังภัยอันตรายให้ แต่ผีบรรพบุรุษจะกลับมาเยี่ยมบ้านเรือนของตนเดือนละ ๒ ครั้ง คือ วันกลางเดือนและวันสิ้นเดือน ทั้งนี้ เขาเชื่อว่าการไปอยู่เมืองผีอาจจะอดอยาก ลูกหลานไม่ค่อยได้เซ่นสังเวย จึงต้องกลับมาเสาะแสวงหาอาหารกินยังบ้านเรือนเดิมของตน ผีบรรพบุรุษนี้ถึงแม้จะให้คุณแต่ก็อาจทำอันตรายแก่ลูกหลานที่อยู่ข้างหลังเหมือนกัน ถ้ายังมีความอาฆาตมาตรร้ายอยู่ เช่นเมื่อมีชีวิตอยู่ลูกหลานไม่เชื่อฟัง ทะเลาะเบาะแว้งไม่เลี้ยงดู เมื่อตายไปแล้วผีบรรพบุรุษนี้จะไปกล่าวโทษให้ผีฟ้าฟังและขอให้ผีฟ้าลงโทษ

นอกจากผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ หรือภาษาเย้าเรียกว่า "เมี่ยนเตีย" แล้ว ยังมีผีอีกจำพวกหนึ่งซึ่งเย้าถือว่ามีความสำคัญสูงสุด คือ ผีใหญ่ หรือ "จุ๊ ซ้ง เมี่ยน" มีทั้งหมด ๑๘ ตน ด้วยกัน มีอำนาจลดหลั่นกันมา โดยในจำนวน ๑๘ ตนนี้มีอยู่ ๓ ตน ที่เย้าถือว่ามีอำนาจสูงสุด เย้าเรียกว่า ฟาม ชิ้ง หรือสามดาว (สามด๋าว)

ผีใหญ่ ๑๘ ตนนี้ เย้ามีภาพวาดซึ่งถือเหมือนเป็นเสื้อของผี เวลาอัญเชิญมาในพิธีก็จะมาสถิตย์ในรูปวาดนี้ รูปวาดนี้ตามปกติเขามัวนห่อไว้ในห่อผ้าหรือกรุ ซึ่งเรียกว่า เมี้ยน คับ จะเอาออกมาก็เฉพาะในพิธีสำคัญ ๆ เท่านั้น เช่น พิธีบวช หรือพิธีศพเวลามีคนตาย

ผีใหญ่ทั้ง ๑๘ ตนนี้ มีชื่อดังนี้

๑) เล่งสี่
๒) เล่งปุ
๓) โตต๊ะ

๔) หยุดฮูง
๕) สิงเจี้ยว
๖) เจี้ยงถิ่น
๗) เหลยถิ่น
๘) ถิ่นโฟ้ว
๙) เต๋ยโฟ้ว
๑๐) ยั้งกิ้น
๑๑) สุยโฟ้ว
๑๒) จ้าฟืนฝัง
๑๓) ป้าต้านสวย
๑๔) เจียบตีนฮูง
๑๕) ต้าโต่วเจี้ยว
๑๖) ห้อยฟาน
๑๗) ท้ายไหว
๑๘) แห้งเฟย

ผีทั้ง ๑๘ ตนนี้มีบทบาทเสมือนเป็นสถาบันการปกครองของผี (สามดาว) ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด เปรียบเสมือน คณะรัฐมนตรี มีนายกรัฐมนตรี รองนายกฯ รัฐมนตรีต่าง ๆตลอดจนแม่ทัพ นายกอง ผู้คุมอำนาจทั้งหลาย เช่น หยุดฮูง เปรียบได้กับนายกรัฐมนตรีถิ่นโฟ้วเป็นกองทัพอากาศ มีนกเป็นพาหนะ เต๋ยโฟ้วเป็นกองทัพบก มีเสือเป็นพาหนะ สุยโฟ้วเป็นกองทัพเรือมีงูเป็นพาหนะ และเจียบตีนฮูงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้คุมนรกสวรรค์และพิจารณาว่าคนนั้น ๆ เมื่อตายไปแล้วจะให้ไปอยู่ที่ใด เป็นต้น

สำหรับผีอื่น ๆ ที่พวกเย้านับถือก็มีอีกเช่น ผีฟ้า ผีดิน ผีลม ผีป่า ผีไร่ และผีหลวง ฯลฯ ผีหลวงถือเป็นผีหมู่บ้านหรือผีประจำเมือง คอยดูแลหมู่บ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข ชาวเย้าทุกหลังคาเรือนจะเซ่นผีเรือนในเดือนกุมภาพันธ์ และเซ่นด้วยหมู มีการตีฆ้องเป่าปี่ร้องรำทำเพลง ดื่มสุรา อาหาร แต่งตัวสวยงาม และหยุดทำงาน ๓ วัน ไม่ไปทำไร่หรือต่างหมู่บ้าน เป็นที่สนุกสนาน ผีบ้านก็ได้รับเลี้ยงด้วย ส่วนผีอื่นๆ ก็จะมีการเซ่นไหว้ตามแต่กาลเวลาและกรณี เช่น ผีไร่ ก็จะเซ่นเวลาทำไร่ ตอนจะตัดฟันไม้ผีเหล่านี้ถือว่าไม่ค่อยสำคัญเท่าใดนัก นาน ๆ จะมีการเซ่นสักครั้งหนึ่ง

การปฏิบัติทางศาสนาหรือความเชื่อถือของเย้าจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมคือหมอผีมีทั้งหมอผีใหญ่และหมอผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผู้รอบรู้ในทางไสยศาสตร์ และมีความรู้พิเศษในเรื่องพิธีกรรมและสามารถติดต่อกับผีต่างๆ ได้ หมอผีผู้เดียวเท่านั้นที่จะรู้ว่าผู้ใดได้รับเคราะห์กรรมเช่นใด ด้วยอำนาจของผีตนใด ด้วยเหตุใด ผีโกรธ หรือชอบอย่างไรและจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง จึงจะทำให้ผู้นั้นพ้นภัยไปได้ ฉะนั้น หมอผีจึงเป็นผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อถือของพวกเย้าทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย จึงนับว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากผู้หนึ่งในหมู่บ้าน

ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ

พวกเย้ามีความเชื่อว่าในร่างกายคนนั้นมีขวัญ หรือภาษาเย้าว่า ว่วน มีอยู่ทั้งหมด ๑๑ ขวัญ ตามส่วนต่าง ๆของร่างกายดังนี้

๑)	ดาว ว่วน	(หัว)	๒)	หงาน ว่วน	(ตา)
๓)	หยี ว่วน	(หู)	๔)	ปิ ว่วน	(จมูก)
๕)	หาว ว่วน	(ปาก)	๖)	เก้ง ว่วน	(คอ)
๗)	ป๋อ ว่วน	(บ่า)	๘)	สาว ว่วน	(แขน)
๙)	ชัง ว่วน	(อก)	๑๐)	ตู๋ ว่วน	(ท้อง)
๑๑)	จั้ว ว่วน	(เท้า)			

ขวัญเหล่านี้ชอบออกไปจากร่างกายคนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ได้รับภัยอันตราย เลือดตก ยางออกหรือตกอกตกใจ ขวัญจะออกจากร่างไป ขวัญนี้ไม่มีใครทราบว่ามีลักษณะอย่างไร ท่านเสฐียรโกเศศ กล่าวไว้ในหนังสือประเพณีเบ็ดเตล็ดว่า ขวัญนี้คงมีรูปร่างแบนจึงมีคำพูดว่าขวัญบิน ถ้าเป็นคนยังมีชีวิตอยู่ สิ่งนี้เราเรียกว่าขวัญ แต่ถ้าคนตายไปแล้วร่างกายเน่าเปื่อยสูญสิ้นไป แต่สิ่งที่เรียกว่าขวัญนี้หาได้ตายไปด้วยไม่ แต่กลายสภาพเป็นวิญญาณ เย้าเรียกว่า ผี หรือ เมี้ยน วิญญาณหรือผีเมื่อไม่มีร่างกายอาศัยก็จะล่องลอยไป โดยที่เราไม่สามารถมองเห็นรูปร่าง ไม่มีใครเคยเห็นหรืออธิบายได้ ท่านเสฐียรโกเศศ กล่าวว่าวิญญาณนี้มีรูปร่างเหมือนอย่างคนแต่แบบบางโปร่งมากเห็นได้แต่เงา ๆ เป็นคล้ายลม ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า อาตมัน เดิมแปลว่าลมหายใจหรือความรู้สึก เมื่อวิญญาณยังไม่มีโอกาสมาเกิดเป็นรูปร่างเป็นคนอีกก็เป็นผีไปก่อน ไม่มีรูปร่างแต่จะมีรูปร่างต่าง ๆ กันไป ตามแต่จะบันดาลให้เราเห็น เมื่อขวัญออกจากร่างไป ผีร้ายทั้งหลายชอบเข้ามาสิงสู่อยู่แทนที่ และทำให้เกิดเจ็บป่วย การรักษาจำเป็นต้องมีหมอผี มาทำพิธี อัญเชิญผีใหญ่ ผีบรรพบุรุษมาขับไล่ผีร้ายให้ออกจากร่างกายและตามหาขวัญกลับมา ถ้าหมอผีแสดงให้เห็นว่าขวัญกลับมาแล้ว ก็เป็นอันเบาใจได้ว่า คนป่วยนั้นมีทางรักษาเยียวยาให้หายได้ แต่ถ้าขวัญไม่กลับมาก็เป็นอันว่าหมดหวัง ต่อจากหมอผีทำพิธีเชิญ ขวัญหรือที่เย้าเรียกว่าดาว ว่วน (ฮ้องขวัญ) กลับมาแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของการเยียวยา โดยอาจใช้ยากลางบ้านหรือใช้ยาแผนใหม่ก็ได้ การทำพิธีของหมอผีจึงยังเป็นเสมือนสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับสังคมเย้าผู้ไม่รู้อาจมองการทำพิธีของหมอผีนี้ว่าเป็นเรื่องไร้สาระ แต่เราควรระลึกไว้อันหนึ่งว่า หมอผีหาได้ทำพิธีเพื่อการรักษาเยียวยาคนป่วยไม่ แต่เป็นการทำพิธีเพื่อเชิญขวัญกลับมาต่างหาก พิธีนี้นับเป็นพิธีใหญ่ พิธีหนึ่ง เนื่องจากเย้ามักจะประกอบพิธีในยามเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นส่วนใหญ่ เพื่อขอให้ผีช่วยป้องกันรักษาการเจ็บป่วยนั้น ๆ เป็นการร้องขอให้ตนเองปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและประสบแต่โชคดี

ในพิธีเชิญขวัญกลับมาหรือเรียกกันว่าพิธีเรียกขวัญหรือร้องขวัญนี้ หมอผีจะเชิญผีมาช่วยทำพิธีเพียง ๒ ชนิด เท่านั้น คือ ผีครู และผีปู่ ย่า ตา ยาย หรือผีบรรพบุรุษ ผีครูนั้นก็ได้แก่ผีของครูบาอาจารย์ของหมอผีซึ่งเชิญมาเพื่อประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่หมอผีเพื่อประโยชน์ในการเรียกขวัญ ส่วนผีปู่ ย่า ตา ยาย ก็เป็นผีญาติผู้ใหญ่ของครอบครัวเขาจะเชิญแต่ผีปู่ ย่า ตา

ยาย ของผู้เคราะห์ร้ายเท้านั้น ผี อื่นเช่นผีสาวดาวซึ่งเป็นผีสำคัญสูงสุดสำหรับเย้าทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นตระกูลหรือแซ่อะไร ตลอดทั้งผีอื่น ๆ นั้น ไม่ต้องเชิญมา

ในการเรียกขวัญหรือการเลี้ยงผีใด ๆ ก็ตามจะมีสุรา กระดาษเงิน ไม้คู่สำหรับสอบถามผี และไก่หรือหมูอันเป็นเครื่องเซ่นผีซึ่งเป็นสิ่งประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. สุรา เป็นสุราซึ่งเย้าทำขึ้นเองจากข้าวหรือข้าวโพด เป็นสุราที่มีรสแรงมากขนาดจุดไฟลุกพรึบพรับที่เดียว เวลาเย้าต้มกลั่นสุรานั้นเขาจะทดลองเอาสุราลาดใส่กองไฟดู ถ้าไฟลุกพรับก็เป็นอันว่าใช้ได้ ถ้าไฟไม่ลุกนั่นก็แสดงว่ายังอ่อนมากใช้ไม่ได้ สุรานี้ส่วนมากบรรจุในขวด ซึ่งสะดวกแก่การนำไปไกลๆ นอกจากนี้ก็มีจอกแก้วชนิดที่คนจีนใช้ดื่มน้ำชา ๖ ใบ โดยวางเรียงกันเป็นสองแถวบนโต๊ะพิธี แถวหนึ่งมี ๑ ใบ อีก ๕ ใบ เรียงเป็นแถวอีกแถวหนึ่ง สุรานี้หมอผีจะรินทีละนิด ๆ ลงในจอกสุราในขณะร่ายคาถาเชื้อเชิญผีมากินเครื่องเซ่น ถ้าผีมาช้าหรือไม่มาก็คงต้องเสียสุราไปมากจนกว่าผีจะมา

๒. กระดาษเงิน กระดาษเงินทำด้วยกระดาษฝ้านำมาตัดเป็นแผ่น ๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างยาว ๓X๙ นิ้ว ความจริงกระดาษเงินนี้มีหลายขนาดแต่พูดถึงแต่ที่ใช้ในพิธีร้องขวัญเท่านั้น บนกระดาษจะมีรอยตราประทับโดยการใช้เหล็กตอกลงไปเป็นรูปวงกลม ๆ ประมาณ ๕ แถว กระดาษเงินชนิดนี้แทนเงินจำนวน ๕ บาท เพื่อมอบให้ผีเป็นเงินค่าเดินทางไปมา อาจจะใช้เป็นค่าผ่านประตูกลับสวรรค์อย่างการใส่เงินในปากศพของคนไทยก็ได้กระดาษเงินนนี้เมื่อเสร็จพิธีจะถูกเผาให้ไหม้หมด ถ้าไม่เผาผีเอาไปไม่ได้ คล้ายการเผากงเต๊กในงานศพ ของคนจีนเหมือนกัน

๓. ไม้คู่สำหรับสอบถามผี นับเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในจำนวนหลายๆ สิ่งอันเป็นเครื่องใช้ของหมอผี ทำด้วยหน่อไม้ตากไว้ให้แห้ง ผ่าเป็นส่องซีก เมื่อตากแห้งแล้วจะแข้งหมอผีทุกคนจะต้อมีเพราะเป็นเครื่องมือในการสอบถามผี ในการสอบถามเขาใช้วิธีโยนไม้ลงบนพื้น ๓ ครั้ง โดยถ้าครั้งแรกไม้ทั้งสองหงายหมด ครั้งที่สองหงายอันหนึ่งคว่ำอันหนึ่งและครั้งที่สามคว่ำทั้งสามอัน ถ้าทำได้อย่างนี้ถือว่าดี ถ้าเชิญผีก็ถือว่าผีได้มาแล้ว ถ้าขออนุญาตต่อผีก็ถือว่าผีได้อนุญาตแล้ว แต่ถ้าผิดไปจากนี้ถือว่าไม่ดีทั้งนั้น

๔. ไก่หรือหมู เครื่องเซ่นบูชาผีของเย้ามีไก่และหมู ฆ่าให้ตาย ทำความสะอาดภายนอกภายในเรียบร้อยไว้บนโต๊ะพิธี ไก่หมูนี้เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานกัน โดยทางความนิยมของเขาแล้วถ้าใช้ไก่ผู้เคราะห์ร้ายหรือเจ้าของพิธีต้องเป็นผู้รับประทานไข่ไก่เสมอไป หมอผีจะเป็นผู้รับประทานหัวไก่คนอื่นห้ามเด็ดขาด

นอกจากนี้ อุปกรณ์เครื่องเซ่นก็มีข้าวสารจำนวนหจนึ่งห่อด้วยผ้าแดงหรือผ้าขาว กระบอกไม้ไผ่ตัดสั้น ๆ บรรจุถ่านไฟที่กำลังติดไฟอยู่ สิ่งของเครื่องเซ่นทั้งหมดนี้ใส่จัดวางไว้บนโต๊ะ หรือถ้าไม่มีโต๊ะก็วางบนใบกล้วยซึ่งปูบนดิน

นอกจากนี้ ยังมีข้าวสารอีอย่างหนึ่งเพื่อต้องการให้ผีปู่ ย่า ตา ยาย ที่หมอผีเชิญมาช่วยเรียกขวัญได้รับส่วนอาหารเป็นเครื่องหมายให้นำเอาข้าวสารไปเพื่อหุงหาอาหารเอาเอง ส่วนกระดาษเงินนั้นผีก็อาจใช้ซื้ออาหารเอาเองก็ได้

การเรียกขวัญมักกระทำกันไม่เลือกกาลเวลา อาจเป็นเช้าตรู่ อาจเป็นตอนสาย หรือตอนบ่าย เย็น ค่ำ ก็ได้แล้วแต่สะดวก บางรายตอนสายๆ จับไก่ไม่ได้เพราะปล่อยออกจากเล้าไปหมดตั้งแต่ตอนเช้า และโดยปกติไก่ชาวเขามักหากินกันอยู่ในป่าชายเมู่บ้านยากแก่การตามจับกว่าจะหาไก่ได้ก็อาจเป็นตอนบ่ายหรือตอนเย็น

เมื่อได้เครื่องเซ่นบูชามาพร้อมแล้ว หมอผีจะนั่งข้างหน้าเครื่องบูชาเอาไม้คู่เคาะกันก่อน ๒ ครั้ง แล้ววางลงหน้าเครื่องบูชาบนโต๊ะหรือกลางดิน ก็เป็นอันว่าเริ่มพิธีเรียกขวัญต่อจากนั้นไป หมอผีก็จะไล่คาถาเชิญผีครูของตนมาช่วยตนก่อนโดยเชื้อเชิญให้มาบอกกล่าวถึงความประสงค์ ไปรินเหล้าลงในจอกแก้วทั่ว ๆ กันทั้ง ๖ ใบ แล้วโยนไม้คู่ ไม้คู่นี้เขาทำเหมือนเขาควายผ่าซีก มีด้านหงายด้านคว่ำ เมื่อโยนไปแล้วและขึ้นตามกฎถึงจะแสดงว่าผีมาเข้าแล้ว การโยนไม้คู่นี้เขาจะโยน ๓ ครั้ง และจะต้องให้ขึ้นตามกฎที่กล่าวมา ถ้ายังไม่ขึ้นดังกฎที่กล่าวมาก็ต้องร่ายคาถาไปใหม่ รินเหล้าเติมอีกและโยนไม้คู่อีกจนกว่าไม้คู่จะขึ้นตามที่กำหนดไว้ ต่อจากนั้นก็กล่าวอันเชิญผีปู่ ย่า ตา ยาย ของผู้เคราะห์ร้ายให้มาช่วยกันเรียกขวัญกลับเข้าสู่ร่างกาย จะรู้ว่าผีมาแล้วหรือยัง ก็ดูได้จากการโยนไม้คู่อีกตามเคย เอาเป็นว่าผีทั้งสองประเภทมาพร้อมกันแล้ว หมอผีก็จะร่ายคาถา อัญเชิญผีทั้งสองประเภทให้ช่วยกันเรียกขวัญให้กลับมาสู่ร่างกาย ขวัญจะมาไม่มาก็รู้ได้จากการโยนไม้คู่อีกเช่นกัน ถ้าไม้คู่บอกว่ามาแล้วหมอผีจะหันซ้ายหันขวามองหาขวัญตามพื้นดินเพราะถือว่าขวัญมาในรูปแมลง บางทีจับได้แมลงหลายตัวแต่ไม่เอา มดก็ไม่เอา นิยมเอาแมลงชนิดหนึ่งตัวเล็กลีบ ๆ ขายาว ๆ เมื่อจับได้แล้วจะบี้ให้ตายแล้ววางลงบนไม้คู่ข้างหนึ่งซึ่งหยายอยู่เอาไม้อีกซีกหนึ่งกดลงไปบนตัวแมลง ปากก็ร่ายคาถามือก็หมุนไม้เป็นวงกลม ๆ เป็นการชุบชีวิตขวัญให้คืนร่างมาเป็นรูปคนจะได้กลับเข้าสู่ร่างคนได้ คาถาที่ร่ายทำนองการชุบชีวิตนี้ก็กล่าวถึงตั้งแต่ศีรษะลงไปจนถึงเท้า จนในที่สุดขวัญก็เข้าสู่ร่างกายของผู้เคราะห์ร้าย ซึ่งเราสามารถรู้ได้จากการโยนไม้คู่อีกตามเคย ต่อจากนั้นหมอผีก็จะทำเป็นเอาขวัญห่อด้วยกระดาษเงินแล้วส่งให้ผู้เคราะห์ร้ายเก็บเอาไว้ให้ดีเพราะถือว่าเป็นขวัญ นัยว่าให้เก็บไว้ใกล้ที่นอน

ในการร่ายคาถาเชื้อเชิญผีทั้งสองมาร่วมพิธีนั้น นอกจากการรินเหล้าถวายแล้วยังต้องนับกระดาษเงินวางลงบนพื้นด้วย ก่อนที่จะโยนไม้คู่บางคราวผีไม่มาง่าย ๆ ต้องวางกระดาษเงินลงมาก ๆ จนกระดาษที่เตรียมมาไม่พอก็มี ต้องวิ่งวุ่นหามาเพิ่ม บางครั้งพิธีทำไกลหมู่บ้าน เช่นในไร่ต้องมีคนวิ่งกลับมาเอากระดาษเงินที่หมู่บ้านก็มี

เมื่อขวัญมาแล้วและกลับเข้าสู่ร่างของคนแล้วก็เป็นอันจบพิธีด้วยการเผากระดาษเงินทั้งหมด และร่ายคาถาอัญเชิญผีกินเครื่องเซ่นเดินทางกลับ

เมื่อเสร็จพิธีร้องขวัญอันเป็นตัวพิธีแล้ว ไก่จะถูกต้องนำมาปรุงอาหารและร่วมวงรับประทานอาหารกัน ก่อนดื่มสุราหมอผีจะกล่าวคาถาอันเป็นเครื่องหมายสวัสดิมงคลแก่เจ้าของพิธีเล็กน้อยแล้วก็นำเอาแก้วเหล้าไปส่งให้แก่ทุก ๆ คนที่นั่งร่วมวง ปากก็กล่าวอวยพรคนที่รับถ้วยแก้วจะนำไปจรดกับแก้วของตนครั้งหนึ่งหรือรินสุราลงในแก้วของตนนิดหนึ่งก็ได้แล้วส่งคืนไป เอา แก้วของตนส่งให้เป็นการตอบแทนบ้าง ผู้รับก็จะปฏิบัติทำนองเดียวกัน การอวยพรแบบ

นี้กระทำผลัดเปลี่ยนกันจนถ้วนทั่วทุก ๆ คน จึงจะเริ่มดื่มสุราและรับประทานอาหาร ตามปกติจะดื่มสุรากินกับแกล้มไปพลางคุยกันไปพลางจนพอสมควรแล้ว จึงจะรับประทานข้าวกัน ในขณะรับประทานหมอผีจะกินหัวไก่และฉีกหัวไก่ออกเป็นชิ้นเพื่อตรวจดูกระดูกบางชิ้นด้วยการดูกระดูกชนิดนี้ เย้าบอกว่ามี ๘ ขั้นด้วยกัน ก็สามารถทำนายถึงอนาคตความสุขสบายและเคราะห์ดีไม่ดีของเจ้าของพิธีได้ด้วย

นอกจากพิธีการดังได้เล่ามาแล้วยังมีข้อปลีกย่อยอีกเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำบ้างไม่ทำบ้าง เช่น การเจิมหน้าผากด้วยดินหม้อหรือถ่านไฟ โดยการขีดเป็นรูปกากบาทบ้างเป็นเครื่องหมายดิลกอย่างของอินเดียบ้าง บางคนเจิมแต้มเดียว บางคนก็เจิม ๓ แต้ม เรียงเป็นแถวตามเส้นนอนก็มี เรียงเป็นรูปจั่วก็มี แต่ที่นิยมกันมากก็คือเจิมเป็นรูปกากบาท

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าเย้าในจังหวัดเชียงราย

หยัด

ภาพประกอบ 30 **“ปี่หยัด”**

ชื่อเครื่องดนตรี : หยัด ,ฟัดหนี่

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Double Reed

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้เนื้อแข็ง, ทองเหลือง, ลิ้นปี่ทำจากรังของแมลง

ประวัติของเครื่องดนตรี : ปี่หยัดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าชนิดเดียวของชาวเขาเผ่าเย้า ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานแต่งงาน ฯลฯ การที่จะทราบประวัติที่มาของปี่หยัด

นั้นทำได้ยากเนื่องจากชาวเขาเผ่าเย้าไม่มีภาษาเขียนมีแต่ภาษาพูด จึงไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของที่มาที่ไปของปี่ชนิดนี้เอาไว้ แต่ก็มีการสร้างปี่ชนิดนี้ติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยถ่ายทอดวิธีการสร้างจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวเขาเผ่าเย้าหรือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ปี่หยัดเป็นเครื่องดนตรีที่มีอายุการใช้งานยาวนานมาก สามารถใช้ต่อกันได้เป็นเวลาหลายสิบปี เนื่องจากมีความประณีตในการสร้างมากกว่าเครื่องดนตรีชาวเขาชนิดอื่นๆ ใช้วัสดุอย่างดีเช่นเนื้อไม้ที่มาทำเป็นตัวปี่มีความคงทนถาวร ประกอบกับการใช้ทองเหลืองเป็นส่วนประกอบทำให้มีความแข็งแรงทนทานกว่า เครื่องดนตรีชาวเขาชนิดอื่นที่ใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่ไม่มีความคงทนแข็งแรงเท่า ในจังหวัดเชียงรายคนที่สามารถสร้างเครื่องดนตรีชนิดนี้ได้ ได้เสียชีวิตไปแล้ว ในจังหวัดเชียงรายเท่าที่ผู้วิจัยสืบทราบมาพบว่าเหลือปี่หยัดเพียงตัวเดียวเท่านั้น และเป็นที่หวงแหนของคนในหมู่บ้านเนื่องจากถ้าไม่มีปี่ชนิดนี้เวลาจะจัดพิธีแต่งงานกัน ก็ไม่สามารถกระทำได้เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของชาวเขาเผ่าเย้า ในสมัยก่อนจากการสอบถามผู้อาวุโสในเผ่าได้รับทราบมาว่า เมื่อก่อนไม่ได้เรียกว่า หยัด แต่เรียกว่า ฟัดหนี่ แต่เดี๋ยวนี้นิยมเรียกว่าหยัดมากกว่า

ลักษณะของเครื่องดนตรี : หยัดเป็นเครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Double Reed มีลักษณะคล้ายปี่ "ซัวนา" ของจีนแต่ปี่ของจีนมีเสียงแหลมเล็กกว่าและมีความสามารถในการบรรเลงที่คล่องตัวมากกว่า ถ้าเทียบกับของปีของไทยแล้วมีลักษณะคล้ายกับปี่มอญมาก แต่มีขนาดเล็กกว่า สันนิษฐานว่าปี่หยัดของชาวเขาเผ่าเย้า อาจเป็นปี่ที่สร้างเลียนแบบเครื่องดนตรีจีน เมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศไทยก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย แต่ก็ยังคงรูปทรงอันเป็นเอกลักษณ์เอาไว้ ปี่ชนิดนี้ถือเป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีเฉพาะชาวเขาเผ่าเย้าเท่านั้นเป็นผู้ใช้โดยไม่พบเครื่องดนตรีประเภทปี่ที่มีลักษณะคล้ายกันกับชาวเขาเผ่าอื่นๆถือเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเขาเผ่าเย้า เราสามารถแยกปี่หยัดออกเป็นส่วนๆได้ดังนี้

- ลิ้น (Reed) เป็นลิ้นที่มีความพิเศษมากมีลักษณะคล้ายลิ้นปี่โอโบ (oboe) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงออเคสตร้าของดนตรีตะวันตก แต่มีความพิเศษกว่าคือสร้างขึ้นมาจากรังของแมลงปีกแข็ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ใช้ชิ้นส่วนของแมลงมาทำเป็นลิ้น ซึ่งปี่ลิ้นคู่ทั่วไปหลายชนิดนิยมใช้ไม้ไผ่นำมาประกบกันเพื่อทำเป็นลิ้น จากคำบอกเล่าของนักดนตรีชาวเย้าได้บอกว่า เป็นเปลือกดักแด้ของแมลงที่เกาะที่ต้นมะขาม สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเป็นตัวอ่อนของด้วงมะขาม ก่อนที่จะนำมาเป่าก็นำมาแช่น้ำก่อนจะทำให้ลิ้นอ่อนนุ่มเป่าได้ง่าย ลิ้นปี่ชนิดนี้ชาวเย้าเรียกว่า "เส่า" มีความยาวประมาณ 2.2 ซม.การสร้างลิ้นปี่นั้นจะต้องไปหารังแมลงที่เป็นที่อยู่ของตัวหนอน ซึ่งห้อยอยู่บนต้นมะขาม เมื่อได้รังหนอนที่มีสภาพดีแล้ว ก็ต้องนะมาตัดปลายและก้นออกทั้ง 2 ด้าน แล้วเอาไม้แหลมยาว(ไม้เสียบลูกชิ้น)แทงเข้าไปเพื่อเอาตัวหนอนที่อยู่ในรังออก จะได้รังกลวงคล้ายหลอดกาแฟที่ถูกทับให้แบน จากนั้นตัดปลายด้านที่มีขนาดใหญ่ให้โค้งมนเพื่อใช้ทำเป็นปากเป่า ส่วนด้านที่เล็กกว่าจะนำไปเสียบกับปากเป่า จากนั้นนำไป

จุ่มน้ำเพื่อให้อ่อนนุ่นและนำมาฝนกับหินลับมีด ขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยความชำนาญมากพอสมควร เพราะลิ้นปี่จะต้องมีความบางเท่าๆกันทั้ง 2 ด้านทั้งด้านบนและด้านล่าง ในขณะที่ฝนก็ต้องคอยทดลองดูว่าฝนจนได้เสียงที่ต้องการ หรือยังโดยการทดลองเป่าเป็นระยะๆ ซึ่งกว่าจะได้เสียงที่ต้องการก็ต้องใช้เวลาพอสมควรทีเดียว

ภาพประกอบ31 **ลิ้นปี่หยัดที่ทำมาจากรังแมลง**

- ปากเป่า (Mouth Piece) เป็นท่อโลหะทรงกลมทำจากทองเหลือง มีลักษณะคล้ายปากเป่าของปี่บาสซูน (Bassoon) ซึ่งทำจากโลหะเช่นกันแต่มีขนาดที่สั้นกว่าและมีลักษณะที่เป็นปล้องเพื่อให้ง่ายต่อการหยิบจับ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 มล. ยาวประมาณ 8 ซม. ปากเป่าของหยัดภาษาเย้าเรียกว่า “จัง”

- แผ่นบังลม เป็นแผ่นทองเหลืองทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง4.3 ซม.หนาประมาณ 1 มล. เพื่อใช้ประกบริมฝีปากส่วนนี้ของหยัดภาษาเย้าเรียกว่า “เฟื้อน” เวลาจะบรรเลงจะต้องสวมแผ่นบังลมนี้ลงไปก่อนจึงจะเป่าได้ แต่ผู้วิจัยว่าบางที่ก็ไม่จำเป็นนักเนื่องจากสามารถเป่าได้โดยไม่ต้องใส่แผ่นบังลมก็สามารถกระทำได้

ภาพประกอบ 32 **ปากเป่าและแผ่นบังลมซึ่งสามารถถอดได้**

- ตัวปี่ (เลาปี่) ทำจากไม้เนื้อแข็ง ขนาดความยาวประมาณ 22 ซม. จากคำบอกเล่าของนักดนตรีชาวเย้าได้บอกว่า เลาปี่ทำจากไม้หมอนที่หาได้ในป่าแถบนี้เท่านั้นมีน้ำหนักเบาและมีความคนทนแข็งแรงสามารถใช้งานได้ยาวนานโดยที่เนื้อไม้ไม่ผุหรือแตก มีรูทั้งหมด 8 รู ด้านหน้า 7 รู ด้านหลัง 1 รู ระยะของรูด้านหน้ามีความห่างเท่ากัน ตัวปี่มีลักษณะเป็นปล้อง 7 ปล้อง โดยรูที่เจาะด้านหน้า จะอยู่กึ่งกลางส่วนเว้าของปล้องพอดี ลักษณะของตัวปี่มีลักษณะเป็นทรงกรวยบนแคบปลายกว้าง ส่วนเล่าปี่นี้ชาวเย้าเรียกว่า “แคว้ง”

ภาพประกอบ 33 **เลาปี่หยัด**

- ลำโพง (Bell) ทำจากทองเหลือง ยาวประมาณ 14 ซม. เส้นรอบวงส่วนที่แคบที่สุด 11 ซม. เส้นรอบวงส่วนที่กว้างที่สุด 31 ซม. เส้าผ่าศูนย์กลางส่วนที่กว้างที่สุด(ปากลำโพง) 12 ซม. ส่วนลำโพงปี่นี้ชาวเย้าเรียกว่า “ฮอย”

ภาพประกอบ34 **ลำโพงหยัด**

ขนาดของเครื่องดนตรี :

- ความยาวทั้งหมด 43 ซม.
- ความกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางปากลำโพง 12 ซม.(ส่วนกว้างที่สุด)
- ปากเป่าขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 8 ซม.
- เลาปี่ขนาดความยาวประมาณ 22 ซม.
- ลำโพงยาวประมาณ 14 ซม. เส้นรอบวงส่วนที่แคบที่สุด 11 ซม. เส้นรอบวงส่วนที่กว้างที่สุด 31 ซม.

วิธีการสร้างปี่หยัด

ในจังหวัดเชียงรายเท่าที่ผู้วิจัยสืบทราบมาพบว่าเหลือปี่หยัดเพียงตัวเดียวเท่านั้น และเป็นที่หวงแหนของคนในหมู่บ้านเนื่องจากถ้าไม่มีปี่ชนิดนี้เวลาจะจัดพิธีแต่งงานกัน ก็ไม่สามารถกระทำได้เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของชาวเขาเผ่า

เย้า จากการสอบถามผู้ใหญ่ในหมู่บ้านบอกกับผู้วิจัยว่า ถ้าหยัดตัวนี้ชำรุดเสียหาย หรือใช้การไม่ได้ จะต้องไปขอซื้อจากหมู่บ้านเย้าที่อยู่ในจังหวัดพะเยา ซึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าคนสร้างจะยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า ถ้าไม่สามารถหาได้ในประเทศไทยจริงๆ จำเป็นจะต้องไปหามาจากประเทศจีน เพราะฉะนั้นวิธีการสร้างหยัดก็ยังเป็นสิ่งที่หาข้อมูลได้ยากอยู่

วิธีการบรรเลงปี่หยัด

ปี่หยัดเป็นเครื่องดนตรีที่เป่ายากพอสมควรเนื่องจากเป็นปี่ลิ้นคู่ที่ต้องเม้มปากเป่าทำให้ควบคุมเสียงได้ลำบากในระยะแรก แต่เมื่อฝึกฝนจนชำนาญแล้วก็สามารถบรรเลงทำนองที่มีความเคลื่อนไหวมากๆ ได้ การกำเนิดเสียงของหยัดนั้นเกิดจากการสั่นสะเทือนของลิ้นปี่ การวางนิ้ว จะวางโดยให้มือขวาอยู่ด้านบน มือซ้ายอยู่ด้านล่าง เรียงตามรูบนเลาปี่โดยที่นิ้วโป้งด้านขวาจะปิดรูด้านหลัง ดังนี้

มือซ้าย นิ้วนาง ปิดรูที่ 1 (ล่างสุด)
มือซ้าย นิ้วกลาง ปิดรูที่ 2
มือซ้าย นิ้วชี้ ปิดรูที่ 3
มือขวา นิ้วก้อย ปิดรูที่ 4
มือขวา นิ้วนาง ปิดรูที่ 5
มือขวา นิ้วกลาง ปิดรูที่ 6
มือขวา นิ้วชี้ ปิดรูที่ 7
มือขวา นิ้วโป้ง ปิดรูที่ 8 (ด้านหลัง)

ทั้งนี้ก็แล้วแต่ผู้บรรเลงเพราะสามารถสลับมือกันได้ไม่จำเป็นจะต้องให้มือข้างซ้ายอยู่ข้างล่างเสมอไป

ภาพประกอบ 35 **วิธีการบรรเลงปี่หยัด**

ระบบเสียงของปี่หยัด

จากการศึกษาและให้ผู้บรรเลงได้ทำการเป่าเป็นสเกลแบบดนตรีตะวันตก ซึ่งสามารถเทียบได้กับสเกลของตะวันตกได้ คือ **สเกล G ไมเนอร์ แบบ เนเชอรัล** ซึ่งประกอบไปด้วยโน๊ตสากลเรียงตามลำดับดังนี้

เสียงที่ 1 เสียง ซอล
เสียงที่ 2 เสียง ลา
เสียงที่ 3 เสียง ที แฟลต
เสียงที่ 4 เสียง โด
เสียงที่ 5 เสียง เร
เสียงที่ 6 เสียง มี แฟลต
เสียงที่ 7 เสียง ฟา
เสียงที่ 8 เสียงซอล

เสียงดังกล่าวได้เกิดจากการเป่าไล่เสียงที่ละตัวโดยการเปิดรูที่ตัวปี่ที่ละตัวแบบเดียวกับที่ใช้กับเครื่องดนตรีตะวันตก แต่พอเป่าบรรเลงเพลงจริงๆแล้วเสียงที่เป่าออกมาก็ไม่ตรงกับสเกลเท่าไรนัก

ตัวอย่างบทเพลง

โย

ภาพประกอบ 36 **“กลองโย”**

ชื่อเครื่องดนตรี : โย

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Membranophone ประเภทหุ่นกลวง (Tubular)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้เนื้อแข็ง, หนังสัตว์หรือเชือกไนล่อน, ตะปูเหล็กยาว 3 นิ้ว

ประวัติของเครื่องดนตรี : โยเป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีมาตั้งแต่โบราณแล้วเหมือนกันแคนน้ำเต้าที่มีการใช้ในการบรรเลงอยู่หลายเผ่า เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเขาเผ่าเย้า โดยได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีของประเทศจีน

ลักษณะของเครื่องดนตรี : โยมีลักษณะเป็นกลองสองหน้า เป็นกลองทรงกระบอกแบน ใช้หนังสัตว์ทำเป็นหนังกลอง ขึงด้วยเชือกหรือหนังสัตว์ที่ทำการตัดออกเป็นริ้วๆ ตัวกลองทำจากไม้เนื้อแข็ง ภายในกลวง เป็นกลองสองหน้าที่มีลักษณะสวยงามด้วยลิ่มไม้ที่ขัดกันด้านข้าง 3 แถว สลับกัน โดยลิ่มนี้จะขัดระหว่างเชือกที่ขึงระหว่างหนังกลองทั้งสองด้านถ้าตอกลิ่มไม้เข้าไปลึกๆ หนังกลองทั้งสองด้านก็จะตึงขึ้น เป็นการตั้งเสียงของโยให้ได้เสียงตามต้องการ เท่าที่สอบถามจากผู้บรรเลงบอกว่าวิธีการที่ง่ายที่สุดในการตั้งเสียงโย ก็คือเอาไปแช่น้ำเพราะเนื้อไม้จะอมน้ำเอาไว้ และ จะทำให้ลิ่มที่ตอกขึงกลองขยายตัว ทำให้หนังกลองตึงขึ้นได้

ภาพประกอบ 37 **บริเวณด้านข้างของกลองโยที่เป็นลิ่มไม้ขัดเชือก 3 แถว**

ขนาดของเครื่องดนตรี :

เส้นผ่าศูนย์กลางของหน้ากลองประมาณ 27 ซม.(รวมลิ่มไม้ 40 ซม.)

ความหนาของตัวกลองประมาณ 22 ซม.

ความยาวของไม้ตีประมาณ 30 – 40 ซม.

วิธีการสร้างโย

1.การสร้างตัวกลอง ตัวกลองโยทำจากไม้เนื้อแข็งที่นำมาแกะและเจาะให้เป็นรูปทรงกระบอกที่แคบลงเล็กน้อยบริเวณหน้ากลองซึ่งวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ 27 ซม.ความหนาของขอบกลองวัดได้ประมาณ 1 ซม. ความหนาของตัวกลองประมาณ 22 ซม.การสร้างชิ้นส่วน ของโยชิ้นนี้ต้องใช้ช่างไม้ที่มีความชำนาญงาน

2. การทำลิ่มไม้ ลิ่มไม้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกลองโยนอกจากเพื่อความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์แล้ว ลิ่มไม้นี้จะเป็นส่วนที่ใช้ในการทำให้หนังกลองหย่อนหรือตึงได้ด้วยเหมือนเป็นอุปกรณ์สำหรับการปรับเสียงให้ทุ้มหรือแหลมตามต้องการของผู้ใช้ ลิ่มไม้ทำจากไม้เนื้อแข็งแต่มีความเบากว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดดังนี้

ความยาวประมาณ 13 ซม.

ความกว้างประมาณ 3.2 ซม.

ความหนาส่วนที่หนาที่สุดประมาณ 1.5 ซม.

เมื่อได้ชิ้นไม้มาแล้วนำมาหลาให้มีมุมแหลมและแบนมีปลายแหลม ทำมุมประมาณ 10 องศา โดยลิ่มนี้จะตอกลงไปขัดกับเชือกที่ขึงกลองโย ซึ่งจะต้องตอกเรียงกัน 3 แถว แถวละ 28 ชิ้น เพราะฉะนั้นจะต้องใช้ลิ่มไม้รวมทั้งสิ้น 84 ชิ้น

ภาพประกอบ 38 **ลิ่มไม้ที่ใช้ในการสร้างกลองโย**

3.การทำหนังกลอง หนังกลองทำจากหนังวัวที่เลี้ยงภายในหมู่บ้าน จากการสอบถามผู้ใหญ่ในหมู่บ้านบอกว่าเมื่อก่อนมิได้ใช้หนังวัวแต่ใช้หนังเก้ง หรือ หนังเลียงผา แต่ปัจจุบันนี้หาได้ยาก จึงได้เปลี่ยนมาใช้หนังวัวแทนซึ่งก็ให้เสียงที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ตัดหนังเป็นทรงกลมสองผืน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 40 ซม. เผื่อไว้พับหนัง ทั้งสองด้าน

4.วิธีการร้อยเชือกและขึงหนังกลอง เมื่อได้หนังกลองมาแล้วนำหนังกลองมาติดที่ตัวกลองโดยการพับขอบหนังกลองแล้วใช้ แท่งเหล็กยาวประมาณ 7 ซม. แทงทะลุหนังที่พับไว้แล้วโดยรอบตัวกลอง จะใช้แท่งเหล็กข้างละ 14 ชิ้น รวมทั้งสองด้านคือ 28 ชิ้น แท่งเหล็กนี้จากที่สอบถามผู้สร้างกลองได้มาจากเหล็กเส้นที่ใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งในสมัยก่อนนั้นจะใช้หวายหรือไม้ไผ่ในการทำเป็นตัวขัดนี้ซึ่งในปัจจุบันใช้เป็นเหล็กเส้นเนื่องจากมีความแข็งแรงทนทานกว่าเพราะตัวขัดนี้จะต้องเป็นที่รับแรงดึงจากหน้ากลองทั้งสองด้าน จากนั้นนำหวายหรือเชือกไนล่อนมาขึงสลับกันแบบไขว้ระหว่างหนังกลองทั้งสองด้านอย่างแน่นหนา

ภาพประกอบ 39 **แท่งเหล็กสำหรับการขึงหนังกลอง**

5.การตอกลิ่ม หลังจากขึงหนังกลองทั้งสองด้านจนตึงแล้ว นำลิ่มไม้ที่ทำเอาไว้แล้วมาสอดขัดลงในหวายหรือเชือกไนล่อนที่ขึงหน้ากลองไว้โดยเป็นการสอดบริเวณด้านข้างของตัวกลองการสอดนั้นจะสอดลิ่มไม้ไขว้กัน เมื่อสอดเสร็จ 1 แถวก็จะทำการตอกให้แน่นเพื่อให้เชือกตึงขึ้น ทำการสอดและตอกไขว้กันจนครบ 3 แถว และทำการตอกที่ละชิ้นอีกครั้งจนแน่นที่สุดและมั่นใจว่าลิ่มไม้จะไม่หลุดออกมา จากนั้นนำกลองทั้งใบไปแช่น้ำ ซักพัก เพื่อให้เนื้อไม้ที่ทำเป็นลิ่มอมน้ำและขยายตัว ทำให้หน้ากลองตึงอย่างที่ต้องการ

6.การทำไม้ตี ไม้ตีนั้นทำจากไม้เนื้ออ่อนที่มีน้ำหนักเบา บริเวณปลายไม้มีลักษณะเป็นปุ่มไม่มีนวม ความยาวของไม้ตีประมาณ 30 – 40 ซม.

ภาพประกอบ 40 **ไม้ตีกลองโย**

วิธีการบรรเลงโย

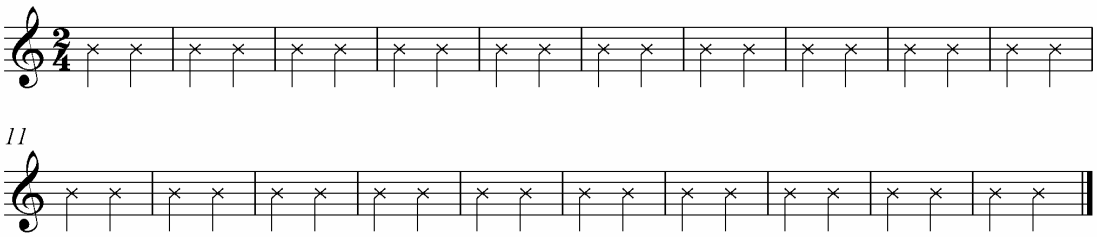
ใช้มือข้างใดข้างหนึ่งยกกลองโยขึ้นโดยจับที่เชือกที่ผูกกับตัวกลองให้ตักลองห้อยลง แล้วใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองสามารถตีได้ทั้งสองด้าน สามารถบรรเลงได้ทั้งการนั่ง ยืน หรือ เดิน ขึ้นอยู่กับขั้นตอนของพิธีกรรม หรือในกรณีที่นั่งบรรเลง จะนำตัวกลองมาวางบนเข่า ใช้มือข้างหนึ่งจับด้านข้างของตัวกลอง ในลักษณะเอียง 45 องศา แล้วใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลอง

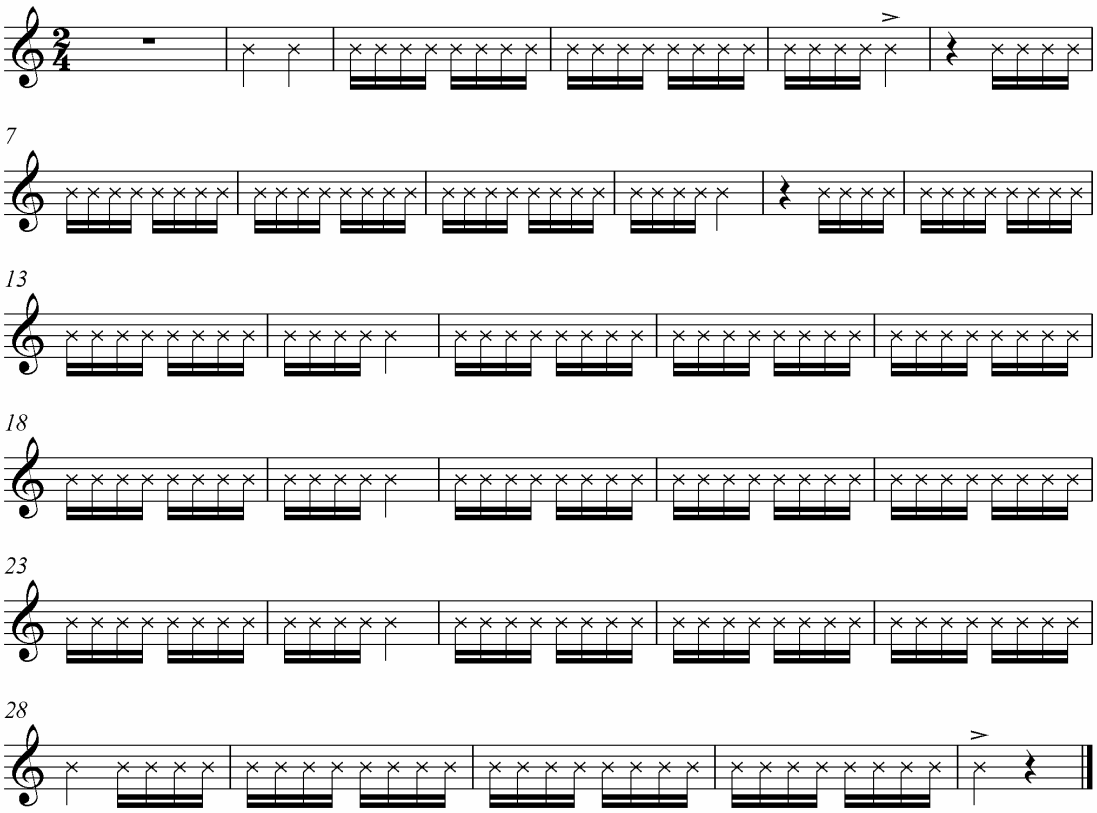
ภาพประกอบ 41 **การบรรเลงกลองโย**

ตัวอย่างการใช้แพทเทินจังหวะของโย

แพทเทินจังหวะที่ 1

แพทเทินจังหวะที่ 2

ล่อ, มัง และ ฉะเติ้ย

ภาพประกอบ 42 “ล่อ”

ภาพประกอบ 43 “มัง” และ “ฉะเติ้ย”

ชื่อเครื่องดนตรี : ล่อ

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทตี (percussion)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ทองเหลือง, ไม้ตี, เชือก

ประวัติเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีชนิดนี้พบเห็นได้ทั่วไปและเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมเพราะมีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายกันกับชาวเขาหลายเผ่า แต่สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ละงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า ผู้วิจัยเคยพบเครื่องดนตรีชนิดนี้วางขายที่ตลาดด่านแม่สาย ฝั่งประเทศพม่าซึ่งมีหลายขนาดมาก และ ร้านที่จำหน่ายก็เป็นร้านที่จำหน่ายเครื่องทองเหลืองโดยเฉพาะไม่ใช่มีแต่เครื่องดนตรีเท่านั้นแต่มีอุปกรณ์ต่างๆมากมายที่ทำจากทองเหลืองวางขายอยู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้มีราคาแพงเนื่องจากใช้ทองเหลืองแท้ในการทำเพื่อให้เกิดเสียงดังกังวานไพเราะ ราคาต่ำสุดที่เอาไปประกอบพิธีได้ ราคาอยู่ที่ประมาณ 400 บาท

ลักษณะของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเหมือนกับฆ้องแต่ไม่มีปุ่มตรงกลางด้านหน้าเรียบสนิท ทำจากทองเหลือง มีสายเชือกคล้องสำหรับหิ้วโดยเจาะรูเล็กๆ บริเวณขอบของตัวล่อ 2 รู เพื่อให้สะดวกในการบรรเลง มีไม้ตีที่ทำจากไม้พันด้วยเชือกที่หัวไม้ เพื่อให้เสียงนุ่มขึ้น

ขนาดของเครื่องดนตรี : ล่อมีหลายขนาดมาก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 15 ซม. จนถึง 45 ซม.แต่ขนาดที่นิยมใช้บรรเลงประกอบพิธีของชาวเขาเผ่าเย้าคือ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 ซม.

วิธีการบรรเลง :นำมือข้างใดข้างหนึ่งจับที่เชือกที่ร้อยกับล่อเอาไว้ยกขึ้นระดับอก – เอว ใช้มืออีกข้างจับไม้ตีโดยให้ด้านที่มีผ้าพันอยู่กระทบลงบนหน้าล่อ

ชื่อเครื่องดนตรี : มัง

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทตี (percussion)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ทองเหลือง, ไม้ตี, เชือก

ประวัติเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีชนิดนี้พบเห็นได้ทั่วไปและเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมเพราะมีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายกันกับชาวเขาหลายเผ่า แต่สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ซึ่งเครื่องดนตรีชนิดนี้จะได้บรรเลงก็ต่อเมื่อไม่มีล่อให้ตีชาวเย้าก็จะใช้มังแทนซึ่งสามารถหาซื้อได้ง่ายกว่า มังกับล่อมีลักษณะแตกต่างกันเล็กน้อยและเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า ผู้วิจัยเคยพบเครื่องดนตรีชนิดนี้วางขายที่ตลาดด่านแม่สาย ฝั่งประเทศพม่าซึ่งมีหลายขนาดและร้านที่จำหน่ายก็เป็นร้านที่จำหน่ายเครื่องทองเหลืองโดยเฉพาะ ไม่ใช่มีแต่เครื่องดนตรีเท่านั้นแต่มีอุปกรณ์ต่างๆมากมายที่ทำจากทองเหลืองวางขายอยู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้มีราคาแพงเนื่องจากใช้

ทองเหลืองแท้ในการทำเพื่อให้เกิดเสียงดังกังวานไพเราะ แต่ก็มีราคาถูกกว่าล่อเนื่องจากใช้ทองเหลืองน้อยกว่าเนื่องจากบางกว่าล่อมาก

ลักษณะของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเหมือนกับฆ้องมีปุ่มตรงกลาง ทำจากทองเหลือง มีสายเชือกคล้องสำหรับหิ้วโดยเจาะรูเล็กๆ บริเวณขอบของตัวล่อ 2 รู เพื่อให้สะดวกในการบรรเลง มีไม้ตีที่ทำจากไม้พันด้วยเชือกที่หัวไม้ เพื่อให้เสียงนุ่มขึ้น

ขนาดของเครื่องดนตรี : มังมีหลายขนาดมาก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 15 ซม. จนถึง 45 ซม.แต่ขนาดที่นิยมใช้บรรเลงประกอบพิธีของชาวเขาเผ่าเย้าคือ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 ซม.

วิธีการบรรเลง : นำมือข้างใดข้างหนึ่งจับที่เชือกที่ร้อยกับล่อเอาไว้ยกขึ้นระดับอก – เอว ใช้มืออีกข้างจับไม้ตีโดยให้ด้านที่มีผ้าพันอยู่กระทบลงบนหน้าล่อ

ชื่อเครื่องดนตรี : ฉะเติ้ย

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทกระทบ (connussion)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ทองเหลือง, เชือก

ประวัติเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีชนิดนี้ สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ และเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า ผู้วิจัยเคยพบเครื่องดนตรีชนิดนี้วางขายที่ตลาดด่านแม่สาย ฝั่งประเทศพม่าซึ่งมีหลายขนาดและร้านที่จำหน่ายก็เป็นร้านที่จำหน่ายเครื่องทองเหลืองโดยเฉพาะ ข้างๆก็มีฉิ่งขายด้วย ไม่ใช่มีแต่เครื่องดนตรีเท่านั้นแต่มีอุปกรณ์ต่างๆมากมายที่ทำจากทองเหลืองวางขายอยู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้มีราคาแพงเนื่องจากใช้ทองเหลืองแท้ในการทำเพื่อให้เกิดเสียงดังกังวานไพเราะ

ลักษณะของเครื่องดนตรี : ฉะเติ้ยมีลักษณะคล้ายฉาบของไทยมาก มีสองข้างเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกเป็นคู่ๆ เพื่อสะดวกในการใช้งาน

ขนาดของเครื่องดนตรี :ฉะเติ้ยมีหลายขนาดมาก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 15 ซม. จนถึง 35 ซม.แต่ขนาดที่นิยมใช้บรรเลงประกอบพิธีของชาวเขาเผ่าเย้าคือ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 ซม.

วิธีการบรรเลง : เหมือนกับฉาบของไทย

ภาพประกอบ ***44*** **การบรรเลงฉะเติ้ย**

คูคิน

***ภาพประกอบ 45* “คูคิน”**

ชื่อเครื่องดนตรี : คูคิน ,จ้องหน่อง

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทดีด (Jew,s harp)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้ไผ่

ประวัติของเครื่องดนตรี : คูคินเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กันแพร่หลาย ชาวเขาเผ่าเย้าใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้ในการเกี้ยวพาราสี หรือการจีบสาว เป็นเครื่องดนตรีที่ผลิตขึ้นอย่างง่ายๆ โดยใช้ไม้ไผ่เพียงชิ้นเดียว ปัจจุบันมีการผลิตขายให้นักท่องเที่ยวที่แวะเข้ามาเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน โดยชาวเย้าที่ทำเครื่องดนตรีชนิดนี้ขายจะทำการตกแต่งโดยการแกะสลักลวดลายต่างๆ ลงบนตัวคูคินด้วย นอกจากนี้ยังมีการทำกระบอกสำหรับใส่คูคินที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะทำให้สะดวกในการพกพา เนื่องจากคูคินเป็นเครื่องดนตรีที่มีความบอบบาง สามารถชำรุดเสียหายได้ง่าย

ลักษณะของเครื่องดนตรี : คูคินเป็นเครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทดีด (Jew,s harp) ทำจากไม้ไผ่บางๆ เพียงชิ้นเดียว นำมาบากเป็นร่องและเจาะเป็นช่องตามแนวยาวให้มีส่วนที่สามารถดีดได้ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนบนแผ่นไม้ทำเกิดเสียงได้โดยใช้ช่องปากเป็นตัวกำทอนเสียงทำการปรับเปลี่ยนเสียงด้วยขนาดของช่องปาก

ขนาดของเครื่องดนตรี :

มีหลายขนาด

ความยาวทั้งหมดไม่เกิน 22 ซม.

ความกว้างไม่เกิน 1 ซม.

ความหนาไม่เกิน 4 มม.

ขนาดของลิ้น ยาว 4 ซม. กว้าง 1 ซม. บางเพียง 0.5 มม.

วิธีการสร้างคูคิน

1.การสร้างตัวคูคิน นำไม้ไผ่มาตัดขนาดตามต้องการคือ ยาวประมาณ 20 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. เพราะถ้ากว้างหรือยาวกว่านี้จะทำให้เวลาเล่นจะควบคุมเสียงได้ลำบาก

2.บากส่วนบนออกให้มีลักษณะเป็นปลายแหลม ยาวประมาณ 2ซม.ใช้เป็นที่สำหรับให้เอานิ้วดีด

3.คว้านด้านล่างออกตามความยาวประมาณ 4 ซม.กว้างเท่ากับตัวคูคินและเซาะร่องตรงกลางออกต่อเข้าไปตามความยาวอีก 4 ซม. โดยร่องนี่จะมีความกว้างเพียง 0.4 ซม เท่านั้น

4.กรีดเจาะทะลุ 2 แนวบริเวณด้านบนยาวลงมาประมาณ 6 ซม. โดยแผ่นไม้จะแบ่งเป็น 3 แผ่นแต่ไม่ขาดจากกัน

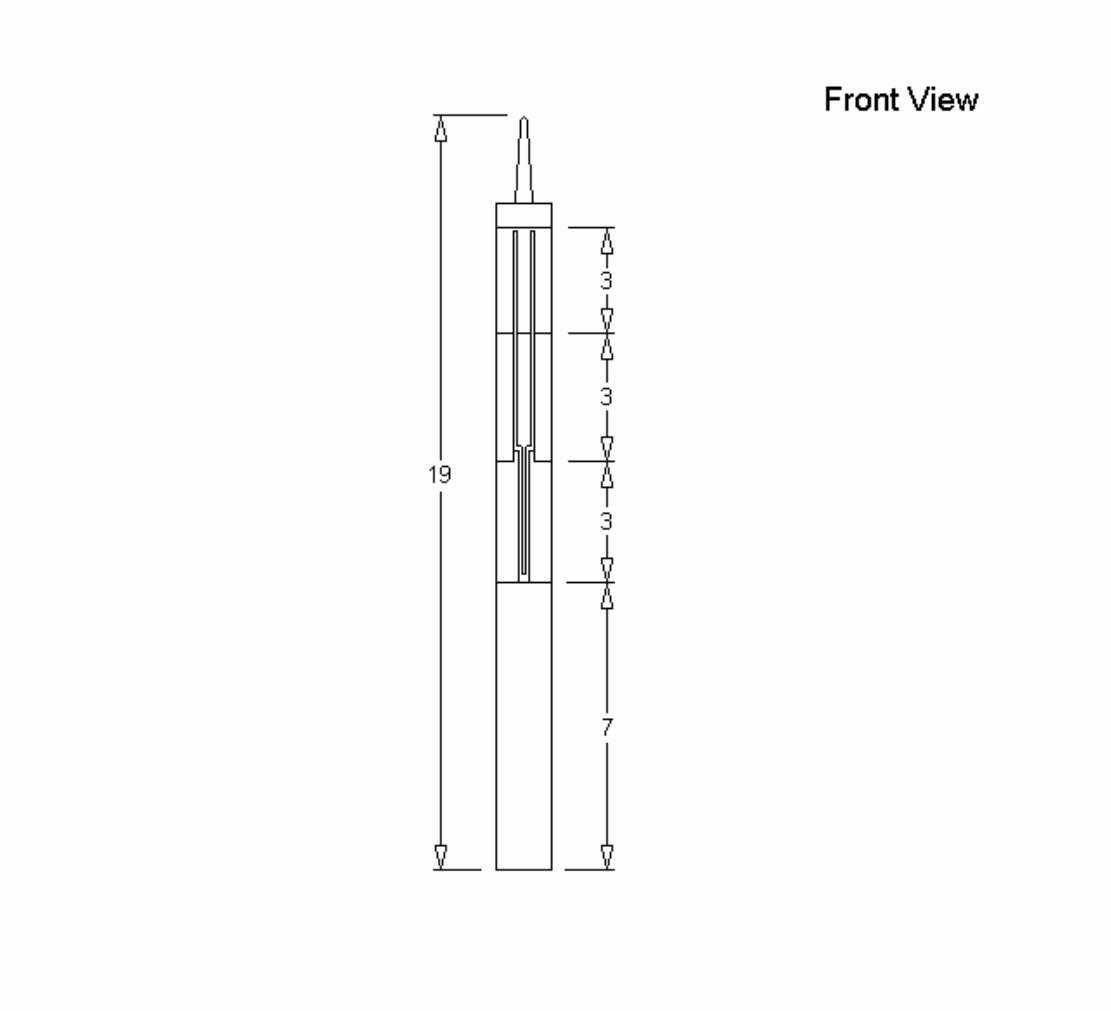
5.กรีดเจาะทะลุ 2 แนวต่อลงมาอีกประมาณ 3 ซม.โดยให้แผ่นไม้ตรงกลางมีความหนาเพียง 2 มม. เท่านั้น

6.ทำรอยเพื่อใส่ลิ้นที่มีความหนาเพียง 1 มม.ไว้ตรงกลางบริเวณที่แผ่นไม้ตรงกลางมีความหนาเพียง 2 มม.

7.บากด้านบนคูคินให้บางลง 2 ช่วง ช่วงละ 3 ซม.

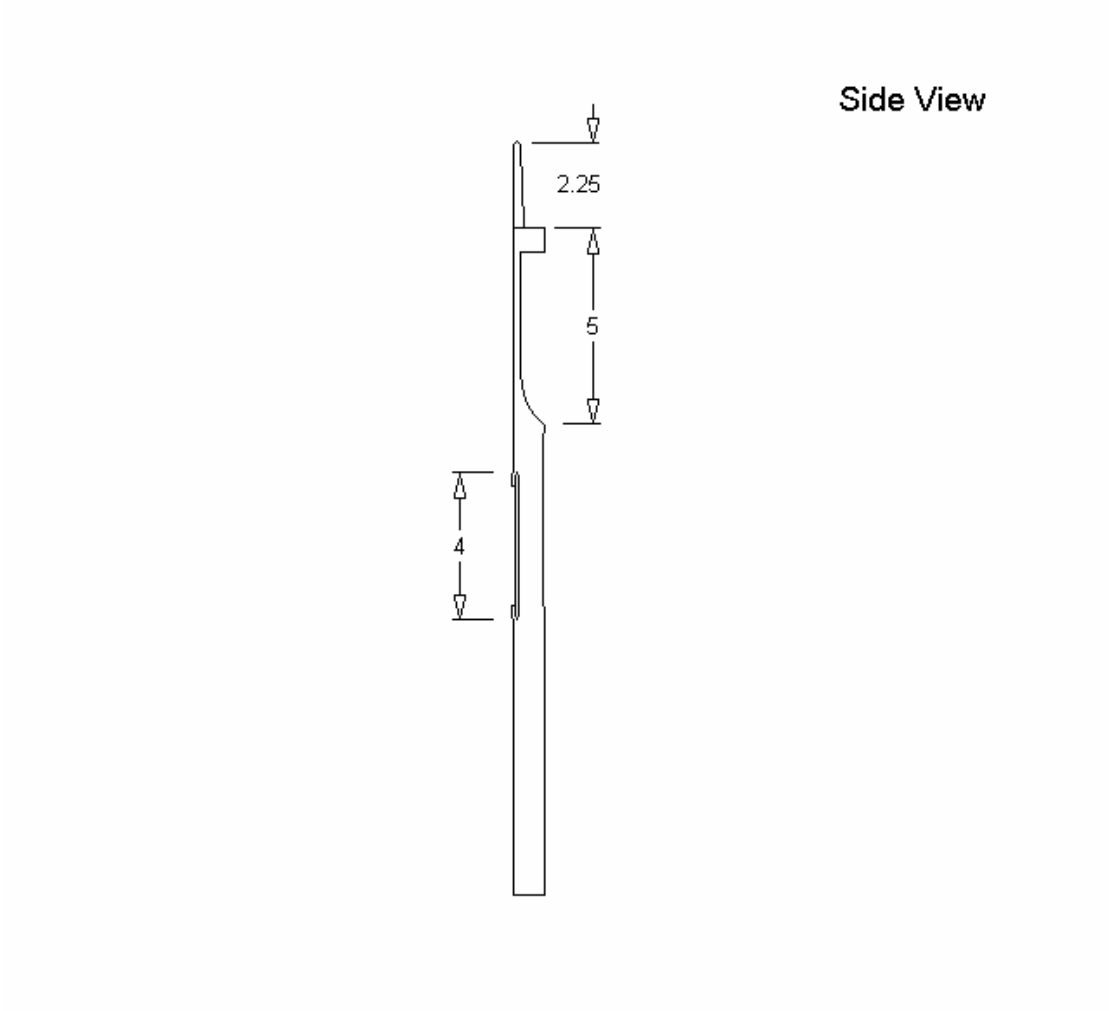
8.ตกแต่งแกะสลักลวดลายให้สวยงาม

ภาพโครงสร้างของคูคิน
ด้านหน้า

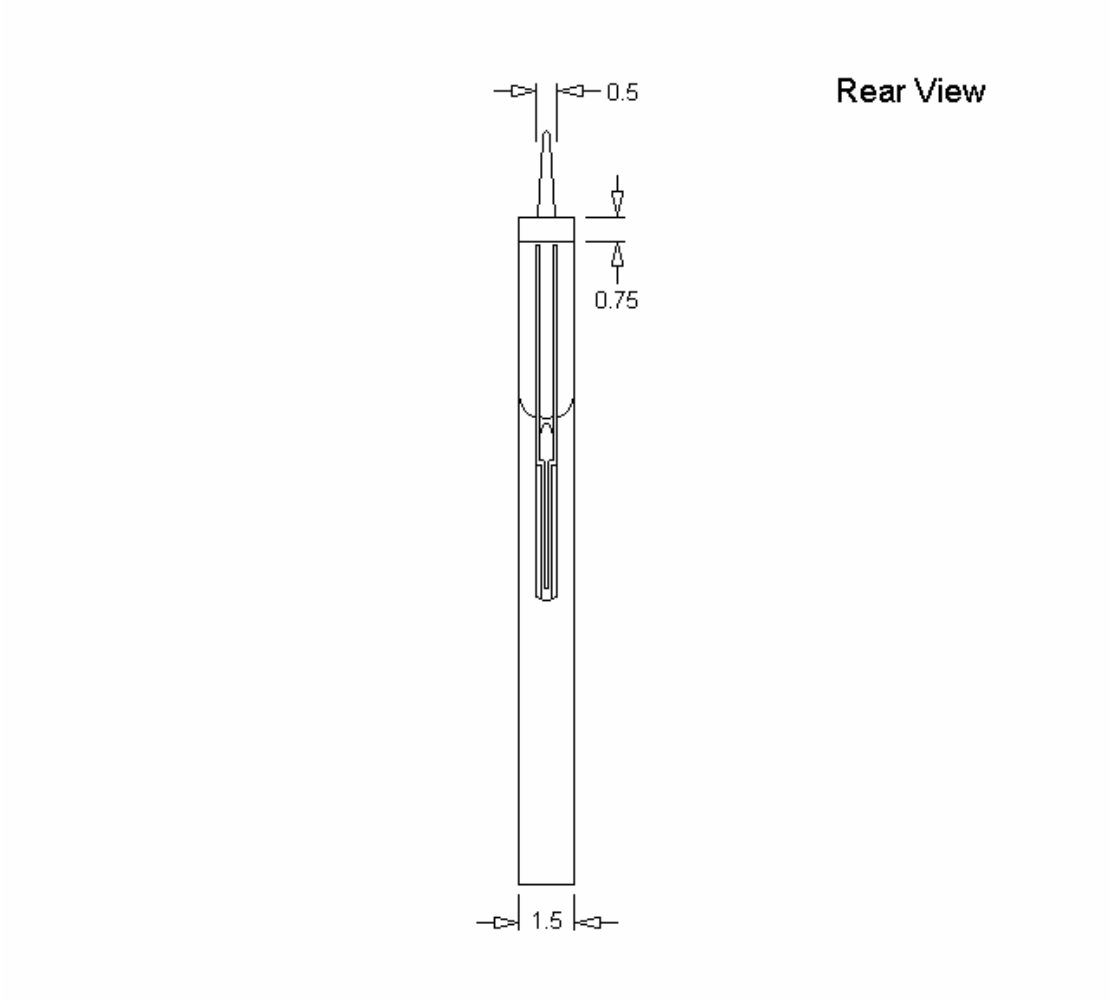
ภาพประกอบ 46 **คูคิน (ด้านหน้า)**

ด้านข้าง

ภาพประกอบ 47 **คูคิน (ด้านข้าง)**

ด้านหลัง

ภาพประกอบ 48 **คูคิน (ด้านหลัง)**

วิธีการบรรเลงคูคิน

นำคูคินมาคาบที่ปากในแนวนอนหันด้านที่มีความเรียบเสมอกันมากกว่าออกด้านนอก(ด้านที่มีลวดลายแกะสลัก) ใช้มือขวาจับคูคินให้แน่น แล้วใช้มือซ้ายดีดที่ปลายไม้ที่มีลักษณะแหลมที่ยื่นออกมาจากตัวคูคินทำให้เกิดเป็นจังหวะ ใช้สลับมือซ้ายหรือขวาก็ได้แล้วแต่ความถนัดของผู้บรรเลง สามารถบังคับเสียงได้จากการควบคุมช่องว่างที่อยู่ในปากและการควบคุมมือซ้ายในการดีดให้เป็นจังหวะตามที่เราต้องการ ลักษณะเสียงของคูคินจะสูงหรือต่ำมีมวลเสียงมากน้อยแค่ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นความกว้าง ความยาว ความหนา ของตัวไม้ไผ่ที่มาทำเป็นคูคิน ความยืดหยุ่นของเนื้อไม้และขนาดของช่องปากของผู้บรรเลงแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน รวมทั้งเทคนิคการดีดแผ่นไม้ที่เป็นตัวกำหนดจังหวะของคูคินด้วย

ภาพประกอบ 49 **วิธีการบรรเลงคูคินโดยชาวเขาเผ่าเย้า**

ภาพประกอบ 50 **ชาวเขาเผ่าเย้าที่มีอาชีพขายของที่ระลึกและประดิษฐ์คูคิน**

ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง และ เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นนามเรียกกันในภาคกลางของไทย พม่าเรียกว่า “กะยีน” คนไทยในรัฐฉานแห่งสหภาพพม่าและจังหวัดภาคเหนือของไทยเรียก “ยาง” ส่วนพวกที่อยู่ในภาคกลาง เช่น จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ บางทีเรียก “กะหร่าง”

กะเหรี่ยง ถูกจัดอยู่ในตระกูลธิเบต - พม่า (Tibeto Burman) นักประวัติศาสตร์บางท่านสันนิษฐานว่า เดิมอยู่ในดินแดนด้านตะวันออกของธิเบต แล้วเข้ามาตั้งอาณาจักรอยู่ในประเทศจีนเมื่อ ๗๓๓ ปี ก่อนพุทธกาลหรือประมาณ ๓๒๓๘ ปี ล่วงมาแล้ว ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติโจว ภายหลังถูกกษัตริย์ในราชวงศ์จิ๋นรุกรานเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗ พากันแตกพ่ายหนีลงมาอยู่ตามลำแม่น้ำแยงซี เกิดปะทะกับชนชาติไทย จึงถอยร่นลงมาอยู่ตามลำแม่น้ำโขงกับแม่น้ำสาละวินในเขตประเทศพม่า

เนื่องจากการอยู่ตามพื้นที่ราบมักถูกรบกวนอยู่เสมอ จึงพากันอพยพไปอยู่ตามป่าลึกและบนภูเขา เพราะเมื่อเกิดศึกสงครามจะได้พากันหลบหนีไปสะดวก ซึ่งเป็นการยากที่ชนเจ้าของประเทศจะเข้าไปเก็บภาษีอากร เกณฑ์ผู้คนเสบียงอาหาร หรือเข้าไปทำการปกครอง เพราะภูมิประเทศถิ่นที่อยู่ล้อมรอบไปด้วยป่าทึบและภูเขาสูง มีภัยอันตรายจากไข้ป่าและสัตว์ร้าย

นายชาร์ลส เคยส์ ได้รายงานใน พ.ศ. ๒๕๑๔ เกี่ยวกับผลการค้นคว้าเรื่องประวัติความเป็นมาของกะเหรี่ยงในประเทศไทยว่า จากประวัติศาสตร์ของประเทศพม่า มีหลักฐานแสดงว่ากะเหรี่ยงได้อาศัยอยู่ในบริเวณพรมแดนระหว่างไทยและพม่าเมื่อประมาณ ๖๐๐ -๗๐๐ ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ดี จำนวนกะเหรี่ยงในประเทศไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้นในตอนปลายของศตวรรษที่ ๑๘ ในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถิติที่ได้มาบางอันแสดงว่ากะเหรี่ยงอพยพจากพม่ามาอยู่ในประเทศไทย และชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ที่หุบเขาแม่ปิงเป็นกะเหรี่ยงโบราณกว่าพวกที่อยู่ลงมาทางใต้ โดยเฉพาะที่อำเภอแม่สะเรียงซึ่งเพิ่งจะมาอยู่ได้ประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ ปี ที่แล้วมานี้เอง การพูดจาของชาวกะเหรี่ยงในแถบตะวันตกของเชียงใหม่บ่งให้เราทราบว่าได้เข้ามาอยู่เกิน ๒๐๐ ปีมาแล้ว บางคนว่ามาจากริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน (Salween River) ในพม่า เมื่อรุ่นแรกอพยพมา รุ่นที่ ๒ ก็ตามมาอยู่กันตามหุบเขาแม่น้ำทางภาคเหนือของไทยเพื่อจะมาหาครอบครัว นอกจากนั้นยังมีพวกสมัครใจอพยพมาเอง หรือเป็นพวกเชลยศึกในสงครามเมื่อศตวรรษก่อน

ตามรายงานของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้อ้างถึงการสำรวจของคณะสำรวจสหประชาชาติเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๐๙ ปรากฏว่าในทางภาคเหนือมีประชากรชาวเขาอาศัยอยู่ทั้งสิ้น ๒๗๕,๒๔๙ คน ๔๘,๑๒๓ ครอบครัว และ ๒,๗๑๗ หมู่บ้าน ในจำนวนนี้มีเผ่ากะเหรี่ยงมากที่สุดคือ ๔๔.๘ เปอร์เซ็นต์และเผ่าอีก้อ มีน้อยที่สุดคือ ๒.๓ เปอร์เซ็นต์ ตามรายงานนี้จึงพอ

ประมาณประชากรเผ่ากะเหรี่ยงได้ว่ามี ๑๒๓,๓๘๐ คน ในภาคเหนือ ๑๔ จังหวัด

หน่วยควบคุมมาเลเรีย กระทรวงสาธารณสุข ได้เคยสำรวจประชากรกะเหรี่ยงในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน ตัวเลขประชากรที่สำรวจได้คือ ๙๓,๙๒๔ คน ซึ่งคิดเป็นประมาณ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ ของเผ่ากะเหรี่ยงทั้งหมด

การแบ่งเผ่ากะเหรี่ยง

ในทำเนียบหมู่บ้านชาวเขา ได้แบ่งเผ่ากะเหรี่ยงออกเป็น ๕ เผ่า และได้กำหนดชื่อเป็นทางการดังนี้

(๑) กะเหรี่ยงเผ่าสะกอ

(๒) กะเหรี่ยงเผ่าโปว์

(๓) กะเหรี่ยงเผ่าตองสู (พะโอ)

(๔) กะเหรี่ยงเผ่าบเว (คยา)

จากรายงานของกอร์ดอน ยัง กะเหรี่ยงเผ่าสะกอ และเผ่าโปว์ ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ตาก ลำปาง ลำพูน และเชียงราย ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ส่วนเผ่าบเว และตองสู นั้นเพิ่งอพยพเข้ามา ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานในด้านทิศตะวันตกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเพณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

ประเพณีและข้อห้ามของชาวกระเหรี่ยงต่างเผ่ากันส่วนมากมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีแตกต่างกันอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก ในที่นี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดของประเพณีและข้อห้ามของกะเหรี่ยงเผ่าสะกอ เผ่าโปว์ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย พอสังเขป ดังนี้

๑. กะเหรียงเผ่าสะกอ

เดิมก่อนที่กะเหรี่ยงสะกอจะหันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์นั้น พวกกะเหรี่ยงสะกอนับถือผี ถึงแม้ปัจจุบันก็ยังมีจำนวนมากนับถือผีหรือนับถือผีพร้อม ๆ กับศาสนาพุทะ ศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้ยังเชื่อถือโชคลางแบบไสยศาสตร์ มีการปักกระดูกไก่เสี่ยงทาย

ผีที่กะเหรี่ยงสะกอนับถือมีอยู่ ๒ อย่างคือ ผีบ้านกับผีเรือน ผีบ้านเป็นผีหรือเทพารักษ์รักษาหมู่บ้าน บางที่เรียกว่าเป็นผีเจ้าเมืองหรือผีเจ้าที่ ผีเรือนเป็นผีหรือเจ้าประจำ บ้านเรือน คือเมื่อบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ถึงแก่กรรมไปแล้วดวงวิญญาณยังคงเวียนว่ายไปมาภายในบ้านเรือนและหมู่บ้านด้วยความเป็นห่วงใยบุตรหลานเหลนผู้สืบตระกูลของตน และจะคอยปกป้องรักษา กะเหรี่ยงสะกอมีการเลี้ยงผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษ อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง ถ้าหากมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นภายในครอบครัวจะให้หมอผีปักกระดูกไก่หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู

การปักกระดูกไก่เสี่ยงทายข้าวสาร หักไม้ตอกหรือแกว่งผ้าเพื่อไต่ถามหรือเสี่ยงทายถือเอาเป็นหลักเกณฑ์แน่นอนไม่ค่อยได้ บางคนเชื่อว่าเมื่อเอากระดูกไก่มาขูดดูและพบรูที่กระดูกไก่แล้ว ถ้ากระดูกไก่ทะแยงไปทางปลายนิ้วมือก็จะได้ตามที่ขอไว้ เช่นเมื่อจะไปล่าสัตว์

ปักกระดูกไก่ไต่ถามว่าการไปล่าสัตว์ครั้งนี้จะพบสัตว์หรือได้เนื้อสัตว์มารับประทานหรือไม่เมื่อขูดกระดูกไก่แล้วเอาไม้เล็กๆ แทงรูดูถ้ากระดูกไก่นั้นมีรอยทะแยงไปทางนิ้วมือก็ถือว่าการไปล่าสัตว์ครั้งนี้ต้องได้ผลดีแน่นอน บางทีได้สัตว์มาตามความต้องการ บางทีไม่ได้เลยก็มี ถ้ารูกระดูกไก่แจ้งไว้แต่แรกว่าไม่ได้สัตว์ พวกกะเหรี่ยงสะกอจะงดไม่ไปล่าสัตว์ในวันนั้น แต่จะพยายามปักกระดูกไก่ในวันอื่นต่อไปจนกว่าจะแจ้งว่าได้ผลดี

การถามด้วยวิธีหยิบข้าวสารโปรยนับเมล็ดนั้น ถือกันว่าถ้าได้จำนวนคู่เสมอเป็นโชคดี ส่วนการหักไม้ตอก ถือเลขคู่เหมือนอย่างการหยิบเมล็ดข้าวสารมานับ วิธีแกว่งผ้า ผู้ถือจักผ้าไว้เฉย ๆ เมื่ออธิษฐานเสร็จปล่อยให้มันแกว่งไปเองตามแรงลมพัดหรือแรงอำนาจของผี ถ้าแกว่งแรงถือว่าดีนัก แต่ในชั้นแรกผู้ถือต้องช่วยแกว่งผ้านำเป็นทางก่อนเล็กน้อย

พิธีเลี้ยงผีเรือน มีพิธีรีตองมาก บรรดาลูกหลานผู้ใดไม่มานอนค้างภานในบ้านเรือนซึ่งประกอบพิธีเลี้ยงผีเรือนไม่ได้ ทุกคนต้องมานอนค้างเป็นประจำอย่างน้อย ๑ คืนและระหว่างประกอบพิธีไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่จะพูดมากหรือพูดพร่ำเพรื่อไม่ได้ มิฉะนั้นจะต้องเลิกพิธีลงกลางคัน แล้วทำพิธีเลี้ยงผีเรือนใหม่ในเดือนต่อไป

เวลาจะเริ่มเซ่นหรือเลี้ยงผีเรือน สมาชิกภายในครอบครัวรับประทานอาหารนั้นก่อนผีทุกคน นั่งเป็นวงกลมรอรับประทาน แต่ธรรมเนียมมีอยู่ว่าแม่บ้านรับประทานก่อนด้วยข้าว ๑ ก้อน กับเนื้อไก่และน้ำ เนื้อไก่นี้ต้มด้วยน้ำเปล่าๆ ไม่ใส่เกลือพริกหรือเครื่องปรุงใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อแม่บ้านรับประทานแล้วถัดไปเป็นหน้าที่ของพ่อบ้านรับประทานเลียนแบบอย่างแม่บ้าน คือรับประทานได้เพียงคำเดียวพร้อมเนื้อไก่และน้ำ คนถัดไปได้แก่บุตรคนหัวปีตามลำดับกันไปจนถึงบุตรคนสุดท้อง ถ้ามีหลานก็สืบต่ออันดับการรับประทาน จนถึงคนเล็กที่สุด ถ้าผู้ใดรับประทาน ๒ คำถือว่าไม่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนเป็นอันว่าต้องเลี้ยงผีเรือนใหม่

เมื่อครบถ้วนทุกคนแล้ว พ่อบ้านหยิบข้าวสุกก้อนหนึ่งวางบนพื้นพร้อมกับเนื้อไก่ต้มกับน้ำแกงโดยวางไว้รวม ณ ที่แห่งเดียวกัน อธิษฐานเชื้อเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษของตนลงมารับเอาอาหารเครื่องเซ่นนี้ และขอร้องผีเรือนให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลของตนตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบแต่ความสุขสบาย มีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น

ผีประจำไร่หรือผีนา จะมีการทำร้านเลี้ยงผีไร่หรือผีนาก่อนทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ภายหลังเมื่อเก็บเกี่ยวได้ผลก็มีเลี้ยงอีกครั้งหนึ่งด้วยการฆ่าไก่เป็นเครื่องเซ่นบูชา อย่างเดียวกันกับชาวนาตามชนบทนอกเมืองในภาคเหนือเลี้ยงผีเหมืองฝาย

นอกจากนี้ยังมีผีป่า ถือว่าเป็นผีร้าย คอยทำร้ายผู้คนมากกว่าจะคอยคุ้มครองป้องกันภัยให้ กะเหรี่ยงสะกอมีความกลัวมากกว่าความนับถือ ผีป่าแบ่งออกเป็น ๒ พวก คือผีป่าบก กับผีป่าน้ำ แต่ผีป่าบกนั้นรวมความไปถึงผีป่าผีภูเขา ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้าเมือง ผีเจ้าที่ ผีหลวงและผีฟ้า

ผีป่าน้ำ ได้แก่บรรดาผีซึ่งสิงสถิตอยู่ตามลำห้วย ลำธาร บึง หนองน้ำ เมื่อเวลาพวกกะเหรี่ยงสะกอไปหาปลา ปู หรือล่าสัตว์ เดินป่ากลับมาถึงบ้านของตนเกิดมีอาการเจ็บป่วยขึ้นจะทำพิธีปักกระดูกไก่ไต่ถามดูว่า ไปถูกผีที่ไหนทำร้ายเอา เมื่อกระดูกไก่แจ้งตรงกับตำราว่าไป

ถูกผีประเภทนั้น ประเภทนี้ ก็จะตามไปเลี้ยงตรงที่นั้น บางคราวอาการป่วยก็ทุเลาหายได้เหมือนกัน แต่มักไม่หายเสมอไป ถ้าไม่หายก็ปักกระดูกไก่ไต่ถามอีกว่าถูกผีป่าหรือผีน้ำทำร้ายเอา เมื่อกระดูกไก่บอกอย่างไรก็ไปเลี้ยงผีตรงที่นั้นอีก และต้องถามอีกว่า เป็นผีกินไก่ กินหมู กินเป็ดคู่หรือเป็ดเดี่ยว

เวลาเลี้ยงไม่ต้องให้คนป่วยไปด้วย เพียงพ่อบ้านหรือหมอผีไปกล่าวขอขมาพร้อมกับเครื่องเซ่นสังเวย แล้วพูดว่าตามที่ผู้ป่วยได้ล่วงเกินต่อท่านจนท่านโกรธเคืองทำให้ผู้ป่วยต้องเจ็บไข้ในเวลานี้นั้น พวกเขาได้นำเครื่องเซ่นมีไก่ ๑ คู่ มาถวายเพื่อลุแก่โทษ ขอได้บันดาลให้ผู้ป่วยได้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วย

อาหารสำหรับเซ่น หรือเลี้ยงผีน้ำหรือผีป่าให้เพียงส่วนต่าง ๆ ของสัตว์อย่างละเล็กละน้อย เช่น ปลายเท้าไก่ ปลายปีกไก่ หัวใจ ตับ ไส้ ห่อไว้ต่างหาก โดยต้มรวมกันในหม้อแกง เมื่อสุกดีแล้วให้นำเอาข้าวสุกพร้อมกับส่วนต่าง ๆ ของไก่หรือสัตว์อื่นดังกล่าว ไปวางบนร้านสังเวยที่ทำเตรียมไว้ ซึ่งมีรูปร่างลักษณะคล้ายเรือนผีหรือศาลเจ้า พร้อมกับกล่าวถ้อยคำขอขมา

เสร็จพิธีเลี้ยง กลับมาถึงบ้านก็นำเอาเนื้อไก่ซึ่งเหลือจากป่าพร้อมกับเส้นด้ายมัดมือหย่อนเส้นด้ายลงบนถ้วยชามหรือสำรับอาหารนั้น แล้วให้ผู้อาวุโสในบรรดาผู้เดินทางไปทำพิธีเลี้ยงผีในคณะ ๓ คนนั้น เป็นผู้เรียกขวัญผู้ป่วยจากป่าจากห้วยหนองกลับคืนมาสู่บ้านเรือนและตัวคนป่วย โดยกล่าวคำเรียกขวัญทำนายว่า เวลานี้พวกเราได้ไปขอขวัญของเจ้ากลับคืนมาแล้ว โดยได้เอาไก่หรือหมูไปซื้อคืนขวัญมา ขอให้ขวัญทั้ง ๆ ๗ อย่างจงมากินเนื้อไก่หรือเนื้อหมูยังสำรับอาหารนี้ แล้วมัดข้อมือคนป่วยด้วยเส้นด้ายเป็นอันเสร็จพิธี

หมอผี หรือผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผีนี้ พวกกะเรี่ยงสะกอจะคัดเลือกจากผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์ทางร่ายเวทย์มนต์คาถา บางคนคงกระพันชาตรีชนิดฟันไม่เข้ายิงไม่ออก รู้จักวิธีเสี่ยงทาหาฤกษ์ยามกับยังเป็นหมอรักษาคนป่วยด้วยรากไม้สมุนไพร เวทย์มนต์คาถาอีกด้วย เขาจะต้องเป็นตัวแทนของผีในขณะเดียวกันเป็นตัวแทนของชาวกะเหรี่ยงสะกอด้วย

การเลี้ยงผี มีหลายอย่างและต่างวาระกัน เช่น ๑. เลี้ยงผีเพื่อฉลองโชคชัย ๒. เลี้ยงผีเพื่อเป็นการขอขมาลุแก่โทษต่อเจ้าบ้านเจ้าเมืองซึ่งเป็นผีป่า ผีหลวง ผีฟ้า ๓. เลี้ยงผีเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ

การเลี้ยงผีเพื่อฉลองโชคชัย ได้แก่เวลาย้ายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ในที่ตำบลใหม่ หลังจากปลูกสร้างบ้านเรือนเสร็จแล้ว พวกกะเหรี่ยงสะกอต่างทำขนม มีข้าวปุก ข้าวเหนียวห่อใบตองต้มฆ่าโค กระบือ หมู ต้มสุราเลี้ยงกัน แต่การเลี้ยงกันนั้น แต่ละครอบครัวจัดทำกันเอง แล้วชักชวนเพื่อนบ้านทุกหลังคาเรือนไปกินเลี้ยง สุราเป็นเครื่องดื่มอันสำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้ จนมีผู้กล่าวกันติดปากว่า “กะเหรี่ยงถือขวดสุรามาพร้อมกับการเกิดด้วย” หรือ “ผู้ใดไม่ดื่มสุราหาใช่ชาวกะเหรี่ยงไม่”

ผู้ได้รับเชิญไปกินเลี้ยงที่บ้าน จะร้องเพลงอวยพรแก่เจ้าของบ้านผู้เชื้อเชิญ ถือกันว่าเป็นสิ่งสำคัญขาดไม่ได้ ดังนี้ชนชาติกะเหรี่ยงจึงเป็นนักร้องเพลงเก่งในเชิงกลอนมาตั้งแต่เล็ก ๆ

และมักชุมนุมร้องเพลงอวยพรให้แก่กันในตอนสิ้นปีเป็นประจำครั้งหนึ่ง กับในเดือนสิงหาคมอีกครั้งหนึ่งทุก ๆ ปี

การเลี้ยงผีเพื่อขอขมาลาโทษ เป็นการเลี้ยงผีเพื่อขอขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมืองอันได้แก่ผีฟ้า ผีหลวง ผีภูเขา ผีป่า ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้กระทำขึ้นเมื่อชาวบ้านไม่ว่างหนุ่มสาวพ่อบ้านแม่เรือนได้ล่วงประเวณีกันผิดจากขนบธรรมเนียมประพณีนิยม เขาถือว่าเป็นการผิดผีบ้านผีเมือง ถ้าไม่กระทำพิธีเลี้ยงผีแล้ว ก็จะประสบเหตุอาเพทภัยอันตรายนานาประการตลอดจนเกิดการข้าวยากหมากแพง ขาดแคลนข้าวปลาอาหาร และจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บระบาด เนื่องจากการผิดจารีตประเพณี พวกกะเหรี่ยงสะกอกลัวเรื่องนี้กันมาก ผู้กระทำผิดรู้สึกไม่สบาย จิตใจไม่ปกติ จึงขอร้องให้หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผีทำพิธีเลี้ยงผี เพื่อเป็นการลบล้างความผิดของคนที่ได้กระทำไปนั้น

พิธีเช่นนี้ ไม่มีกำหนดเวลาว่าจะเริ่มกันในวันใด เดือนใด สุดแล้วแต่ว่ามีเหตุเกิดขึ้นเมื่อใดต้องจัดการเลี้ยงผีเพื่อขอขมาโดยเร็วที่สุด ตามธรรมดาต้องไปเลี้ยงผี ณ สถานที่ซึ่งได้กระทำผิด พิธีนี้รวมถึงความผิดอย่างอื่นเช่น ไปปัสสาวะ อุจจาระ ไว้ตรงที่ผีสิงสถิตย์อยู่ หรือไปด่าว่าด้วยถ้อยคำอันไม่เป็นมงคล ถ้าเป็นความผิดมหันต์ซึ่งคนทั้งหมู่บ้านต้องตกเป็นเจ้าภาพในการเลี้ยงผีด้วย เขาจะมีเสาหลักปักลงกลางลาน ๔ เสา และทำร้านไม้ไผ่ขึ้นเพื่อวางอาหารต่าง ๆ ที่จะนำไปเซ่นเลี้ยงผีไว้ มีการฆ่า กระบือ ต้มสุรา ตีฆ้อง กลอง ฟ้อนรำ ถวายให้ผีบ้านผีเมืองชม

การเลี้ยงผีเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าผู้เจ็บป่วยเกิดจากผีโกรธเคืองทำร้ายเอา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นหน้าที่ของหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผี ต้องไปทำการรักษาโดยวิธีปักกระดูกไก่ คือ เอาไก่มาฆ่าแล้วเอากระดูกขาไก่ ๒ อัน หมอผีเอาคมมีดขูดกลางกระดูกให้สะอาดหาดูรูแถวข้าง ๆ กระดูกไก่นั้น แล้วหาเศษไม้เล็ก ๆ แทงเข้ ไปในรูพร้อมทั้ง
ตั้งสัตย์อธิษฐานต่อบรรดาผีทั้งหลาย

เสร็จแล้วหมอผีตรวจดู ถ้ากระดูกไก่ทั้งสองมีรูตรงกันและไม้ที่แทงปักไว้มีไม้ตั้งตรง ๙๐ องศา แปลว่าไม่ดี คือร้ายมาก แต่ถ้าไม้ปักเฉลียงราว ๔๕ องศา ถือว่าดี พอที่จะปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ ฉะนั้น ผู้ป่วยจะต้องเลี้ยงผีด้วย ไก่ หมู หรือ โค กระบือ ตามแต่หมอผีจะแจ้งให้ทราบ

ถ้าเป็นโรคระบาด ผู้คนเจ็บป่วยกันมาก หรือมีเหตุอาเพทผิดปกติธรรมดา ผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผีหรือหมอผีจะทำการบนบานศาลกล่าว ขอให้ผีช่วยขจัดภัยอันตรายและคุ้มครองป้องกันภัยให้แก่ชาวบ้าน ถ้าป่วยเพียงคนสองคนและมีฐานะยากจน สัตว์ที่จะนำมาฆ่าเซ่นผีมักเป็นไก่และหมู ส่วนพวกโค กระบือ นั้นโดยมากเป็นการเลี้ยงร่วมกัน โดยเรี่ยไรเงินกันออกทุกครัวเรือนแล้วไปหาซื้อจากชาวไทยหรือซื้อขายกันในพวกกะเหรี่ยงด้วยกัน ในกรณีเช่นนี้ต้องเลี้ยงผีตามหัวหมู่บ้านและท้ายหมู่บ้านด้วย

ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ ชาวกะเหรี่ยงสะกอถือเป็นงานสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง บ้านเรือนใดไม่ทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ ถือว่าผู้อยู่ไม่มีความสุข ฉะนั้นพอถึงฤกษ์งามยามดีจะขึ้นบ้าน

ใหม่ ก็จัดเตรียมต้มสุรา หุงข้าว ฆ่าหมู ไก่ ทำอาหารเลี้ยงกัน นอกจากนี้ยังมีข้าวต้มมัด ข้าวปุก หรือข้าวเหนียวตำคลุกงา แขกที่ได้รับเชิญจะร้องเพลงอวยพรให้แก่เจ้าของบ้าน

ประเพณีงานกินข้าวใหม่ เริ่มเมื่อได้ข้าวจากไร่หรือจากท้องนามาแล้ว จะนำมาทำพิธีเลี้ยงกันในระหว่างเพื่อนบ้าน โดยต้องฆ่าไก่ หมู เป็นอาหารอย่างเดียวกับการเลี้ยงขึ้นบ้านใหม่ พวกที่นับถือศาสนาพุทธและมีวัดอยู่ในหมู่บ้าน ก็นำอาหารมาหรือบางทีก็ถวายเงินกับพระที่วัด

ประเพณีการขึ้นปีใหม่ ประเพณีการขึ้นปีใหม่ของกะเหรี่ยงสะกอ เริ่มก่อนจะลงมือทำไร่ ทำนา หมอผีเป็นผู้หาฤกษ์งามยามดี แล้วนัดแนะให้ชาวบ้านเตรียมอาหารสุราเพื่อทำพิธี มีการฆ่าไก่ หมู บางแห่งจะรวมเงินกันซื้อกระบือมาฆ่า เมื่อเตรียมกันไว้แล้ว บังเอิญในเดือนนั้นมีเหตุการณ์ผิดปกติ ปรากฏว่ามีเสือเข้ามากินไก่ หมู หรือกระบือ สัตว์เลี้ยงของเขา หรืออีเห็น หรือเสือปลาเข้ามากินไก่ก็ตามถือว่าการเตรียมครั้งนี้ไม่ดี จึงต้องเตรียมสุราอาหารกันใหม่ในเดือนถัดไป

เมื่อถึงกำหนดงานขึ้นปีใหม่ ก็จะลงมือทำพิธีมัดเส้นด้ายที่ข้อมือฆ่าสัตว์ต่าง ๆ ที่เตรียมไว้นั้นนำมาต้มแกง โดยให้หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีเลี้ยงผีนำเส้นด้ายมาทำพิธีผูกข้อมือของตนและผู้อยู่ภายในครอบครัวของตนทุกคนก่อน ถัดจากนั้นเป็นครอบครัวอื่นตามลำดับกันไปจนครบถ้วน

เมื่อทำพิธีผูกข้อมือเสร็จทุกครอบครัวแล้ว หัวหน้าแต่ละครอบครัวจะนำสุราขวดหนึ่งมามอบให้แก่หมอผี สุราขวดนี้ต้องเป็นสุราขวดแรกที่กลั่นมาจากหม้อต้มสุรา เขาเรียกว่า “หัวเหล้า” การรินสุราเป็นหน้าที่ของบุตรหลาน ซึ่งเป็นสมาชิกของหมอผี

สุราแก้วแรก ต้องรินส่งให้หมอผี หมอผียกแก้วนั้นขึ้นเสมอศีรษะแล้วอธิษฐาน เชื้อเชิญบรรดาผีทั้งหลายให้ลงมาดื่มสุราแก้วนั้นโดยพร้อมกัน และขอร้องวิงวอนให้ช่วยดูแลคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงและขอให้พืชผลที่จะทำการเพาะปลูกต่อไปเจริญงอกงาม ได้ผลอุดมสมบูรณ์พูนสุข

หมอผี จะรินสุราของแต่ละครอบครัวนั้นลงบนพื้นประมาณสิบกว่าหยดสำหรับให้ผี ทั้งปวงดื่มเสร็จแล้วหมอผีจะต้องจิบดื่มก่อนคนอื่นนิดหนึ่งจึงยื่นให้จิบดื่มจนครบถ้วนทุกคน ถือว่าสุราแก้วนี้ดื่มร่วมกับผี เมื่อหมดสุราแก้วแรกแล้วก็รินให้หมอผีดื่มแก้วอื่น ๆ ต่อจากนั้นต้องยื่นให้ผู้อาวุโสกว่าตามลำดับจนถึงเด็กที่นั่งร่วมวงด้วย

การดื่มสุราทุกแก้ว มีการรับใช้หรือบริการถึงปากถึงมือผู้ดื่มเพื่อความสนิทสนมเป็นกันเอง แสดงถึงความไม่ถือตัวของผู้ใหญ่ แต่เด็กจะให้ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสกว่าช่วยดื่มไม่ได้ ถือว่าโชคลาภหรือความดีที่เด็กจะได้รับนั้นจะเสียไป ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นนักดื่มอย่างหาตัวจับยากและสุราขวดแรกนั้นมีดีกรีแรงขนาดเอาไม้ขีดไฟจุดลุกเป็นเปลวไฟได้ เพราะมีแอลกอฮอล์ผสมอยู่มาก

เสร็จพิธี ณ บ้านหมอผีแล้ว ตัวหมอผีเองยังต้องตระเวนขึ้นไปทำพิธีถึงบนบ้านของหมู่บ้านนั้นทุกหลังคาเรือน โดยทำพิธีเช่นเดิมอีก เพื่อความครึกครื้นสนุกสนานให้สมกับเป็นพิธี

ขึ้นปีใหม่ ต่างจะร่วมร้องเพลงตามทำนองของเขาโดยแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งจะเป็นตัวแทนของหมู่บ้านและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของผี ดังทำนองเพลงดังนี้

ชาวบ้าน : ในปีนี้การทำมาหากินของพวกเรา จะได้ผลดี อยู่ดีกินดีไหมหนอ? เจ้าผีจะเสด็จลงมาช่วยพวกเราหรือเปล่าหนอ

ผี : เราทั้งหลาย ได้รับการเลี้ยงดูจากเจ้าเป็นอย่างดีแล้ว เราจะไม่ลืมสูเจ้าอย่างแน่นอน ดังที่เราบอกไว้แล้วที่กระดูกไก่และดีหมูว่า เราจะมาช่วยเหลือสูเจ้าอย่างเต็มที่

ประเพณีการเกี้ยวสาว ตามปกติหนุ่มสาวมักจะมีการพบปะสนทนากันในเวลากลางคืนเป็นส่วนมาก เพราะเวลาอื่นมุ่งแต่ประกอบอาชีพ ภายหลังรับประทานอาหารค่ำเสร็จแล้ว ชายหนุ่มจะแต่งกายแบบเดิมของตน คือโพกผ้าสีชมพูผัดหน้าทาแป้ง ลงจากบ้านของตนไปโดยมีพิณ ชาวเหนือเรียกว่า “ซึง” หรือซออู้ ดีด สี ไปด้วยระหว่างเดินทาง บางทีมีการร้องเพลง

เมื่อถึงบ้านหญิงสาว ชายหนุ่มจะขึ้นไปสนทนาด้วย ขณะที่ยังไม่ดึกนัก บิดามารดาหญิงสาวจะสนทนากับชายหนุ่ม รอให้บุตรสาวหรือหลานสาวของตนแต่งตัวเสร็จเสียก่อน ถ้าเวลาดึกบิดามารดาหญิงสาวจะเข้านอน ปล่อยให้บุตรสาวหลานสาวของตนสนทนาเกี้ยวพาราสีกันตามลำพัง

การแต่งกายของหญิงสาว นับว่าปราณีตบรรจงกว่าเวลาทำงานตอนกกลางวัน คือสวมชุดขาวทรงกระสอบอันเป็นเครื่องหมายของสาวพรหมจารีย์ ผัดหน้าทาแป้งขวานวล มีสร้อยลูกเดือยหิน ลูกปัดคล้องคอ สวมกำไลแขนโลหะเงินมาน้อยตามฐานะ ถ้าชายหนุ่มยังไม่มีบ้านของตน ก็เอาเครื่องปั่นฝ้ายมานั่งปั่นเพื่อรอคอยชายหนุ่ม การสนทนาเมื่อบิดามารดาอยู่ด้วยเป็นเรื่องการทำมาหากินธรรมดา ส่วนเรื่องรักใคร่เกี้ยวพาราสีกันนั้น เริ่มเมื่อผู้ปกครองหลบเข้านอนแล้ว และจะสนทนากันเพียงเบา ๆ

สถานที่สนทนา คือบนบ้านของหญิงสาว อาจจะเป็นนอกห้องหรือในห้องส่วนมากเป็นในห้องนอนของหญิงสาวนั่นเอง เพราะในห้องนอนมีเตาไฟให้ความสว่าง ตามปกติกะเหรี่ยงสะกอไม่มีตะเกียงจุดไฟใช้กัน แต่มีเตาไฟอยู่กลางห้องนอนแห่งเดียว เตาไฟนี้ใช้เป็นที่หุงต้มอาหารและใช้ในการอื่นๆ อีกด้วย หนุ่มสาวจะสนทนากันอยู่ข้าง ๆ เตาไฟ ถ้าบิดามารดาเข้านอนแล้วก็จะนอนไม่ไกลจากเตาไฟเท่าไรนัก

ถ้อยคำเกี้ยวพาราสี มักใช้คำกลอนกล่าวประกอบเป็นคำปริศนาโต้ตอบกันหนุ่มสาวยังมีโอกาสที่จะพบกันอีก คือเวลาไปร้องเพลงในพิธีงานศพ พวกกะเหรี่ยงสะกอถือว่า การตายเป็นสิ่งสำคัญกว่าการเกิด เมื่อมีผู้ตายเกิดขึ้นมักจะเก็บศพผู้ตายไว้หลายคืน ผู้มีฐานะดีก็เก็บศพไว้นาน ในเวลากลางคืนพวกหนุ่มสาวจะเดินรอบ ๆ ศพและกอดคอกันร้องเพลงอวยพรให้ผู้ตายไปสู่ที่ชอบ อันเป็นโอกาสอันดีสำหรับหนุ่มสาวถ่ายทอดความรักความสนิทสนมซึ่งกันและกัน

สถานที่ได้เสียของหนุ่มสาว บางทีเป็นบนบ้านของหญิงสาวนั่นเอง คือเมื่อสนทนากันดึก ๆ คนอื่นพากันหลับนอนหมดแล้ว อาจมีการได้เสียกันก็ได้ถ้าหญิงสาวตกลงปลงใจด้วย บางทีก็

ได้เสียกันตามไร่ตามสวนหรือในป่า การได้เสียทำนองนี้ถ้าเป็นหนุ่มสาวแล้วจะต้องแต่งงานกัน ถ้าไม่ใช่หนุ่มสาวก็จะถูกปรับไหมตามธรรมเนียมเมื่อผู้ใหญ่ทราบเรื่องเข้า โดยเสียเงินค่าปรับ ๗๕ บาท หมู ๑ ตัว กระบือ ๑ ตัว การได้เสียกันแบบนี้เรียกว่า"ผิดผี" ไม่มีการแต่งงาน

ถ้าหนุ่มสาวรักใคร่กันจริง แต่ว่าเกิดได้เสียกันก่อนเข้าพิธีแต่งงาน เมื่อผู้ปกครองทราบเรื่องเข้า ก็ใหม่มีการขอขมาต่อผีเจ้าที่ซึ่งเป็นผีบ้านไม่ใช้ผีเรือน และให้มีการขอขมาต่อผู้เฒ่ารวมทั้งหัวหน้าหมู่บ้านและหมอผีด้วย การขอขมานี้ต้องทำก่อนการแต่งงาน ๑ วัน

ประเพณีการแต่งงาน คู่หนุ่มสาวซึ่งมีการได้เสียกันก่อนนั้น ในพิธีการแต่งงานจะไม่มีงานสนุกสนานรื่นเริงกันมากนัก แต่จะทำกันพอเป็นพิธีเท่านั้น และในงานพิธีเช่นนี้บรรดาหนุ่มสาวซึ่งบริสุทธ์จะไม่ยอมไปร่วมในพิธีด้วย เพราะเกรงว่าจะเอาอย่างไม่ดีมาใช้ติดต่อกัน และถือว่าเป็นการผิดขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม

สำหรับคู่หนุ่มสาวที่เกิดความรักและตกลงปลงใจจะร่วมหัวจมท้ายเป็นคู่สามีภรรยากันโดยมิได้ล่วงเกินได้เสียกันก่อนการแต่งงานนั้น ฝ่ายชายหนุ่มจะแจ้งแก่ผู้ปกครองของของตนให้ทราบ แล้วให้คนเฒ่าคนแก่อย่างน้อย ๒ คน ไปสู่ขอหญิงสาวที่ตนรักต่อบิดา มารดา ฝ่ายหญิงสาวที่ตนรักต่อบิดามารดาฝ่ายหญิง ขั้นแรกเป็นการทาบทามส่วนตัว เพื่อถามความตกลงปลงใจของฝ่ายหญิงและบิดามารดาผู้ปกครองของหญิงสาวเสียก่อน หลังจากตกลงกันแน่นอนแล้ว หากฝ่ายหญิงยากจนยังไม่ได้เตรียมพร้อมที่จะแต่งงาน ฝ่ายชายจะเอาเงินหรือของบางอย่างสำหรับใช้ในพิธีแต่งงาน เช่น เสื้อผ้าของผู้ชาย เอาไปไว้ที่บ้านหญิงสาวที่จะแต่งงานด้วย เพราะในวันพิธีแต่งงาน เช่น เสื้อผ้าของผู้ชาย เอาไปไว้ที่บ้านหญิงสาวที่จะแต่งงานด้วย เพราะในวันพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาวนั้น เจ้าสาวต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่าๆขาดวิ่นของเจ้าบ่าวด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่

แต่ถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้มีฐานะดี จะไม่ยอมรับเอาสิ่งของเสื้อผ้าจากฝ่ายชายเพราะถือว่าเป็นการเสียเกียรติของตน เพราะตามธรรมดาเมื่อบุตรหลานเติบโตเป็นสาวแล้ว ต้องเลี้ยงหมูและเย็บเสื้อผ้าเตรียมไว้ให้ผู้ที่จะมาเป็นเขย ๑ ชุด เสมอ

การสู่ขอครั้งถัดมานั้น ฝ่ายชายส่งคนไป ๓ คน คือ ผู้อาวุโสเป็นชาย ๒ คน กับชายหนุ่มโสด ๑ คน ชายหนุ่มผู้นี้จะเป็นผู้ใดก็ได้แต่จะต้องไม่เป็นพี่น้องท้องเดียวกับเจ้าบ่าวพากันไปยังบ้านเจ้าสาวเพื่อนัดหมายกำหนดการแต่งงาน เป็นทำนองการหมั้นของประเพณีไทย แต่ของกะเหรี่ยงสะกอจะไม่มีสินสอดทองหมั้นแต่ประการใดเลย

การไปสู่ขอครั้งที่สอง ที่ต้องเอาชายหนุ่มคนหนึ่งไปด้วยเพื่อเป็นตัวประกันในการแต่งงานเมื่อเจ้าบ่าวตัวจริงบิดพริ้วหรือขัดข้องย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ชายหนุ่มผู้นี้จะต้องแต่งงานแทนตัวเจ้าบ่าว การสู่ขอไปในเวลากลางคืน เมื่อขึ้นบันไดนั่งบนบ้านแล้ว ฝ่ายผู้ปกครองของเจ้าสาวจะทักถามว่า “มาหาด้วยกิจธุระไร”? เฒ่าแก่ฝ่ายชายจะตอบว่า ”การมาหาครั้งนี้ก็เพื่อจะขอพันธุ์ผลหมากรากไม่ที่บ้านนี้ บ้านนี้จะให้หรือไม่”? ฝ่ายเจ้าสาวจะตอบว่า”มีพันธุ์ไม้เหมือนกัน แต่จะดีหรือไม่ก็ยังไม่ทราบ เกรงแต่ว่าจะเน่าหรือเสียเท่านั้น” ซึ่งเป็นถ้อยคำถ่อมตัวของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะตอบว่า “จะดีหรือไม่นั้นไม่สำคัญขอให้ได้ก็แล้วกัน” ฝ่ายหญิง

จะพูดว่า “ถ้าปรารถนาจริงๆ แล้วก็ยินดีที่จะให้ทุกเมื่อ” การเจรจาสู่ขอด้วยข้อความทำนองนี้เป็นหน้าที่ของเฒ่าแก่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

เมื่อมีผู้ชายมาเจรจาสู่ขอ และฝ่ายหญิงมีความเต็มใจรับการสู่ขอนั้นแล้ว ก็จะจัดการฆ่าไก่อย่างน้อย ๒ ตัว เพื่อต้มหรือแกงเลี้ยงพวกมาสู่ขอพร้อมกับสุรา ๒ ขวด เพื่อเป็นการสาบานว่าถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาก็ให้รับเคราะห์กรรมแทนไก่ที่ถูกฆ่าไปนั้น แสดงว่าจะไม่มีการกลับสัตย์หรือบิดพลิ้วต่อไปอีก ฝ่ายใดบิดพริ้วแล้วฝ่ายนั้นจะหาคู่ครองต่อไปได้ยากเพราะถือว่าเป็นคนไม่มีสัจจะ คนอื่นไม่อยากคบค้าสมาคมหรือเลือกเอาเป็นคู่ครองทั้งหญิงและชาย

หลังจากเลี้ยงสุราอาหารแก่กันแล้วก็กำหนดวันแต่งงาน โดยหาฤกษ์งามยามดีภายใน ๙ วัน หลังจากการสู่ขอครั้งที่สอง และต้องเป็นวันคี่ด้วย คือนับจากวันสู่ขอไป ๓ วัน ๕ วัน, ๗ วัน หรือ ๙ วัน ส่วนจะเอาวันไหนนั้น ใช้วิธีปักกระดูกไก่เมื่อได้วันเวลาแล้ว ทั้งสองฝ่ายส่งข่าวให้บรรดาญาติมิตรทั้งหลายของตนให้ทราบ และต่างก็เตรียมตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกันเท่าที่สามารถจะช่วยได้ คือให้หมูและไก่หรือสุรา สำหรับใช้ในพิธีแต่งงาน

เมื่อถึงวันแต่งงาน ฝ่ายชายจะเชิญพรรคพวกเพื่อนฝูงญาติพี่น้องของตน ไม่ว่าหนุ่มสาวเฒ่าแก่ทั้งชายและหญิงร่วมขบวนไปด้วย ในจำนวนพวกที่ไปนั้น จะขาดเสียมิได้ คือผู้ร่ายเวทย์มนต์คาถาดีเยี่ยมไปด้วยอย่างน้อย ๑ คน เพื่อป้องกันการหยอกล้อจากฝ่ายหญิง เช่น อาจจะมีการลองดีคือการเสกเป่าสิ่งของให้เป็นสัตว์ร้ายบางชนิด จะได้ช่วยกันแก้ไขบางทีฝ่ายหญิงก็มีคนดีอยู่เหมือนกันเช่นเสกช้อนให้เป็นงูมาหาฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายชายแก้ไม่ได้ก็เป็นที่อับอายขายหน้า เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้รู้เวทย์มนต์คาถาทางฝ่ายชายจะแก้ไขกลับเป็นช้อนอย่างเดิมเสีย บางทีอาจเสกเป่าสิ่งของหลายอย่างหยอกล้อตอบแทนไปหาฝ่ายหญิง ทางฝ่ายหญิงก็จะแก้ไขเช่นเดียวกัน ผู้รู้เวทย์มนต์คาถานี้ให้เป็นหัวหน้าในการนำขบวนเจ้าบ่าวซึ่งส่วนมากมักเป็นคนแก่ที่มีผู้เคารพนับถือมาก

ฝ่ายเจ้าบ่าวต้องเตรียมสิ่งของคือกะเนอ มี มีด พร้า จอบ เสียม เกลือ เงินก้อน โบราณเงินเหรียญซึ่งเป็นโลหะเงิน ผ้าโพกศีรษะทอขึ้นเอง เสื้อแม่เรือน (แม่บ้าน) ผ้านุ่ง แม่เรือน ล้วนเป็นของใหม่ชุดใหม่และยังไม่เคยใช้ นำใส่ลงในแปม (เป็นตะกร้าสานคล้ายกระเฌอ กันสอบปลายผายสำหรับพาดหรือบรรทุกข้างหลัง) แล้วให้หญิงอาวุโสพาด (คือเอาไว้ข้างหลัง มีสายคล้องสะพายอยู่ตรงหน้าผาก) ไปกับขบวนแห่ของเจ้าบ่าว

ทุกคนแต่งกายแบบกะเหรี่ยง ตีฆ้องกลองประโคม ส่งเสียงโห่ร้องราวกับแผ่นดินจะถล่ม มีการฟ้อนรำแบบต่างๆ นำหน้าด้วยหัวหน้าฝ่ายเจ้าบ่าวซึ่งเป็นผู้เก่งทางเวทย์มนต์คาถา ในขบวนแห่นี้มีเจ้าบ่าวเพียงคนเดียวเท่านั้นที่แต่งกายมอซอด้วยเสื้อผ้าเก่า ๆ ราวกับคนขอทาน

เมื่อขบวนเจ้าบ่าวมาได้เพียงครึ่งทาง หัวหน้าจะสั่งให้หยุด มีการร้องรำทำเพลงตีฆ้องกลองกันอย่างสนุกสนาน แล้วหัวหน้าสั่งให้นับจำนวนคนที่ไปทั้งหมด ให้ทุกคนเอาก้อนกรวดเล็ก ๆ หรือเศษไม้เล็ก ๆ คนละ ๑ อัน นำมาใส่ในฆ้องซึ่งหัวหน้าขบวนแห่เจ้าบ่าวเป็นผู้ถืออยู่ เมื่อใส่ครบทุกคนแล้วหัวหน้าจะนับจำนวนไม้และก้อนกรวด เพื่อทราบจำนวนผู้ไปด้วย มีการ

อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับกิริยามารยาทในพิธีแต่งงาน เพื่อไม่ให้มีเรื่องทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายกันขึ้น หรือห้ามมิให้ดื่มสุรามากเกินควร เสร็จแล้วนำขบวนมุ่งตรงไป ยังบ้านเจ้าสาว

พอจวนจะถึงบ้านเจ้าสาวก็พากันหยุดเดิน เริ่มตีฆ้องดังสนั่นหวั่นไหว บ้างโห่ร้องฟ้อนรำทำต่าง ๆ มีการรำดาบด้วย บางทีร้องเพลงเป็นหมู่ ๆ คล้ายกับเป็นการแจ้งให้ฝ่ายเจ้าสาวทราบว่าขบวนแห่ของเจ้าบ่าวได้มาถึงแล้ว

ฝ่ายญาติเจ้าสาว เมื่อได้ยินเสียงโห่ร้องตีฆ้องกลองจากฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะตีฆ้องกลองและโห่ร้องตอบไปบ้าง โต้ตอบกันอยู่สักพักหนึ่ง ฝ่ายขบวนเจ้าสาวซึ่งเป็นผู้ชายล้วนก็จะยกขบวนออกจากบ้านเจ้าสาวไปต้อนรับขบวนเจ้าบ่าว โดยต่างถือสุราติดมือไปด้วยคนละหนึ่งขวดหรือครึ่งขวด การไปต้อนรับมีการแห่และตีฆ้องกลองเหมือนกัน ส่วนพวกผู้หญิงฝ่ายเจ้าสาวนั้นจะไม่ร่วมขบวนไปต้อนรับด้วย เพียงปล่อยพวกผู้ชายไปต้อนรับเท่านั้น และรอคอยอยู่ที่บ้านเจ้าสาว

ขบวนผู้ชายฝ่ายเจ้าสาว เมื่อไปถึงขบวนเจ้าบ่าวก็จะนำสุราซึ่งมีติดมือไปนั้นแจกกันดื่ม ขณะเดียวกันต่างฝ่ายต่างตีฆ้องกลองร้องเพลงฟ้อนรำต้อนรับร่วมสามัคคีกันอย่างสนุกสนาน เมื่อเห็นว่านานพอสมควรแล้ว ก็ดึงบ้างฉุดบ้างบรรดาพรรคพวกขบวนแห่ฝ่ายชายให้มายังบ้านเจ้าสาว ซึ่งฝ่ายเจ้าบ่าวมีการเล่นตัวตามธรรมเนียมเล็กน้อย ต่อจากนั้นร่วมกันร้องรำทำเพลงตีฆ้องกลองเดินขบวนมาด้วยกันทั้งสองฝ่าย

เมื่อขบวนแห่นำเจ้าบ่าวไปถึงลานบ้านของหญิงสาวแล้ว พวกเจ้าสาวทั้งชายหญิงที่รอคอยอยู่บนบ้าน ต่างจะพากันลงบันไดไปต้อนรับพวกเจ้าบ่าวอีกทอดหนึ่ง ตัวเจ้าสาวเองนำสุราติดมือไปด้วย ๑ ขวดเพื่อให้เจ้าบ่าว สุรานี้ต้องเป็นขวดแรกจากการต้มกลั่นครั้งแรกเรียกว่า “หัวสุรา” เมื่อมาถึงลานเจ้าสาวต่างดื่มสุรากันอีกครั้งหนึ่ง

เจ้าสาวรินสุราส่งให้เจ้าบ่าว ๑ แก้ว เจ้าบ่าวรับแก้วนั้นไว้แต่ยังไม่ดื่ม เขาจะส่งให้หัวหน้าคือผู้รอบรู้เวทย์มนต์คาถาอาคมของฝ่ายตนทำการเสกเป่าและอวยพรให้อยู่ดีมีสุขเสร็จแล้วหัวหน้าฝ่ายชายจะรินสุราลงบนพื้นดินนิดหนึ่งเพื่อให้ผีหรือพระภูมิเจ้าที่ดื่มก่อนแล้วส่งให้เจ้าบ่าวดื่มนิดหนึ่ง เมื่อเจ้าบ่าวดื่มแล้วก็จะส่งให้เจ้าสาวดื่มบ้างที่เหลือนั้นเจ้าสาวส่งกลับคืนมาให้เจ้าบ่าวดื่มจนหมด

เมื่อดื่มหมดแก้วแรกแล้ว เจ้าบ่าวจะรินสุราจากขวดเดียวกันนั้นส่งให้เจ้าสาว เจ้าสาวก็ส่งต่อให้หัวหน้าฝ่ายเจ้าบ่าวทำการเสกเป่าอวยพร และรินลงพื้นดินเล็กน้อยสำหรับเซ่นเจ้าที่เสร็จแล้วส่งให้เจ้าสาวดื่มนิดหนึ่ง ต่อจากนั้นเจ้าสาวยื่นแก้วให้เจ้าบ่าว เจ้าบ่าวดื่มเล็กน้อยแล้วส่งคืนให้เจ้าสาวเพื่อให้เจ้าสาวดื่มให้หมดแก้ว ส่วนสุราที่เหลืออยู่ในขวดเดียวกันนั้นมอบให้ญาติพี่น้องดื่มกันอย่างธรรมดาต่อไปจนหมดขวด

เมื่อสุราของเจ้าสาวหมดแล้ว ก็มาถึงสุราของเจ้าบ่าวอีกขวดหนึ่ง เป็นสุราทำจากข้าวอย่างเดียวกันกับเจ้าสาว แต่ทั้งสองขวดต้องเต็มขวดและไม่มีผู้ใดดื่มก่อน ตอนนี้เจ้าบ่าวเป็นฝ่ายรินส่งให้เจ้าสาว ๆ ส่งให้หัวหน้าฝ่ายเจ้าสาวเองทำการเสกเป่าอวยพรให้ และไว้หัวหน้าฝ่ายเจ้าสาวรินลงบนพื้นดินเซ่นผีเตจ้าที่แล้วส่งให้เจ้าสาวดื่ม เจ้าสาวดื่มเสร็จส่งต่อให้เจ้าบ่าวเจ้าบ่าวดื่มเสร็จส่งคืนให้เจ้าสาวดื่มจนหมดต่อไปก็ปฏิบัติเช่นเดียวกับตอนต้น เว้นแต่เปลี่ยนหัวหน้าทำ

การเสกเป่าเป็นฝ่ายเจ่าสาว คือ เจ้าสาวรินสุราส่งให้เจ้าบ่าว เจ้าบ่าวส่งให้หัวหน้าฝ่ายเจ้าสาว ๆ รินให้ผีเจ้าที่แล้วส่งให้ดื่มนิดหนึ่ง เจ้าบ่าวส่งให้แก่เจ้าสาวดื่มเล็กน้อย แล้วเจ้าบ่าวรับคืนมาดื่มจนหมดแก้ว เหลือนอกนั้นส่งให้คนอื่นดื่มกันต่อไป

เมื่อทำพิธีดื่มสุราระหว่างเจ้าบ่าวเจ้าสาวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็พากันขึ้นไปบนบ้านเจ้าสาวโดยเจ้าสาวเป็นฝ่ายเชื้อเชิญและนำพาขึ้นบ้าน ขณะขึ้นถึงหัวบันไดบ้านก็จะมีญาติฝ่ายหญิงอาวุโสของเจ้าสาวเอาน้ำเย็นราดลงบนเท้าของคู่บ่าวสาวพร้อมกับกล่าวคำอวยพร ความหมายของการรดน้ำนี้ก็เพื่อล้างเสนียดจัญไร และเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเจ้าบ่าวและเจ้าสาวขึ้นบ้านเรียบร้อยแล้วพรรคพวกของทั้งสองฝ่ายจะติดตามขึ้นมา และมีการรดน้ำที่เท้าทุกคน ณ หัวบันไดนั้น

เมื่อต่างพากันนั่งบนบ้านเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจัดอาหารออกมาเลี้ยงแขก แต่ก่อนจะลงมือรับประทานอาหารมีพิธีอีกอย่างหนึ่งเรียก “พิธีป้อนข้าว” คือเจ้าสาวเอาถ้วยเล็ก ๑ ใบ เอาข้าวกับอาหารใส่รวมในถ้วยใบเดียวกัน แล้วยื่นให้เจ้าบ่าว เจ้าบ่าวเอาถ้วยอาหารนั้นใส่ในอุ้งมือของตนหยิบรับประทานให้หมด ๑ คำ ต่อไปพวกของทั้งสองฝ่ายก็ทำเลียนอย่างทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง เสร็จแล้วจึงลงมือรับประทานอาหารอย่างปกติธรรมดา

เมื่อรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว พรรคพวกของทั้งสองฝ่ายจะพากันลงจากบ้านเจ้าสาวไปพร้อมกับเจ้าบ่าว เพื่อไปดื่มสุราและร้องเพลงตามบ้านญาติพี่น้องของเจ้าสาวจนทั่วทุกหลังคาเรือน จึงพากันกลับมายังบ้านเจ้าสาว มีการดื่มสุราอีก โดยหัวหน้าทั้งสองฝ่ายต่างอวยพร เช่นเดียวกันตอนแรกมาถึงลานบ้านเจ้าสาว แต่การทำครั้งนี้ทำกันบนบ้าน

หลังจากเจ้าบ่าวเจ้าสาวดื่มสุรารับประทานอาหารเสร็จแล้วเจ้าสาวจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เจ้าบ่าวใหม่ ต่อจากนั้นหัวหน้าเจ้าบ่าวแจกกะเนอแก่ญาติพี่น้องของเจ้าสาว ให้เฉพาะผู้อาวุโสซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น ส่วนเงินหล่อแท่งเล็ก ๆ แบบโบราณคล้ายเงินพดด้วงจะส่งให้เจ้าสาวเก็บเอาไว้เป็นของประจำตระกูลสืบไป เป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงาน ณ บ้านเจ้าสาว

การแต่งงานของกะเหรี่ยงสะกอนิยมแต่งกัน ๒ วัน คือวันแรกแต่งที่บ้านเจ้าสาวแล้วจึงไปแต่งงานที่บ้านเจ้าบ่าวอีก การแต่งงานวันแรกของเจ้าสาวยังไม่เปลี่ยนเครื่องแต่งกายของตน ต่อมารุ่งขึ้นวันที่สองจึงถอดเสื้อกระโปรงชุดขาวแห่งสาวพรหมจารีย์ออก แล้วนุ่งผ้าถุงและสวมเสื้ออย่างแม่เรือนแทน

ในวันที่สองนี้ บิดามารดาฝ่ายเจ้าสาวจะมอบให้ญาติของตนซึ่งเป็นหญิงอาวุโสเอากะเนอซึ่งเตรียมสิ่งของไว้แล้วนั้น บรรจุใส่แปมเพื่อเดินทางตามขบวนแห่ไปยังบ้านเจ้าบ่าวการปฏิบัติเป็นไปอย่างเดียวกับขบวนเจ้าบ่าวที่เคยแห่กันมายังบ้านเจ้าสาว เมื่อไปถึงบ้านเจ้าบ่าวแล้วก็พากันขึ้นไปบนบ้านโดยมีการล้างเท้า ฝ่ายชายเป็นผู้ล้างและอวยพรให้

มีการรินสุราให้แก่กันอีกเหมือนพิธีที่จัดขึ้นให้บ้านเจ้าสาววันแรกแต่มักทำกันบนบ้านเท่านั้นไม่ทำกันที่ลานบ้าน เจ้าบ่าวต้องรินสุราให้เจ้าสาวก่อน เมื่อรินกันไปรินกันมาจิบสุรากันคนละนิดละหน่อยก็มีการป้อนอาหารให้แก่กันอีก แต่เจ้าบ่าวเป็นฝ่ายป้อนให้ก่อนพอเสร็จพิธีต่างลงมือรับประทานอาหารอย่างธรรมดา

หลังจากนั้นเพื่อนเจ้าสาวพร้อมกับญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าสาว พากันลงจากบ้านเจ้าบ่าวไปยังบ้านญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าบ่าวทุกหลังคาเรือนเพื่อร้องเพลงอวยพร ตัวเจ้าสาวไม่ไปด้วยเมื่อพากันกลับมายังบ้านเจ้าบ่าวก็มีการฆ่าไก่ หมู ทำพิธีผูกข้อมือเรียกขวัญคู่บ่าวสาวพร้อมกับมีการอวยพรและนำอาหารมาเลี้ยงกัน หัวหน้าฝ่ายเจ้าสาวแจกกะเนอหรือของกำนัลให้แก่ญาติอาวุโสซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวฝ่ายเจ้าบ่าวคนละเล็กละน้อย ส่วนเงินหล่อเป็นรูปพิสดารแบบโบราณจะมอบให้เจ้าบ่าวเก็บรักษาไว้เป็นเงินต้นตระกูล เป็นอันว่า ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวได้รับแจกเงินก้อนนี้ ๑ คู่

ส่วนการแจกกะเนอนั้น มีความหมายคือ ให้ทั้งคู่จงประสบแต่ความสุขความเจริญต่อไปข้างหน้า เมื่อแจกสิ่งของเสร็จเป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงานขบวนแห่ของเจ้าสาวพากันเดินทางกลับไปบ้านเรือนของตน คงทิ้งไว้แต่เพื่อนเจ้าสาวเพียง ๒-๓ คน ซึ่งเป็นญาติสนิทของเจ้าสาวเพื่อเป็นเพื่อนกับเจ้าสาว

ชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวกะเหรี่ยง ดูเหมือนจะหลีกการดื่มสุราไม่พ้น งานพิธีใดไม่มีสุราย่อมไม่มีความสนุกสนาน แม้แต่ผีหรือดวงวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้วก็ยังไม่วายดื่มสุราด้วย เหตุนี้เจ้าสาวจะต้องแสดงฝีมือในการต้มกลั่นสุราให้บิดามารดาฝ่ายเจ้าบ่าวดื่มเสียก่อน คือ เอาข้าวเปลือกไปตำแล้วหมักต้มกลั่นจนเป็นสุรา แล้วนำสุราขวดแรกมาให้ดื่ม การต้มกลั่นสุรานี้ใช้เวลาราว ๓-๔ วัน เมื่อต้มกลั่นสุราได้ชุดหนึ่งแล้วก็นอนที่บ้านสามีอีก ๑ คืน จึงพากันไปอยู่บ้านเจ้าสาวต่อไปเป็นเสร็จพิธีแต่งงานที่สมบูรณ์แบบของกะเหรี่ยงสะกอ

ชีวิตคู่ของชาวกะเหรี่ยงนั้น ทั้งสองต้องอยู่ร่วมกันภายในบ้านของพ่อตาแม่ยายช่วยกิจการงานทุกอย่างภายในครอบครัวนั้น เช่น ทำไร่ ทำสวน หรือไถนา ปลูกข้าว จับปลา ล่าสัตว์ ฯลฯ โดยมีกำหนดเวลา ๑ ปี ครั้นแล้วจะแยกไปตั้งบ้านเรือนเป็นของตนเองต่างหาก

ประเพณีงานศพ เมื่อมีคนตายภายในหมู่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็นงานสำคัญยิ่ง ทุกคนต้องช่วยกันไปร่วมงานพิธีศพนั้น โดยเฉพาะหนุ่มสาวจะถือโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน อันเป็นจุดแรกที่จะเริ่มรัก และนำไปสู่การแต่งงานในภายหลัง ผู้มีฐานะดีจะเก็บศพไว้บนบ้านนานวัน มีการทำบุญอย่างเต็มที่ ถ้าหากผู้ตายเป็นภรรยาของหัวหน้าครอบครัว บรรดาสัตว์เลี้ยง เช่น หมู ไก่ จะถูกฆ่าทิ้งและบ้านทั้งหลังจะถูกรื้อถอนทำลาย เพราะตามประเพณีของกะเหรี่ยงสะกอนั้น บ้านเรือนและสัตว์เลี้ยงประเภท หมู ไก่ เป็นสมบัติของหญิงแม่บ้าน ฝ่ายชายหรือบุตรหลานเก็บไว้จะไม่เป็นมงคล ต้องจัดการทำลายเสีย

งานศพจะใหญ่โตมโหฬารและเก็บไว้นานหรือไม่ ต้องอาศัยกำลังเงินเป็นหลัก ถ้าเป็นคนฐานะดี ศพจะถูกบรรจุไว้ในโลงซึ่งประดับประดาไว้อย่างสวยงาม ถ้าฐานะอัตคัตก็ใช้เสื่อหุ้มห่อ แล้วเอาเส้นด้ายดิบพันรอบ นำไปฝังหรือเผาตามความประสงค์ของญาติผู้ใหญ่

บรรดาเครื่องนุ่งห่มทุกอย่างของผู้ตายตลอดจนเครื่องใช้สอยต่าง ๆ จะถูกฉีกทำลายแล้วนำไปทิ้งไว้ในป่าช้า บางทีมีการฉีกธนบัตรชนิดต่าง ๆ ทิ้งไว้บนหลุมฝังศพ กะเหรี่ยงชอบนำเอาเงินเหรียญรูปี ซึ่งเป็นเหรียญโลหะเงิน ไปฝังไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยไม่มีผู้ใดทราบ ทั้งนี้เพื่อผู้ตายจะได้นำเอาไปเป็นทุนรอนใช้จ่ายในเมืองผี บางรายพวกบุตรหลานซึ่งเป็นทายาท

ของผู้ตาย นำเอาเงินเหรียญไปเทลงตามรูช่องหินบนภูเขาหรือเหวลึก หรือไม่ก็ซ่อนไว้ตามโพรงไม้ เพื่อเป็นการทำบุญให้แก่ผู้ตาย

กะเหรี่ยงจะมีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยต่อผู้ตายมาก แม้จะตายกลายเป็นศพส่งกลิ่นเหม็นตลบเขาก็มิได้รังเกียจ เพราะเขาถือว่า “คนเราจะเห็นใจกันก็ตอนตายนี่แหละ” จึงเก็บศพไว้นานเท่าที่สามารถจะกระทำได้ เจ้าภาพจะสิ้นเปลืองเงินทองหรือสัตว์เลี้ยงเพื่อนำมาเลี้ยงดูแก่ผู้มาในงานศพสักเท่าไรก็ไม่เสียดาย

ตอนกลางคืน พวกหนุ่มสาวจะพากันเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งรอบ ๆ ศพ พร้อมกับร้องเพลงรำพันถึงผู้ตาย พวกหญิงสาวโสดแต่งชุดขาวยาวลงไปถึงข้อเท้า มีลูกกระพรวนเล็ก ๆ ผูกเป็นเครื่องประดับกาย เวลาเดินเสียงดังกระทบกันกรุ๋งกริ๋งไพเราะ ใช้ผ้าห่มทอด้วยด้ายสีขาวสลับสีแดงปิดหลังผืนละ ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง ต่างผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าศพ เดินกอดคอกันร้องเพลงด้วยเสียงโหยหวน ในงานนี้หนุ่มสาวกอดคอกันร้องเพลงไว้อาลัยแก่ผู้ตายตลอดคืน ตกดึกพวกผู้ชายพากันตีฆ้องกลองประโคม และโอกาสอันดีเช่นนี้หนุ่มสาวต่างแสดงความรักต่อกันจนถึงกับตกลงปลงใจที่จะแต่งงานกันก็มีไม่น้อย

๒. กะเหรี่ยงเผ่าโปว์

บ้านเรือน ภาษา อาชีพ ศาสนา ตลอดจนความเป็นอยู่ของกะเหรี่ยงเผ่าโปว์ เกือบจะเป็นอย่างเดียวกันกับกะเหรี่ยงสะกอ ส่วนเครื่องแต่งกายต่างกันไปเล็กน้อย คือ เสื้อติดกระโปรงสีขาวของสาวพรหมจารีย์ กะเหรี่ยงโปว์มีแถบผ้าสีแดงกว้างประมาณ ๑ คืบ ปิดคาดรอบลำตัวตอนหน้าอก และชายผ้าข้างล่างปักลวดลายสีแดง นอกจากนี้มีสร้อยลูกกำปัด ลูกเดือนหินร้อยเป็นพวงพันคอหรือคล้องคอหลายรอบแล้วยังใช้สตางค์แดงแบบเก่าร้อยเป็นพวงสะพายแล่งคล้ายสายสะพายของเสนาบดี ที่ข้อมือและข้อเท้ามีลูกกระพรวนหรือกระดิ่งเล็ก ๆ พันอยู่รอบ

ผู้หญิงชอบสักหมึกเป็นรูปคล้ายเครื่องหมายสวัสดิกะที่ข้อมือ ส่วนที่น่องสักเป็นรูปกระดูกงู เชื่อกันว่าสามารถป้องกันเวทย์มนต์คาถาและภูติผีปีศาจดีนัก ทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่จะมีกล้องยาเส้นคาบอยู่ที่ปากเสมอ จนมีผู้ชอบล้อเลียนกันว่า “พวกกะเหรี่ยงโปว์ถือกล้องยาเส้นมาเกิดด้วย” กล้องยาเส้นนี้ทำด้วยรากไม้ไผ่ บางอันทำด้วยโลหะเงินเป็นรูปโค้งงอ มีลวดลายสวยงาม การสูบยาเส้นเป็นของโปรดไม่น้อยกว่าการดื่มสุรา

กะเหรี่ยงโปว์ส่วนมาก อพยพมาจากด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวินของพม่าเวลาอพยพไปอยู่แห่งใดก็จะเอาหินสีดำก้อนหนึ่งบรรทุกหลังช้างไปด้วย ถือว่าเป็นก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ซึ่งบรรพบุรุษของเขามอบไว้ให้เป็นของคู่บ้านคู่เมือง กะเหรี่ยงโปว์ก็เช่นเดียวกับกะเหรี่ยงสะกอคือนับถือดวงวิญญาณเชื่อว่า ผู้ตายไปแล้วดวงวิญญาณยังไม่ตายแต่จะเวียนไปมาอยู่ภายในหมู่บ้านกับป่าช้า เมื่อถึงกำหนดก็กลับมาเกิดในท้องของหญิงผู้แต่งงานแล้วอีก

พิธีเกี่ยวกับผี กะเหรี่ยงโปว์ เชื่อว่าผีเจ้าที่เป็นผีที่สำคัญมากชนิดหนึ่งในบรรดาผีทั้งหลายเพราะมีความสำคัญในพิธีเกี่ยวกับการเกษตร มีความเชื่อว่าการเกษตรของตนจะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือของผี พิธีทางการเกษตรจึงจะเริ่มขึ้นนับตั้งแต่การถากถางไร่

จนถึงการเก็บข้าวเข้ายุ้งฉาง ทุกครัวเรือนจะจัดพิธีเกี่ยวกับการเกษตรในไร่ของตนเองแต่พิธีทุกขั้นตอนจะจัดได้ต่อเมื่อผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านได้จัดทำพิธีขึ้นในไร่ของเขาแล้ว

เมื่อเริ่มลงมือถากถางไร่จะทำพิธีบอกกล่าวผีต่าง ๆ ในป่าให้ทราบถึงเจตนาของเจ้าของบ้านที่จะถางไร่นั้น ๆ ผีเหล่านั้นจะถูกขอร้องให้ออกไปเสียเพื่อจะได้ไม่เป็นอันตรยจากการถางและเผาไร่ ก่อนการเผาไร่เพียงเล็กน้อย จะมีการจัดพิธีเพื่อให้ไฟลุกติดดี เพราะกะเหรี่ยงโปว์ทราบว่าพืชผลของเขาต้องอาศัยปุ๋ยจากขี้เถ้าที่เผาทิ้งไว้นั้นกระจายสม่ำเสมอไปทั่วพื้นดิน เมื่อถึงเวลาจะทำการเพาะปลูกก็จะจัดพิธีเล็ก ๆ ขึ้นอีกครั้ง เพื่อทำพิธีขอฝน

พิธีเกี่ยวกับการเกษตรที่ประณีตที่สุดได้แก่พิธีที่เรียกว่า “การเลี้ยงผีประจำไร่” พิธีนี้จัดขึ้นเมื่อต้นข้าวสูงประมาณ ๑๘ นิ้ว แต่ละบ้านจะจัดพิธีของตนขึ้นประมาณครึ่งวัน ในระหว่างนั้นมีการฆ่าไก่ ๖ ตัว หมู ๑ ตัว เพื่อเซ่นแก่ผีต่าง ๆ ให้คุ้มครองต้นข้าวอ่อน ๆ มีการจัดตั้งศาลหรือพระภูมิเจ้าที่ขึ้นเพื่อให้ช่วยขจัดมด ปลวก ให้หมดไป จากกอข้าวที่กำลังเติบโต เซ่นไหว้ไฟไม่ให้ต้นข้าวเป็นสีเหลืองหรือตาย นอกจากนี้ยังเซ่นไหว้ผีอื่น ๆ อีกที่เชื่อว่าอาจเดินผ่านมาตามเส้นทางหรือผ่านทะลุไร่ของตนไป

พิธีเลี้ยงผีประจำไร่ จะจัดขึ้นซ้ำอีกครั้งหนึ่งในปีนั้น คือ เมื่อต้นข้าวเริ่มตกรวงในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นก็จะจัด “พิธีเรียกขวัญข้าว” ขึ้นด้วย กะเหรี่ยงโปว์เชื่อกันว่าข้าวก็เหมือนมนุษย์ คืออาจได้รับความยากลำบากได้ ถ้าหากวิญญาณของมันร่อนเร่ท่องเที่ยวไปหรือถูกคุกคามโดยผีร้ายบางประเภท ข้าวที่กำลังสุกจะได้รับการเฝ้าระมัดระวังด้วยความตื่นเต้นจะจัดพิธีขึ้นโดยเฉพาะ ถ้าเพียงแต่พบอาการของโรคต้นข้าวเพียงเล็กน้อย หรือได้รับความเสียหาย หรือถูกแมลงกัดกินก็ตาม

กรรมวิธีในการเก็บเกี่ยวและการนวดข้าว ก็ได้รับการปฏิบัติตามกรรมวิธีอย่างระมัดระวังและมีข้อห้ามหลายประการ คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัวของเจ้าของไร่ห้ามเดินผ่านเข้าไปในไร่ข้าว ยังมีพิธีที่จัดขึ้นโดยเฉพาะเพื่อป้องกันผีต่าง ๆ ไม่ให้มาขโมยเมล็ดข้าวอีก เมื่อขนย้ายข้าวเข้าหมู่บ้านหมดแล้ว ก็จะมีพิธีครั้งสุดท้าย ณ ยุ้งฉางของแต่ละครัวเรือนเพื่อป้องกันการขโมยของผี คน หรือหนู

หมอผีหรือผู้คอยปรนนิบัติผี เป็นผู้หญิงอาวุโสและผู้สืบตระกูล หมอผีนี้จะต้องเป็นเชื้อสายตระกูลเดียวกัน เมื่อขาดผู้สืบตระกูลก็จะมีการประชุมเลือกตั้งกันใหม่ ถ้าหากหมอผีตายลงทุกหลังคาเรือนพากันฆ่าไก่และหมูของตนหมดสิ้น เพื่อทำเป็นอาหารเซ่นดวงวิญญาณของหมอผี แล้วเริ่มต้นเลี้ยงไก่และหมูกันใหม่

ประเพณีการเกี้ยวสาว ปกติการเกี้ยวพาราสีมักจะเกิดขึ้นเป็นทางการในงานศพ จะมีชายหนุ่มและหญิงสาวจากหลายหมู่บ้านมาร้องเพลงรอบๆศพ หรือมิฉะนั้นหนุ่มสาวอาจจะคุ้นเคยกันระหว่างที่ฝ่ายชายมาเยี่ยมบ้านของฝ่ายหญิงในตอนเย็น ๆ ของฤดูแล้ว ที่การทำงานในไร่นามีน้อยแล้ว คนหนุ่มวัย ๒๐ ปีเศษ ๆ จะท่องเที่ยวไปเพื่อเสาะแสวงหาหญิงสาว ความงามทางด้านรูปกายเป็นหลักใหญ่ในการเลือกคู่ครอง วัยที่สมควรแต่งงานปราณ ๒๕ ปี ชายและหญิงมักมีอายุต่างกันไม่กี่ปี

ชายหนุ่มและหญิงสาว มีสิทธิอย่างสมบูรณ์ในการเลือกคู่ครอง เวลากลางคืนหลังจากอาหารามื้อเย็นแล้ว หญิงสาวจะนั่งปั่นฝ้ายอยู่บนบ้านข้างเตาไฟรอคอยชายหนุ่ม บิดามารดาของเธอจะหลบหน้าหายเข้าไปในห้อง เพื่อเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวสนทนาเกี้ยวพาราสีกันอย่างเต็มที่ บางครั้งชายหนุ่มเกี้ยวหญิงสาวด้วยบทเพลงอันไพเราะ และเธอจะร้องเพลงตลอด เช่นเดียวกัน ดังเช่น

หญิงสาว : ลีอูแวผ่า แว่ซ้อเซ้คะล่าไน่ พะรั่งกุ่ย แปเปิงแล่ แปลว่า เมื่อลมพัดถูกโพรงไม้แห้ง ได้ยินเสียงดังไพเราะ อันตัวน้องนี้เป็นหญิง อันที่จริงก็ชมชอบอยู่ในใจ ทำอย่างไรจึงจะแจ้งแถลงให้พี่ทราบ

ชายหนุ่ม : แปคู่ แอพ้อ แปคู่แอ แม่แกแน่ แว้ยกแกไก๊ แปลว่า น้องเอ๋ย อย่าวิตกไปใย แม้ในใจมิอาจเอ๋ย หากจิตตรงกันไซร้ ก็จักได้คู่ครองกัน

ครัวเรือนของกะเหรี่ยงโปว์แตกต่างกับกะเหรี่ยงสะกออยู่เล็กน้อย คือบ้านของกะเหรี่ยงโปว์ถัดจากนอกชานเข้าไปจะเป็นห้องเดี่ยวใหญ่อยู่ห้องหนึ่ง เตาไฟทำด้วยดินเหนียวตั้งอยู่ภายในแม้จะไม่ได้กั้นห้องเป็นสัดส่วนแยกออกจากห้องใหญ่ก็ตาม แต่ก็จะมีฝากั้นเป็นฉากไว้ตอนด้านหลังของบ้านสำหรับให้สมาชิกในครอบครัวที่เป็นหญิงโสดใช้เป็นที่หลับนอน ถือว่าเป็นการไม่สมควรที่ผู้ชายโสดในบ้านจะนอนบ้านเดียวกับหญิงโสดที่อยู่ในวัยแต่งงานได้แล้วปกติชายหนุ่มจะไปนอนที่บ้านเพื่อนที่ไม่มีพี่สาวน้องสาววัยรุ่นแล้วจะกลับมานอนบ้านพ่อแม่ในตอนเช้าเพื่อร่วมทำงานบ้าน เช่น ตระเตรียมอาหาร รับประทานอาหาร หรือร่วมพิธีกรรมเป็นต้น

ประเพณีการแต่งงาน เมื่อพบคู่ที่ถูกใจแล้ว ชายหนุ่มจะบอกขอแต่งงานกับหญิงสาว แต่ก็ไม่เป็นเรื่องแปลกที่ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายบอกขอแต่งงานกับฝ่ายชาย หรือบางทีก็กระทำโดยผ่านทางเฒ่าแก่เป็นผู้ที่สู่ขอให้ แต่ส่วนมากชอบการติดต่อกับคู่ของตนโดยตรงชายหนุ่มจะมอบกล้องยาเส้นทำด้วยโลหะเงินแก่หญิงสาว ๑ อัน แล้วรีบจัดผู้ใหญ่ฝ่ายตนให้ไปหมั้นและกำหนดวันแต่งงาน วันหมั้นนั้นต้องไม่ตรงกับวันเกิดของคนทั้งสองส่วนสินสอดทองหมั้นไม่มีอะไรมากนอกจากเงินพดด้วง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญขาดเสียไม่ได้ เจ้าสาวจะฆ่าหมูตัวใหญ่ที่สุดของตนซึ่งเลี้ยงเตรียมไว้เพื่อการแต่งงานโดยตัดเอาท่อนหลัง(รวมทั้งสะโพก) ส่งไปให้เจ้าบ่าว ทางฝ่ายเจ้าบ่าว ฆ่าหมูตัดเอาท่อนหน้า (ครึ่งตอนศีรษะ) ส่งไปให้เจ้าสาว เป็นทำนองว่า “หญิงให้ก้นชายให้หัว”

เมื่อการหมั้นเป็นที่รู้กันทั่วไปแล้ว ผู้ยื่นอาจคัดค้านหรือขัดขวางการแต่งงานได้ในเมื่อการแต่งงานของหนุ่มสาวคู่นี้จะทำให้วิญญาณของผู้คัดค้านถูกบีบคั้นจนถึงกับต้องล้มป่วยหรือเสียชีวิตลงได้อันเกิดจากการกระทำของวิญญาณคู่ของคู่สมรส ตัวอย่างเช่น ถ้าญาติสนิททางฝ่ายสามีจะไปแต่งงานกับญาติทางฝ่ายภรรยาของเขาแล้ว เขาและภรรยาจะต้องคัดค้านการแต่งงานนั้น และถ้าเป็นญาติสนิทกันมาก ๆ ด้วยแล้ว เขาจะยิ่งได้รับเสียงสนับสนุนจากชาวบ้านมากขึ้น และอาจประสบผลสำเร็จในการคัดค้านนั้นได้ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามการแต่งงานกันระหว่างผู้สืบสายฝ่ายมารดาเดียวกันอีกด้วย

ตามธรรมดาครอบครัวที่มีบุตรสาวหลายคน พี่สาวคนโตต้องแต่งงานก่อน ถ้าหากน้องสาวเกิดแต่งงานก่อนพี่สาว น้องสาว จะต้องฆ่าหมูมาเลี้ยงพี่สาวของตนเป็นค่าทำขวัญ ๑ ตัว ผู้ชายจะต้องมารับใช้พ่อตาแม่ยายอย่างน้อยที่สุด ๑ ปี จึงจะไปสร้างบ้านเรือนของตนต่างหากได้ แต่ถ้าครอบครัวนั้นมีลูกสาวสืบสกุลเพียงคนเดียว ผู้ชายจะแยกไปอยู่ต่างหากไม่ได้ จำเป็นต้องอยู่กับพ่อตาแม่ยายตลอดชีวิต ไม่เคยปรากฏว่าคู่บ่าวสาวไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายชาย บ้านที่คู่สมรสสร้างขึ้นเป็นหลังแรกค่อนข้างเล็กมาก ภายหลังมีบุตรคนที่หนึ่งหรือคนที่สองแล้ว จึงถือว่าเป็นการสมควรที่สามีภรรยาคู่นั้นจะสร้างบ้านให้ใหญ่ขึ้นได้

พิธีแต่งงานของกะเหรี่ยงโปว์ จัดเป็นงานฉลองอย่างพิถีพิถันซึ่งกินเวลา ๒ วันและมีคนมาร่วมทั้งหมู่บ้าน ในพิธีจะมีการแห่เจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว พอถึงบ้านเจ้าสาวจะเอาน้ำล้างเท้าเจ้าบ่าวและสวมเสื้อชุดใหม่ให้แก่เจ้าบ่าว ต่อจากนั้นต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันรินสุราป้อนอาหารให้แก่กัน ผู้เฒ่าฝ่ายชาย ๑ คน และผู้เฒ่าฝ่ายหญิง ๑ คน ร้องเพลงอวยพรให้คู่บ่าวสาวและมีการผูกข้อมือเรียกขวัญคล้ายกะเหรี่ยงสะกอ

ส่วนพิธีสำคัญของพิธีแต่งงาน คือการให้ของขวัญของญาติๆ ที่ใกล้ชิดทั้งสองฝ่าย พิธีการให้ของขวัญเป็นไปด้วยความสนุกสนานเพราะผู้แทนฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวแสร้งกล่าวไม่พอใจของขวัญของแต่ละฝ่ายออกมาดังๆ ผู้ได้รับเลือกทำพิธีนี้จะต้องเป็นคนพูดเก่งและมีศิลปในการพูดตลกเพื่อทำให้ผู้มาร่วมงานหัวเราะและขบขัน ในตอนเย็นวันแรกของการแต่งงานเจ้าสาวจะต้องประกาศสละความเป็นโสดของเธออย่างเป็นทางการ โดยการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายของหญิงโสดไปสวมเสื้อผ้าแบบอย่างหญิงที่แต่งงานแล้ว

บ้านถูกถือว่าเป็นสถานที่ทางวิญญาณของภรรยา การกระทำพิธี “ เตอะ มึง เซี้ย “ จะมีขึ้นภายหลังที่เธอและสามีได้เข้าไปอยู่ในบ้านหลังใหม่เรียบร้อยแล้ว ความมุ่งหมายของพิธีนั้นก็เพื่อแจ้งแก่ผีฝ่ายมารดาให้ทราบถึงการแต่งงาน หลังจากนั้นภรรยาก็มีอำนาจในการตกลงใจว่าจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ใครอาศัยอยู่ในบ้านได้บ้าง คนอื่นๆ ที่อาศัยร่วมอยู่ในครัวเรือนเดียวกันที่พบมากที่สุดได้แก่ บิดามารดาที่เป็นหม้ายและพี่น้องชายหญิงของฝ่ายภรรยา ถือกันว่าเป็นการไม่สมควรที่ญาติผู้หญิง ของฝ่ายชายจะอาศัยอยู่ในบ้านของคู่แต่งงาน เพราะบ้านเป็นอาณาจักรของภรรยา ผู้หญิงที่คลอดบุตรแล้วเสียชีวิตถือกันว่ามีสาเหตุมาจากการที่มารดาของสามีของหญิงคนนั้นไปกินอยู่ในบ้านของเธอมีข้ออะลุ้มอล่วยของหญิงหม้ายที่ชราภาพมากแล้วและไม่มีบุตรสาวจะไปอาศัยอยู่ด้วย ก็จะให้หญิงชราผู้นี้ไปอาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กใกล้กับบ้านบุตรชายของตน เธอจะกินอยู่ในบ้านหลังนั้นจนกว่าจะถึงอายุขัย

ถ้าหากภรรยาตายลงในขณะที่บุตรของเธอยังไม่ได้แต่งงาน บ้านหลังนั้นก็จะกลายเป็นอาณาจักรทางวิญญาณของลูกๆ พวกลูกๆ อาจคัดค้านบิดาที่ต้องการแต่งงานใหม่เพราะการมีผู้หญิงคนใหม่มาอยู่ในบ้านด้วยนั้นจะทำให้เกิดการขัดแย้งกับวิญญาณ ของหญิงที่ตายและลูก ๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงาน ความเจ็บป่วยบางทีรวมทั้งความตายของพวกลูก ๆ เชื่อกันว่ามีสาเหตุมาเพราะสิ่งนี้ ด้วยเหตุผลสำคัญของข้อนี้เองการแต่งงานใหม่จึงไม่ค่อยมีในสังคม

กะเหรี่ยงโปว์ ดังนั้นเมื่อภรรยาตายลง สามีจึงต้องรับหน้าที่เลี้ยงดูบุตรแทนหน้าที่ของภรรยาพร้อม ๆ กันไปด้วย

กะเหรี่ยงโปว์ถือความซื่อสัตย์เป็นผัวเดียวเมียเดียว ไม่ค่อยปรากฏว่ามีการหย่าร้าง หรือการแต่งงานใหม่ และไม่ชอบแต่งงานกับชนต่างชาติต่างภาษาด้วย ตามธรรมดาสามีและภรรยาจะผูกสมัครรักใคร่กันอย่างมั่นคง เป็นเพื่อนของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ตลอดเวลา บุตรจะเกิดจากการแต่งงานยิ่งกว่านั้น การสมสู่กันก่อนแต่งงานจะถูกรังเกียจ โดยความเป็นจริงแล้วเด็กที่เกิดนอกการสมรสมีจำนวนน้อยมาก เชื่อกันว่าผีเจ้าที่เจ้าทางจะขุ่นเคืองต่อการเกิดของเด็กนอกสมรส และจะต้องจัดทำพิธีเฉพาะเพื่อเอาใจผีขึ้น หญิงที่ให้กำเนิดบุตรนอกสมรสจะประสบความลำบากในการหาคู่ครองดี ๆ ในโอกาสต่อไป หลายคนต้องเป็นหญิงทึนทึกตลอดชั่วอายุ บิดาของเด็กนอกกฎหมายจะต้องจ่ายค่าทดแทนให้แก่หญิงที่เขาทำให้มีครรภ์กะเหรี่ยงโปว์ยืนยันว่าการคบชู้ไม่มีในสังคมกะเหรี่ยงของตน ผู้หญิงมีหน้าที่ที่สำคัญคือเป็นภรรยาของชาย เป็นมารดาของบุตรและเป็นตัวแทนของผี ด้วยเหตุนี้เธอจึงต้องฝึกหัดปั่นฝ้ายทอผ้าด้วยตนเองแต่เล็ก เพื่อทอผ้าชุดใหม่สำหรับให้สามีในอนาคตของหล่อนสวม เลี้ยงหมูให้โตเพื่อใช้ฆ่าในวันพิธีแต่งงาน และยังต้องชำนาญในการต้มกลั่นสุราสำหรับให้บิดามารดาของสามีดื่มภายหลังการแต่งงาน

การประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันทั้งหมู่บ้านมีน้อยครั้ง ส่วนมากการประชุมจัดขึ้นเพื่อตัดสินข้อพิพาทหรือประกาศความผิด เช่น ความประพฤติผิดทางเพศ ส่วนมากเกี่ยวกับการสมสู่ก่อนแต่งงาน คดีลักขโมย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นและการสบประมาท เป็นต้น การลงโทษส่วนมากเป็นการปรับผู้ที่มีนิสัยชอบลักขโมย นักพล่าผู้หญิง หรือผู้ที่ชอบหมิ่นประมาทผู้อื่น คนประเภทนี้อาจถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ในกรณีฆ่ากันตาย อาจมีการลงโทษประหาร ในสมัยก่อนชาวกะเหรี่ยงจะจัดการประหารชีวิตกันอย่างเป็นทางการแต่มาในสมัยนี้พวกเขากลัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงมักใช้วิธีจ้างคนติดฝิ่นดักซุ่มฆ่าคนที่ถูกตัดสินลงโทษอยู่ตามทาง

ประเพณีงานศพ ศพคนตาย มักถูกห่อด้วยเสื่อลำแพนนำไปวางไว้บนร้านกลางลานบ้าน พวกผู้เฒ่ามาร้องเพลงรำพันและแนะทางไปสวรรค์ให้แก่ผู้ตาย ในตอนกลางวันเขาจะเอาถ่านมาเขียนเป็นรูปต้นไม้ ๕ กิ่ง ลงบนแผ่นไม้กระดาน บนกิ่งไม้นั้นมีผลไม้เต็มเปรียบดังชีวิตของคนเรา เมื่อเด็กเหมือนกำลังปีนอยู่โคนต้น ครั้นเมื่อแก่หรือถึงกำหนดดวลาตายก็เหมือนขึ้นไปอยู่บนยอดไม้และเก็บผลไม้รับประทานหากไม่ลงมา (คือการตาย)อาจหล่นตกลงมาเองได้

เวลากลางคืน เป็นหน้าที่ของหนุ่มสาวจะมาร้องเพลงรำพันถึงผู้ตายแทนผู้เฒ่าเพลงนี้เขาเรียกว่า “ม่าทา” หนุ่มสาวจับมือกันรำและร้องเพลงจากขวาไปซ้ายรอบ ๆ ศพและโปรยเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ลงไป เพื่อให้ผู้ตายนำไปปลูกฝังยังเมืองผี กะเหรี่ยงโปว์ชอบ การฝั่งศพ แต่ไม่ชอบเผา และนำไก่ของผู้ตาย ๑ ตัว ไปฆ่า เช่นดวงวิญญาณผู้ตาย ณ หลุมฝังศพนั้นด้วย

ศาสนาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

ศาสนาดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง คือการนับถือภูติผีปีศาจและวิญญาณของบรรพบุรุษ ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้จัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาและหมอสอนศาสนาได้เผยแพร่ศาสนาคริสเตียนแก่พวกชาวเขาเผ่าต่างๆ แล้ว ทำให้ชาวกะเหรี่ยงหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสเตียนมากยิ่งขึ้นทุกที ตามความรู้สึกโดยทั่วไปของชาวกะเหรี่ยงแล้วเขาถือว่าตนเป็นพุทธมามกะ แต่มีอยู่ประมาณหนึ่งหมื่นคนนับถือคริสต์ศาสนา

สำหรับการนับถือศาสนานี้ จะนับกันเป็นการแน่นอนไม่ได้ว่ากะเหรี่ยงกลุ่มนั้นกลุ่มนี้นับถือศาสนาใดกันแน่ เพราะยังเป็นการสับสนกันอยู่ ยกตัวอย่างเช่นในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณว่า ๗๗ เปอร์เซ็นต์ ของกะเหรี่ยงสะกอนับถือคริสต์ศาสนา แต่กะเหรี่ยงเหล่านี้คิดว่าตนเองเป็นพุทธศาสนิกชน ประมาณ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ ของครอบครัวเหล่านี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับวัดในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในบนพื้นราบอยู่อีก กะเหรี่ยงเหล่านี้ได้ไปช่วยงานวัดและร่วมในพิธีหรือแสดงฝีมือในการสร้างงานของวัดอยู่เสมอ มีกะเหรี่ยงหลายหมู่บ้านซึ่งใกล้กับเมืองได้เป็นสมาชิกในการประชุมของวัดอีกด้วย จึงทำให้เป็นที่สงสัยว่ากะเหรี่ยงเหล่านี้นับถือศาสนาใดกันแน่

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงในจังหวัดเชียงราย

กลองสองหน้ากระเหรี่ยง

***ภาพประกอบ 51* “กลองสองหน้ากระเหรี่ยง”**

ชื่อเครื่องดนตรี : ถั่ง

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Membranophone ประเภทหุ่นกลวง (Tubular)

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้เนื้อแข้ง, หนังสัตว์หรือเชือกไนล่อน, ลวด

ประวัติของเครื่องดนตรี : กลองชนิดนี้เป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีมาตั้งแต่โบราณแล้ว เหมือนกันแคนน้ำเต้าที่มีการใช้ในการบรรเลงอยู่หลายเผ่า เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเขา โดยได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีของประเทศจีน ซึ่งในจังหวัดเชียงรายมีชาวเขาที่ใช้กลองในลักษณะเดียวกันนี้อยู่สองเผ่า คือเผ่าเย้าและเผ่ากระเหรี่ยง ซึ่งของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะมีขนาดเล็กกว่าและมีความประณีตในการสร้างมากกว่า

ลักษณะของเครื่องดนตรี :มีลักษณะคล้ายกลองโยของชาวเขาเผ่าเย้าแต่มีขนาดเล็กกว่า มีลักษณะเป็นกลองสองหน้า เป็นกลองทรงกระบอกแบน ใช้หนังสัตว์ทำเป็นหนังกลอง ขึงด้วยเชือกหรือหนังสัตว์ที่ทำการตัดออกเป็นริ้วๆ ตัวกลองทำจากไม้เนื้อแข็ง ภายในกลวง เป็นกลองสองหน้าที่มีลักษณะสวยงามด้วยลิ่มไม้ที่ขัดกันด้านข้าง 3 แถว สลับกัน โดยลิ่มนี้จะขัดระหว่าง

เชือกที่ขึงระหว่างหนังกลองทั้งสองด้านถ้าตอกลิ่มไม้เข้าไปลึกๆ หนังกลองทั้งสองด้านก็จะตึงขึ้น เป็นการตั้งเสียงให้ได้เสียงตามต้องการ ที่สังเกตได้คือกลองของกระเหรี่ยงจะมีความประณีตในการสร้างมากกว่ากลองของชาวเขาเผ่าเย้าและมีขนาดเล็กกว่ามากอีกด้วย

ขนาดของเครื่องดนตรี :

ของหน้ากลองประมาณ 18 ซม.(รวมลิ่มไม้ 30 ซม.)

ความหนาของตัวกลองประมาณ 15 ซม.

ความยาวของไม้ตีประมาณ 30 ซม.

วิธีการสร้างกลองสองหน้ากระเหรี่ยง

วิธีการสร้างกลองสองหน้ากระหรี่ยงนั้นมีลักษณะคล้ายการสร้างโยทุกประการเพียงแต่ว่ามีขนาดเล็กกว่าในทุกสัดส่วนน่าจะเป็นการลอกแบบการสร้างเครื่องดนตรีของชาวเขาด้วยกัน

วิธีการบรรเลงกลองสองหน้ากระเหรี่ยง

ใช้มือข้างใดข้างหนึ่งยกกลองขึ้นโดยจับที่เชือกที่ผูกกับตัวกลองให้ตักลองห้อยลง แล้วใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลองสามารถตีได้ทั้งสองด้าน สามารถบรรเลงได้ทั้งการนั่ง ยืน หรือ เดิน ขึ้นอยู่กับขั้นตอนของพิธีกรรม หรือในกรณีที่นั่งบรรเลง จะนำตัวกลองมาวางบนเข่า ใช้มือข้างหนึ่งจับด้านข้างของตัวกลอง ในลักษณะเอียง 45 องศา แล้วใช้ไม้ตีลงบนหน้ากลอง

ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าแม้ว และ เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าแม้ว(ม้ง)

ชาวเขาเผ่ามังเป็นชนกลุ่มน้อยชาติหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามภูเขาสูงในบริเวณภาคเหนือ ในการจัดประเภทชนกลุ่มน้อยตามลักษณะของเชื้อชาติ ชาวม้งจัดอยู่ในกลุ่มจีนธิเบต ประวัติศาสตร์ของจีนได้บันทึกไว้ว่าพวกม้งนั้นเคยมีถิ่นฐานอยู่ในมณฑลไกวเจา ฮุนหนำ กวางสี และมณฑลยูนาน จีนถือว่าม้งเป็นอนารยะชน พวกหนึ่ง ต้องพยายามปราบปรามให้เป็นเมืองขึ้น เพื่อการแผ่ขยายวัฒนธรรมของจีนออกไปกว้าง ซึ่งชาวม้งได้ทำการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระจากจีนมามากพอสมควร ดังจะเห็นได้จากภาษาพูดและการใช้เครื่องแต่งกายของชาวม้งในปัจจุบัน ซึ่งเค้าความละม้ายคล้ายคลึงกับภาษาและเครื่องแต่งกายของจีน สำหรับในเรื่องภาษานั้นมีข้อที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ แม้ว่าชาวม้งจะรับวัฒนธรรมหลายอย่างแต่ก็มิได้มีการใช้ตัวหนังสือจากจีนเป็นภาษาเขียน คงมีแต่ภาษาพูดเท่านั้น ซึ่งข้อนี้เป็นข้อที่แตกต่างไปจากชาวเย้า ซึ่งมีถิ่นฐานภูมิลำเนาในประเทศจีนและใกล้เคียงกับชาวม้ง แต่ชาวเย้าได้ยอมรับวัฒนธรรมจากจีนค่อนข้างมากกว่าชาวม้ง แม้กระทั่งได้ยอมใช้ตัวหนังสือจีนเป็นภาษาเขียน

ยังไม่มีผู้ใดสามารถค้นคว้าเปิดเผยได้ว่าชนชาติม้งซึ่งได้อุบัติขึ้นในโลกนี้นั้น มีถิ่นกำเนิดอันแน่นอนในบริเวณใด แต่อย่างไรก็ตามมีปรัมปรานิยายของพวกม้ง ซึ่งได้เล่าสืบต่อกันมา กล่าวไว้ทำนองว่า ถิ่นกำเนิดของม้งอยู่ที่มุมหนึ่งของโลก เป็นดินแดนที่อากาศหนาวเย็นปกคลุมด้วยหิมะ น้ำตามลำน้ำจับกันเป็นน้ำแข็ง บรรดาคนและต้นไม้มีขนาดเล็กมีเวลากลางคืนยาวนานถึง ๖ เดือน ม้งในประเทศไทยก็รำลึกถึงถิ่นกำเนิดดั้งเดิม เริ่มแรกในทำนองว่า ถิ่นกำเนิดของม้งอยู่ห่างออกไปใช้เวลาเดินทางหลายปี เวลาครึ่งหนึ่งเป็นกลางวันและครึ่งหนึ่งเป็นกลางคืน เวลากลางคืนน้ำจะแข็งตัวจับกันเป็นก้อน เป็นแก่งหินและทราย สีขาว มนุษย์ สัตว์และต้นไม้ต้องทนอยู่กับความหนาว สรรพสิ่งทั้งหลายมีขนาดเล็กกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ อากาศที่หนาวเย็นทำให้ทุกคนต้องสวมหนังสัตว์

การค้นคว้าของนักโบราณคดี และมนุษย์วิทยา โดยเฉพาะ ชาวฝรั่งเศส หลายคนมี ซา แวงและเบอร์นัทซิล เป็นต้น ได้พบเค้าเงื่อนต่าง ๆ ที่พอจะประมวลเป็นประวัติความเป็นมาของชาวม้งได้คร่าว ๆ ดังนี้ พวกจีนได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากตามลุ่มแม่น้ำฮวงโห (ลุ่มแม่น้ำเหลือง) และได้แผ่ขยายอาณาเขตออกมาด้วยการสู้รบขับไล่ชนชาติต่าง ๆ ที่เป็นบรรพบุรุษของชนชาติไทย ชนชาติม้งและชาติอื่น ๆ การต่อสู้ระหว่างชนชาติจีนโบราณ กับบรรพบุรุษของชาวม้งได้เป็นอย่างรุนแรงและยืดเยื้อ ต่อมาชาวม้งได้พ่ายแพ้ต่อชาวจีนส่วนหนึ่งยอมตกอยู่ในใต้อำนาจจีนและยอมรับวัฒนธรรมจีน แต่มีหลายกลุ่มที่ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจจีนจึงหลบหนีเข้าไปอยู่ตามป่าเขา และร่นไปอยู่ทางตะวันตก (มณฑลเสฉวน) และทางใต้ (มณฑลตังเกี่ย) ในสมัยขงจื้อ เอกสารจีนได้กล่าวถึงชาวม้งว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “พวกอนารยชนแห่งขุนเขา”

ชาวม้งที่ถอยหนีออกอยู่ตามถิ่นทุรกันดารได้จัดตั้งอาณาจักรอิสระย่อย ๆ (คงลักษณะเดียวกันกับชนเผ่าไทยสมัยน่านเจ้า) มีกษัตริย์ของตนปกครองในแต่ละแห่ง ซึ่งกษัตริย์จีนในทำเนียบหรือในยุคนั้น หรือยุคสมัยต่อ ๆ มาก็ได้ดำเนินกุศโลบายยกย่องให้ตำแหน่งขุนนางใน

ทำเนียบของจีนและอิสริยยศแก่กษัตริย์มังกลุ่มต่าง ๆ โดยมีข้อตอบแทนว่ากลุ่มมังเหล่านั้นจะไม่รบพุ่งกับจีนและส่งบรรณาการให้กับกษัตริย์จีน (ตามธรรมเนียมวิธีปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยตามชายแดนของจีน) และยุแหย่ให้กษัตริย์มังต่าง ๆ รบพุ่งกันเองอยู่เนือง ๆ เป็นการติดกำลังของพวกมัง ในการที่ต้องทำความเข้าใจกับคำว่ากษัตริย์ ของมังว่าเป็นตำแหน่งหัวหน้าของฝูงชนที่ยังมิได้มีการพัฒนาทางการเมืองมากนัก ไม่สามารถ จะเทียบได้กับกษัตริย์ของไทยในสมัยน่านเจ้า หรือลานนาไทย กษัตริย์มังมีลักษณะกึ่งหัวหน้าเผ่า กึ่งผู้นำทางศาสนา (ซึ่งนับถือ ภูตผี และวิญญาณ) กษัตริย์และขุนนางมังในแต่ละแคว้นมักเป็นพวกแซ่เดียวกันคือเป็นเครือญาติกัน

ชาวมังได้อาศัยอยู่ในที่ต่างๆ ของประเทศจีนในลักษณะดังกล่าวมาหลายศตวรรษ จนกระทั่งประมาณคริสศตวรรษที่ ๑๗ พวกราชวงศ์แมนจู (เหม็ง) มีอำนาจในประเทศจีน กษัตริย์จีนในราชวงศ์เหม็งได้เปลี่ยนนโยบายเป็นการปราบปรามให้ชาวมังยอมจำนนโดยสิ้นเชิง จึงได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงในหลายแห่ง เช่นที่เมืองพังหยุน ในปี พ.ศ. ๒๐๐๙ การต่อสู้ในมณฑลไกวเจาในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๗๖ - ๒๒๗๘ และการต่อสู้ในมณฑลเสฉวนและไกวเจา ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๐๖ - ๒๓๑๘ กับครั้งหลังสุดใน พ.ศ. ๒๓๙๘ -๒๔๒๔ ซึ่งในการสู้รบแต่ละครั้งชาวมังประสบความพ่ายแพ้และสูญเสียพลรบและประชากรไปอย่างมาก ในทีสุดชาวมังก็เริ่มอพยพถอยร่นลงสู่ทางใต้ เช่นเดียวกับชนชาติไทยที่จำต้องถอยร่นมา เมื่อพันปีเศษก่อนหน้าแล้ว ในขั้นต้นชาวมังได้อพยพลงมาทางยูนานและพยายามเข้าไปทางลุ่มแม่น้ำแดงในมณฑลตังเกี๋ย แต่ได้ถูกชาวญวน ขัดขวางและต้องทำการสู้รบกับชาวญวนหลายครั้งหลายหน ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ แต่ในที่สุดชาวมังสู้อากาศร้อนในที่ราบและกองทัพญวน ซึ่งมีช้างเป็นกำลังสำคัญไม่ได้ จึงแตกหนีกระจายเป็นกลุ่มย่อย ๆ กลับขึ้นไปอยู่บนที่สูงป่าเขาในแคว้นสิบสองจุไทย และสิบสองปันนา

มีชาวมังบางกลุ่มนำโดยหัวหน้าแซ่สี แซ่เล่า และแซ่เหมา (หรือม้า) ได้อพยพมาเป็นกลุ่มก้อนอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาว บริเวณทุ่งไหหินเดียนเบียนฟู แล้วตั้งมั่นเป็นปึกแผ่นซึ่งมังพวกนี้ได้สืบเนื่องกันมาจนกระทั่งได้เป็นกำลังสำคัญให้หัวหน้ามังคนใหม่คนหนึ่ง คือ นายพลวังเปาในปัจจุบันนี้ ชาวเขาเผ่ามังได้อพยพเข้าสู้ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ เศษเป็นต้นมา ปัจจุบันชาวมังส่วนใหญ่ในประเทศไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูงหรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย น่าน เชียงใหม่ อุตรดิตถ์ เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และตาก มีจำนวนประชากรในประเทศไทยประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน นับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ชาวมังได้อพยพเคลื่อนย้ายมากขึ้น ทั้งในตอนเหนือของแหลมอินโดจีนและในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากภาวะการสู้รบทั้งภายในและภายนอกประเทศ และการขยายตัวอย่างจงใจ ภายใต้การนำของผู้ก่อการร้าย ตลอดจนการดิ้นรนของชาวมัง ที่ได้รับการศึกษาดีพอสมควร ดังนั้นในปัจจุบันนี้จึงมีชาวมังอยู่ในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศไทย แม้กระทั่งจังหวัดนครสวรรค์ และอุทัยธานี ก็มีชาวมังมาทำไร่ อยู่อาศัยเป็นกลุ่มก้อน ส่วนชาวมังที่มีการศึกษาดีนั้น ก็ได้มาตั้งรกรากประกอบอาชีพในจังหวัดใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง

เนื่องจากชาวมังเป็นชาวเขาที่มีความทรหดปึกบึน และเป็นนักต่อสู้ ประกอบกับเป็นชนชาติที่เคยมีความยิ่งใหญ่ พอสมควรในประวัติศาสตร์ และได้แสดงความกล้าแข็งรวมเป็นกลุ่มก้อนทำการต่อสู้ตามแบบสงครามกองโจรในประเทศลาว อีกทั้งผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในประเทศไทย ก็ได้แทรกซึมและปลุกปั่นชาวมังอยู่เสมอ ดังนั้นความแพร่ขยายตัวของชาวมังไปตามที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น จะต้องติดตามให้ความสนใจไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหว ในรูปของกลุ่มเล็ก ๆ หรือกลุ่มใหญ่ อย่างไรก็ตาม

พวกมังมีรูปร่างลักษณะผิวพรรณท่าทางและการพูดจาคล้ายคนจีน แต่โดยทั่วไปนั้นพวกมังผิวจะคล้ำกว่าจีนเล็กน้อย พวกผู้ชายค่อนข้างสูง ส่วนพวกผู้หญิงรูปร่างได้สัดส่วน บางคนรูปร่างหน้าตาในขั้นสวยมาก ลักษณะอีกประการหนึ่งที่พบเห็นกันโดยทั่วไปก็คือ พวกมังเป็นพวกที่ไวต่อความรู้สึก อยากรู้อยากเห็น แต่ค่อนข้างขี้อาย เมื่อคนแปลกหน้ามาเยี่ยมในชั้นแรกจะพยายามหลบหน้า นอกจากพวกที่สูบฝิ่นติดซึ่งปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ได้แก่พวกผู้สูงอายุ พวกมังเป็นคนสุขภาพดี ไม่กินหมากและชอบดื่มน้ำชาร้อนดื่มเหล้าเก่งแทบทุกคน สิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ชาวเขาเผ่ามังแตกต่างไปจากชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ก็คือ การแต่งกายและภาษา มังเป็นคำที่ชนพวกนี้ใช้เรียกชื่อชนเผ่าของตน ชาวไทยเรียกชนกลุ่มน้อยเผ่านี้ว่า “แม้ว”

ประเพณีและศาสนาของชาวเขาเผ่าแม้ว(ม้ง)

1.ประเพณีเกี่ยวกับการสมรส

การเกี้ยวพาราสี เวลาว่างจากการงงานหรือหลังฤดูเก็บเกี่ยว จะพบเห็นหนุ่มสาวมังหาทางไปเกี้ยวพาราสีกันในเวลาค่ำคืน อันเป็นช่องทางนำไปสู่การสมรสในที่สุด โอกาสที่มีการเกี้ยวพาราสีมากที่สุดและกระทำในเวลากลางวัน ได้แก่เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งในเทศกาลดังกล่าวนี้ชายหนุ่มหญิงสาวจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยสดงดงาม จับคู่เล่นโยนลูกบอลล์ หญิงสาวคนใดยังไม่มีคู่หมายจะเลือกชายหนุ่มที่ตนรู้จักชอบพอ มีการสนทนาพูดคุยกันตลอดเวลาโยนลูกบอลล์ ชายหนุ่มคนใดไม่ชอบพอคู่โยนของตนจะหาทางปลีกตัวออกไปโดยมิให้เสียมารยาท ระหว่างโยนหากผู้ใดรับไม่ได้อาจต้องเสียค่าปรับเป็นเครื่องประดับหรือสุดแล้วแต่จะมีสิ่งของให้ได้ การเสียค่าปรับแก่กันและกันจะเป็นการเปิดช่องว่างให้มีการเกี้ยวพาราสีในตอนกลางคืนอีกต่อไป

ในเวลาค่ำคืนม้งนิยม ชักชวนกันออกไปเกี้ยวพาราสีที่บริเวณป่าอยู่ใกล้กับหมู่บ้าน ปกติแล้วชายหนุ่มหญิงสาวจะไม่เกี้ยวพาราสีกันในบ้านเรือนเพราะถือว่า เป็นการผิดผี หลังจากหอบผ้าห่มไปรอเวลาอยู่ไม่ไกลจากบ้านหญิงสาวเท่าใดนัก เมื่อชายหนุ่มแน่ใจว่าพ่อแม่ของหญิงสาวนอนหลับแล้ว ชายหนุ่มจะเดินเข้าไปใกล้ห้องนอนของหญิงสาว เพื่อชักชวนหญิงสาวออกจากบ้านไปพลอดรักในป่า การชักชวนนิยมกระทำกัน ๒ วิธี คือ โดยการกระซิบและเป่า “จาง” เรียกการกระซิบชวนจะต้องแผ่วเบาเพียงให้ฝ่ายหญิงได้ยินเท่านั้นถ้าดังเกินไปหากพ่อแม่หญิงสาวได้ยิน ฝ่ายชายจะถูกดุด่า หากเป็นเช่นนี้ฝ่ายชายจะนิ่งเงียบ ถ้าโต้เถียงจะต้องถูกปรับเป็นเงินจำนวนหนึ่งประมาณ ๔ แถบ (ประมาณ ๔๐ บาท) หากฝ่ายหญิงจำเสียงได้ว่าเป็นชายหนุ่มที่

ตนชอบพอจะออกจากบ้าน ผู้ชายเอาผ้าห่มคลุมออกไปพลอดรักกันในป่าโดยเหตุที่ตามภูเขาเวลค่ำคืนนั้นหนาวจัด ชายหนุ่มหญิงสาวจะเกี้ยวกพาราสีและพลอดรักกันอยู่ในผ้าห่มผืนเดียวกันบางคู่จะอยู่จนรุ่งสว่าง หากทั้งสองฝ่ายสนทนากันจนเป็นที่พอใจก็อาจร่วมสุขกันในคืนนั้นได้หรืออย่างช้าไม่เกิน ๓ คืน หากเนิ่นนานไปกว่านั้นชายหนุ่มจะถือว่าหญิงเป็นคนไม่ดี แล้วเอาใจออกห่างจากหญิงไปหาคู่ใหม่ เนื่องจากความนิยมเกี้ยวพาราสีและพลอดรักกันในยามวิกาลโดยวิธีดังกล่าวแล้ว จึงเป็นของแน่นอนว่าจะหาหญิงสาวพรหมจารีย์ในหมู่หญิงสาวม้งได้ยาก โดยการปฏิบัติดังกล่าวนี้จึงมีผู้ขนานนามพวกม้งว่า “ผู้ไม่อิ่มในความรัก”

พวกหนุ่มสาวม้งมีข้อห้ามไม่เกี้ยวพาราสีกับลคนแซ่หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน หากหญิงสาวเกิดตั้งครรภ์ขึ้นในขณะที่คบหากับชายหลายคน แต่ไม่ทราบว่าตนตั้งครรภ์กับใคร หญิงสาวอาจบอกให้บิดามารดาทราบ เพื่อจะได้หาทางทำแท้ง แต่บางครั้งหญิงสาวอาจบอกชื่อชายหนุ่มที่เธอรักมากที่สุดว่าเป็นบิดาของเด็กในท้อง หากเป็นเช่นนี้ชายผู้ถูกเอ่ยนามอาจยินยอมแต่งงาน หรือปฏิเสธการแต่งงานโดยยินยอมเสียค่าปรับเพื่อเป็นค่าทำคลอดประมาณ ๖๐๐ บาท ค่าปรับนี้จะมากน้อยเพียงใด คู่กรณีสามารถต่อรองกันได้ หญิงสาวที่ตั้งครรภ์โดยเหตุนี้จะคลอดบุตรในบ้านบิดามารดาไม่ได้ ดังนั้นบิดาจึงสร้างกระท่อมเล็กบริเวณใกล้บ้านเพื่อคลอดบุตร และยินยอมให้ลูกสาวของตนกลับเข้าอาศัยในบ้านเดิมได้หลังจากได้คลอดบุตรได้ประมาณ ๑ เดือน

การหมั้น พวกม้งนิยมทำการหมั้นระหว่างญาติพี่ลูกน้องซึ่งมีแซ่ต่างกัน กล่าวคือลูกของพี่หรือน้องชายของมารดา หรือลูกของพี่หรือน้องชายของบิดา การหมั้นจะกระทำกันเริ่มแต่บุตรของทั้งสองฝ่ายมีอายุประมาณ ๑ ขวบ ทางฝ่ายชายเป็นผู้ไปหมั้นโดยนำสิ่งของเหล่านี้ไปมอบให้บิดามารดาฝ่ายหญิง ได้แก่ เหล้า ๑ ขวด ผ้าโพกศีรษะชายหญิงอย่างละ ๑ ผืน กระโปรงและผ้าปิดหน้ากระโปรงพร้อมกับเงิน ๔ แถบ โดยทั้งสองฝ่ายให้คำมั่นสัญญาต่อกันว่า ถ้าบุตรโตเป็นหนุ่มสาวแล้วจะให้แต่งงานกัน ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาจะต้องเสียค่าปรับให้คู่สัญญาเป็นเงินประมาณ ๔๐ แถบ (ประมาณ ๔๐๐ บาท)

การสู่ขอ ม้งจะเริ่มหาภรรยาให้กับบุตรชายของตนเมื่อมีอายุระหว่าง ๑๔ - ๑๖ ปี หากทราบว่าบุตรชายไปชอบหญิงสาวลูกของใครถึงกับต้องการได้ไว้เป็นภรรยา บิดาจะให้ผีด้วยธูป ๗ ดอกและต้มไก่เซ่นผี โดยอธิษฐานว่าหากบุตรชายของตนแต่งงานกับหญิงสาวแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุข ร่ำรวยมีเงินทองหรือไม่ ขอให้ผีตอบให้ทราบโดยการสำแดงลักษณะดีหรือไม่ดีที่ลิ้นไก่และกระดูกขาไก่ที่ตนเซ่นไหว้ หากลิ้นไก่และกระดูกขาไก่มีลักษณะไม่เป็นมงคล บิดาจะบอกให้บุตรเลิกติดต่อกับหญิงสาวคนนั้น และจัดการฆ่าไก่อีกตัวเซ่นผีเพื่อทราบคำทำนายของผีเกี่ยวกับหญิงคนอื่น ถ้าได้ลักษณะเป็นมงคลจะจัดเฒ่าแก่ ๒ คน ไปสู่ขอหญิงสาว ในการไปสู่ขอนี้จะให้บุตรชายที่จะแต่งงานไปกับเพื่อนพร้อมกับเฒ่าแก่ดังกล่าวด้วย เพื่อให้ชายหนุ่มและหญิงสาวซึ่งจะแต่งงานได้พบปะซึ่งกันและกันเพื่อตกลงใจขั้นสุดท้าย ขณะเดินทางไปสู่ขอถ้ามีสัตว์ป่า เช่น งู หรือกวางเดินตัดหน้า หรือมีคนตายในหมู่บ้านที่เดินผ่าน ม้งถือว่าเป็นลางร้าย มักเลิกล้มความตั้งใจที่จะไปสู่ขอ เพราะหากสู่ขอและแต่งงานไปแล้วจะครองชีวิตสมรสได้ไม่นาน

อาจถึงกับต้องตายจากกันหรือมิเช่นนั้นก็ทำมาหากินไม่ร่ำรวย อย่างไรก็ตามหากมีสัตว์ป่าเดินตัดหน้าถึง ๒ ครั้งหรือมากกว่านั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นลางร้าย เพราะมั่งเชื่อว่าสัตว์ป่าออกมาหากินโดยปกติวิสัย

พวกมั่งนิยมไปสู่ขอในเวลาเย็นเพราะเป็นเวลาเลิกจากการทำงาน เมื่อเดินทางถึงบ้านหญิงสาวและได้รับเชิญให้เข้าไปในบ้านแล้ว เฒ่าแก่ของฝ่ายชายจะหยิบยาเส้นโตประมาณเท่านิ้วหัวแม่มือ มอบให้แก่บิดามารดาของหญิงสาว แล้วแจ้งให้ทราบว่าลูกชายของใคร (แจ้งชื่อ) มีความต้องการอยากจะมาเป็นลูกชายของท่าน ตามประเพณีของมั่งบิดามารดาของฝ่ายหญิงจะตกลงเพียง ๒ คนไม่ได้ จะต้องเรียกบรรดาญาติพี่น้องมาช่วยพิจารณาตกลงใจด้วย แม้คณะญาติจะเห็นชอบด้วยแล้ว ฝ่ายบิดามารดาของหญิงสาวจะกล่าวอ้างเหตุผลเป็นทำนองไม่รับการสู่ของในครั้งนี้ เฒ่าแก่ฝ่ายชายจะอ้อนวอนและแจกยาเส้นแก่ทุกคนที่มาประชุมร่วมในการสู่ขออีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อยืนยันให้เห็นว่าฝ่ายชายมีความตั้งใจ อย่างแรงกล้าในการสู่ขอหญิงสาว ทางฝ่ายหญิงสาวจะตั้งเฒ่าแก่ตนขึ้น ๒ คน เพื่อตกลงกับเฒ่าแก่ฝ่ายชายในเรื่องเงินสินสอด โดยเฒ่าแก่ทางฝ่ายหญิงสาวจะนำเหล้า ๑ ขวดและจอกดื่มเหล้า ๔ ใบ ไปวางไว้บนโต๊ะเหล้าซึ่งอยู่ใกล้กับประตูหน้าบ้านด้านใน เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายจะมาร่วมนั่งดื่มเหล้าและเจรจากันในเรื่องการสู่ของเมื่อเป็นที่ตกลงกันได้ เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงจะกล่าวว่านั่งดื่มเหล้าที่ปากประตูเป็นการกีดขวางทางเดินควรย้ายไปที่อื่นจะดีกว่า จากนั้นคณะทั้ง ๒ ฝ่ายจะย้ายโต๊ะไปนั่งข้างในบ้านแล้วเจรจาตกลงกันเรื่องเงินสินสอดและกำหนดวันแต่งงาน ในคืนนั้นเฒ่าแก่ฝ่ายชายจะนอนค้างแรมที่บ้านหญิงสาว ๑ คืน รุ่งขึ้นจึงเดินทางกลับ ในทางตรงกันข้ามหากฝ่ายหญิงสาวปฏิเสธการสู่ขอในครั้งนี้ เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงสาวจะย้ายโต๊ะไปดื่มเหล้ากันข้างนอกบ้าน เมื่อเหล้าหมดขวดฝ่ายชายก็จะลากลับ หากทางฝ่ายชายมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสมรสกับหญิงสาว แม้จะถูกปฏิเสธการสู่ขอไปแล้ว ๑ ครั้ง ก็จะพยายามไปสู่ขออีกถึง ๒ ครั้ง หากสู่ขอไม่สำเร็จก็เลิกลากันไปเอง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้พวกมั่งบางหมู่บ้านไม่นิยมการสู่ขอ แต่นิยมการฉุดหรือการหนีตามกันเมื่อทำมาหากินจนมั่งมีเงินทองแล้วจึงจะไปสู่ขอและจัดพิธีแต่งงานในคราวเดียวกัน

การฉุด เมื่อชายหนุ่มหลงรักหญิงสาว แต่ในทางตรงกันข้ามหญิงสาวกลับรังเกียจไม่สนใจ หนทางที่จะได้หญิงสาวมาเป็นภรรยาก็โดยการฉุด ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งนำไปสู่การแต่งงานในที่สุดบิดาของฝ่ายชายจะรับทราบในการฉุดและจัดหาคนไปช่วยบุตรชายของตนด้วย ปกติการฉุดจะจู่โจมกระทำกันนอกบ้านหญิงสาว อาจส่งคนไปลวงหญิงสาวให้ออกจากบ้านพักแล้วจึงกระทำการ การฉุดหญิงสาวในบ้านถือว่าเป็นการผิดผีจะต้องเสียค่าปรับไหม เมื่อถูกฉุดหญิงสาวจะร้องให้ญาติพี่น้องช่วยเหลือแย่งตัวกลับคืน ขณะแย่งชิงกันญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายชายจะอ้อนวอนญาติฝ่ายหญิงสาวให้ปล่อยหญิงสาวไปกับตน เมื่อได้ตัวหญิงสาวไปถึงบ้านฝ่ายชายแล้วจะจัดให้อยู่ในห้องเดียวกันกับหนุ่มที่ต้องการแต่งงานด้วย ในวันรุ่งขึ้นฝ่ายชายจะส่งผู้แทน ๒ คน ไปแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบ พร้อมกับอ้อนวอนมิให้มีความกังวลในบุตรสาวของตน ถึงเวลาอันสมควรจะมาสู่ขอและแต่งงานในโอกาสต่อไป ผู้แทนที่ไปเจรจาจะต้องมีวาทศิลปในการสนทนา เพื่อชักจูงให้บิดามารดาฝ่ายหญิงเห็นชอบกับการฉุดนั้น ขณะเดียวกันก็พยายาม

แจกยาเส้นให้แก่บิดามารดาฝ่ายหญิงทำนองเดียวกับการสู่ขอ ถ้ารับยาเส้นไหว้ก็แสดงว่าบิดามารดาฝ่ายหญิงเห็นชอบด้วยกับการที่บุตรสาวของตนไปอยู่กับชายหนุ่มนั้น ในทางตรงกันข้ามหากฉุดหญิงสาวไปแล้วทางฝ่ายชายไม่มาแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบ พวกม้งถือว่าเป็นการผิดธรรมเนียมประเพณีต้องเสียค่าปรับ ๑๒ รูปี (ประมาณ ๑๒๐ บาท) ในทำนองเดียวกันถ้าหากหญิงสาวซึ่งถูกฉุดไปนั้น สามารถหนีกลับมาบ้านของตนได้หลังจากฉุดไปแล้วประมาณ ๓ วันฝ่ายชายจะต้องถูกปรับ แต่บางครั้งปรากฏว่าเนื่องจากบิดาของหญิงสาวไม่ประสงค์จะให้บุตรสาวของตนแต่งงานกับหนุ่มที่มาฉุดไป ก็อาจไม่ปรับและไม่ส่งลูกสาวคืน

ตามประเพณีของม้งห้ามชายหนุ่มที่ฉุดหญิงสาวไปนอนบ้านของผู้อื่นนอกจากบ้านญาติที่นับถือผีอย่างเดียวกัน เพราะม้งเชื่อว่าถ้าบ้านใดอนุญาตให้คนที่ถูกฉุดหรือแต่งงานใหม่ไปนอนในบ้านตน จะทำให้ผีบ้านโกรธ ทำให้ครอบครัวหรือสมาชิกในบ้านนั้นเจ็บป่วยหรือทำมาหากินไม่เจริญหรือมีเหตุเป็นไป ดังนั้นเมื่อชายหนุ่มจำเป็นต้องไปฉุดหญิงสาวที่หมู่บ้านอื่นไกลไปจากบ้านของตน ไม่สามรถเดินทางกลับได้ในวันเดียวได้ ชายหนุ่มและคณะจะต้องทำซุ้มนอนในป่า

การหนีตามกัน การหนีตามกันเกิดขึ้นเมื่อชายหนุ่มหญิงสาวมีความรักใคร่ชอบพอกันแต่ฝ่ายชายไม่สามารถไปสู่ขอแต่งงานได้ กรณีนี้ชายหนุ่มจะชักพาหญิงสาวที่ตนรักนำเสื้อผ้าสิ่งของไปอยู่ที่บ้านของตน ในวันรุ่งขึ้นก็ส่งผู้แทนไปแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบ หญิงสาวจะช่วยครอบครัวของสามีทำมกหากิน เมื่อมีเงินทองเพียงพอแล้ว ฝ่ายชายจะไปสู่ของและจัดพิธีแต่งงานตามประเพณี ปัจจุบันนี้ม้งนิยมแต่งงานด้วยวิธีนี้มากเพราะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่มากนัก การมีภรรยาคนที่สองของพวกม้งมักเกิดขึ้นโดยวิธีหนีตามกันนี้ ยิ่งกว่านั้นพวกชายหนุ่มม้งมักกลล่าวว่า ในการเกี้ยวพาราสีนั้นหญิงม้งมักชอบชายที่แต่งงานแล้ว เพราะรู้จักเล้าโลมและพลอดรักได้ถึงใจกว่าชายหนุ่ม ดังนั้นการแต่งงานหลังครั้งที่ ๑ จึงเกิดขึ้นโดยการหนีตามกันอยู่เสมอ

พิธีการแต่งงาน โดยเหตุที่พวกม้งมักจะไปสู่ขอหญิงสาวไว้เป็นภรรยา ณ หมู่บ้านอื่น ดังนั้นเมื่อสู่ขอได้แล้วจึงนิยมจัดพิธีแต่งงานในวันเดียวกัน พิธีแต่งงานมักนิยมกระทำกันในตอนเช้าที่บ้านหญิงสาว โดยทางฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาหมูและไก่ มาให้ฝ่ายหญิง ฆ่าเลี้ยงแขกเป็นจำนวนสองเท่าของฝ่ายหญิง

ที่บ้านของฝ่ายเจ้าบ่าวจะมีการจัดหาเฒ่าแก่ของตนไว้สองคน เมื่อฆ่าและต้มไก่เรียบร้อยแล้วจะอัญเชิญผีบ้านมากินไก่เครื่องเซ่น หลังจากนั้นจึงเชิญเฒ่าแก่ทั้งสองให้นั่งดื่มเหล้าและรับประทานไก่ที่โต๊ะตั้งเซ่นผีบ้าน ลำดับต่อมาญาติพี่น้องของฝ่ายเจ้าบ่าวจะยืนพร้อมกันต่อหน้าเฒ่าแก่ กราบเฒ่าแก่และไหว้วานให้เฒ่าแก่ทั้งสองให้ช่วยจัดการพิธีการแต่งงานให้สำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดี เฒ่าแก่จะรับไหว้และให้คำมั่นสัญญาจะช่วยเป็นธุระให้ตามร้องขอและจะบอกให้เจ้าบ่าวกราบปู่ ย่า ลุง อา และน้องชายของเจ้าบ่าว นอกจากให้กราบไหว้ผีบ้านตามลำดับดังนี้คือ ผีสือกั้ง ผีเตาไฟใหญ่ ผีเสา ผีเตาไฟเล็ก และผีประตู เมื่อเสร็จจากพิธีดังกล่าว

นี้แล้ว เฒ่าแก่พร้อมด้วยเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวจะเตรียมเงินสินสอด ข้าวและไก่ สำหรับนำไปเซ่นผีป่าและผีห้วยซึ่งอยู่ระหว่างเส้นทางไปบ้านเจ้าสาว

ในกรณีที่เจ้าบ่าวมาจากบ้านอื่นและอาศัยบ้านญาติเป็นที่พักเพื่อพิธีแต่งงาน เวลาออกไปแต่งงานที่บ้านเจ้าสาวไม่ต้องกราบไหว้ผีบ้าน คงดำเนินการในส่วนเกี่ยวข้องที่เหลืออยู่ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อเดินทางไปถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวฆ่าไก่สองตัว ต้มให้บิดาเจ้าสาวสำหรับเซ่นผีบ้านเจ้าสาว เพื่อให้ทราบว่าจะทำพิธีแต่งงานให้ลูกสาวพร้อมกับขอให้ศีลขอพรจากผีบ้าน หลังจากนั้นเฒ่าแก่ของฝ่ายเจ้าบ่าวบอกให้เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวกราบไหว้ญาติฝ่ายเจ้าสาวประกอบก้วย ปู่ย่า บิดามารดา ลุงอา พี่และน้องตามลำดับ นอกจากนี้ก็ให้กราบไหว้ผีบ้านของเจ้าสาวเริ่มจาก ผีประตู ผีเตาไฟเล็ก ผีเสา ผีเตาไฟใหญ่ และผีสือกั้ง ตามลำดับ เสร็จแล้วจึงไหว้เฒ่าแก่ของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว หลังจากนั้นเฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายจะไปนั่งสลับกันดื่มเหล้าและกินกับแกล้ม หากยังมีข้อตกลงบางประการเหลืออยู่ก็จะปรึกษาหารือกัน หากตกลงไม่ได้ก็จะขอความเห็นของเจ้าภาพที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางตกลงกัน

ในกรณีการฉุดหรือการหนีตามกัน การสู่ขอและการแต่งงานจะกระทำในวันเดียวกัน เมื่อได้ปรึกษาหารือและทำความตกลงเรื่องเงินสินสอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะรินเหล้าให้บิดาฝ่ายเจ้าสาว ทางเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ต้องไหว้บิดามารดาและญาติของเจ้าสาวอีกครั้งหนึ่งตามลำดับเป็นอันเสร็จพิธี คืนนั้นเจ้าบ่าวก็รับเจ้าสาวไปนอน บ้านของตนได้ หากบ้านเจ้าบ่าวอยู่ไกลจำเป็นต้องค้างคืนที่บ้านเจ้าสาว ต่อรุ่งเช้าจึงเดินทางกลับบ้านของตน เมื่อเดินทางไปถึงบ้านเจ้าบ่าวก็จะทำการฆ่าหมูและไก่เพื่อบอกกล่าวกับผีบ้านของให้รับเจ้าสาวไว้เป็นสมาชิกในครอบครัว หลังจากนั้นจะจัดเลี้ยงเฒ่าแก่ทั้งสองที่ได้เสียสละเวลาเป็นธุระจัดการแต่งงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากไม่พร้อมเจ้าบ่าวจะจัดทำในโอกาสหน้าก็ได้

เงินสินสอด พวกมังนิยมใช้เงินสินสอดเป็นเงินแถบหรือเงินรูปี ของพม่าหรือ อินเดีย ปกติเงินสินสอดจะตกประมาณ ๒๕๐ ถึง ๔๐๐ รูปี การแต่งงานนี้ภาษามังเรียกว่า “หยัวเก้าปู้” แปรเป็นไทยได้ว่า “ซื้อเมีย” ดังนั้นเงินสินสอดของพวกมังได้แก่เงินที่นำไปซื้อภรรยานั้นเอง ชายหนุ่มมังที่ยังไม่เคยแต่งงานทางบิดามารดาเป็นผู้จัดหาเงินสินสอดให้ สำหรับชายที่เคยมีภรรยาหรือมีภรรยาอยู่แล้ว เมื่อต้องการแต่งงานอีกมักจะสะสมหรือหาเงินสินสอดด้วยตนเอง

เงินสินสอดนี้บิดามารดาของเจ้าสาวมิได้รับเงินสินสอดไว้เพียงผู้เดียว แต่จะแบ่งให้ญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าสาวในสัดส่วนที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บิดามารดารับไว้ประมาณ ๔๐ - ๕๐ แถบ ปู่ย่าได้ส่วนแบ่งประมาณ ๑๒ แถบ พี่ชายและน้องชายได้รับประมาณคนละ ๘ แถบ ลุงและอาได้รับประมาณคนละ ๘ แถบ ป้าหรืออาคนใดคนหนึ่งได้รับประมาณคนละ ๘ แถบ (ในโอกาสต่อไปถ้าน้องสาวของเจ้าสาวแต่งงาน ป้าหรือ อาของเจ้าสาวคนต่อมาที่ยังมิได้รับส่วนแบ่ง จะเป็นผู้ได้รับสิทธิ) ลูกชายของลุงหรือน้าคนใดคนหนึ่งได้รับประมาณ ๗ แถบ (ผู้ที่รับส่วนแบ่งเงินสินสอด จากการแต่งงานของสมาชิกในครอบครัวเจ้าสาวแล้วจะหมดสิทธิ์) และลูกชายของอาคนใดคนหนึ่งได้รับประมาณ ๔ แถบ (ในการแต่งงานของน้องเจ้าสาวในโอกาสต่อไป คนที่ได้รับส่วนแบ่งแล้วจะหมดสิทธิ)

สินสมรส ในวันรุ่งขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นพิธีแต่งงานแล้ว บิดาของหญิงสาวจะมอบสินสมรส ซึ่งโดยปกติประกอบด้วย วัว หมู ห่วงคอและเสื้อผ้า ให้แก่คู่สมรสโดยผ่านเฒ่าแก่ของฝ่ายชาย ในบางครั้งหากบิดาเจ้าสาวไม่มีสิ่งของดังกล่าวหรือมีแต่บ้านเจ้าบ่าวอยู่ห่างไกลมาก อาจมอบเงินในจำนวนเท่ากับสิ่งของเป็นการทดแทนก็ได้ สำหรับวัวซึ่งเป็นสินสมรสนี้ถ้าต่อมาภรรยาถึงแก่กรรม เพื่อเป็นเกียรติแก่ภรรยาทางสามีจะส่งข่าวให้บิดาหรือญาติของภรรยาเป็นผู้มาฆ่าวัว หากภรรยาหม้ายไปแต่งงานใหม่ มังนิยมมอบสินสมรสให้ แก่บิดามารดาของสามีคนเดิม

2.ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

มังเชื่อว่าการตั้งครรภ์เกิดจากผีพ่อแม่ให้เด็กมาเกิด เมื่อเวลาใกล้คลอดหญิงมีครรภ์จะไม่ไปไหนมาไหนโดยลำพัง ต้องมีเพื่อนไปด้วยอย่างน้อยหนึ่งคน การคลอดบุตรโดยทั่วไปเป็นไปตามธรรมชาติ โดยหญิงตั้งครรภ์จะนั่งอยู่บนม้านั่งขนาดเล็ก หน้าห้องนอนตัวคลุมด้วยผ้าห่มนอน เอนตัวพิงสามี ปิดประตูบ้านห้ามเด็กเข้าไปยุ่งในบ้าน หลังจากคลอดจะทำความสะอาดเด็ก ตัดรกด้วยกรรไกร ถ้าเป็นเด็กชายจะนำรกไปฝังไว้ที่เสากลางบ้านซึ่งเป็นเสาที่มีผีเสาสถิตอยู่ เพราะเด็กผู้ชายควรจะรู้เรื่องผี ถ้าบุตรเป็นหญิงจะฝังไว้ใต้แคร่นอนของมารดา

เมื่อเด็กเกิดได้ ๓ วัน บิดาจะทำพิธีตั้งชื่อให้และทำพิธีขอบคุณผีพ่อแม่ที่ส่งเด็กมาเกิดในเวลาเดียวกัน พร้อมทั้งบองกล่าวผีบ้านของให้คุ้มครองเด็กและรับไว้เป็นสมาชิกของครัวเรือนและวงศ์ตระกูล พวกมังเชื่อว่าเด็กที่เกิดยังไม่ครบ ๓ วัน ยังไม่เป็นมนุษย์ จึงยังไม่ตั้งชื่อให้ หากเด็กผู้นั้นตายลงจะไม่ทำบุญศพให้ตามประเพณี แต่จะถูกนำไปฝังเช่นสัตว์

3.ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

เมื่อมีคนตายญาติพี่น้องจะช่วยกัน ล้างหน้า ทาแป้ง และแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ให้แก่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าคนตายจะได้เป็นที่ชื่นชมและได้รับการต้อนรับเป้นอย่างดีจากคนอีกโลกหนึ่ง ทางผู้ร่วมทำความสะอาดศพก็เชื่อว่าจะได้บุญได้กุศล เมื่อแต่งตังศพเสร็จแล้วจะวางศพนอนขนานกับฝาผนังซึ่งอยู่ตรงข้ามกับประตูหน้าบ้าน มังบางวงศ์ตระกูลนิยมหันศีรษะศพไปทางเตาไฟใหญ่ แต่บางวงศ์ตระกูลนิยมหันศีรษะไปทางตรงกันข้าม เจ้าภาพจะเชิญให้คนที่รู้จักการสวดเตอกีทำการสวด เพื่อให้คนตายได้ทราบว่าตนได้ตายไปแล้วและกำลังจะเดินทางไปหาผีพ่อแม่ซึ่งอยู่ยังอีกโลกหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วพิธีศพจะกินเวลานานพอสมควร ทั้งนี้เพื่อรอให้ญาตพี่น้องซึ่งอยู่ไกลออกไปได้มีโอกาสมาร่วมในงานพิธีด้วย รวมทั้งรอวันดีซึ่งเหมาะกับการฝังศพ เพราะเชื่อว่าถ้าฝังในวันดีคนตายจะไปเกิดที่ดีมีความสุข ทั้งลูกหลานข้างหน้าจะทำกินร่ำรวยมีความสุขด้วย

เพื่อให้งานศพได้เป็นไปโดยเรียบร้อย ญาติพี่น้องของผู้ตายจะตกลงเลือกหัวหน้าขึ้นจัดการในพิธีนี้ หัวหน้าจัดการศพดังกล่าวนี้จะมอบหมายงานบางอย่างให้ญาติพี่น้องผู้ตายช่วยทำอาทิเช่น สร้างที่ตั้งศพภายในบ้าน เช่นอาหารคนตาย เป่าแคน ตีกลอง หุงข้าว ทำอาหาร ต่อหีบศพ (ไม่เก็บไว้ในบ้านใช้บรรจุศพก่อนนำไปฝัง) ผ่าฟืน ตักน้ำ ตำข้าว ฆ่าวัว รวมถึงการชำระหนี้สินของผู้ตาย งานที่ค่อนข้างหนักมากเพราะต้องกระทำติดต่อกันได้แก่ การเป่าแคนและตี

กลอง เสียงแคนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงกลองเป็นสัญญลักษณ์แสดงว่ามีพิธีศพในบ้านนั้น ส่วนเสียงแคนนั้นมีเพลงเฉพาะในพิธีศพจะนำไปเป่าเล่นในโอกาสอื่นไม่ได้ ส่วนกลองนั้นถ้าไม่มีพิธีศพห้ามตีโดยเด็ดขาด การตายโดยโรคระบาดนั้นจะนำไปฝังโดยทันที ไม่มีการจัดพิธีศพแต่อย่างใด

การทำบุญศพผู้มีอายุมากซึ่งมีลูกหลานเป็นจำนวนมาก มักจะเป็นงานใหญ่เพราะลูกชายทุกคนจะต้องฆ่าวัวให้บิดามารดาคนละหนึ่งตัว ส่วนลูกสาวนั้นอาจรวมเงินซื้อวัวฆ่าทำบุญให้พ่อแม่ของตนด้วย โดยเหตุนี้จึงพบว่ามังชอบมีบุตรชายเป็นจำนวนมาก เมื่อตนถึงแก่กรรมลงจะได้มีคนช่วยทำบุญให้ใหญ่โตสมเกียรติ สำหรับศพของเด็กหนุ่มนั้นมักจะไม่มีการฆ่าวัวทำบุญ แต่ถ้าบิดามารดาเป็นผู้มีฐานะดีก็อาจฆ่าวัวให้ไปในพิธีศพ ศพใดมีการฆ่าวัวด้วย เมื่อได้ฤกษ์นำไปฝังจะต้องย้ายศพนั้นไปตั้งไว้ที่ไม้กางเขน ๒ ต้น เสร็จแล้วจะประกอบพิธีเรียกผู้ตายให้มารับวัวซึ่งลูกหลานมอบให้ จากนั้นจึงจะฆ่าวัว เมื่อชำแหละวัวเรียบร้อยแล้ว คนครัวจะจัดแบ่งเนื้อวัวให้ญาติผู้เกี่ยวข้องและทำอาหารเลี้ยงแขกในบริเวณนั้น ได้เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. จึงเคลื่อนย้ายศพไปฝัง

พวกมังนิยมฝังศพในตอนเย็น เพราะเชื่อว่าถ้าฝังในตอนเช้าผีคนตายจะกลับมารบกวนทางบ้าน แต่ถ้าฝังในตอนเย็นผีผู้ตายจะเดินทางไปตามทางของตนเหมือนตะวันตกดิน จะไม่กลับมารบกวนทางบ้านอีก เมื่อแห่ศพไปฝังหมอแคนจะเป็นผู้เป่าแคนเดินนำหน้าขบวน หลังจากพ้นบ้านผู้ตายไปแล้วประมาณ ๑ กิโลเมตร หมอแคนจะหยุดเป่าแล้ว เดินลอดใต้ศพวิ่งกลับบ้าน ญาติผู้หนึ่งจะถือโคมไฟส่องทางให้คนตายหลงทางและกลับไปบ้านเดิมไม่ได้ พอถึงเวลาเย็นใกล้ค่ำญาติจะไปจุดโคมไฟที่ถูกทิ้งไว้ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อผีคนตายจะกลับบ้านเมื่อมาพบโคมไฟจะผิงไฟแล้วเดินทางกลับไปยังที่ฝังศพ เพราะไม่สามารถหาทางกลับไปบ้านเดิมได้ หลังจากฝังศพแล้ว ๓ วัน ญาติผู้ตายจะนำก้อนหินไปกองเรียงไว้บนหลุมฝังศพโดยเชื่อว่าเป็นการสร้างบ้านให้ผีผู้ตายอยู่ หลังจากนั้นประมาณ ๑๓ วัน จะทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายกลับไปเยี่ยมบ้านเพื่อกินไก่ ภายใน ๑ ปี ทางญาติผู้ตายจะทำพิธีปล่อยผีผู้ตายให้ไปเกิด หากไม่ประกอบพิธีนี้ผู้ตายไม่สามารถไปเกิดได้และจะกลับบ้านมารบกวนญาติพี่น้อง บันดาลให้เจ็บป่วยหรือทำให้สัตว์ตาย

ศพของผู้มีอายุมักจะถูกฝังตามไหล่เขาซึ่งมีสันเขาขนาบอยู่รอบด้าน พวกมังห้ามฝังศพลูกในวันคล้ายวันฝังบิดามารดา เพราะเชื่อว่าจะทำให้ทำมาหากินไม่เจริญ หากได้นำศพไปฝังไว้ณ ไหล่เขาแห่งใดแล้ว ห้ามนำศพอื่นไปฝังในระดับเดียวกันอีก เว้นแต่จะฝังให้ต่ำหรือเยื้องไปจากศพที่ฝังไว้ก่อน ถ้าฝังให้อยู่ในแนวเดียวกันจะทำให้ผู้ตายแย่งที่ทำกันกินกัน กลับมารบกวนทำให้ญาติพี่น้องเจ็บป่วย ห้ามฝังศพไว้ในบนไหล่เขาซึ่งมีหมู่บ้านตั้งอยู่ สำหรับศพเด็กนิยมฝังไว้ในบริเวณเดียวกันเพื่อให้เป็นเพื่อนเล่นแก้เหงา

เกี่ยวกับการไว้ทุกข์นั้น ญาติของผู้ตายจะไว้ทุกข์ให้ประมาณ ๑๓ วัน ไม่มีการแต่งตัวเป็นพิเศษแต่อย่างใดคงเป็นไปตามปกติ แต่ห้ามปฏิบัติกิจบางอย่างซึ่งจะทำให้ผู้ตายไปเกิดไม่ได้ กล่าวคือ

ห้ามเย็บผ้า เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะถูกเข็มตำ

ห้ามต่อด้าย เพราะด้ายจะพันแข้งขาผู้ตาย

ห้ามซักเสื้อผ้าและหวีผม เพราะสิ่งสกปรกในผ้าจะเข้าไปในอาหารของผู้ตาย

ถ้าสามีหรือภรรยาตาย ห้ามแต่งงานใหม่ในทันทีจนกว่าจะพ้น ๑๓ วันไปแล้วเพราะจะทำให้ผู้ตายมีความกังวลในสามีหรือภรรยาของตน

ความเชื่อถือและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญ

มังไม่มีพระเจ้ายึดถือเป็นสรณะอย่างถาวรเช่นศาสนาคริสต์ หรืออิสลาม ความเชื่อถือต่าง ๆ เกี่ยวพันอยู่กับวิญญาณ หรือสิ่งที่ไม่มีตัวตน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่ง ของพลังสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพวกมัง สามารถสร้างความสมหวังหรือเป็นที่พึ่งได้เมื่อประสบกับความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความแปรเปลี่ยนของธรรมชาติในลักษณะที่สร้างทุพภิกขภัย ทำให้ตนไม่สามารถมีชีวิตอยู่รอดอย่างราบรื่นสุขสมหวังได้ โดยความเป็นจริงนั้น มังตั้งบ้านเรือนอยู่ตามเขาสูง ในระดับความสูงประมาณ ๕,๐๐๐ ฟุต ขึ้นไป แวดล้อมด้วยป่าและสิงห์สาราสัตว์ต่าง ๆ สภาพอากาศย่อมจะหนาวจัด หากฝนตกหนักติดต่อกันย่อมจะมีสภาพรุนแรง กระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่มิใช่น้อย สิ่งเหล่านี้ย่มมีส่วนผลักดันให้เกิดความรู้สึกนึกคิดหาทางแก้ไขให้อยู่รอดด้วยความเป็นสุข จึงกลายเป็นความเชื่อถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าจะช่วยบำบัดความทารุณจากธรรมชาติได้

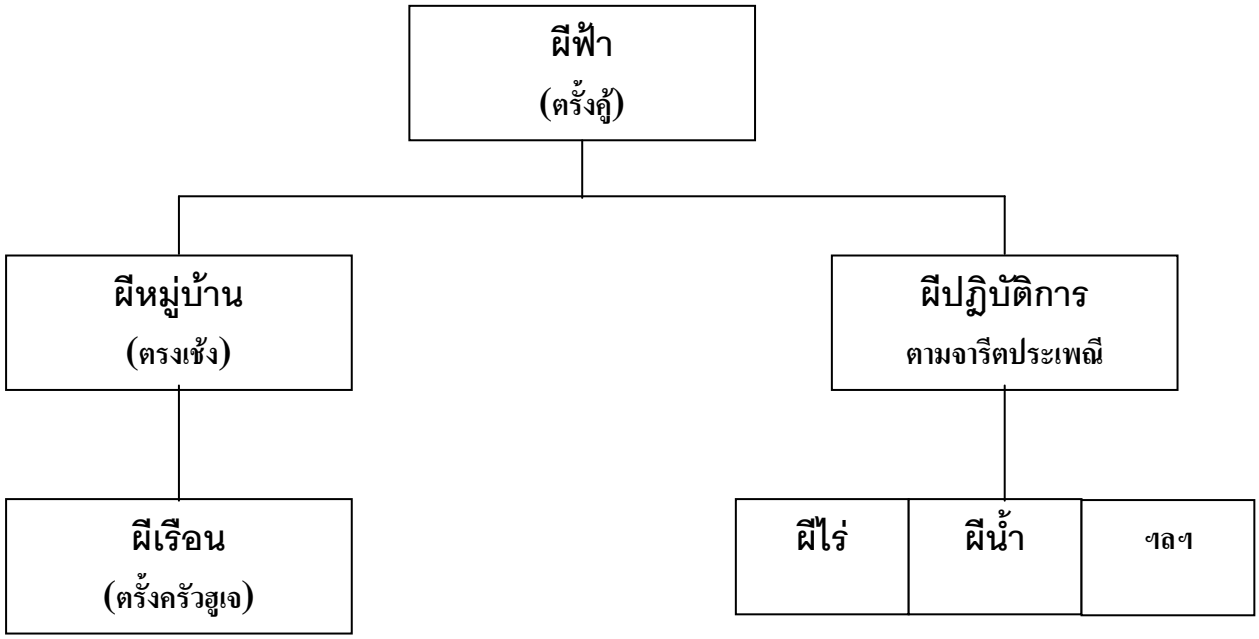
มังเป็นพวกนับถือวิญญาณ (Animism) โดยมีความเชื่อถือว่ามีผีต่างๆ ทั้งที่เป็นผีบรรพบุรุษและผีซึ่งเกิดขึ้นจากสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ ผีเหล่านี้มีอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งตนคุ้นเคยเป็นต้นว่า ท้องฟ้า ลำน้ำ ต้นไม้ ภูเขา ไร่นาและบ้านเรือน ความเชื่อในเรื่องผีของมังซึมแทรกเกราะแน่นอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้นับแต่เกิดจนตาย พวกมังเชื่อว่าผีที่ตนนับถือวมีอยู่หลายระดับ ระดับสูงสุดได้แก่ผีฟ้า ซึ่งเรียกว่า “ตรั้งคู้” มังเชื่อว่าผีฟ้าผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก มีอำนาจให้คุณและโทษแก่มวลมนุษย์ผู้ทำความดีเมื่อตายไปผีฟ้าจะให้ขึ้นสวรรค์ซึ่งอยู่บนฟ้า ส่วนผู้ก่อกรรมชั่วจะให้ไปตกนรกซึ่งอยู่ใต้พื้นดิน มีแต่ความทุกข์ทรมาน

ระดับรองลงจากผีฟ้าได้แก่ผีหมู่บ้าน ซึ่งมังเรียกว่า “ตรงเช้ง” เป็นผีซึ่งคอยคุ้มครองหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้อยู่เย็นเป็นสุข ผีในระดับถัดไปของมังได้แก่ ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน ภาษามังเรียกว่า ” ตรั้งครัวฮูเจ” ซึ่งเป็นผีของสมาชิกในแต่ละครอบครัวซึ่งล่วงลับไปแล้ว มังเชื่อว่าผีนี้จะคอยปกปักรักษาให้คนในครอบครัวมีความสุขสบาย ผีใหญ่ของบ้านอยู่ที่เสาเรือน เสากลาง นอกจากนี้ในเรือนหลังหนึ่งยังมีผีคุ้มกันประตูหน้าบ้านครัว ห้องรวม เตาดิน ห้องเก็บของและเตียงนอนของหัวหน้าครอบครัว ผีสุนัขเป็นผีที่คอยคุ้มกันบ้านเรือนของพวกมังให้ปลอดภัยจากผีร้าย ตามบ้านของพวกมังขาวจะมีเท้าสุนัข ๑ คู่ แขวนไว้เหนือประตูหน้าบ้านเพื่อขับผีร้าย

ต่าง ๆ ในแต่ละปีหมอผีจะต้องเซ่นสังเวยผีต่าง ๆ เหล่านี้หนึ่งครั้ง เพื่อเป็นการเอาใจและเพื่อจะได้อัญเชิญให้มาช่วยเหลือได้สะดวก ตามบ้านมังจะจัดทำหิ้งบูชาผีหมอ ผีคาถาและผีหมอยาไว้ในบ้าน

นอกจากผีทั้งสามระดับดังกล่าวแล้ว มังยังมีความนับถือผีอีกแระเภทหนึ่งเรียกผีปฏิบัติการตามจารีตประเพณี มีจำนวนหลายรูปด้วยกัน มังเชื่อว่าผีฟ้าเป็นผู้บัญญัติจารีตประเพณี ซึ่งถือปฏิบัติอยู่ในสังคม โดยผีฟ้าได้กำหนดผีผู้คอยลงโทษผู้กระทำผิดในแต่ละจารีตประเพณีไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น เรื่องการทำไร่ หากผู้ใดฝ่าฝืนผีไร่จะเป็นผู้ลงโทษ ความสัทพันธ์เกี่ยวกับผีซึ่งมังมีความเชื่อถือนี้พอเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อถือของมัง

มังมีความเชื่อถือว่ายิ่งออกห่างจากบ้านเรือนไปมากเท่าใดก็ยิ่งอาจได้รับอันตรายจากผีร้ายต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ดังนั้นเรือนจึงเป็นสิ่งที่ให้ความอบอุ่นแก่มัง เมื่อมีความทุกข์ร้อนเกิดขึ้นอาจเนื่องจากฝนแล้ว ความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือทุพภิกขภัยต่าง ๆ มังจะเริ่มทำพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนก่อน หากเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นจะให้หมอผีทำพิธีเข้าทรง เมื่อทราบว่าเหตุร้ายที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากมีผู้ละเมิดประเพณีใด เมื่อทราบก็จะทำพิธีเซ่นไหว้ผีปฏิบัติการตามจารีตประเพณีนั้น ๆ หากความเดือดร้อนไม่หมดสิ้นไปก็จะทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ผีฟ้า เมื่อเหตุร้ายไม่กลับดีขึ้นย่อมหมายความว่ามีการทำผิดจารีตประเพณีอย่างรุนแรง ผีฟ้าไม่อาจยกโทษให้ได้

ในด้านการเชื่อถือผีนี้ มังมีความเชื่อต่อไปว่าคนที่เกิดมาจะต้องมีขวัญอยู่ ๓ ขวัญ เรียกว่า “ปลี” ดังนั้นเมื่อเด็กเกิดมาจะต้องทำพิธีเซ่นสังเวยด้วยหมูและไก่ เพื่อเรียกขวัญทั้ง ๓

ให้เข้าร่างเด็กแล้วจึงจะตั้งชื่อให้เด็กคนนั้นได้ คติเรื่อง ๓ ขวัญนี้ มังเชื่อว่าอย่างน้อยจะต้องมี ขวัญ ๑ ขวัญ อยู่ในร่างกายอีก ๒ ขวัญ อาจล่องลอยออกจากร่างกายไปในขณะเจ้าของหลับ หากขวัญออกจากร่างไปทั้ง ๓ ขวัญ ผู้นั้นจะถึงแก่ความตายเมื่อขวัญออกจากร่างกายท่องเที่ยวไปนั้น อาจถูกหน่วงเหนี่ยวจากผีบ้านมิให้กลับเข้าร่าง จะทำให้ผู้นั้นเจ็บไข้ได้ป่วย หมอผีจะต้องทำพิธีเรียกร้องอัญเชิญให้กลับมาสู่ร่างตามเดิม มิเช่นนั้นแล้วผู้ที่ขวัญออกจากร่างจะถึงแก่ความตาย เมื่อมังตายเชื่อกันว่าขวัญหนึ่งจะอยู่ในที่ฝังศพ ขวัญหนึ่งจะไปเกิดใหม่และขวัญหนึ่งจะไปสวรรค์หรือนรก ขวัญจะไปสู่สวรรค์หรือนรกนั้น ดูเหมือนจะมิได้ขึ้นอยู่กับความประพฤติของผู้ตาย แต่กลับขึ้นอยู่กับว่าเมื่อมังผู้นั้นตายลงนั้น ญาติพี่น้องได้ฆ่าวัวควายเซ่นไหว้บวงสรวงในพิธีศพมากน้อยเพียงใด

ตามความเชื่อของมัง ขวัญมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์ อาจทำให้พอใจ เกลียดรัก และชอบ แต่ขวัญจะทำอันตรายหรือทำการแก้แค้นไม่ได้ ขวัญของมังที่ถูกฆ่าไม่อาจทำอันตรายเอากับผู้ที่ฆ่าตนได้ จากความเชื่อในเรื่องขวัญนี้เองทำให้มังมีความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่โดยขวัญจะไปเกิดใหม่ในร่างของหญิงตั้งครรภ์ คนตายไปแล้วจะไปเกิดเป็นเพศตรงกันข้าม พวกมังถือว่าการกระทำในระหว่างมีชีวิตไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการที่ขวัญของตนจะต้องไปสวรรค์หรือนรก แต่มีส่วนกำหนดว่าจะไปเกิดใหม่ในชาติหน้าเป็นอะไร คนที่กระทำความผิดจะเกิดเป็นม้า หรือควาย ขึ้นอยู่กับความหนักเบาของความผิดที่ได้กระทำไว้

โดยเหตุที่มังมีความเชื่อถือในวิญญาณ สิ่งหนึ่งที่สะท้อนออกมาจากความเชื่อถือดังกล่าวนี้ก็คือ ความเคารพยำเกรงไม่ประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่บังควรต่อบางสิ่งบางอย่างซึ่งตนเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในบ้านมังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ๕ แห่ง คือ ประตูหน้าบ้าน เสากลาง (ถ้ามังขาวอยู่ที่เสาใกล้ ๆ กับเตาไฟเล็ก) ที่ฝาผนังซึ่งตรงข้ามประตูหน้าบ้านอันเป็นที่อยู่ของผีสือกั้งและผีหมอ ที่เตาไฟใหญ่และเตาไฟเล็ก ดังนั้นที่ดังกล่าวเหล่านี้ ห้ามกระทำการใด ๆ อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น อาทิเช่น ห้ามนั่งบนธรณีประตู ห้ามใช้มีดสับหรือพันเล่นที่เสากลาง ห้ามถ่มน้ำลายใส่เตาไฟ เหล่านี้เป็นต้น

ตามความเชื่อของพวกมัง หมอผีเป็นผู้ที่มีอำนาจมหัศจรรย์สามารถติดต่อกับผีต่าง ๆ ได้ หมอผีที่เรียกว่า “เน้ง” สามารถเข้าทรงโดยผีสามารถพูดผ่านหมอผีขณะเข้าทรง คนที่เป็นหมอผีจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ โดยปกติหมอผีจะมีความชำนาญและความรู้ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่มี

นอกจากนี้หมอผี “คนทรง” แล้วในหมู่บ้านมังยังมีหมอผี “คาถา” และหมอผี “ยา” หมอผี ๒ ประเภทหลังนี้ไม่มีความสามารถในการเข้าทรงเพื่อติดต่อกับผีต่างๆ แต่สามารถรักษาไข้ด้วยวิธีการสวดคาถาและใช้ยาจำพวกพืช อย่างไรก็ตามพวกมังมีความเชื่อถือและมั่นใจในหมอผีคนทรงมากกว่าหมอผีคาถาและหมอผียา ซึ่งโดยปกติมักจะเป็นผู้ชาย

การเป็นหมอผีคนทรงนั้นเป็นได้ ๒ ทางคือ ประการแรกเป็นได้เนื่องจากการฝันกล่าวคือมีบางคนอาจจะฝันว่ามีผีหมออยากจะมาอยู่กับตน หากฝันเช่นนั้นแล้วเขาจะทำพิธีอัญเชิญผีหมอให้มาอยู่ด้วย เมื่อพิธีเสร็จคนนั้นก็กลายเป็นหมอผีไป อีกวิธีหนึ่งก็คือการเป็นหมอผี

เนื่องจากอาการป่วยเป็นเวลานาน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วหมอผีจะเกิดขึ้นโดยวิธีนี้มากกว่าหนทางแรก กล่าวคือเมื่อมังป่วยเป็นเวลานาไม่สามารถรักษาด้วยวิธีใดให้หายขาดได้ต่อมาหมอผีบอกว่าผีบอกว่าผีหมอต้องการมาอยู่กับผู้ป่วยเพื่อรักษาคนไข้ ดังนั้นหมอผีจะทำพิธีเรียกผีหมอให้มาอยู่กับคนป่วยนั้น เมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติก็ได้เป็นหมอผีรักษาคนป่วยต่อไปได้

หมอผีเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมังซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของพวกมังในทุกเง่ทุกมุมอย่างมากมาย แม้จะมีหัวหน้าหมู่บ้านคอยปกครองดูแลทุกข์สุขอยู่แล้วแต่หมอผีก็ยังมีอิทธิพลครอบงำความรู้สึกนึกคิดของมังอยู่ตามความเชื่อถือของตน การนำเท็คนิคใหม่ ๆ เข้าไปพัฒนาหมู่บ้านมัง นอกจากจะติดต่อทำความเข้าใจกับหัวหน้าหมู่บ้านแล้ว ควรจะขอความร่วมมือจากหมอผีอีกทางหนึ่งด้วย

พิธีกรรมและงานฉลอง

สังคมของชาวเขาเผ่ามังเป็นสังคมที่มีความเชื่อถือเคารพยำเกรงในผีหลายประเภทซึ่งสามารถให้คุณและโทษในการดำรงชีวิตประจำวันต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อหมู่บ้าน ทุพภิกขภัยหรือความเดือดร้อนต่าง ๆ แม้กระทั่งการเจ็บไข้ได้ป่วย มักเชื่อว่าเกิดขึ้นจากผีร้ายแทบทั้งสิ้น พิธีกรรมเช่น ไหว้บวงสรวงผีในแต่ละโอกาสเป็นสื่อกลางที่จะช่วยให้มังขจัดทุพภิกขภัยและสามารถอยู่เย็นเป้นสุขได้

พิธีกรรมทางศาสนาของพวกมังนั้นมิได้อยู่ในรูปแบบเดียวกันไปทั้งหมด มีการปฏิบัติแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดบางประการในแต่ละวงศ์ตระกูล ด้วยความแตกต่างนี้เองพวกมังจึงแยกกันเป็นกลุ่มสังคมเล็ก ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ในกลุ่มของตนอย่างแน่นแฟ้นเนื่องจากความเชื่อถือผีของพวกมังเกาะแน่นอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่แต่เกิดจนตาย พิธีกรรมเพื่อเช่นไหว้ผีของพวกมัง เริ่มทำตั้งแต่การรับเด็กทารกเข้าสู่โลกมนุษย์ วงศ์ตระกูลและครอบครัว การเปลี่ยนแปลงใดในครอบครัว พวกมังมักจะให้ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนรับรู้ด้วยเสียก่อน หากผีไม่เห็นด้วยพวกมังจะไม่ทำการลงไป

การประกอบพิธีกรรมของมังนั้น หมอผีซึ่งเป็นเสมือนผู้แทนของผีและชาวบ้านเป็นทั้งผู้นำและผู้ประกอบพิธีกรรม นอกจากหมอผีแล้ว องค์ประกอบในการพิธีกรรมตามความเชื่อถือของม้งประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นและเครื่องดนตรี สำหรับเครื่องบูชานั้น ที่พบเห็นโดยทั่วไปได้แก่ธูปและเทียน ส่วนเครื่องเซ่นนั้นแล้วแต่หมอผีจะเป็นผู้กำหนดโดยทั่ว ๆ ไป มังจะเซ่นผีด้วย ข้าว ไก่ และหมู (มังไม่นิยมเซ่นไหว้ด้วย ม้า วัว ควาย และสุนัข) เครื่องดนตรีที่สำคัญอาทิเช่น ฆ้อง แคน และลูกกระพรวน การเซ่นสังเวยด้วยสัตว์ซึ่งเป็นส่วนทีมีความสำคัญในพิธีกรรมจะกระทำโดยหัวหน้าครอบครัวหรือหมอผีในโอกาสต่าง ๆ

เมื่อคนตายในบ้าน หากบ้านใดมีปืนจะยิงปืนเพื่อเป็นสัญญาณให้คนอื่นทราบว่ามีคนตายเกิดขึ้นในบ้านนั้น พิธีการหลังจากนั้นก็คือการอาบน้ำศพ แต่งศพด้วยเสื้อผ้าไหมตั้งศพไว้ในบ้านโดยมีญาติพี่น้องคอยเผ้าศพ เป็นเวลา ๒ - ๓ วัน หรือมากกว่านั้น สุดแต่ว่าในครอบครัวใหญ่หรือเล็ก เมื่อตั้งศพให้ญาติพี่น้องมาเคารพได้เวลาแล้วจะบรรจุศพลงในลังไม้และนำไปฝังในป่า โดยญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูลเดียวกันกับผู้ตายร่วมขบวนแห่ศพไปด้วย หมอผีจะทำพิธีขับไล่ผีและชี้ทางไปสวรรค์ให้แก่ผู้ตาย นับแต่พิธีศพในบ้านจนนำไปฝังเมื่อฝังศพเสร็จแล้วญาติของผู้ตายจะทำการเซ่นไหว้และเลี้ยงอาหารแก่วิญญาณของผู้ตายการเซ่นไหว้และพิธีฉลองจะมีต่อไปเป็นเวลา ๓ วัน หลังจากวันฝังศพ ต่อจากนั้นปีหนึ่งจึงจะเซ่นสังเวยอีกครั้งหนึ่ง

เครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าแม้วในจังหวัดเชียงราย

แคนแม้ว

ภาพประกอบ 52 **“แคนแม้ว” หรือ “แก้ง”**

ชื่อเครื่องดนตรี : แคนแม้ว,แก้ง

ประเภทเครื่องดนตรี : เครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Free Reed

วัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรี : ไม้เนื้อแข็ง, ไม้ไผ่, ขี้ผึ้ง, ลิ้นโลหะ

ประวัติของเครื่องดนตรี : เป็นเครื่องเป่าตระกูลเดียวกับแคน ซึ่งเครื่องเป่าชนิดนี้มีเฉพาะชาวเขาเผ่าแม้วเท่านั้น ซึ่งเครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาส่วนใหญ่หลายเผ่าจะสร้างขึ้นมาจากน้ำเต้า แต่เครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าแม้วนั้นจะสร้างขึ้นมาจากไม้ไผ่ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะสวยงามมากที่สุดในบรรดา เครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าต่างๆ และ มีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เนื่องจากเครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าอื่นๆนั้น จะใช้เป่าในงานรื่นเริง การร้องรำทำเพลงและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความสุขของคนในเผ่า แต่สำหรับแคนของชาวเขาเผ่าแม้วแล้วจะใช้สำหรับประกอบพิธีศพเท่านั้น แต่เท่าที่สอบถามนักดนตรีชาวเขาเผ่าแม้วในหมู่บ้านกิ่วกาญน์ จังหวัดเชียงราย ได้บอกว่าก็มีการบรรเลงแก้งประชันกันระหว่างหมู่บ้านด้วยเช่นกัน แต่โอกาสที่จะมีการประชันกันนั้นมีโอกาสน้อยมากในปัจจุบัน

แก้งถือเป็นเครื่องดนตรีหลักของชาวเขาเผ่าแม้วที่จะใช้ทำการประกอบพิธีศพ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญมากขาดไม่ได้เนื่องจากชาวเขาเผ่าแม้วมีความเชื่อว่าเสียงเพลงจากแก้งจะ

เป็นเสียงเพลงส่งวิญญาณคนตายไปสู่สุคติ แต่การสืบค้นประวัติความเป็นมาของแก้งเป็นเรื่องยาก เนื่องจากไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากชาวเผ่าแม้วไม่มีภาษาเขียน

บทเพลงที่ใช้บรรเลงแก้งนั้นมีอยู่ไม่มากเนื่องจากโอกาสในการใช้มีจำกัด และ ใช้เฉพาะในงานศพเท่านั้น สอบถามนักดนตรีชาวเขาเผ่าแม้วในหมู่บ้านกิ่วกาญน์ จังหวัดเชียงรายได้ความว่า ขั้นตอนในการทำพิธีศพนั้นก็มีอยู่ทั้งหมดหลายขั้นตอนโดยจะบรรเลงเพลงเรียงกันดังนี้

1.**แก้งตูเสีย** มีความหมายว่า เป็นการบรรเลงนำทางวิญญาณคนตายกลับไปสู่เมืองจีนและมีการฆ่าไก่ 1 ตัวส่งไปด้วย

2.**แก้งจานเน็ง** เป็นการเป่าเอาศพไปนอนบนแผ่นไม้ เพื่อสำหรับทำเป็นโลงศพ

3.**แก้งจอเจี้ย** เป็นการบรรเลงเพื่อฆ่าหมูอีก 1 ตัวให้คนตายเอาไปกินที่เมืองจีน

4.**แก้งสาวเก๋** เป็นการบรรเลงเพื่อให้คนตายได้ทราบว่าเมื่อคนตาย ตายไปแล้ว ญาติพี่น้อง เสียใจ เสียดาย และ ร้องไห้

5.**แก้งไข่** เป็นการบรรเลงเพื่อให้ตามคนมากินอาหารเช้า

6.**แก้งชู** เป็นการบรรเลงเพื่อให้ตามคนมากินอาหารกลางวัน

7.**แก้งมอ** เป็นการบรรเลงเพื่อให้ตามคนมากินอาหารเย็น

8.**แก้งจอนยู้เสียเจี้ย** เป็นการบรรเลงเพื่อเอาคนตายไปฝัง ในขั้นตอนนี้ถ้าบ้านใดมีฐานะดีจะฆ่าวัว อีก 2 ตัวเพื่อให้คนตายเอาไปเมืองจีนด้วย

9.**แก้งตึ่งจา** เป็นการบรรเลงหลังจากฝังคนตายไปแล้ว เพื่อบอกกับคนตายว่า คนตายไม่ต้องเสียใจ จะได้ไปอยู่บ้านใหม่ ไปอยู่เมืองใหม่ ไปหาปู่กับย่าที่ตายไปแล้วที่เมืองจีน

ซึ่งในการที่มีคนตายในหมู่บ้านจะต้องทำการส่งวิญญาณด้วยแก้งทุกครั้งเพื่อให้วิญญาณกลับสู่สุคติ นอกจากนี้ยังมีเพลงอื่นๆอีกที่ใช้ในการแสดงอีกเช่น

- ปู้กานเหนือ เป็นการเป่าแก้งให้คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านฟัง มีความหมายว่า อยากใส่เสื้อผ้าดีๆ อยากออกไปเที่ยวแต่ไม่มีเงิน ไปขอเงินกับคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน

- นูฉี่หลง เป็นการเป่าแก้งประชันกันระหว่างหมู่บ้าน

- ไก่หลี่เค้า เป็นการเป่าขอบคุณผู้ประชันหลังจากประชันกันเสร็จแล้ว

ลักษณะของเครื่องดนตรี : แคนแม้วหรือแก้งเป็นเครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Free Reed ที่มีลิ้นอยู่ภายในเหมือนแคนของทางภาคอีสาน มีส่วนประกอบสำคัญอยู่สามส่วน คือเต้าเก้งซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็ง ท่อลมที่ทำจากไม้เผ่าซึ่งมีทั้งหมด 6 ท่อ และมีขนาดแตกต่างกันทั้งขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางและความยาวของท่อลม และส่วนสุดท้ายลิ้นแก้ง ที่ทำจากแผ่นทองเหลือง ที่ติดเข้าไปบริเวณท่อลมที่อยู่ภายในเต้าแก้ง

แก้ง เป็น เครื่องดนตรีตระกูลเดียวกับแคนทางภาคอีสานและแคนน้ำเต้าของชาวเขาหลายเผ่าที่นิยมประดิษฐ์ขึ้นมาบรรเลงกันภายในหมู่บ้าน ในบรรดาเครื่องดนตรีตระกูลแคนของชาวเขาแล้วแก้งจะเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสวยงามมากที่สุด เท่าที่สอบถามจากนักดนตรีชาว

แม้วแล้วได้ความว่ามีชาวต่างชาติมาขอซื้อไปในราคาที่สูงมาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่สร้างได้ยากกว่าเครื่องดนตรีชาวเขาชิ้นอื่นๆ

ขนาดของเครื่องดนตรี :

- ความกว้างของตัวแคน 22 ซม. (เส้นรอบวง)
- ความยาวของตัวแคน 68 ซม.
- ขนาดของท่อลมไม้ไผ่

ท่อที่ 1 ยาว 52 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 2.4 ซม.
ท่อที่ 2 ยาว 77 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
ท่อที่ 3 ยาว 87 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
ท่อที่ 4 ยาว 98 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
ท่อที่ 5 ยาว 108 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
ท่อที่ 6 ยาว 69 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง1 ซม.

วิธีการสร้างเครื่องดนตรี

1.การสร้างตัวแคน ไม้ที่ใช้ทำตัวแคนทำมาจากไม้เนื้อแข็ง ที่หาได้ในบริเวณหมู่บ้านเช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้ชิงชัน มีความกว้างของเส้นรอบวงแคนประมาณ 22 ซม. ความยาวของตัวแคนประมาณ 68 ซม. มีรูปทรงลักษณะปลายแหลมป่องกลาง สร้างโดยการใช้ไม้สองชิ้นที่ได้ทำการขุดด้านในออกให้เป็นโพรงเมื่อนำมาประกบกันก็จะมีลักษณะกลวงภายในเป็นที่สำหรับกำทอนเสียง ก่อนจะนำมาประกบกันจะต้องเจาะรูทรงกลมทั้งหมด 6 รู ดังนี้

รูที่ 1 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 2.4 ซม. มีขนาดกว้างที่สุด
รูที่ 2 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
รูที่ 3 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
รูที่ 4 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
รูที่ 5 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.
รูที่ 6 เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.

โดยรูที่ 2 ถึง รูที่ 6 จะมีขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม. เท่ากันทั้ง 5 รู เมื่อนำมาประกบกันแล้ว ส่วนของตัวแคนจะไม่มีลิ้นติดตั้งอยู่ ปลายด้านยาวจะเป็นรูสำหรับเป่า แคนบางตัวอาจมีการครอบปากเป่าด้วยทองเหลืองเพื่อให้มีความแข็งแรงทนทานมากยิ่งขึ้น การประกบไม้ทั้งสองชิ้นจะต้องใช้ความชำนาญในงานไม้มากเพราะต้องไม่ให้มีลมรั่วออกจากตัวแคนได้เลย เมื่อนำมาประกบกันแล้วผิวรอยต่อจะต้องเรียบสนิท เพิ่มความแข็งแรงและสวยงามด้วยเปลือกไม้ที่นำมาพันบนตัวแคนเป็นข้อๆตลอดความยาวของตัวแคนเพื่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ แคนบางตัวจะมีการแจะท่อสำหรับปล่อยน้ำลายบริเวณด้านตรงขามกับปากเป่า มี

ลักษณะเป็นรูเล็กๆ 1 รู ที่มีหมุดไม้เล็กๆ อุดอยู่เวลาใช้งาน เมื่อใช้งานเสร็จก็สามารถเทน้ำลายออกจากรูก่อนนำไปเก็บได้

2.การสร้างลิ้นแคน ลิ้นแก้งจะสร้างมาจากทองเหลือง ลักษณะเป็นแผ่นทองเหลืองบางๆ มีความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. บางมากหนาไม่ถึง 1 มม. ลิ้นแก้งแต่ละลิ้นมีลักษณะคล้ายกัน มีการบากเป็นรอยตรงกลางที่มีลักษณะเป็นมุมแหลม ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนเป็นเสียงต่างๆ ท่อลมแต่ละท่อจะมีลิ้นทองเหลืองนี้อยู่ 1 ลิ้น มีเพียงท่อที่ 1 ซึ่งเป็นท่อลมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะมีลิ้นทองเหลืองถึง 3 ลิ้น การสร้างแคน 1 ตัว จะต้องใช้ลิ้นทองเหลืองทั้งหมด 8 ลิ้น โดยตำแหน่งที่ติดตั้งลิ้นทองเหลืองนั้น เมื่อนำท่อลมมาใส่กับตัวแคนแล้วตำแหน่งของลิ้นจะอยู่ภายในตัวแคนพอดีไม่สามารถมองเห็นได้จากภายนอก

3.การสร้างท่อลมไม้ไผ่ ท่อไม้ไผ่นี้จะใช้ทั้งหมด 6 ท่อดังนี้

- ท่อที่ 1 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 3 มม.และเป็นท่อไม่ไผ่ที่ตรงเพียงท่อเดียว ขนาดของท่อคือยาว 52 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 2.4 ซม. เป็นท่อที่สั้นที่สุด แต่มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างที่สุด มีลิ้นทองเหลือง 3 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. ติดกันสามช่องเพื่อใส่ลิ้นทองเหลืองตามความยาวของท่อลม และวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 28 ซม.เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วโป้งมือขวาสำหรับควบคุมเสียง

- ท่อที่ 2 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 2 มม.มีความอ่อนตัวเล็กน้อยเพื่อการดัดให้โค้งสวยงาม ขนาดของท่อคือยาว 77 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.มีลิ้นทองเหลือง 1 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. สำหรับใส่ลิ้นทองเหลือง และและวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 30 ซม. เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วชี้มือขวาสำหรับควบคุมเสียง ปลายท่อดัดโค้งเข้าหาด้านปากเป่าเพื่อความสวยงาม

- ท่อที่ 3 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 2 มม.มีความอ่อนตัวเล็กน้อยเพื่อการดัดให้โค้งสวยงาม ขนาดของท่อคือยาว 87 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.มีลิ้นทองเหลือง 1 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. สำหรับใส่ลิ้นทองเหลือง และและวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 28 ซม. เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วกลางมือขวาสำหรับควบคุมเสียง ปลายท่อดัดโค้งเข้าหาด้านปากเป่าเพื่อความสวยงาม

- ท่อที่ 4 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 2 มม.มีความอ่อนตัวเล็กน้อยเพื่อการดัดให้โค้งสวยงาม ขนาดของท่อคือยาว 98 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.มีลิ้นทองเหลือง 1 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. สำหรับใส่ลิ้นทองเหลือง และและวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 28 ซม. เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วกลางมือซ้ายสำหรับควบคุมเสียง ปลายท่อดัดโค้งเข้าหาด้านปากเป่าเพื่อความสวยงาม

- ท่อที่ 5 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 2 มม.มีความอ่อนตัวเล็กน้อยเพื่อการดัดให้โค้งสวยงาม เป็นท่อที่มีความยาวมากที่สุด ขนาดของท่อคือยาว 108 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.มีลิ้นทองเหลือง 1 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. สำหรับใส่ลิ้นทองเหลือง และและวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 30 ซม.เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วชี้มือซ้ายสำหรับควบคุมเสียง ปลายท่อดัดโค้งเข้าหาด้านปากเป่าเพื่อความสวยงาม

- ท่อที่ 6 ใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนาประมาณ 2 มม.มีความอ่อนตัวเล็กน้อยเพื่อการดัดให้โค้งสวยงาม ขนาดของท่อคือยาว 69 ซม.เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง 1 ซม.มีลิ้นทองเหลือง 1 ลิ้น วัดจากด้านล่างมาประมาณ 18 ซม.จะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดความยาวประมาณ 2.5 ซม กว้างประมาณ 1.2 ซม. สำหรับใส่ลิ้นทองเหลือง และและวัดจากด้านล่างมาอีกประมาณ 28 ซม. เจาะรูทรงกลมขนาดเล็กเป็นรูสำหรับวางนิ้วโป้งมือซ้ายสำหรับควบคุมเสียง ปลายท่อดัดโค้งเข้าหาด้านปากเป่าเพื่อความสวยงาม

4. นำชิ้นส่วนทั้งหมดมาประกอบเข้าด้วยกัน เมื่อเสียบท่อลมลงในตัวแคนครบทั้ง 6 ท่อลมแล้ว ส่วนด้านบนที่สูงขึ้นไปของท่อลมจะมัดรวมกันด้วยเชือกหรือเปลือกไม้เพื่อให้มีความแข็งแรงทนทาน และท่อแคนไม่เคลื่อนที่เปลี่ยนตำแหน่งง่าย

วิธีการบรรเลงแคนแม้ว

การจะบรรเลงแก้งนั้นจะต้องใช้ทั้งการเป่าและการดูดเหมือนกับแคนทั่วไป และใช้นิ้วมือปิดที่รูที่ท่อเสียงเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนเสียง การถือแก้งนั้นจะต้องใช้ทั้งสองมือจึงจะสามารถควบคุมเสียงแก้งได้ โดยจะใช้นิ้วเพียงสามนิ้วเท่านั้น คือนิ้วโป้ง นิ้วชี้ และ นิ้วกลาง

ระบบเสียงของแคนแม้ว

เสียงของแคนแม้วหรือแก้ง จะมีทั้งหมด 6 เสียงด้วยกัน

เสียงที่ 1 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง ฟาชาร์ป (ท่อใหญ่ที่สุดและใช้เป็นเสียง Drone)

เสียงที่ 2 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง เร

เสียงที่ 3 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง มี

เสียงที่ 4 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง ที

เสียงที่ 5 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง ลา

เสียงที่ 6 เทียบกับเสียงดนตรีสากลได้เสียง ลา (สูงกว่าที่ 5 1Octave)

ตัวอย่างบทเพลง

เพลงแก้งตูเสีย

108
118
129
140
150
161
172
182
192
202
212

222
232
243
254
265
276
287
ท่อนที่ 2
297
307
317
327

337
347
358
ท่อนที่ 3
369
380
391
401
ท่อนที่ 4
411
421
432
441

ภาพประกอบ 53 แคนแม้วเมื่อมองจากด้านล่าง

ภาพประกอบ 54 การบรรเลงแคนแม้วหรือแก้ง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย ได้ดำเนินการอย่างเป็นลำดับ และ สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาเครื่องดนตรี ของชาวเขาในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษา วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีชาวเขา ทั้ง 4 เผ่า คือ อีก้อ เย้า กระเหรี่ยง และ แม้วในจังหวัดเชียงราย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นต่างๆ จากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ในการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม และนำข้อมูลต่างๆมารวบรวมและเรียบเรียงเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัยออกมา โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัยจากภาคสนามเป็นหลัก และใช้การศึกษาจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบในการศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาประมวล ให้ได้ข้อมูลภาพรวม และ เชื่อถือได้ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

- การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบในการศึกษา โดยมีการจัดแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าต่างๆในจังหวัดเชียงราย ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ สถานที่อยู่อาศัย ศาสนาและพิธีกรรม

ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลของวัฒนธรรมทางดนตรีของชาวเขาเผ่าต่างๆในจังหวัดเชียงราย

ส่วนที่ 3 เป็นข้อมูลของเครื่องดนตรีชาวเขาที่พบในจังหวัดเชียงราย ทุกเผ่า ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรี ลักษณะของเครื่องดนตรี วิธีการสร้าง วิธีการบรรเลง

- การศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ การบันทึกเสียง

เมื่อได้ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ การศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง เรียบเรียงเนื้อหา โดยจัดลำดับให้มีความสำพันธ์กัน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาโดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรีชาวเขาโดย เลือกเฉพาะชาวเขาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย ใช้เครื่องดนตรีที่มีใช้เฉพาะในชนเผ่า โดยศึกษาทั้งประวัติที่มาของเครื่องดนตรี และ ขั้นตอนวิธีการสร้าง โดยศึกษาเครื่องดนตรีดังนี้

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าอีก้อ

- ลาเย
- ลาหย่า
- เดิ้ม
- โด่ส

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า

- หยัด
- โย
- ล่อ
- มัง
- ฉะเติ้ย
- คูคิน

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

- กลองสองหน้ากระเหรี่ยง

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าแม้ว

- แคนแม้ว

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าอีก้อ

ลาเย เป็นเครื่องเป่าที่แพร่หลายในหมู่ชาวเขาหลายเผ่า คือ เผ่าอาข่าหรืออีก้อ, เผ่ามูเซอ, เผ่าลิซู ฯลฯ สำหรับในจังหวัดเชียงรายแล้วมีชาวเขาอยู่เผ่าเดียวที่ใช้แคนชนิดนี้ในการบรรเลงเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรมในเผ่า ส่วนใหญ่ใช้ในการบรรเลงกันเพื่อความสนุกสนาน การเกี้ยวพาราสีกันในหมู่หนุ่มสาว และใช้ในงานเทศกาลรื่นเริงต่างๆที่จัดกันเป็นประจำภายในเผ่า ซึ่งชาวเขาแต่ละเผ่าก็มีชื่อเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้แตกต่างกันออกไป ถ้าเป็นชาวเขาเผ่าอาข่าจะเรียกแคนชนิดนี้ว่า ลาเย ซึ่งมีสามขนาด แต่ชาวเขาเผ่ามูเซอจะเรียกแคนชนิดนี้ว่า หน่อ ซึ่งมีลักษณะคลายคลึงกันแต่แคนของชาวอาข่าจะมีขนาดเล็กกว่า เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีลิ้นอยู่ภายในเหมือนแคนของทางภาคอีสาน มีส่วนประกอบสำคัญอยู่สามส่วน คือ น้ำเต้า ท่อลมที่ทำจากไม้ซางหรือเลาแคนซึ่งจะมีทั้งหมด 5 เลามีความยาวแตกต่างกัน และลิ้นที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งทั้งสามส่วนเชื่อมต่อกันด้วยขี้ผึ้ง ลาเยของชาวเขาเผ่าอาข่ามีสามขนาด ขนาดเล็กนั้นมีสัดส่วนที่เล็กกว่าแคนน้ำเต้าของเผ่าอื่นๆ คือ ใช้น้ำเต้าขนาดเล็กและมีเลาแคนเพียง 3 เลาเท่านั้น ส่วนขนาดใหญ่มีขนาดใกล้เคียงกันแต่ลาเยขนาดใหญ่จะมีเส้นผ่าศูนย์ของเลาแคนมากกว่าเล็กน้อย ถ้าเทียบกับแคนของชาวเขาเผ่าอื่นๆแล้ว แคนลาเยของชาวอาข่าจะมีขนาดเล็กที่สุด

ลาหย่า เป็นเครื่องดนตรีที่มีการใช้แพร่หลายในหมู่ ชาวเขาหลาย เผ่า เช่น เผ่าอาข่าหรืออีก้อ เผ่ากระเหรี่ยง เผ่ามูเซอ ฯลฯ ซึ่งในแต่ละเผ่าก็มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป สำหรับชาวเขาในจังหวัดเชียงราย เผ่าที่มีการใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้ คือเผ่าอาข่าหรืออีก้อ ซึ่งเครื่องดนตรีชนิดนี้ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรมของเผ่า ซึ่งถือเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม ลักษณะของเครื่องดนตรีเป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นมาจากเขาควายขนาดพอประมาณ โดยมีการติดตั้งลิ้นอิสระ (Free Reed) ไว้บริเวณกลางเขา โดยเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบเดียวกับการติดตั้งลิ้นของเลาแคน มีการตกแต่งด้วยไหมพรมสีต่างๆ

เดิ้ม เป็นเครื่องดนตรีประเภทสีของชาวเขาเผ่าอาข่าหรืออีก้อ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เดิ้มเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาสร้างเลียนแบบสะล้อ มิใช่เป็นเครื่องดนตรีดั้งเดิมของชาวเขา เนื่องจากชาวเขาเผ่าอีก้อในจังหวัดเชียงรายมีความใกล้ชิดกับคนพื้นราบมากกว่าสมัยก่อนมากจึงมีการลอกเรียนแบบวัฒนธรรมกัน รวมถึงการเรียนแบบการสร้างเครื่องดนตรีของคนพื้นราบด้วย โดยผู้วิจัยได้สอบถามชาวอาข่าในหมู่บ้านก็ได้ยืนยันว่าเป็นเครื่องดนตรีของชาวอาข่าเองแต่มิได้ทำกันแพร่หลายมากนัก มีลักษณะคล้ายสะล้อของคนพื้นราบภาคเหนือ แต่ใช้วัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ส่วนของกะลามะพร้าวจะเจาะเป็นรูปหน้าผี อาจเกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวเขาเผ่าอาข่าที่นับถือผี จึงได้เจาะช่องเป็นตาและปาก แทนที่จะเจาะเป็นทรงกลมหรือหัวใจแบบ

เดียวกับสะล้อที่นิยมทำกัน ส่วนสายก็เป็นเส้นลวด มี 2 สาย ไม้สีก็ใช้สายเอ็นตกปลาที่พอจะหาได้ในท้องถิ่น

โด่สะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทกลองของชาวเขาเผ่าอาข่า หรือ อีก้อ เป็นเครื่องดนตรีที่มีความเก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ของชาวเขาเผ่าอาข่าชิ้นหนึ่งที่เดียวเพราะเป็น เครื่องดนตรีที่ตีประกอบการรองเพลงในงานเทศกาลที่สำคัญต่างๆ ตีได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายขณะที่ตีอยู่ก็ต้องเต้นไปด้วย บางทีก็กระโดด แต่ระยะหลังการสร้างโด่สตามแบบดั้งเดิมของชาวอาข่าก็ลดน้อยลง เพราะสามารถหาซื้อกลองที่มีลักษณะคล้ายกันในเมืองซึ่งสามารถใช้แทนกันได้ ซึ่งหาซื้อได้และสะดวกกว่าที่จะลงแรงทำเอง ลักษณะของเครื่องดนตรี เป็นกลองที่มีลักษณะคล้ายกลองยาว หน้ากลองทำจากหนัง และ ขึงให้ตึงด้วยเส้นหนัง หน้ากลองเรียบสนิท ทำจากไม้เนื้อแข็งมีน้ำหนักมากพอสมควรเวลาบรรเลงจะต้องยกขึ้นสะพายบ่า เพื่อให้บริเวณกันกลองไม่ติดพื้นเพื่อให้เกิดเสียงดังกังวาน

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า

หยัด เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าชนิดเดียวของชาวเขาเผ่าเย้า ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานแต่งงาน ฯลฯ การที่จะทราบประวัติที่มาของปี่หยัดนั้นทำได้ยากเนื่องจากชาวเขาเผ่าเย้าไม่มีภาษาเขียนมีแต่ภาษาพูด จึงไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของที่มาที่ไปของปี่ชนิดนี้เอาไว้ แต่ก็มีการสร้างปี่ชนิดนี้ติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยถ่ายทอดวิธีการสร้างจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวเขาเผ่าเย้าหรือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ปี่หยัดเป็นเครื่องดนตรีที่มีอายุการใช้งานยาวนานมาก สามารถใช้ต่อกันได้เป็นเวลาหลายสิบปี เนื่องจากมีความประณีตในการสร้างมากกว่าเครื่องดนตรีชาวเขาชนิดอื่นๆ ใช้วัสดุอย่างดีเช่น เนื้อไม้ที่มาทำเป็นตัวปี่มีความคงทนถาวร ประกอบกับการใช้ทองเหลืองเป็นส่วนประกอบทำให้มีความแข็งแรงทนทานกว่า เครื่องดนตรีชาวเขาชนิดอื่นที่ใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่ไม่มีความคงทนแข็งแรงเท่า ในจังหวัดเชียงรายคนที่สามารถสร้างเครื่องดนตรีชนิดนี้ได้ ได้เสียชีวิตไปแล้ว ในจังหวัดเชียงรายเท่าที่ผู้วิจัยสืบทราบมาพบว่าเหลือปี่หยัดเพียงตัวเดียวเท่านั้น และเป็นที่หวงแหนของคนในหมู่บ้านเนื่องจากถ้าไม่มีปี่ชนิดนี้เวลาจะจัดพิธีแต่งงานกัน ก็ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของชาวเขาเผ่าเย้า ในสมัยก่อนจากการสอบถามผู้อาวุโสในเผ่าได้รับทราบมาว่า เมื่อก่อนไม่ได้เรียกว่า หยัด แต่เรียกว่า ฟัดหนี่ แต่เดี๋ยวนี้นิยมเรียกว่าหยัดมากกว่า ลักษณะของเครื่องดนตรี หยัดเป็นเครื่องดนตรีตระกูล Aerophone แบบ Double Reed มีลักษณะคล้ายปี่ "ซัวนา" ของจีนแต่ปี่ของจีนมีเสียงแหลมเล็กกว่าและมีความสามารถในการบรรเลงที่คล่องตัวมากกว่า ถ้าเทียบกับของปีของไทยแล้วมีลักษณะคล้ายกับปี่มอญมาก แต่มีขนาดเล็กกว่า สันนิษฐานว่าปี่หยัดของชาวเขาเผ่าเย้า อาจเป็นปี่ที่สร้างเลียนแบบเครื่องดนตรีจีน

โย เป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีมาตั้งแต่โบราณแล้วเหมือนกันแคนน้ำเต้าที่มีการใช้ในการบรรเลงอยู่หลายเผ่า เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเขาเผ่าเย้า โดยได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีของประเทศจีน โยมีลักษณะเป็นกลองสองหน้า เป็นกลองทรงกระบอกแบน ใช้หนังสัตว์ทำเป็นหนังกลอง ขึงด้วยเชือกหรือหนังสัตว์ที่ทำการตัดออกเป็นริ้วๆ ตัวกลองทำจากไม้เนื้อแข็ง ภายในกลวง เป็นกลองสองหน้าที่มีลักษณะสวยงามด้วยลิ่มไม้ที่ขัดกันด้านข้าง 3 แถว สลับกัน โดยลิ่มนี้จะขัดระหว่างเชือกที่ขึงระหว่างหนังกลองทั้งสองด้านถ้าตอกลิ่มไม้เข้าไปลึกๆ หนังกลองทั้งสองด้านก็จะตึงขึ้น เป็นการตั้งเสียงของโยให้ได้เสียงตามต้องการ เท่าที่สอบถามจากผู้บรรเลงบอกว่าวิธีการที่ง่ายที่สุดในการตั้งเสียงโย ก็คือเอาไปแช่น้ำเพราะเนื้อไม้จะอมน้ำเอาไว้ และ จะทำให้ลิ่มที่ตอกขึงกลองขยายตัวทำให้หนังกลองตึงขึ้นได้

ล่อ เครื่องดนตรีชนิดนี้พบเห็นได้ทั่วไปและเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมเพราะมีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายกันกับชาวเขาหลายเผ่า แต่สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเหมือนกับฆ้องแต่ไม่มีปุ่มตรงกลาง ด้านหน้าเรียบสนิท ทำจากทองเหลือง มีสายเชือกคล้องสำหรับหิ้วโดยเจาะรูเล็กๆ บริเวณขอบของตัวล่อ 2 รู เพื่อให้สะดวกในการบรรเลง มีไม้ตีที่ทำจากไม้พันด้วยเชือกที่หัวไม้ เพื่อให้เสียงนุ่มขึ้น

มัง เครื่องดนตรีชนิดนี้พบเห็นได้ทั่วไปและเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมเพราะมีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายกันกับชาวเขาหลายเผ่า แต่สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ ซึ่งเครื่องดนตรีชนิดนี้จะได้บรรเลงก็ต่อเมื่อไม่มีล่อให้ตีชาวเย้าก็จะใช้มังแทนซึ่งสามารถหาซื้อได้ง่ายกว่า มังกับล่อมีลักษณะแตกต่างกันเล็กน้อย และเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเหมือนกับฆ้องมีปุ่มตรงกลาง ทำจากทองเหลือง มีสายเชือกคล้องสำหรับหิ้วโดยเจาะรูเล็กๆ บริเวณขอบของตัวล่อ 2 รู เพื่อให้สะดวกในการบรรเลง มีไม้ตีที่ทำจากไม้พันด้วยเชือกที่หัวไม้ เพื่อให้เสียงนุ่มขึ้น

ฉะเต้ย เครื่องดนตรีชนิดนี้ สำหรับชาวเขาเผ่าเย้าแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงต่างๆที่จัดขึ้นภายในเผ่าโดยบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ และเป็นเครื่องดนตรีที่ชาวเขาเผ่าเย้าไม่ได้ผลิตขึ้นเอง แต่ต้องไปซื้อที่ประเทศพม่า ฉะเต้ยมีลักษณะคล้ายฉาบของไทยมาก มีสองข้างเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกเป็นคู่ๆ เพื่อสะดวกในการใช้งาน

คูคิน คูคินเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กันแพร่หลาย ชาวเขาเผ่าเย้าใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้ในการเกี้ยวพาราสี หรือการจีบสาว เป็นเครื่องดนตรีที่ผลิตขึ้นอย่างง่ายๆ โดยใช้ไม้ไผ่เพียงชิ้นเดียว ปัจจุบันมีการผลิตขายให้นักท่องเที่ยวที่แวะเข้ามาเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน โดยชาวเย้าที่ทำเครื่องดนตรีชนิดนี้ขายจะทำการตกแต่งโดยการแกะสลักลวดลายต่างๆ ลงบนตัวคูคิน ด้วย นอกจากนี้ยังมีการทำกระบอกสำหรับใส่คูคินที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะทำให้สะดวกในการพกพา เนื่องจากคูคินเป็นเครื่องดนตรีที่มีความบอบบาง สามารถชำรุดเสียหายได้ง่าย คูคินเป็นเครื่องดนตรีตระกูล Idiophone ประเภทดีด (Jew,s harp)ทำจากไม้ไผ่บางๆ เพียงชิ้นเดียว นำมาบากเป็นร่องและเจาะเป็นช่องตามแนวยาวให้มีส่วนที่สามารถดีดได้ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนบนแผ่นไม้ทำเกิดเสียงได้โดยใช้ช่องปากเป็นตัวกำทอนเสียงทำการปรับเปลี่ยนเสียงด้วยขนาดของช่องปาก

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

กลองสองหน้ากระเหรี่ยง กลองชนิดนี้เป็นเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีมาตั้งแต่โบราณแล้วเหมือนกันแคนน้ำเต้าที่มีการใช้ในการบรรเลงอยู่หลายเผ่า เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเขา โดยได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีของประเทศจีน ซึ่งในจังหวัดเชียงรายมีชาวเขาที่ใช้กลองในลักษณะเดียวกันนี้อยู่สองเผ่า คือเผ่าเย้าและเผ่ากระเหรี่ยง ซึ่งของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะมีขนาดเล็กกว่าและมีความประณีตในการสร้างมากกว่า มีลักษณะคล้ายกลองโยของชาวเขาเผ่าเย้าแต่มีขนาดเล็กกว่า มีลักษณะเป็นกลองสองหน้า เป็นกลองทรงกระบอกแบน ใช้หนังสัตว์ทำเป็นหนังกลอง ขึงด้วยเชือกหรือหนังสัตว์ที่ทำการตัดออกเป็นริ้วๆ ตัวกลองทำจากไม้เนื้อแข็ง ภายในกลวง เป็นกลองสองหน้าที่มีลักษณะสวยงามด้วยลิ่มไม้ที่ขัดกันด้านข้าง 3 แถว สลับกัน โดยลิ่มนี้จะขัดระหว่างเชือกที่ขึงระหว่างหนังกลองทั้งสองด้านถ้าตอกลิ่มไม้เข้าไปลึกๆ หนังกลองทั้งสองด้านก็จะตึงขึ้น เป็นการตั้งเสียงให้ได้เสียงตามต้องการ ที่สังเกตได้คือกลองของกระเหรี่ยงจะมีความประณีตในการสร้างมากกว่ากลองของชาวเขาเผ่าเย้าและมีขนาดเล็กกว่ามากอีกด้วย

เครื่องดนตรีของชาวเขาเผ่าแม้ว

แคนแม้วเป็นเครื่องเป่าตระกูลเดียวกับแคน ซึ่งเครื่องเป่าชนิดนี้มีเฉพาะชาวเขาเผ่าแม้วเท่านั้น ซึ่งเครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาส่วนใหญ่หลายเผ่าจะสร้างขึ้นมาจากน้ำเต้า แต่เครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าแม้วนั้นจะสร้างขึ้นมาจากไม้ไผ่ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะสวยงามมากที่สุดในบรรดา เครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าต่างๆ และ มีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เนื่องจากเครื่องดนตรีประเภทแคนของชาวเขาเผ่าอื่นๆนั้น จะใช้เป่าในงานรื่นเริง การร้องรำทำเพลงและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความสุขของคนในเผ่า แต่สำหรับแคนของชาวเขาเผ่าแม้วแล้วจะใช้สำหรับประกอบพิธีศพเท่านั้น แต่เท่าที่สอบถามนักดนตรีชาวเขาเผ่าแม้วในหมู่บ้านกิ่วกาญน์ จังหวัดเชียงราย ได้บอกว่าก็มาการบรรเลงแก้งประชันกันระหว่างหมู่บ้านด้วยเช่นกัน แต่โอกาสที่จะมีการประชันกันนั้นมีโอกาสน้อยมากในปัจจุบัน

แก้งถือเป็นเครื่องดนตรีหลักของชาวเขาเผ่าแม้วที่จะใช้ทำการประกอบพิธีศพ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญมากขาดไม่ได้เนื่องจากชาวเขาเผ่าแม้วมีความเชื่อว่าเสียงเพลงจากแก้งจะเป็นเสียงเพลงส่งวิญญาณคนตายไปสู่สุคติแคนแม้วหรือแก้งเป็นเครื่องดนตรีระกูล Aerophone แบบ Free Reed ที่มีลิ้นอยู่ภายในเหมือนแคนของทางภาคอีสาน มีส่วนประกอบสำคัญอยู่สามส่วน คือเต้าเก้งซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็ง ท่อลมที่ทำจากไม้เผ่าซึ่งมีทั้งหมด 6 ท่อ และมีขนาดแตกต่างกันทั้งขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางและความยาวของท่อลม และส่วนสุดท้ายลิ้นแก้ง ที่ทำจากแผ่นทองเหลือง ที่ติดเข้าไปบริเวณท่อลมที่อยู่ภายในเต้าแก้ง แก้ง เป็น เครื่องดนตรีตระกูลเดียวกับแคนทางภาคอีสานและแคนน้ำเต้าของชาวเขาหลายเผ่าที่นิยมประดิษฐ์ขึ้นมาบรรเลงกันภายในหมู่บ้าน ในบรรดาเครื่องดนตรีตระกูลแคนของชาวเขาแล้วแก้งจะเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสวยงามมากที่สุด

อภิปรายผล

จากการวิจัยเครื่องดนตรีชาวเขาที่มีในจังหวัดเชียงราย ในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ได้เก็บรวบรวมขอมูลและ วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผลการวิจัยก็ปรากฏชัดแล้วว่าเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงรายนั้นมีที่มาที่ไปอย่างไร ขออภิปรายเพิ่มเติมดังนี้

1.เครื่องดนตรีชาวเขาทุกเผ่าที่ไปพบมาในจังหวัดเชียงราย จะมีรูปแบบที่เรียบง่าย สร้างจากวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติ หรือหาได้ในท้องถิ่น ไม่มีความสลับซับซ้อนอย่างที่พบในเครื่องดนตรีแบบตะวันตก

2.เครื่องดนตรีชาวเขาบางชิ้นสร้างขึ้นมาจากการลอกแบบ ไม่ว่าจะเป็นการลอกแบบจากประเทศจีน ลอกแบบจากคนไทยพื้นราบ หรือแม้กระทั่งลอกแบบจากชาวเขาด้วยกันที่อยู่คนละเผ่า

3.เครื่องดนตรีชาวเขาทุกชิ้นมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองถึงแม้ว่าจะมีการลอกแบบกันแต่ก็สามารถสร้างความแตกต่างให้กับเครื่องดนตรีของตัวเอง ชาวเขาแต่ละเผ่าก็สร้างให้มีเอกลักษณะเฉพาะตัวอยู่ในเครื่องดนตรีชาวเขาชิ้นนั้นๆ

4.เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นจะมีวิธีการสร้างที่แตกต่างกันและผู้ที่สร้างเครื่องดนตรีก็จะสอนวิธีการสร้างเครื่องดนตรีต่อไปให้กับลูกหลาน หากลูกหลานไม่มาสร้างต่อจากบรรพบุรุษก็มีความเสี่ยงที่จะทำให้เครื่องดนตรีชิ้นนั้นสูญหายไปตลอดกาล

5.เครื่องดนตรีบางชิ้นมีการผลิตสำหรับทำการค้า การท่องเที่ยว สามารถทำกำไรให้กับชาวเขาบางเผ่าได้ไม่แพ้เครื่องประดับ

6.บุคคลที่สามารถจะบรรเลงเครื่องดนตรีชาวเขาได้นั้นมักจะเป็นคนที่มีอายุมากแล้วในเผ่า วัยรุ่นหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่สามารถบรรเลงได้และจะขาดผู้สืบทอดไปในที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.การศึกษาวิจัยเครื่องดนตรีชาวเขาในจังหวัดเชียงรายนั้น เป็นการศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาที่พบในจังหวัดเดียว สามารถศึกษาเครื่องดนตรีชาวเขาที่พบในจังหวัดอื่นๆได้อีกมาก

2.สามารถศึกษาลงลึกไปในตัวบทเพลงที่เล่นโดยเครื่องดนตรีชาวเขาเพียงชิ้นเดียว

3.สามารถศึกษาเนื้อเพลงที่ชาวเขาใช้ร้องประกอบกับการบรรเลงเครื่องดนตรี

4.สามารถศึกษาการแพร่กระจายของเครื่องดนตรีชาวเขาที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในหลายเผ่าว่ามีความเป็นมาอย่างไร

5.สามารถเปรียบเทียบความสามารถในการบรรเลงของเครื่องดนตรีชาวเขาเผ่าต่างๆ กับความสามารถของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอื่นๆของไทย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2540). *พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม*. เอกสารประกอบคำสอนวิชา มส 592 (HS 592) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ไขแสง ศุขะวัฒนะ. (2529). *สังคีตนิยม ว่าด้วย : ดนตรีตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์

จรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2540). *การศึกษาบทเพลงในดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา*. ปริญญานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เจตชรินทร์ จิรสันติธรรม.(2540) *ดนตรีชาวเขาเผ่ามูเซอ : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยหลวง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่*. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จรัส ทองจีน. (2536). *ชาวเลในจังหวัดภูเก็ต การศึกษาสภาพชุมชนเพื่อหาแนวทางจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับชนกลุ่มน้อย*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.(สาขา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.

ณัชชา โสคติยานุรักษ์. (2542). *สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรงค์ วันดี. (2530). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์. (2538). *มานุษยดนตรีวิทยา ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้*. วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *ประวัติการดนตรีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2535). *ดนตรีนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจและสังคมสยาม*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ศรันย์ นักรบ.(2536). *ดนตรีชาวเขาเผ่าเหย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2524). *ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้*. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.

อังคณา ใจเหิม. (2543). *การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ*. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์.(2518). *ชาวเขา*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่วิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล ห.จ.ก.

จรินทร์ เทพสงเคราะห์.(2540). *การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอ ในจังหวัดสงขลา*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.

เจริญชัย ชมไพโรจน์.(2526). *ดนตรีพื้นบ้านอิสาน*. (เอกสารประกอบการสอน). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี.(2530). *วิธีการศึกษาดนตรีพื้นบ้าน ในดนตรีอุดมศึกษา ครั้งที่ 26*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุญเลิศ จันทศร.(2537). *แคน ดนตรีพื้นเมืองภาคอิสาน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ประไพศรี สงวนวงศ์.(2532) *นาฏดุริยางคศิลปะของชาวเขาในภาคเหนือ*. รายงานการวิจัย วิทยาลัยนาฏศิลป. กรมศิลปากร. สมทบ คณะนาฏศิลปะและดุริยางค์. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.

ปัญญา รุ่งเรือง. (2533). *ดนตรีไทยประกอบเสียง*. พิมพ์ครั้งที่ 2 .หน้า 1-2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัย สุทธิธรรม.(2541). *หนังสือสารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูงเผ่ามูเซอ*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

สายเมือง วิริยศิริ.(2521) *ชาวเขาในประเทศไทย*. หน้า 5-6 กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา

สำนักงานสาระนิเทศ. กองบัญชาการทหารสูงสุด.(2529) *ชาวเขาเผ่าเย้า*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร

สุริยา รัตนกุล.(2532). *นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์*. นครปฐม. :สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.

โสพส สิริไสย์. (2539).*ลาฮู. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์*. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.

อมรา พงศาพิชญ์.(2534). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุหลัน ลอยเลื่อน. (2532). *อธิบายเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีสากล*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์. (2533). *ประวัติดนตรีตะวันตกโดยสังเขป*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยกร). (2499). *ทฤษฎีการดนตรีเกี่ยวกับเสียงและเครื่อง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.

ละเอียด เหราบัตย์. (2523). *วิวัฒนาการของดนตรีสากล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม

โกวิทย์ ขันธศิริ. (2541). *ดุริยางคศิลปปริทัศน์ (ตะวันตก)*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ณัชชา โสคติยานุรักษ์. (2543). *พจนานุกรม ศัพท์ดุริยางค์ศิลป์.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2534). *ความซาบซึ้งในดนตรีตะวันตก* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์.

ดวงใจ อมาตยกุล (2533). *ดนตรีตะวันออก.* กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทวีสิทธิ์ ไทรวิจิตร (ม.ป.ป.). *สังคีตนิยม.* กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

Gordon , Young.(1962). *The hill Tribes of Northem Thailand.* Bangkok : The Siam Society.

Hood Mantle.(1982). *The Ethnomusicologist.* Ohio :The Kent State University Press.

Kennedy , Michael.(1993). *The Concise Oxford Dictionary of music.* New York : Oxford University Press.

Kamien, Roger. (1994*). Music An appreciation. 2 ed*. U.S.A. :McGraw- Hill.

Ashley, joan. (1982). *Dictionary of music. London* : The Hamlyn Publishing Group.

Jame, Murray Brown. (1987). *A Handbook of Music Knowledge*. London :Trinity Collage of Music.

Leonard, Hal (1993). *Pocket Music Dictionary*. U.S. : Hal Leonard.

ภาคผนวก ก
ประมวลภาพภาคสนาม

ผู้วิจัยกับการตามหาเครื่องดนตรีชาวเขาบนดอยแม่สลอง

บรรยากาศยามเช้าบนดอยแม่สลอง

พิพิธภัณฑ์ชาวเขา ในตัวจังหวัดเชียงราย

บริเวณหมู่บ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร ซึ่งไม่มีชาวกระเหรี่ยงอาศัย มีแต่ชาวอาข่า (อีก้อ)

เด็กท้องถิ่น 2คนที่เป็นไกด์นำทางให้กับผู้วิจัย

ผู้วิจัยหัดเป่าลาเย

สาธิตการเป่าหยัด โดยมีเด็กชาวเย้ามานั่งดูด้วย

ช่างชาวเย้ากำลังทำการขึงกลองโย

หมู่บ้านของชาวเขาเผ่ามังหรือแม้ว

เลี้ยงหมูดอยสีดำตัวเล็กไว้เป็นอาหาร

สาธิตการเล่นแคนแม้ว

การประชันกันของสองพี่น้องชาวแม้ว

ลูกชายคนเล็กของคุณปรีดา แซ่ลี

บรรยากาศยามเช้าที่หมู่บ้านแม้ว

กลองคองก้าที่หาซื้อได้ในตัวเมืองเข้ามาแทนที่กลองชาวเขาแบบดั้งเดิม

สาวชาวอาข่าช่วยกันทำบัวลอยในงานเทศกาล

บัวลอยจริง ๆ

ประตูผี!!!

ภาคผนวก ข
ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

อาหน่า หมื่อแลกู่ ชาวเขาเผ่าอาข่า (อีก้อ)
เกิดเมื่อ 1 ม.ค. 2480 อายุ 69 ปี
ที่อยู่ หมู่บ้านแสนสุข ต.ห้วยชมพู อ.เมือง จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าอาข่า คือ ลาเย ลาหย่า เดิ้ม และ โด๋ส

ซูโจว แซ่ว่าง ชาวเขาเผ่าเย้า (เป็นนักดนตรีประจำเผ่า)
อายุ 49 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 2/4 หมู่ 6 หมู่บ้านผาเดื่อ อ.แม่สลองใน จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าเย้า คือ ปี่หยัด

ซานเชียง แซ่ลี ชาวเขาเผ่าเย้า
อายุ 68 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 54 หมู่ 6 หมู่บ้านผาเดื่อ อ.แม่สลองใน จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าเย้า คือ กลองโย

นายปู้ เสรีสวัสดศรี ชาวเขาเผ่าเย้า
อายุ 70 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 12/3 หมู่ 6 หมู่บ้านผาเดื่อ อ.แม่สลองใน จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าเย้า คือ กลองโย

อาล๊อง เยอแจ ชาวเขาเผ่าอาข่า (อีก้อ)
อายุ 64 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 55 บ.ดอย กิ่งอ.ดอยหลวง จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าอาข่า คือ โด๋ส

ดา เยอแจ ชาวเขาเผ่าอาข่า (อีก้อ)
อายุ 29 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 15/2 บ.ดอย กิ่งอ.ดอยหลวง จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าอาข่า คือ โด๋ส

ปรีดา แซ่ลี ชาวเขาเผ่า ม้ง(แม้ว) เป็นนักดนตรีประจำเผ่า
อายุ 31 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 107/2 บ.ห้วยคุ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าม้ง คือ แก้ง

ประสิทธิ์ แซ่ลี ชาวเขาเผ่า ม้ง(แม้ว)
อายุ 31 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 107/4 บ.ห้วยคุ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าม้ง คือ แก้ง

เหล่าดั้ว แซ่ลี ชาวเขาเผ่า ม้ง(แม้ว)
อายุ 70 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 107/2 บ.ห้วยคุ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ชาวเขาเผ่าม้ง คือ แก้ง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นายสุปัฏฐ์ แก้วกุลวณิชย์
วัน เดือน ปีเกิด	15 กันยายน 2524
สถานที่ทำงาน	ร.ร.สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตำแหน่ง	พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)ระดับ P7
ที่อยู่ปัจจุบัน	15/168 บดินทรคอนโดมิเนียม ซ.43/1 ถ.รามคำแหง วังทองหลาง กทม. 10310
ประวัติการศึกษา	ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 โรงเรียนอุดมศึกษา (ลาดพร้าว) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 3 โรงเรียนอุดมศึกษา (ลาดพร้าว) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 โรงเรียนบดินทรเดชา1 (สิงห์ สิงหเสนี) ระดับอุดมศึกษา ศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต (ดุริยางค์ตะวันตก) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขามานุษยดุริยางควิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย